

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI
SONRASI BİRLEŞİK KRALLIK'TA SİYASAL
VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
DOÇ.DR. HAKAN ÖZDEMİR **CİHANGİR KANAT**

MALATY A-2019

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI
SONRASI BİRLEŞİK KRALLIK'TA SİYASAL
VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
CİHANGİR KANAT**

**DANIŞMAN
DOÇ.DR. HAKAN ÖZDEMİR**

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**1929 Dünya Ekonomik Buhranı Sonrası Birleşik
Krallık'ta Siyasal ve Toplumsal Dönüşüm**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ.DR. HAKAN ÖZDEMİR

HAZIRLAYAN
CİHANGİR KANAT

Jürimiz 5.12.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu **Yüksek Lisans** Tezini (oybirliği ~~oybirliği~~) ile başarılı bulunarak **Uluslararası İlişkiler** Ana Bilim, ... Bilim dalında **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Ünvanı Adı Soyadı

1. Prof.Dr. Ahmet KARADAĞ
2. Doç.Dr. Hakan ÖZDEMİR
3. Dr.Öğr.Üyesi Yahya DEMİRKANOĞLU
4.
5.

İmza

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

.....
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Bu tez çalışması, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmış olup; tezimin akademik ve etik kurallara uygun olarak hazırlandığını, kullanılan kaynakların kaynakçada belirtilenlerden oluştuğunu ve bu eserlerin hepsine de atıfta bulunduğumu belirtir, aksi bir durum halinde aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

TEŞEKKÜR

Hayatım boyunca her türlü konuda yoluma ışık tutan babam Ahmet KANAT ve abim Kadir KANAT'a, sevgisini ve desteğini esirgemeyen annem Berrin KANAT ve ablam Gülsün KÖLE'ye ve tanıştığım günden itibaren benim için her türlü özveriyi gösteren ve beni sabırla destekleyen değerli eşim Esra KANAT'a ve ailemin tüm diğer fertlerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimi boyunca bana emeği geçen ve her türlü desteği gösteren saygıdeğer tez danışmanım Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR'e ve değerli Uluslararası İlişkiler Bölümü hocalarına da sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İTHAF

Öncelikle, bir Türk Subayı olarak örnek aldığım, ilim ve aklı bize manevi miras olarak bırakan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ü, O'nun silah arkadaşlarını, vatanın kurtarılması ve devletimizin bekâsı için canlarını feda etmiş kahraman şehitlerimizi ve sağlıklarını hiçe sayan kahraman gazilerimizi minnetle ve şükranla anıyor, bu tezi onlara ithaf ediyorum.

ÖZET

Bu çalışmada, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan itibaren günümüze kadar geçen sürede Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşümün ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaçla sürdürülen çalışmada, tarihsel ve betimsel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı klasik liberal ekonominin başarısızlığı neticesinde ortaya çıkmış ve ardından İkinci Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Gelişmiş devlet yapısı, ekonomisi ve demokrasisiyle küresel gelişmelere yön veren Birleşik Krallık'ta, savaş sonrası dönemde Keynesyen ekonomik model uygulanmıştır. 1979 yılına kadar hâkim ekonomik model çerçevesinde İngiliz siyasetindeki gelişmeler dikkat çekicidir. Sonrasında gerçekleşen karşı neoliberal devrim ile refah devleti kurumlarına karşı mücadele başlatılmış ve bunun Birleşik Krallık siyasal ve toplumsal yapısı açısından sonuçları olmuştur. Ayrıca, Magna Carta Libertatum ile başlayan süreçle şekillenen anayasal düzen siyasal ve toplumsal dönüşüm açısından fikirler sunmaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde; Birleşik Krallık'ta toplumsal ve ekonomik yapı irdelenmiştir. İkinci bölümde; Birleşik Krallık'ın siyasal yapısı ortaya koyulmuştur. Üçüncü bölümde; Büyük Buhran'ndan itibaren uygulanan Keynesyen politikalar ve refah devleti ışığında, Birleşik Krallık ekonomik ve siyasal anlamda irdelenmiştir. Dördüncü bölümde ise; Birleşik Krallık'taki dönüşüm ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Kültür, Siyasal Yapı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Keynesyen ve Neoliberal Politikalar.

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the political and social transformation in the United Kingdom since the 1929 World Economic Depression. In this study, historical and descriptive research methods were used. The World Economic Depression of 1929 emerged as a result of the failure of the classical liberal economy, followed by the Second World War. The Keynesian economic model was applied in the post-war period in the United Kingdom, which has shaped global developments with its developed state structure, economy and democracy. Until 1979, developments in British politics within the framework of the prevailing economic model are remarkable. Then the counter-neoliberal revolution and the struggle against the welfare state institutions were initiated, which had consequences for the UK's political and social structure. In addition, the constitutional order shaped by the process that started with Magna Carta Libertatum presents ideas in terms of political and social transformation. In this context, in the first part of the study; Social and economic structure in the United Kingdom has been examined. In the second part; The political structure of the United Kingdom has been put forward. In the third section; In the light of Keynesian policies and the welfare state adopted since the Great Depression, the United Kingdom was examined in economic and political terms. In the fourth section; The transformation in the United Kingdom has been demonstrated.

Key Words: Political Culture, Political Structure, 1929 World Economic Depression, Keynesian and Neoliberal Policies.

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ	iv
TEŞEKKÜR	v
İTHAF	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ÖZGEÇMİŞ	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: BİRLEŞİK KRALLIK'TA TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPI ...	3
1.1. Birleşik Krallık'ta Toplumsal Yapı	3
1.1.1. Birleşik Krallık Coğrafyası.....	3
1.1.2. Birleşik Krallık Tarihi	4
1.1.3. Birleşik Krallık'ta Din.....	24
1.1.4. Birleşik Krallık'ta Toplumsal Sınıflar Üzerine	26
1.1.5. Birleşik Krallık'ın Siyasi Kültürü	28
1.1.5.1. Kültür ve Siyaset.....	29
1.1.5.2. Farklı Boyutlarıyla Siyasal Kültür.....	36
1.2. Ekonomik Yapı: Neoliberal Politikalar Işığında Birleşik Krallık'a Bakış ...	45
2. BÖLÜM: BİRLEŞİK KRALLIK'IN SİYASAL YAPISI HAKKINDA	58
2.1. Birleşik Krallık'ın Anayasal Düzeni Hakkında.....	58
2.2. Yasama	61
2.3. Yürütme	68
2.3.1. Taç.....	68
2.3.2. Privy Council	70
2.3.3. Başbakan, Kabine ve Hükümet.....	70
2.3.4. Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimler	74
2.4. Hukuk Sistemi	76
2.5. Seçim Sistemi	83

2.6. Siyasi Partiler, Baskı ve Çıkar Grupları.....	87
3. BÖLÜM: 1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI SONRASI BİRLEŞİK	
KRALLIK: EKONOMİK VE SİYASAL AÇIDAN BİR BAKIŞ	96
3.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı Üzerine	96
3.2. Keynesyen Politikalar ve Refah Devleti Işığında Birleşik Krallık'a Bakış. 102	
3.2.1. Keynesyen Politikalar	102
3.2.2. Refah Devleti.....	108
4. BÖLÜM: BÜYÜK BUHRAN SONRASI BİRLEŞİK KRALLIK'TAKİ DÖNÜŞÜM	
.....	119
SONUÇ	138
KAYNAKÇA.....	142

ÖZGEÇMİŞ

Cihangir KANAT, 1989 yılında Hatay'ın İskenderun ilçesinde doğdu. Eğitim hayatına İskenderun'da başlayarak İlkokulu Mithatpaşa İ.Ö.O.'da, ortaokulu ise Beş Temmuz İ.Ö.O.'da tamamlamıştır. Asker olma hayaliyle girdiği sınavları kazanarak 2003 yılında Kuleli Askeri Lisesi/İstanbul'a giriş yapmış ve 2007 yılında buradan mezun olmuştur. 2007-2011 yılları arasında Kara Harp Okulu/Ankara'da Elektrik Elektronik Bölümü'nde eğitim görerek Elektronik Mühendisi ve Piyade Subayı olarak mezun olmuştur. 2011-2012 yılları arasında Piyade Okul Komutanlığı/İstanbul'da Piyade Sınıf Eğitimi'ni ve bu dönemde Dağ ve Komando Eğitim Merkez Komutanlığı/Eğirdir'de Komando Temel Eğitimi'ni başarıyla tamamlamıştır. 2012-2014 yılları arasında, yine Piyade Okul Komutanlığı/İstanbul'da piyade teğmen olarak takım komutanlığı görevinde bulunmuştur. 30 Ağustos 2014 tarihinde Üsteğmen rütbesine terfi etmiştir. 2014-2015 yılları arasında Kara Havacılık Komutanlığı/Ankara'da Pilotaj Eğitimi olarak Uçak ve Helikopter Pilotu olarak mezun olmuştur. 2015 yılından itibaren 2'nci Kara Havacılık Alay Komutanlığı/Malatya'da Uçak ve Helikopter Pilotu olarak görev yapmaktadır. Görev süresi boyunca birçok defa Teröristle Mücadele Harekatı kapsamında Tunceli, Siirt, Van, Diyarbakır ve Hakkari'de çeşitli operasyonlara katılmıştır. Evli ve ileri seviyede İngilizce bilmektedir.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Birleşik Krallık'ta Dini Üyelik.....	25
Tablo 1.2. Birleşik Krallık'ın Sınıf Yapısı	27
Tablo 1.3. Eski ve Yeni Politika Paradigmalarının Bir Karşılaştırması	34
Tablo 1.4. Siyasal Kültür Tipleri.....	42
Tablo 1.5. Siyasal Kültür ile Siyasal Yapı arasındaki Uyum /Uyumsuzluk	43
Tablo 1.6. Birleşik Krallık'ta Sosyal Harcamalar.....	49
Tablo 1.7. Birleşik Krallık'ta Devlet Harcamalarının GSYİH'ye Oranı	54
Tablo 2.1. Bireysel Parti Üyeliği, 1983–2003.....	88
Tablo 3.1. Sanayide İşsizlik Oranları (%).....	98
Tablo 4.1. Seçim Bölgesi Başına Ortalama Parti Üyesi Sayısı, 1992-2001	123
Tablo 4.2. Sosyal Sınıfların Oy Dağılımı.....	125
Tablo 4.3. İngiliz Seçmenin Durumu.....	125
Tablo 4.4. Birleşik Krallık'ta Ulusal ve Bölgesel Referandumlar 1973–2016.....	126

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	: Avrupa Sebest Ticaret Bölgesi
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FED	: Federal Rezerv Sistemi
GSMH	: Gayri Safi Millî Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OECD	: Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SERPS	: Devlet Kazançlarıyla İlgili Emeklilik Düzeni
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşümün ortaya koyulabilmesi için, ülkenin coğrafyasına, tarihine, dini özelliklerine, toplumsal sınıflarına ve toplumsal hareketliliğine, siyasal kültürüne, ekonomik yapısına, anayasal düzenine ve ekonomik gelişmelere bakmak gerekmektedir. Birleşik Krallık'ın coğrafik konumu tarihsel açıdan birçok gelişmenin temelini oluşturmuştur. Yine, dini konular Avrupa ile ilişkilerin şekillenmesinden sosyo-kültürel değişimlere, bilime olan ilgiden terörizme kadar birçok konuda temel oluşturmuştur. Ülkede toplumsal sınıflar, sınıflar arasındaki belirgin farkların siyasal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak azalması bakımından önemli siyasal sonuçlara temel oluşturmuştur. Ayrıca, Almond ve Verba (1963: 6)'ya göre, İngiliz tarihiyle birlikte ortaya çıkan siyasal kültür kavramı çerçevesindeki özellikler de siyasal ve toplumsal dönüşüme temel oluşturmaktadır.

Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşümü ortaya koyabilmek maksadıyla tarihsel gelişmelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, İkinci Dünya Savaşı, neoliberalizmin yükselişi ve küreselleşme ile küresel krizler gibi birçok gelişme İngiliz siyasetine yön vermektedir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile birlikte gelişmiş batı demokrasilerinin desteklediği liberalizmin başarısız olduğu değerlendirilerek ekonomiye devlet müdahalesinin gerekli olduğu konuşulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, İngiliz ekonomist John Maynard Keynes tarafından ortaya koyulan Genel Teori, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hâkim teori olmuştur. Bununla birlikte, İngiliz siyasetinde yaşanan gelişmeler dikkat çekicidir. Örneğin; 1970 krizine çözüm bulunanaması neticesinde 1979 yılında iktidara gelen Muhafazakâr Parti adayı Margaret Thatcher, neoliberalizmin canlandırılması için birçok girişim ortaya koymasına karşılık, İşçi Partisi çizgisinde görüş ve politikaları ortaya koymak zorunda kalmıştır.

Yapılan incelemelerde, İngiliz siyasal ve toplumsal yapısının özellikle 1929 yılından itibaren ekonomik ve siyasal gelişmelerden oldukça etkilendiği değerlendirilmektedir. Fakat, İngiliz siyasal ve toplumsal yapısının gelişimi ve değişimi sadece 20. yy'daki gelişmelerden ibaret değildir. Birleşik Krallık'ın tarihi çok uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Bu tarih içerisindeki Magna Carta ile başlayan süreçte dünyadaki ilk parlamenter sistemin doğuşu, halkın yasamada ve yönetimde söz sahibi

olması, bunlara paralel olarak yargıda adaletin geliştirilmesi ve yargı bağımsızlığının tesis edilmesi, birey odaklı politikaların geliştirilmesi, seçim sistemleri ve siyasal partiler kapsamında demokrasiye yönelik yaklaşımların değişmesi, yerel yönetimlerin daha etkin hale gelmesi gibi gelişmeler, ülkenin siyasal yapısını, kurumlarını ve siyasal kültürünü ve toplum yapısını şekillendirmiştir. Ekonomik ve siyasal açıdan değerlendirilmesi yapıldığında görülecek olan hususlar, bu tarihin bir sonucu niteliğindedir. Dolayısıyla, Birleşik Krallık tarihini incelemek ve bu kapsamda anayasal düzenindeki değişimleri analiz etmek, siyasal ve toplumsal dönüşümün açıklanmasına yardımcı olacaktır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşümün ortaya konmasının amaçlandığı bu çalışmada tarihsel ve betimsel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma şu şekilde organize edilmiştir: Çalışmanın birinci bölümünde; Birleşik Krallık'ın toplumsal ve ekonomik yapısı açıklanmıştır. İkinci bölümünde; Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı'nın¹ siyasal yapısı bir başka ifadeyle anayasal düzeni açıklanmıştır. Üçüncü bölümünde; 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, refah devleti ve Keynesyen politikalar irdelenmiştir. Dördüncü bölümde ise, Büyük Buhran sonrası Birleşik Krallık'taki dönüşüm ortaya koyularak çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

¹ Bu çalışmada Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı'nın uzun adı yerine, Birleşik Krallık ifadesi tercih edilmiştir.

1. BÖLÜM: BİRLEŞİK KRALLIK'TA TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPI

1.1. Birleşik Krallık'ta Toplumsal Yapı

1.1.1. Birleşik Krallık Coğrafyası

Birleşik Krallık, Avrupa anakarasının kuzey batı ucunda yer alan bir ada devletidir. Birleşik Krallık; İngiltere, İskoçya ve Galler'den oluşan Büyük Britanya adasının tamamını, Kuzey İrlanda'dan oluşan İrlanda adasının kuzeyini ve birçok küçük adayı kapsamaktadır. Dünyanın önde gelen ticari, finansal ve kültürel merkezlerden birisi olan Londra ülkenin başkentidir. Diğer büyük şehirler ise; İngiltere'de yer alan Birmingham, Liverpool ve Manchester; İskoçya'da yer alan Edinburgh ve Glasgow; Galler'de yer alan Swensea ve Cardiff ile Kuzey İrlanda'da yer alan Belfast ve Londonderry olarak gösterilmektedir (Atkins, 2019).

Büyük Britanya Adası'nın büyük bir kısmında, güneyde İngiltere, kuzeyinde İskoçya, İngiltere'nin batısında is, ,Galler yer almaktadır. Büyük Britanya Adası batısında İrlanda Denizi, güneydoğusunda Manş Denizi, doğusunda Kuzey Denizi, İngiltere'nin güneybatısı, İskoçya'nın batısı ve Kuzey İrlanda'nın kuzeybatısında Atlantik Okyanusu yer almaktadır. Birleşik Krallık'ın en geniş mesafesi 300 mil, en uzun mesafesi ise 600 mildir. Hiçbir kısmı denizden 75 milden daha uzak değildir. Kabaca güneybatı ucundan kuzeybatı uzuna doğru uzanan hattın kuzeybatısı yüksek ve dağlık (highlands) olup, güneydoğusu ise, alçak ovalardan (Lowlands) oluşmaktadır. En yüksek zirvesi Ben Nevis, deniz seviyesinden sadece 4,406 fit yüksekliktedir. Büyük Britanya'daki ana drenaj bölmesi kuzeyden güneye doğru uzanır. Batıya doğru akan nehirler, nispeten kısa mesafelerde Atlantik Okyanusu veya İrlanda Denizi'ne boşalır. Ana bölmeden doğuya akan nehirler daha uzundur. Güneye, başka bir nehir grubu büyük ve düz bir kırsal alanı yavaşça drene ettikten sonra The Wash Körfezi'ne girer. Thames Nehri'nin büyük drenaj kompleksi, güneydoğu İngiltere'ye hâkimdir. Kuzey İrlanda'daki başlıca nehirler ise Erne, Foyle ve Bann'dır (Ravenhill, 2019).

Birleşik Krallık'ta dört iklim rejimi de hâkimdir. Yayla bölgelerin yüksek kısımları soğuk ve yağışlı, alçak kısımları ise, soğuk ve kurak geçmektedir. Birleşik Krallık'ın iklimi, atmosferik sirkülasyon düzenleri içerisindeki ayarlarından ve karadaki formlarının denizle ilgili konumundan kaynaklanmaktadır. Nispeten sıcak Atlantik

suları ile doğusunda yer alan soğuk sular, termal ve nem özelliklerine sahip hava kütlelerinin oluşmasına neden olmaktadır. Başlıca hava kütleleri, kaynak bölgelerine göre, kutupsal ve tropikaldir. Ülkede yağmur, yıl boyunca oldukça iyi dağılmıştır. Kuzey İskoçya haricinde Britanya Adaları'ndaki doğal bitki örtüsü çoğunlukla meşeliktir. Birleşik Krallık'taki insan işgali, ekili alanların dışında sadece dağınık ormanlık alanlar ve vahşi veya yarı doğal bitki örtüsü alanlarını bırakmıştır (Ravenhill, 2019).

1.1.2. Birleşik Krallık Tarihi

Birleşik Krallık, Avrupa Kıtası'nın batı ucunda yer alan bir ada devleti olmasına rağmen, 1500 yıl boyunca Kelt, Romalı, Angıl ve Sakson, Danimarkalı ve Normanlılar tarafından defalarca işgale uğramıştır (Roskin, 2016: 23). Dolayısıyla, Birleşik Krallık topraklarında Romalılardan önceki dönemde Galli, İskoç, İngiliz olarak ayrı ayrı adlandırılmış topluluklardan ve bunların bir sınırı olduğundan bahsetmek imkânsızdır. MS 43'ten itibaren Romalılar tarafından işgal edilen Birleşik Krallık, MS 50 yılında Londra kentinin kurulmasıyla Avrupa kıtasıyla ticari ilişkilerin arttığı bir süreci yaşamıştır. Batı Avrupa toprakları kadar Romalılaştırılmayan Britanya topraklarında, barbar istilalarına karşı gerekli desteği sunamayan Romalıların hâkimiyeti, MS 406-410 yılları arasında son bulmuştur (Black, 2015: 27-35). Bunun bir diğer nedeni ise, Roma hâkimiyetinin ancak Britanya'nın batısı ve kuzeye doğru ortasında yer alan Hadrian Duvarı'na kadar kurulabilmesi olarak gösterilmektedir (Parlatır ve Caner, 2009: 107).

400 ile 800 yılları arasında Danimarka ve Almanya'dan gelen Anglo-Sakson istilacılar Britanya topraklarına egemen olmuşlar ve Angılların dili olarak eski İngilizce'yi adaya taşımışlardır (Roskin, 2016: 23). Çok sayıda küçük krallığın bulunduğu adada, özellikle Mercia'daki Midlands Krallığı hegemonyası altında İngilizce adaya yayılmaya başlamıştır. 7. yüzyılda da bölgede Hristiyanlığın benimsenmesi neticesinde, Avrupa ile bağlar daha fazla kuvvetlenmiştir. Ayrıca, kültürel bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. Hristiyanlığın kabulü ile birlikte eğitim ve okuryazarlık yaygınlaşmış ve toprak mülkiyeti konusunda yazılı yasalar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu dönemde tarım yaygınlaşmaya, kentler ise canlanmaya başlamıştır. Bu çerçevede, İngilizcenin yayıldığı ve Hristiyanlığın kabul edildiği bu dönemde kilise tarafından İngiliz kimliği benimsenmiştir. Buna örnek olarak, Northumbria'lı keşiş Bede'nin 731

yılında yazdığı *İngiliz Halkının Dini Tarihi* isimli eserin gösterilebileceği değerlendirilmektedir (Black, 2015: 36-42).

800 ile 1066 yılları arasında Birleşik Krallık'ın kuzeydoğusuna yapılan Viking istilaları İngiliz kimliğinin güçlenmesine (Roskin, 2011: 23), Wessex Kralı Alfred'in Vikinglere karşı zaferi ise, İngiliz Kraliyetinin doğmasına neden olmuştur. Daha sonra İngilizler, Kral I. Edward The Confessor (1042-1066) döneminde adanın büyük bir bölümüne egemen oldular (Parlatır ve Caner, 2009: 107). Ayrıca, Alfred ve halefleri tarafından idari bölgelerin güçlendirilmesi, kamu mahkemeleri kurulması, adaletli bir hukuk sisteminin inşası, vergi ve askerlik konularının düzenlenmesiyle bugünkü Birleşik Krallık'ın temelini oluşturduğu değerlendirilmektedir (Black, 2015: 43-48).

1066 yılından itibaren Vikinglerin Fransa kıyılarındaki kolu olan Normanlar, Kral Aziz Edward'ın kendisini tahtın varisi olarak gösterdiği Normandiya Dükü William önderliğinde Birleşik Krallık'ı işgal etmişler (Özdemir, 2017: 28) ve burada yapılan Hasting Savaşı'nda galip gelerek Norman Krallığı'nı kurmuşlardır (Eroğul, 2001: 1). Bu çerçevede, bölgede Normanlaştırma süreci başlatılmıştır. Vasallara ordudaki hizmetleri karşılığında toprak dağıtılmış ve Norman Lordlarına da sahip oldukları arazi nispetinde savaşçı yetiştirme görevi vermişlerdi (Black, 2015: 48-53). Toprakların tamamının krala ait olduğunu ileri süren ve Fransız toprak sahipleri lehine arazilerini genişleten William'ın sıkı bir feodal rejim kurduğu ifade edilmektedir (King ve Hawley, 1959: 184). Önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde, William'ın verdiği, tüm toprakların ve nüfusun tam bir dökümünün çıkartılması emri sonucunda ortaya çıkan *Kıyamet Kitabı* (*Domesday Book, 1086-1088*) dönemin yazılı kaynaklara geçişini simgelemektedir. Bir diğer önemli gelişme ise, dil üzerinden gerçekleşmiştir. Karşı kıyılarda Fransızca konuşan Normanların adaya gelmesiyle, İngilizceye birçok Fransızca kelime nüfuz etmiş ve bu dili zenginleştirmiştir (Roskin, 2011: 23-24).

Bu dönemden itibaren Birleşik Krallık'ta ciddi bir hukuk sisteminin gelişmeye başladığı görülmektedir. Bu çerçevede, Kral II. Henry döneminde hukuki uygulamalar ve vergi sistemi, daha düzenli hale getirilmiştir. Adalet krala bağlı gezgin yargıçlar tarafından sağlanmış, kan davalarına karşı kralın şiddet içerikli müdahalesi engellenerek kamusal adalet sağlanmaya başlanmıştır. 1160'lı yıllardan itibaren ise, davalar saray yetkilileri yerine jüriler tarafından görülmeye başlanmış böylece hem yerel halkın

etkinliği artmış, hem de teamül hukuku oluşmuştur. Bununla birlikte, zaman zaman kralların sert, aksi ve başarısız yönetimleriyle adalet sistemi zarar görmüştür. Bu kapsamda, 13. yy'da tahta bulunan Kral John'un baskıcı rejimi, dış işlerindeki başarısızlığı ve Fransızlara karşı savaşta Normandiya'yı kaybetmesi sonucu yurt içinde çıkan ayaklanmalar neticesinde, kralın hukuka aykırı davranışlarını içeren bir liste olarak değerlendirilen Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) metni Kral Yurtsuz John'a kabul ettirilmiştir. Burada, kralın yetkileri tanımlanmakta, kısıtlanmakta, güç dağılımı tekrar yapılmakta ve monarşi yasal bir çerçeveye oturtulmaktadır. Kimsenin adaleti satın alma, yadsıma ya da erteleme hakkının olmadığı da vurgulanmaktadır (Black, 2015: 53-57). Bir başka ifadeyle Magna Carta, başlangıçta baronlar tarafından feodal ayrıcalıklar elde etmek maksadıyla, kralın uygun biçimde yürütmeyi sürdürmemesi halinde baronlara başkaldırma hakkı; olağandışı vergilerin baronlar, yüksek rütbeli din adamları ve Londra kentinin onayıyla getirebilme şartı ve hür insanların ancak kendi asilleri tarafından hapse ve sürgüne gönderilmesi hakkı gibi kuralların getirildiği bir anlaşma olup, yaratılan esnekliğin halkın lehine sürekli genişlemesi sonucu demokratik ilkelerin kaynağını oluşturan bir metin olduğu değerlendirilmektedir (Çam, 2000: 16). Ayrıca, vergilerin getirilmesi konusunda kralın onaya ihtiyaç duyuyor olması kuralının, parlamentoların bütçe planlama haklarının temelini oluşturduğu ifade edilmektedir (Bilgin, 2017: 190).

Birleşik Krallık'ın ilk anayasası olarak kabul edilen Magna Carta, aslında Avrupa ve Birleşik Krallık'a özgü feodal yapının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü bu dönemin Avrupa'sında krallar güçlü feodal beylere ihtiyaç duymakta, feodal beyler de kendi çıkarlarını gözeten krallara ihtiyaç duymaktadırlar. Böylece, kralların hiçbir zaman mutlak bir monarka dönüşemeyeceği bir sistem ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak, Kral John'un feodal beylerin, baronların ve üst düzey kilise mensuplarının kendi egemenlikleri ve haklarına karşı müdahalesini engellemek maksadıyla ortaya çıkmış olan Magna Carta'da özgürlük ve demokrasiden bahsedilmediği bir gerçektir (Roskin, 2011: 24-25). Ancak, Magna Carta Birleşik Krallık'ın ilk yazılı anayasası olarak kabul edilmekte ve sonraki yüzyıllarda hukuki gelişmelerin temel dayanağını teşkil etmektedir. Sonuç olarak, Birleşik Krallık, tarihsel süreç içerisinde Kral ile tebaa arasındaki çatışmalar sonucu günümüze kadar şekillenen, kendisine özgü bir sisteme sahip bir devlet yapısını ortaya koymaktadır.

Magna Carta'nın en önemli sonucu parlamentoya zemin hazırlamış olmasıdır. Öyle ki, 1215-1258 yılları arasında kraliyetin başarısız yönetimi ve Fransa'da kaybedilen toprakların geri alınabilmesi için süren uzun savaşlar ve yenilgiler neticesinde Baronlar Konseyi kendi yetkilerini arttırmak ve ülke yönetiminde söz sahibi olabilmek için başlattıkları isyan neticesinde istediklerine ulaşmışlardır. Bunun halk nezdinde meşruiyetini sağlamak maksadıyla, kırsal kesimlerden (shires) şövalyeleri (knights) ve kasabalardan zengin sayılabilecek temsilcileri (burgesses) konseye çağırarak suretiyle günümüz parlamentosunun temeli atılmıştır (Bilgin, 2017: 191). Bu çerçevede, 13. ve 14. yy'da İngiltere ve İskoçya'da parlamentoların kurulmasının bir ulusal siyasal kimlik kazanılması yolunda önemli olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, 1290 yılında I. Edward'ın İngiltere'deki Yahudi topluluğunu sınır dışı etmesinin de ulusal kimliğin oluşmasında rol oynadığı ve İskoçya'da da ayrı bir kimlik oluşturma fikrinin bazı aydınlar tarafından desteklendiği vurgulanmaktadır (Black, 2015: 62-65).

Birleşik Krallık tarihinde, parlamentonun oluşumundan sonraki en önemli hadise 1348-1351 yılları arasında gerçekleşen "Kara Ölüm" olarak adlandırılan veba salgınıdır. Bu salgın sonucunda isyanların çıkması, demografik yapının değişmesi, sosyal ilişkilerin zayıflaması, korku kültürünün artması, ticaretin durma noktasına gelmesi, yüksek enflasyon, işçi ücretlerinin artması ve birçok kültürel değişim gibi gelişmeler yaşanmıştır (Genç, 2011: 123). Bu çerçevede, kara ölüm salgınının hemen akabinde, 1351 yılında, işçi ücretleri problemine karşı bir "Çalışma Kanunu (The Statute of Labourers)" çıkarılmıştır. Böylece, çalışanlar yasa dışı olarak ücret artışı talep etmeleri halinde hapis cezasına çarptırılacak olup, bu yasa günümüzün gelir düzenlemesi ile ilgili çıkarılan yasalara da temel oluşturmaktadır (Alganer ve Çetin, 2007: 289). Görüldüğü üzere, bu salgın temel bütün dengeleri alt üst etmiştir. Adanın üçte birinin hayatını kaybettiği salgın her kesimden insanın ölmesine neden olmuştur. Bu salgının yeniden düzenlediği işçi işveren ilişkisinin yanında en önemli sonucu dini konularda olmuştur. Nitekim tanrının insanların günahlarından dolayı bu salgını gönderdiği inancıyla kiliseye akın eden halk, burada da din adamlarının cesetleriyle karşılaşmışlardır. Böylece, halkın kiliseye olan güveni sarsılmış ve daha sonraki dönemde Katolik hegemonyasına karşı yeni mezhep arayışlarına zemin hazırlamıştır (Karaimanlioğlu, 2016: 607). Bu çerçevede, 1414 yılında kilise yerine İncil'i önemseyen Lollard Ayaklanması, papazların halkın kiliseleri kendilerine ait hissedecekleri bir

ortama dönüştürme çabasına rağmen, 18. yy'da Londra, Kent ve Norfolk'taki Protestan ayaklanmanın öncüsü olmuştur (Black, 2015: 71).

Bu dönemdeki diğer bir önemli olay, Birleşik Krallık'ta bütünleşme fikrinin yayılmasına katkısı olan Yüzyıl Savaşları'dır (Alganer ve Çetin, 2007: 289). Ayrıca, 116 yıl süren bu savaş neticesinde monarşinin güçlendiği de vurgulanmaktadır (Roberts, 2010: 249-250'den aktaran Özdemir, 2017: 29). Hatta bu savaş neticesinde, net bir şekilde savaşı kaybeden İngilizlerin bir imparatorluk haline dönüşmesine temel oluşturmuştur. Öyle ki, Avrupa'daki topraklarını kaybeden İngiltere, bu kıtayı kontrol edebilmek için denizlere hâkim olmak zorunda kalmıştır (Çimen ve Gögebakan, 2012: 141-148'den aktaran Erkul, 2016: 155). Ayrıca, Yüzyıl Savaşları'nın sona erdiği 1453 yılında Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet Han tarafından İstanbul'un fethedilmesi neticesinde Akdeniz'deki hâkimiyet Türklerin eline geçmiştir. Böylece, bir kez daha denizlere hâkimiyet İngilizler için önem kazanmıştır (Canbolat, 2013: 39; Çimen, 2013: 222-223'den aktaran Erkul, 2016: 155). Bu gelişmeler neticesinde, deniz aşırı imparatorluğun önünün açıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte, 1750 yılına kadar olan sürede Birleşik Krallık'ta çok fazla iç savaş yaşanmıştır. On beşinci yüzyılda, İngiltere'deki Gül Savaşları, İskoçya'daki kraliyet ve aristokrasi arasındaki çatışmalar, din konusundaki mücadelelerden kaynaklanan 1638-1652 yılları arasındaki savaşlar ve İrlanda ile İskoçya'daki Ardıllık Savaşı buna örnek gösterilebilir (Black, 2015: 75). Bunlardan en önemlisi olan Gül Savaşları'nda taht üzerinde hak iddia eden ve armasında beyaz gül bulunan York Ailesi ile armasında kırmızı gül bulunan Lancaster Ailesi arasındaki savaş neticesinde, parlamento ile kral arasındaki denge kral lehine bozulmuş olup, tahta her iki ailenin oluşturduğu Tudor Hanedanı'nın oturmasıyla, kan asaletine de son verilmiştir (Sencer, 1990: 8'den aktaran Özdemir, 2017: 30).

Tudor Hanedanı'nın ilk hükümdarı olan VII. Henry (1509-1547) döneminde, hanedanlığın yüz yıl sürecek egemenliğinin siyasi ve ekonomik altyapısı oluşturulmaya başlanmıştır (Özkan ve Parlador, 2014: 856). Kendisinden sonra tahta geçen VIII. Henry döneminde ise, Anglikan Kilisesi'nin Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılmasına neden olacak gelişmeler yaşanmıştır. Öyle ki, VIII. Henry erkek varise sahip olmadığından metresi Anne Boleyn ile evlenebilme talebini Papa VII. Clement reddedince,

kendisinden üst bir otorite olmadığını düşünerek ve Parlamento'yu da arkasına alarak Anglikan Kilisesi'ni Katolik ilkelere bağlı kalmak koşuluyla Roma Katolik Kilisesi'nden koparmıştır (Gündüz, 2010: 18-23). Bu çerçevede, 1534 yılında çıkarılan Yücelik Yasası ile Kral, kilisenin başkanı olarak ilan edilmiş, İhanet Yasası ile de buna karşı çıkanların cezalandırılmasının önü açılmıştır. 1539 yılında, sapkınlığın kınanması için çıkardığı Altı Madde Yasası ile İngiliz siyasetine bağlı bir dinsel algı oluşturmak istediği görülmektedir. Bununla birlikte, 1510 yılından itibaren Avrupa'da başlayan Protestan Reform hareketi, Birleşik Krallık'ta kilisenin güçlenmesine neden olmuştur. İngiliz kilisesinin evrensel kiliseden ayrılmasının, ayin ve örgütlenme açısından bazı değişikliklere de yol açtığı ifade edilmektedir (Black, 2015: 85-91).

VIII. Henry dönemindeki bu gelişmeler neticesinde Birleşik Krallık'ta Parlamento'nun önemi biraz daha artmıştır. Nitekim VIII. Henry'nin parlamento desteğini almak için parlamentoda yaptığı konuşmayla monarktan parlamentoya kurumsal bir kaymayı başlattığı değerlendirilmektedir (Roskin, 2011: 27). Bu dönemdeki bir diğer önemli değişiklik ise, Galler üzerindeki İngiliz egemenliğinin pekiştirilmesi ve merkezi yönetimin genelleştirilmesini sağlayan Birlik Yasası (1536)'nın çıkarılmasıdır. Böylece, tüm ülkede feodalizmin sonunun geldiği değerlendirilmektedir (Çolakoğlu, 2006: 361).

Birleşik Krallık, 17. yüzyıldan itibaren sömürgecilikte Avrupa'nın gerisinde kalması nedeniyle denizlerde askeri ve ticari anlamdaki faaliyetlerini arttırmaya başlamıştır (Erkul, 2016: 164). Ticareti hayatın genişlemesi sonucunda, ülke içine de bu refahı yayma çalışmaları başlatılmış, bu çerçevede, 1601 yılında Yoksulluk Yasası çıkartılmıştır. Bu yasa gereğince, "Perish" adı verilen yerel yönetim birimleri aracılığıyla yoksullara yardım ulaştırılmasına karar verilmiştir (Sallan Gül, 2000: 55-56). Buna ek olarak, işsizlere iş bulmak, yaşlı ve engelli evleri kurmak ve çıraklık eğitimleri vermek gibi kurumsal bir yardım sistemi geliştirilmiştir (Kovancı, 2003: 26-27). Aslında, refahı ülke geneline yaymak, iç çatışmaları engellemek suretiyle huzuru sağlamak ve iç çatışmaların önüne geçmek suretiyle dış çevre ile mücadele edilebileceği fikri ülkede hâkim anlayış haline gelmektedir (Özkan ve Parlador, 2014: 867-868).

Birleşik Krallık'ta, tarihi ve toplumsal birçok gelişmelere imza atan son Tudor Hanedanı varisi I. Elizabet'in yerine, yasal varisi bulunmaması nedeniyle İskoçya Kralı

I. James (Stuart) geçmiştir (Özdemir, 2017: 32). I. James, İskoçya ve İngiltere tahtlarını birleştirmiş; ancak bu iki ülke 1707 yılındaki Birleşme Yasası'na kadar iki ayrı ülke olarak kalmıştır. Fakat aynı zamanda Protestan olan I. James, bütün kurumların kral için çalıştığını düşünmesiyle, Katolik kilisesini reforma sürüklemek isteyen aşırı Protestan akım olan Püritenizm ile Katoliklerin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Ayrıca kendisi ve varisi I. Charles hükümlanlığında mutlak monark gibi davranmaya çalışmışlardır (Roskin, 2011: 28). Bununla birlikte, I. James, İskoçya ve İngiltere'nin gönöl birliğine sahip olduğunu düşündüğü için sınırları askersizleştirmiştir. Ancak I. Charles döneminde, davranışları nedeniyle parlamento ile kralın yetkileri konusunda şiddetli tartışmalar yaşandı. Kral'ın parlamentoyu başarısız basma girişimi ardından Londra'ya kaçan parlamentonun "Beş Üye"si ile kral arasında savaş hazırlıkları başladı. Ülkenin kuzey ve batısında yer alan kral destekçileri ile ülkenin güney ve doğusunda yer alan parlamento taraftarları arasındaki savaş neticesinde, Oliver Cromwell komutasındaki parlamento taraftarları Kuzey İngiltere'yi kralcılardan aldılar. Cromwell tarafından, 1649'da Charles idam edildi, İskoçya fethedildi ve buradaki parlamento son verildi. Bundan sonra, Birleşik Krallık Parlamentosu'nda İngiltere, İskoçya, Galler ve İrlanda temsilcileri bir arada bulunmaya başladılar (Black, 2015: 106-112). 1649'dan 1660'a kadar kralsız kalan lke, Cromwell tarafından yönetilen ve Commonwealth diye adlandırılan bir cumhuriyet haline gelmiş, ancak, 1653'te kendisini Lord Protector olarak ilan edip askeri bir diktatörlük kurmuştur. 1658'de ölen Cromwell'den sonra istikrarı tekrar sağlamak için I. Charles'ın oğlu II.Charles 1660 yılında parlamento tarafından tahta çağırılmıştır (Roskin, 2011: 29).

Ardından, tahta çıkan II. Charles'ın Katoliklere yönelik tutumu, Papalığa olan bağılılığı ve meşru varisi olan kardeşi James'in Katolik olması gibi nedenler sonucunda hem iç savaş ihtimali ortaya çıkmış, hem de James'e yönelik 1678-1681 yılları arasında Dışlama Krizi (Exclusion Crisis) patlak vermiştir. James'in kral olamayacağını iddia eden Whig'ler (günümüzde İşçi Partisi) ile James'in kral olabileceğini iddia eden Tory'ler (günümüzde Muhafazakâr Parti) arasındaki görüş ayrılığına rağmen James tahta geçmiştir. Fakat Protestan duyguların ağır basması neticesinde Whig'ler ile bir kısım Tory'ler James'in Protestan kızı ve eşi Hollandalı Prens William (William of Orange), 1688 yılında kral ve kraliçe ilan edilmişlerdir. Kansız gerçekleşen bu devrim, İngiliz tarihinde Şanlı Devrim (Glorious Revolution) olarak geçmektedir. Sonrasında

kabul edilen Haklar Bildirgesi (Bill of Rights) ile parlamento kral karşısında kesin üstünlüğü kazanmış, parlamentonun onayı olmadan vergi koymak imkânsız hale gelmiş, kralın parlamentonun çıkardığı yasaları veto etme hakkı sınırlandırılmış, kürsü dokunulmazlığı ve dini hoşgörü prensibi getirilerek ifade özgürlüğü genişletilmiştir. Bu olay neticesinde tarihteki ilk anayasal monarşi, Birleşik Krallık'ta kurulmuştur (Bilgin, 2017: 194-195). Bununla birlikte, Şanlı Devrim'den sonra tüm Katoliklerin tahta çıkmasının yasaklanmasıyla Jacobizm hayata geçmiştir (Black, 2015: 115).

18. yüzyıl Whig yorumcuları Görkemli Devrim dönemini; 1689'daki Hoşgörü Yasası ile dinsel tolerans gösterilmesi, 1694'teki Üç Yıllık Yasa ile seçimlerin düzenli olarak yapılması, 1695'te İçki Satım Yasası'nın iptali ve İngiltere'de basın sansürünün sonlandırılması gibi gelişmelerin yaşandığı dönem olarak değerlendirmektedirler. Yukarıda ifade edilen bu gelişmeler ve 1689 yılında çıkarılan İnsan Hakları Yasası ile birlikte ortaya konan politikaların; parlamentoya odaklandığı, komplo ve ayaklanmalar yerine seçimlere, siyasi partilere ve bakanlıklara dayanan bir dünyanın geleneklerinin benimsendiği bir değişim yaşadığı değerlendirilmektedir. Parlamentonun başarıları ve yukarıda ifade edilen kültürel değişim, Birleşik Krallık'ın bir imparatorluğa dönüşmesinin temelini oluşturmuştur. Birleşik Krallık, bu dönemde Francis Bacon, Isaac Newton, John Locke, Thomas Hobbes ve Edmund Burke gibi ilerici aydınlarla sahiptir ve bunlar sayesinde İngiliz siyasi kültürüne², siyasal yapısına ve toplum yapısına etkisi bulunan ve gelişimin önünü açan fikirler gün yüzüne çıkmıştır. Bu kapsamda, Francis Bacon (1561-1626) tanrının insanı, Âdem'in cennetten kovulmasıyla yitirdiği doğayı yeniden keşfetmesi için yarattığı kavramını geliştirerek, Bilimsel Devrimin önünü açtı. Sir Isaac Newton tarafından Kraliyet Derneği kurularak, astronomi, matematik ve fizik alanlarında çalışmalar yapıldı. Newton'un yasaları tutarlı bir evren sistemi sunmakta, bilim ve tıp artık gözlem ve deneylere dayalı olarak ilerlemekteydi. Buna bir katkı olarak John Locke tarafından dinsel görüşlerde farklılığa fırsat veren şeyin hurafe veya günah olmayıp içten gelen bir inanış olarak algılanmasını öngören yeni bir insanlık teorisi geliştirilmesiyle baskıların yerini artık hoşgörü aldı. Bununla birlikte, tanrının dünyanın işleyişine doğrudan müdahale ettiğine dair fikrin yerini insanın kendi çevresini oluşturabileceği fikrine evrilmesiyle tarım, ulaşım, sanayi alanlarındaki devrimlerin önü açıldı (Black, 2015: 112-125). Thomas Hobbes, 17.

² Çalışmada, "Birleşik Krallık siyasi kültürü" yerine "İngiliz siyasi kültürü" ifadesi de kullanılmaktadır.

yüzyıl iç savaşlarını yaşamış bir aydın olarak, insanların kendi iç dünyalarında çıkarıcı ve çatışmaya meyilli olmaları neticesinde sonuçlardan korktukları için toplumsal bir düzene ihtiyaç duyduklarını ve kendilerini krala kolayca emanet ettiklerini vurgulamaktadır. Parlamento'nun bir Whig mensubu olan Edmund Burke ise, biçimi muhafaza ederek muhteviyatın değiştirilmesiyle gelişme gösterileceğini, kökten değişimler neticesinde toplumun çökeceğini vurgulamaktadır (Roskin, 2011: 31).

Fikir dünyasındaki gelişmeler ve 1688 yılındaki Şanlı Devrim neticesinde hem parlamento, hem de Birleşik Krallık sürekli gücünü arttırmıştır. Öyle ki, "Başbakan" makamının ortaya çıktığı 1735 yılından önce, 1701 yılında çıkarılan "Act of Settlement" adlı kanunla, tahta sadece Protestan krallar geçebilecek, kral parlamento onayını alarak savaş ilan edebilecek ve parlamentonun iznini alarak yurtdışına çıkabilecektir (Özdemir, 2017: 34). Daha önemlisi, yürütme organı olarak krala bağlı olarak çalışan Privy Council'in parlamentoya karşı sorumlu kılınması neticesinde parlamento yürütmeye söz sahibi olmaya başlamıştır (Arslan, 2013: 41). Bu çerçevede, 1714 yılında son Stuart Kraliçesi Anne'nin ölmesi üzerine ilk Stuart Hanedanı I. Jack'in kızının torunu olan ve Hannover soyundan gelen I.George'un tahta çıkışı (Özdemir, 2017: 34), köklü değişikliklere zemin hazırlamıştır. Çünkü Kral I. George İngilizce bilmediği için parlamentodaki müzakereleri takip etmekte zorlanmasına ek olarak, Hannover'i Londra'ya tercih ediyor olmasıyla kendisini yönetimden uzaklaştırmıştır. Böylece, sembolik bir pozisyon alan kralın yerine ülke meseleleri ile ilgilenecek bir lidere ihtiyaç duyulmuş ve bu boşluğu "başbakan" doldurmuştur. Böylece, parlamenter rejimin belli başlı çarkları da yerine oturmuştur (Duverger, 1986: 74). Bu çerçevede, kral yürütmeyi başbakanın yönettiği ve bakanlardan oluşan kabineye devretmiştir. Böylece, Avam Kamarası'ndan seçilen Sir Robert Walpole 1721-1742 yılları arasında Birleşik Krallık'ın ilk başbakanı olarak görev yapmıştır (Roskin, 2011: 30).

18. yüzyıl, Birleşik Krallık için siyasal birliğin kurulduğu bir dönemdir. 1688 yılındaki Şanlı Devrim'den sonra Protestan olan İngilizler, Katolik İrlanda'ya savaş açmıştır. İngilizler, savaşı kazandıktan sonra, burada sıkı bir rejim kurmuşlar, buradaki toprakların önemli bir kesimini Protestan İngilizler arasında paylaştırmışlar ve Katolikleri ikinci plana atmışlardır. Öte yandan, 1707 yılında hem İskoç hem de İngiliz parlamentolarında kabul edilen "Birleşme Yasası" neticesinde İskoçya "Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı" adı ile tek bir parlamentoda ve tek bir bayrak altında

İngiltere ile birleşmiştir (Seignobos, 1960: 263-264). Bu yasa ile İskoçya, Avam Kamarası'nda 45, Lordlar Kamarası'nda ise 16 lordla temsil edilecek olup, müteakip anlaşmazlıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır (Çolakoglu, 2006: 363).

Fikir dünyasındaki ve siyasal yapıdaki gelişmeler neticesinde Birleşik Krallık 1750-1900 yılları arasında süper güç haline gelmiştir. Artık, ekonomi ve toprak açısından dünyadaki en büyük güç haline gelmenin yanında, aydınlanma merkezi olarak dünyaya örnek bir politik sistem modeli sunmaktadır. Artan patent başvuruları, yer altı kaynaklarının kullanımı ve Sanayi Devrimi neticesinde atılım yapan Birleşik Krallık, ciddi bir sanayi ülkesine dönüşmüştür. Bu çerçevede, James Watt (1736-1817) gibi isimlerin öncülüğünde sanayide gerçekleşen gelişmelere bağlı olarak, buhar gücü elde etmek için kömüre olan ihtiyaç artınca, Sussex, Essex, Norfolk ve Suffolk gibi fakir bölgeler için yeni ticari alanlar açılmıştır. Artan göç dalgası ve çalışma hayatının giderek yaygınlaşmasıyla toplum sosyal anlamda bir değişim geçirmiştir. Örneğin; gayri meşru çocuk sayısı %1,8'den %5'e yükselmiş, erken evlilik artarak evlilik yaşı ortalaması erkekler için 25,5 ve kadınlar için 23,7'ye düşmüş, doğum oranları artmış ve ölüm oranları düşmüştür. Yaşam standartlarının arttığı bu dönemde, işçi temelli problemler ortaya çıkmış olup, Charles Dickens'ın *Zor Zamanlar* (1854) ve Elizabeth Gaskell'in *Mary Barton* (1848) ile *Kuzey ve Güney* (1855) adlı romanlarında bu durum anlatılmaktadır. Bununla birlikte, gelişen sanayi ve ticaret, demiryolu ulaşımının gelişmesine neden olmuştur. Ulaşımın kolaylaşması ve "Mekân"ın fethedilmesiyle uluslaşma süreci hızlanmıştır. Ayrıca, Charles Dickens'ın *Dulborough Kasabası* (1860) isimli kısa öyküsünde anlatıldığı üzere, tren hem masumiyetin yitirilmesine, hem de yeni deneyimler elde edilmesine neden olmuştur (Black, 2015: 127-136, 138-140).

20. yüzyıla gelirken, 1837-1901 yılları arasındaki Kraliçe Viktorya döneminde, Birleşik Krallık ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan ikinci kez doruk noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen "Toprak Çevirme Hareketi" ile 1834 Yoksullar Yasası'nın çıkarılması ve Tahıl Yasası'nın yürürlükten kaldırılması gibi adımlar atılarak serbest piyasa ekonomisinin temelleri atılmıştır (Özdemir, 2017: 37). Yine 1834 yılında yapılan reform neticesinde yerel yönetimlerde temsili demokrasinin temelleri atılmıştır. Ancak, demokrasiye yönelik bazı önemli eksiklikler devam etmekteydi. Bu nedenle, bütün erkeklere seçme hakkının tanınması, eşit seçim dairelerinin kurulması ve seçimlerin yılda bir ve gizli yapılması gibi taleplerle Chartist adlı grubun önderliğinde

bir mücadele başlatıldı. Bu mücadele sonuca ulaşmamış olsa da fikirler halk arasında yayıldı. 1876'da Muhafazakâr başbakan Benjamin Disraeli tarafından sunulan kanun teklifiyle seçmenlik vasıfları genişletilerek seçmen sayısı artırıldı (Bilik, 1951: 451).

1900'li yıllardan itibaren ise, Birleşik Krallık kendisini küresel bir rekabetin içerisinde bulmuştur. Birleşik Krallık iç politikada, liberal ekonomik politikalar ışığında, sendikaların grevlerden zarar görmemesi için 1906 tarihli Ticari Anlaşmazlıklar Yasası, Lordlar Kamarası'nın Avam Kamarası kararlarını veto etme hakkını sonlandıran 1911 tarihli Parlamento Yasası ve işsizlere yardımı öngören 1911 tarihli Ulusal Sosyal Sigorta Yasası gibi kanunlar çıkarılarak ekonomik açıdan küresel rekabete devam etmeye çalışmıştır (Black, 2015: 175-176). Dış politikada ise, Birleşik Krallık için en önemli sorun, bir Türk İmparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasıyla oluşacak olan jeopolitik boşluğun doldurulması sorunu olarak değerlendirilen "Doğu Sorunu"dur (Marriott, 1940: 2'den aktaran Baysoy, 2011: 50). Bu dönemde, Birleşik Krallık Mısır'ı ve Sudan'ı işgal etmiş ve Hindici'ne girdiği için Fransa ile savaşmıştır. Savaşın sonunda Amman İmparatorluğu Fransa'ya, Birminya Birleşik Krallık'a bırakılmıştır (Armaoğlu, 2010: 33-35'den aktaran Özdemir, 2017: 38). Ayrıca, Afrika konusunda Fransa ve Almanya ile mücadele eden Birleşik Krallık, Fransa ile Samimi Anlaşması'nı imzalayarak Almanya'ya karşı tutumunu sertleştirmiş, Almanya da silahlanmaya ağırlık vermek suretiyle buna karşılık vermiştir. Bu gelişmeler sonucunda Birinci Dünya Savaşı'na giden sürecin hızlandığı değerlendirilmektedir (Erkan, 2010: 112-113). Öte yandan, 1894 Fransız-Rus Anlaşması, 1904 İngiliz-Fransız Anlaşması ve 1907 İngiliz-Rus Anlaşması, uzun soluklu sömürge alanları için sürdürülen çatışmalar sonucunda imzalandı ve Birinci Dünya Savaşı'na doğru giden süreçte "Üçlü İtilaf"ın temelini oluşturmuştur. Nitekim bu ittifakın 1882'de Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya devletleri arasında kurulan "Üçlü İttifak"a karşı oluşturulduğunu da vurgulamak gerekmektedir (Uçarol, 2015: 355, 364). Sonuç olarak, bu dönemde Birinci Dünya Savaşı için gerekli bütün şartlar oluşmuştur.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Birleşik Krallık'ta hem siyasal yapı, hem de toplumsal alanlarda bazı önemli değişiklikler yaşandı. Savaş yıllarında asker sayısı erkek işgücünün üçte birini ifade eden 4,5 milyona ulaştı ve 1916 yılında askerlik zorunlu hale getirildi. 1914 yılında Ülke Savunma Yasası'yla hükümetin demiryolları, kömür ocakları ve un değirmenleri gibi alanları denetim altına alması sağlandı.

Kamuoyunu aydınlatmak için Enformasyon Dairesi, sinemanın propaganda gücünü kullanmak için Sinematograf Komitesi gibi kurumların kurulduğu Birleşik Krallık'ta halk nezdinde savaşa karşı fikirler yoktu. Ancak, erkek nüfusun savaşa gitmesiyle çalışma hayatında kadınların rol alması neticesinde toplumsal ve sosyal birçok değişim yaşanmıştır. Bununla birlikte, 1918 yılında çıkarılan Halkın Temsil Yasası ile 21 yaş üzeri erkeklere oy kullanma hakkının yanı sıra, 30 yaş üstü kadınlara da oy kullanma hakkı getirilerek aristokrasiden demokrasiye geçişin büyük ölçüde gerçekleştiği ifade edilmektedir. Savaş yılları ile ilgili olarak bir diğer vurgulanması gereken olay, Liberal Parti'nin Henry Asquith ile David Lloyd George arasında bölünmesi ile İşçi Partisi'nin ortaya çıkmasıdır (Black, 2015: 176-178).

Birinci Dünya Savaşı'ndan galip olarak ayrılan Birleşik Krallık'ta İmparatorluk ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Öyle ki, Irak, İran, Hindistan ve Mısır'da başlayan ayaklanmaları bir şekilde bastıran İmparatorluk (Black, 2015: 180), buraların aksine çağdaşlaşma hareketini başlatacak olan Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki genç Türkiye'ye karşı 1922 yılında Yunanlıların kullanıldığı savaşı kaybederek ve Türk yurdu olan Anadolu'daki emperyal hedeflerine ulaşamayarak çekilmek zorunda kalmıştır. İmparatorluğun sonuna adım adım yaklaşılan bu dönemde, İngiltere süper güç ünvanını sömürgeler için bir alternatif olarak ortaya çıkan ABD'ye bırakmaya başlamıştır (Özdemir, 2017: 39). Bu nedenle, savaşın getirdiği büyük yıkım ve kayıplardan dolayı, barışı koruyacak uluslararası bir örgütün kurulması fikri özellikle ABD ve Birleşik Krallık tarafından gündeme alınmıştır. Yapılan hazırlıklar neticesinde 28 Nisan 1919 tarihinde Milletler Cemiyeti kurulmuştur (Uçarol, 2015: 686-687).

Birleşik Krallık'ın ekonomik ve siyasal açıdan irdelendiği bölümde de ifade edileceği üzere, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra en önemli gündem maddesini ekonomik gelişmeler oluşturmuştur. Bu çerçevede, Birleşik Krallık, sömürgelerinin bir kısmını kaybetmesi, savaş sebebiyle ekonomisinin bozulması ve Klasik İktisat Teorisi'nin sorunlara çözüm bulamaması sonucunda ortaya çıkan Büyük Buhran'la bir darbe daha almıştır. Ülkedeki siyasi gelişmelerin de buna bağlı olarak geliştiği aşikârdır. Nitekim 1924 ve 1929 yılında iktidara gelen İşçi Partisi, ekonomik sorunlarla baş edememiştir. 1929 yılında Liberallerin desteğine bağlı olarak kurdukları hükümet, Muhafazakâr ve Liberal Partilerin beklentilerini karşılayabilecek bir bütçe planı hazırlayamamıştır. Bunun üzerine, başbakan Ramsay MacDonald eski muhalefet parti

temsilcileri ve Çalışma Bakanlığı'ndan gelen üç meslektaşından oluşan bir "Ulusal" hükümet kurmuştur. Ancak, İşçi Partisi'nin büyük çoğunluğu buna karşı çıkmış ve sonuçta 1931 yılında hükümet istifa etmiştir (McKibbin, 1975: 95). Bu dönemde çok önemli bir gelişme olarak, 1931 yılında çıkarılan "Statute of Westminster" adlı yasa ile İngiliz Sömürge İmparatorluğu'na resmen son verilmiş, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler bağımsız devlet olarak tanınmıştır. Bununla birlikte, bu devletlerle İngiliz Uluslar Topluluğu (British Commonwealth) kurulmuştur (Bilgin, 2017: 197).

Birleşik Krallık'taki bu kötü gidişat, dönemin aydınlarının eserlerine de yansımıştır. Önceki dönemlerde görülen demokratik fikir akımlarının yerini karamsarlığa bıraktığı görülmektedir. Nitekim John Rhode 1938 yılında yazdığı *Invisible Weapons (Görünmez Silahlar)* isimli eserinde, ülkedeki bir evde yaşanan teknolojik değişimlerden bahsetmekte ve her cihazın son model olduğunu vurgulamakta iken, George Orwell tarafından yazılan *Paris ve Londra'da Beş Parasız (1922)* ve *Wigan İskelesi Yolu (1937)* eserlerinde Birleşik Krallık'ta yaşam koşullarının ne kadar kötü olduğu anlatılmaktadır (Black, 2015: 184-186). Öyle ki, *Paris ve Londra'da Beş Parasız (1922)* romanının bir bölümünde Orwell (2017a: 233), Londra'daki durumu şu şekilde ortaya koymaktadır:

"Londra Bölge Meclisi'nin 13 Şubat 1931 akşamı yaptığı sayım sonucu yayımlanan şu rakamlar, sefil erkekler ile sefil kadınların sayılarını karşılaştırıyor:

Geceyi sokakta geçirenler; 60 erkek, 18 kadın.

Pansiyon ruhsatı olmayan barınak ve evlerde geçirenler; 1057 erkek, 137 kadın.

St.Martin-in-the-Fields Kilisesi'nin mahzeninde; 88 erkek, 12 kadın.

Londra Bölge Meclisi'nin geçici koğuş ve pansiyonlarında; 674 erkek, 15 kadın.

Bu rakamlardan anlaşılacağı üzere, sadakaya muhtaç kadınların erkeklere oranı onda bir gibi. Sebebi büyük olasılıkla işsizliğin kadınları erkeklerden daha az etkilemesi; ayrıca eli yüzü düzgün her kadın kendini son çare olarak bir erkeğe bağlayabiliyor."

Yine *Wigan İskelesi Yolu (1937)* adlı romanında Orwell (2017b: 25), Birleşik Krallık'taki sanayileşme ilgili olarak farklı sıkıntıları şu şekilde aktarmaktadır:

"Sanayi bölgelerinin tamamı, aslında Büyük Londra ile yaklaşık aynı nüfusa sahip bir koca kent olsa da, çok şükür, tam göbeğinde bile temiz ve düzgün adacıklar bulunan çok daha büyük bir alana yayılıyor. Bu, insanı cesaretlendiren bir düşünce. Elinden geleni ardına koymamasına rağmen, insanoğlu hala pisliğini her yere ulaştırmayı başaramadı. Yeryüzü o kadar engin ve hâlâ o kadar boş ki, uygarlığın pis kalbinde bile otların gri yerine yeşil olduğu çayırlar bulabilirsiniz; ararsanız belki içinde somon konserveleleri yerine canlı balıklar olan akarsular bile bulabilirsiniz. Önce villa uygarlığı, sonra kenar mahalleler, ardında da başka bir sanayi şehrinin curuf yığınları, duman tüten bacaları, maden eritme ocakları, kanalları ve gazometreleri çevremizi sarmadan önce, tren uzunca bir süre, belki yirmi dakika boyunca arazide ilerledi."

Görüldüğü üzere, iç ve dış politika ile ekonomideki gelişmeler, insanların yaşam koşullarına doğrudan etki etmektedir. Bu dönemde bütün dünya bir şekilde savaşlardan ve ekonomik gidişattan ciddi sıkıntılar duymuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından tekrar bu sıkıntıların yaşanmasını engellemek, barışı korumak, devletler arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak ve savaşları engellemek amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti de (Kıran, 2008: 25) yetersiz kalmıştır. Bu ortamda, öncesinde gerçekteşen Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım, mağlup olanları bunaltan orantısız anlaşmalar, Büyük Buhran, artan milliyetçilik dalgası gibi nedenlerle saldırganlaşan Alman, İtalyan ve Japonlar nedeniyle başlayan İkinci Dünya Savaşı öncesinde, daha sonra savaşa girecek olan Birleşik Krallık, Fransa ve Sovyetler Birliği tarafından "yatıştırma politikası" izlenmiştir (Sander, 2015: 111-121). Bu politikanın başarısızlıkla sonuçlanmasıyla Muhafazakâr Parti lideri Başbakan Neville Chamberlain 1940 yılında istifa etmiştir. Ardından, Birinci Dünya Savaşı'nda donanma bakanı olarak görev yapan Winston Churchill, İşçi Partisi ile kurulan "Ulusal Birlik Hükümeti"nde başbakan olmuş, daha sonra Muhafazakâr Parti'nin başına geçmiştir (Bilgin, 2017: 197). Hitler'in Münih Anlaşması'nın koşullarına aykırı olarak, 1940 yılında, Polonya ve Çekoslovakya'yı işgali ve Norveç ve Fransa kıyılarına yönelmesiyle savaşa giren Birleşik Krallık, burada yenilgiye uğramıştır. Bu sırada iktidara gelen Winston Churchill, Almanların barış koşullarını kabul etmeyerek büyük bir azim ve kararlılıkla savaşa devam kararı almıştır. Almanların ise, henüz işgale kalkışmadan hazırlık maksatlı Londra'yı ciddi bir bombardımana tutması, Birleşik Krallık'taki milliyetçilik duygularının patlamasına neden olmuştur (Black, 2015: 189). Bu çerçevede, henüz iktidara gelen Winston Churchill'in 13 Mayıs 1940'ta şu konuşmayı yaptığı aktarılmaktadır:

"Size kan, ıstırap, gözyaşı ve terden başka bir şey vaat etmiyorum. Politikamızın ne olduğunu sorarsanız şunu derim: Tüm varlığımız, Tanrı'nın vereceği tüm gücümüzle denizde, havada ve karada savaşmak... Amacımız nedir diye sorarsanız, size tek bir sözcükle cevap veririm: Zafer!...Neye mal olursa olsun zafer, tüm dehşetine rağmen zafer: Yol ne kadar uzun ve zor olursa olsun zafer" (Sander, 2015: 137).

İkinci Dünya Savaşı, 1941 yılında ABD'nin savaşa girmesinden sonra müttefiklerin zaferiyle sonuçlansa da Birleşik Krallık'ta ciddi kayıplara neden olmuştur. Yarışı sadece Londra'dan olan altmış binden fazla sivil hayatını kaybederken Londra'dan altı yüz doksan bin çocuk başka yerlere taşınmıştır. Dolayısıyla, bu göçün aile yapısında ve ahlaki unsurlarda çöküşe neden olduğu değerlendirilmektedir. Daha

önceleri var olan mali istikrar sona ererek artan ciddi harcamalar neticesinde ulusal zenginliğin yaklaşık dörtte biri kaybedildi. Birleşik Krallık'ın çoğunlukla ABD'den alınan krediler ile dünyanın en borçlu ülkesi haline geldiği de vurgulanmaktadır. Savaşta değişimler neticesinde, sosyalizm çoğunluk tarafından olağan bir politika olarak görülmeye başlanmıştır. Nitekim bu vergilerin arttırılmasıyla yetkileri genişleyen hükümet planlamalara daha fazla yöneldi ve hayat pahalılığı denetim altına alınmaya başlandı. Tabi, bu gelişmeler muhalefetteki İşçi Partisi'ne yaradı. İşçi Partisi, savaş sonrası seçimlerde ilk defa parlamento üstünlüğünü kurarak iktidar oldu (Black, 2015: 190-192). Ardından, daha sonra kapsamlı olarak ifade edileceği üzere, 1945-1951 yılları arasında iktidara gelen İşçi Partisi'nin uygulamaya koyduğu Keynesyen ekonomik politikalar çerçevesinde gelişen refah devleti uygulamaları ile savaş sonrası dönemin yıkıcı etkisi silinmiş ve 1973 yılına kadar belli bir çizgide başarı sağlanmıştır (Bayraktar, 2012: 257). 1970'lerden sonra görülen ekonomik kriz sonucu 1979 yılında iktidara gelen Thatcher ile yeni bir dönem başlamıştır. Bu döneme, refah devleti politikalarından neoliberal politikalara geçiş süreci damgasını vurmuştur. Birleşik Krallık'ta 1945 yılından sonraki gelişmeler bununla sınırlı değildir. Birleşik Krallık'ta, 1945-2016 yılları arasında savaş yaralarının sarılması, İmparatorluğun sona ermesi, sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmesi, 1969 yılında ortaya çıkan Kuzey İrlanda Sorunu, AB üyeliği, Falkland Savaşı, 2008 küresel finans krizi ve Brexit süreci gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır (Bilgin, 2017: 198, 200).

Bu çerçevede, savaş yaralarının sarılması noktasında yaşanan ekonomik gelişmeler daha sonra ifade edileceğinden, İmparatorluğun sona ermesi konusunda bazı hususları ifade etmek gerekmektedir. Öyle ki, Birleşik Krallık günümüzde, her ne kadar Atlantik'te yer alan Anguilla, Montserrat, Bermuda, Cayland, St. Helena, Turks and Caicos; Pasifik'te yer alan Falkland, Channel; Akdeniz'de yer alan Cebelitarık, Pitcairn; Mikronezya'da yer alan Virgin; Hint Okyanusu'nda yer alan İngiliz; Antartika'da yer alan Antartik Arazisi gibi sömürgelere sahip olsa da (Parlatır ve Caner, 2009: 102) 1945 yılından itibaren İmparatorluğun artık sonunun geldiği görülmektedir. Çünkü 1947 yılında Pakistan, Hindistan ve birçok Afrika sömürgesi bağımsızlığa kavuşmuştur. Böylece, İngiliz hükümetleri zamanla imparatorluğun sürdürülmesi fikrinden vazgeçmiştir. Hatta Kraliçe II. Elizabeth dışında çok az kişinin İngiliz Uluslar Topluluğu'na ilgi duymaya devam ettiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, gelişmiş

bir ülke olarak atom bombasına ve hidrojen bombasına sahip üçüncü ülke konumuna erişmesi neticesinde Soğuk Savaş döneminde söz sahibi olmuştur. Ayrıca, Birleşik Krallık Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yesi ve NATO'nun kurucuları arasında yer almaktadır (Black, 2015: 200-201).

Birleşik Krallık'ta bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme Kuzey İrlanda sorunudur. Aslında bu sorunun tarihsel kökleri bulunmaktadır. İlk sorun, daha önce ifade edildiği üzere, 16. yy'da İngilizlerin Protestan olmasına rağmen İrlandalıların Katolik olarak kalmasıyla başlamıştı (olakoğlu, 2006: 365). şanlı Devrim'in ardından İrlanda toprakları Protestanlar arasında paylaştırılmıştı. Toprakların İrlandalılardan alınıp göçmenlere verilmesi terörün tarihi kodlarında önemli bir yer tutmuştur (Ellis, 1988: 25'den aktaran apan, 2015). İrlanda, 1801 yılında da "Birlik Yasası" ile Birleşik Krallık'ın bir parçası haline geldi. 24 Nisan 1916'da İrlandalı milliyetçiler İrlanda'nın bağımsızlığını ilan etti. Kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra, 1918 yılında yapılan seçimlerde Cumhuriyetçilerin bir siyasi kanadı olan Sinn Fein Partisi Katolik tüm seçim bölgelerini kazandı. Bunlar, Dublin'de kendi parlamentolarında toplandılar (olakoğlu, 2006: 365). Ayrıca, olayların kanlı bir şekilde bastırılması halkın radikal örgütlere ilgisinin artmasına, radikal örgüt taraftarlarının Sinn Fein isimli parti içerisinde toplanmasına ve ardından partinin silahlı kolu olarak IRA'yı kurmalarına neden olduğu ifade edilmektedir (şöhret, 2013: 53). Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan ancak IRA ile birlikte 1919-1921 yılları arasında artan çatışmalar, özerklik taleplerinin İngilizler tarafından kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu çerçevede, 1922 yılında ıkarılan İrlanda Yönetim Yasası ile güneyde Katoliklerin oluşturduğu 26 bölge ile kuzeyde Protestanlardan oluşan 6 bölge halinde ikiye bölünen İrlanda'nın güneyinin bağımsızlığı tanındı. Kuzey İrlanda'ya ise, sınırlı özerklik verilerek Birleşik Krallık'a bağlı kalması sağlandı (apan, 2015: 33). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, Kuzey İrlanda'da Protestanlar ile Katolikler arasındaki mücadelelerin devam ettiği ifade edilmektedir (Laçiner, 2001: 13-15'den aktaran zdemir, 2018: 37). Oysa Kuzey İrlanda kurulduğunda yerinden yönetim ilkesi gereğince parlamentosu ve anayasası bulunmaktaydı. Ancak, Katoliklere yönelik negatif ayrımcılığın devam etmesine bağlı olarak artan şiddet olaylarına karşılık merkezi yönetim bu kurumları askıya almıştır. Sosyal adaletsizliklerin giderilmesini isteyen Katoliklerin taleplerinin yeterince karşılanmaması ve IRA militanlarının tepkiye ortak olmaları neticesinde şiddet olayları

gerçekleşmiştir. Ekim 1968'de gerçekleşen IRA militanları ile polis tarafından desteklenen Protestanlar arasında çatışmalarda üç binin üzerinde insanın hayatını kaybettiği ve otuz binden fazla insanın da yaralandığı ifade edilmektedir. Polisin yetersiz kalmasıyla Protestanları korumak için Birleşik Krallık, 1969 yılında adaya çıkarma yapmıştır (Ergil, 2008: 249-250'den aktaran Özdemir, 2013: 215-216).

Bu dönemden itibaren, 1998 yılına kadar Kuzey İrlanda sorununa yönelik, Birleşik Krallık tarafından geliştirilen politikalar güvenlik odaklı olmuştur. Ancak, Başbakan Tony Blair, silah bırakmak şartıyla Sinn Fein lideri Gery Adams'ı Başbakanlık Konutu'na görüşmeye davet etmiştir. Terörle mücadelede yeni bir sürecin başladığı bu dönemde ekonomik ve siyasi çözümler uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, 1998 yılında Belfast Anlaşması (Hayırlı Cuma)'nın imzalanmasıyla genel bir af ilan edilmiştir (Arakon, 2009: 45-46'dan aktaran Özdemir, 2017: 43). Bu gelişmelere rağmen silah bırakmayan IRA, ABD ve Birleşik Krallık tarafından uygulanan baskıyla 2005 yılında silah bırakmak zorunda kalmış ve sorun bu şekilde çözüme kavuşmuştur (Kaya, 2012: 21-23'dan aktaran Özdemir, 2017: 43).

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Birleşik Krallık için bir diğer önemli gelişme Avrupa Birliği'nin kurulması ve buna üyelik sürecidir. Öyle ki, savaştan sonra Avrupa devletlerini karşılaştıkları siyasal ve ekonomik sorunların çözümü için Avrupa'ya özgü uluslararası örgütün kurulması gerektiği fikri gelişmekte iken, ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın itici gücüyle 1951 yılında Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve İtalya Schuman Planı çerçevesinde AKÇT'yi kurdular. Avrupa'nın bütünleşmesindeki bu ivme ile 1955 yılında da AET ve EURATOM kurulmuştur. Birleşik Krallık ise, İngiliz Uluslar Topluluğu ile ilişkilerini göz önünde bulundurarak bu kuruluşlara üye olmak yerine EFTA'yı kurmuştur. Bu kuruluşun AET kadar etkin olmaması nedeniyle AET'ye girmek için yaptıkları başvuru Fransız Başbakan De Gaulle tarafından 1963 ve 1967 yıllarında red edilmiştir. Fransız Başbakan, Birleşik Krallık'ın üyeliğe kabul edilmesi durumunda ABD'nin Avrupa üzerinde bir hegemonya kurabileceğini düşündüğü ifade edilmektedir (Sander, 2015: 344-345, 350-351). Öte yandan Birleşik Krallık'ın, AET'ye üyelik için başvurusuna rağmen İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleriyle geliştirdiği ekonomik ayrıcalıklardan vazgeçmeyi reddettiğini de belirtmek gerekmektedir (Tüysüzoğlu, 2011: 16).

Birleşik Krallık'ta, Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi'nin AB'ye yaklaşımları açısından kesin yorumlar yapmanın mümkün olmadığı ifade edilmekle birlikte, zaman zaman siyasetin AB'ye olan yaklaşımları değişiklik göstermektedir. Nitekim ilk AET'ye üyelik başvurusu Muhafazakâr Başbakan Harold MacMillan tarafından, ikinci başvuru ise İşçi Partili Başbakan Harold Wilson tarafından gerçekleştirilmiştir. De Gaulle'nin ölümü üzerine Muhafazakâr Başbakan Edward Heath tarafından yapılan başvuru neticesinde, 1973 yılında AET'ye üyelik gerçekleşmiştir. Fakat üyelikten iki sene sonra Harold Wilson'un önerisiyle AET üyeliğinin devamı ile ilgili olarak referanduma gidilmiştir (Sefer, 2014: 55-56). Aslında, bu gelişmeler İngiliz siyasi kültürü açısından bize ipuçları sunmaktadır. Öyle ki, Birleşik Krallık imparatorluk dönemindeki ülkeler ile ilişkilerini sürdürme özlemi nedeniyle daha ilk başlardan itibaren Avrupa'daki siyasi bütünleşme çabalarına bazı yetkilerin buralardaki üst mercilere bırakılması gerekeceğinden mesafeli yaklaşmıştır (Saygın ve Ultan, 2012: 75). Bu duruma, her iki öncü siyasi partinin de benzer şekilde yaklaştığı görülmektedir. Avrupa'daki gelişmeler neticesinde, 1973'te AET'ye katılan Birleşik Krallık'ın ulusal egemenliğini zayıflatacak bazı konular ile ilgili yetkilerini uluslararası kuruluşlara devretmesine karşılık, ulusal egemenliğini 1992'de Avrupa Döviz Kuru Mekanizması'ndan ayrılarak ve Euro bölgesine dâhil olmayarak sürdürmeye çalıştığı ifade edilmektedir (Black, 2015: 202).

Birleşik Krallık'ta 1945 yılından sonra en önemli keskin değişiklik Margaret Thatcher döneminde gerçekleşmiştir. Avrupa ile ilişkiler açısından bu dönem, Avrupa şüpheciliğinin (Eurocepticism) ortaya çıktığı ve neoliberal politikalar ışığında Birleşik Krallık'ın farklı ekonomik politikaları savunduğu dönem olmuştur (Saygın ve Ultan, 2012: 77). Bu kapsamda, Thatcher Hükümeti'ne kadar görülen korporatizm sona ererken, partiler arası ayrışmanın giderek büyüdüğü değerlendirilmektedir. Öyle ki, 1945-1975 yılları arasında korporatizm yanlısı Muhafakazar Parti lideri Edward Heath'in yerine göreve Thatcher geldiğinde Muhafazakârlar bireysel özgürlükleri ve düşük vergiyi savunmakta iken, İşçi Partisi'nin devlet denetimiyle toplu çözümler üretilmesinden yana olduğu değerlendirilmektedir. Bir diğer ayrışma ise, İşçi Partisi'nin daha önceleri sürdürdüğü millileştirme politikalarının Thatcher tarafından sonlandırılması noktasında gerçekleşmiştir (Black, 2015: 203).

Thatcher, iktidarı boyunca genellikle ekonomik sorunlarla mücadele etmesine karşılık, 1833 yılından itibaren egemen olduğu; ancak İmparatorluğun dağılması

neticesinde bağımsızlık kazanan Falkland Adası ya da diğer bir ismiyle Mavinas Adaları ile ilgili bir kriz yaşamıştır. Coğrafi olarak çok yakın olan Arjantin'in burayı ele geçirmek istemesi üzerine, Birleşik Krallık stratejik olarak önemli gördüğü adaların Arjantin'e bırakılmayacağını bildirerek savaş açmıştır. Coğrafik açıdan dezavantajlı olmasına karşılık savaşı Birleşik Krallık'ın kazanmasıyla Margaret Thatcher dış politikadaki ilk ciddi sınavı başarıyla geçmiştir (Tüysüzoğlu, 2011: 20). Bununla birlikte, 1990'lı yıllara gelindiğinde Thatcher, sergilediği tutum ve uyguladığı politikalar nedeniyle siyasi desteği kaybetmeye başlamıştır. Buna, Thatcher'in Avrupa Para Birliği'ni reddeden politikalar izlemesi, ekonomik verilerin kötüleşmesi, ciddi bir muhalefete rağmen kafa vergisi (poll tax)'ni yürürlüğe koymasının neden olduğu ifade edilmektedir. Bu gelişmeler neticesinde, Kasım 1990'da istifasını sunan Thatcher'in yerine John Major geçmiştir (Karahanoğulları, 2010: 149). 1992 yılında seçimi kazanan Major, 1997 yılına gelindiğinde ülkenin ekonomik olarak durgunluk döneminde olması nedeniyle iktidarı İşçi Partisi'ne kaptırmıştır (Bilgin, 2017: 200-201). 1994-2007 yılları arasında başbakan olan İşçi Parti lideri Tony Blair'in, politikalarını sosyalizm ve sendikal alanların dışına taşıyarak bir orta yol arayışına girdiği ifade edilmektedir. Zaten, 1989 yılında İşçi Parti lideri Neil Kinnock tarafından ortaya koyulan *Zorluklarla Yüzleş, Değişimi Gerçekleştir* politikası ile partinin 1980'lerde benimsediği yüksek gelir vergisi, fiyat ve ithalat denetimi, servet vergisi, sendikalara yasal ayrıcalık tanınması ve tek taraflı nükleer silahsızlanma politikalarından vazgeçmiş olduğu da ifade edilmektedir (Black, 2015: 204). Ayrıca, Başbakan Tony Blair giriştiği kapsamlı reform hareketi çerçevesinde, 1997 yılında yetki devri (devolution) süreciyle İskoçya ve Galler'in kendi parlamentolarını kurmalarına müsaade edilmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere, 1998 yılında Sinn Fein ile yapılan görüşmeler ve Hayırlı Cuma Anlaşması'nın imzalanmasıyla Kuzey İrlanda Sorunu'nun son bulması, 1999 yılında çıkarılan İnsan Hakları Kanunu (Human Rights Act) ile AB'nin bu konudaki kanunlarını İngiliz hukukunda geçerli kılınması, yine aynı yıl Lordlar Kamarası ile ilgili soya dayalı üyeliğin sonlandırılması reformunun yapılması ve 2005 yılında Anayasal Reform Kanunu (Constitutional Reform Act) ile Yüce Mahkeme (Supreme Court)'un kurulması gibi gelişmeler de bu dönem için önem arz etmektedir (Bilgin, 2017: 201).

2007 yılında Tony Blair'in yerine başbakan olan Gordon Brown Hükümeti 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krizle baş etmek zorunda kalmıştır. Bu

çerçevede, ülkede ekonomik büyüme yavaşlamış, özel sektörde iflaslar artmış ve kamu borçlanmaları artmıştır (Karahanoğulları, 2010: 153). Bu nedenle, Başbakan Gordon Brown, 2010 yılındaki seçimlerde meclis çoğunluğunu kaybetmesiyle istifa etmiştir. Yeni Başbakan Muhafazakâr Partili David Cameron, AB'ye karşı olumsuz tavrıyla ön plana çıkmıştır (Küntay, 2017: 112). Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ta Brexit için yapılan referanduma gelmeden önce, 18 Eylül 2014 tarihinde gerçekleşen İskoçya bağımsızlık referandumundan bahsetmek gerekir. 2012 yılında imzalanmış olan Edinburgh Antlaşması çerçevesinde 2014 yılında yapılan referandumla İskoç halkı %55 oyla Birleşik Krallık'a bağlı kalmayı tercih etmişlerdir. Böylece, Birleşik Krallık içerisinde halkın bir olma eğiliminde olduğu görülmektedir (Enterili, 2014: 121, 134).

Birleşik Krallık'ta 2015 Referandum Yasası dikkate alındığında referandumların bağlayıcı özelliğinin olmadığı görülmektedir. Ancak, David Cameron tarafından şiddetli bir şekilde AB ile ilgili sorunların dile getirilmesinin yanında, AB'nin rekabet gücünün artırılması, Birliğin daha esnek bir yapıya kavuşturulması, daha adil ve hesap verebilen bir yapıya kavuşturulması, yerinden yönetimlere daha fazla ağırlık verilmesi gibi bazı talepler gündeme getirilmiştir. Buna ek olarak, Brexit destekçileri oylarının Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'ne doğru kaymaya başlamasına karşılık, 2015 yılında seçimleri kazanması halinde Brexit konusunda referandum yapılacağı vaadinde bulunmuştur (Aras ve Günar, 2018: 92, 94). Ancak, burada Cameron'ın amacının AB'den ayrılmak olmadığı, AB karşıtlığını yumuşatmak ve ülkenin ayrıcalıklı konumunu sağlamlaştırmak amacını taşıdığı ifade edilmektedir (Akdoğan, 2017: 177'den aktaran Konuralp ve Adaş, 2018: 522). Ancak, 23 Haziran 2016 yılında yapılan referandumda oylamaya katılanların %52'si AB'den ayrılma yönünde oy kullanmışlardır. Alınan Brexit kararının ardından Başbakan David Cameron istifa ederek yerini Theresa May'a bırakmıştır (Özdemir, 2017: 44). Theresa May tarafından iki yıl süreyle yürütülen müzakerelerin sonunda hazırlanan ayrılma şartlarının Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından üç defa reddedilmesi neticesinde Başbakan May istifa ederek yerini Boris Johnson'a bırakmıştır. Boris Johnson tarafından süreç yürütülmekte ve 1 Ocak 2020 tarihi itibarıyla ayrılığın gerçekleşeceği planlanmıştır.

Sonuç olarak, tarih süreci içerisinde Birleşik Krallık, topraklarında hâkim olan mutlakiyet savaşları, doğal afetler ve bilimsel gelişmeler neticesinde değişime uğramıştır. Kraliyetin dini önderler ile girdiği iktidar savaşı ile bilim ve özgürlük

fikirleriyle karşı çıkılan kilise uygulamalarındaki değişim toplumun yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Magna Carta ile başlayan süreçte, ilk başlarda çok yavaş bir hızla gerçekleşse de, bir çağdaşlaşma hareketinin yaşandığı görülmektedir. Buna ek olarak, fizik yasalarının zamanla daha iyi anlaşılmasına başlanması neticesinde daha etkin bir üretim sistemi oluşturularak, doğal kaynaklardan daha fazla yararlanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu şekilde gelen Sanayi Devrimiyle ekonomik faaliyetler toplumun birçok kesimine yayıldı. Ticaret ihtiyacıyla gelişen ulaşım ağı ile toplumsal etkileşim artarak toplumun kültür yapısında değişiklikler yaşandı. Gün geçtikçe bireyselleşen, dini duygulardan uzaklaşan, liberal politikaların benimsendiğı, ahlak kurallarının sorgulandığı, bilimsel gelişmelere önem verilen, bağımsızlığına düşkün ve başkalarının egemenlik haklarını ihlal ederek sömürgecilik faaliyetlerine başlayacak kadar emperyalist yaklaşıma sahip bir siyasal yapının, siyasal kültürün ve toplumsal yapının oluştuğı değerlendirilmektedir. Bu özellikleriyle, parlamenter rejimin anavatanı, Sanayi Devriminin sahibi ve sömürgeci bir imparatorluk olarak her iki dünya savaşının galibi olan Birleşik Krallık, 1945 yılından sonraki süreçte imparatorluk özelliğini kaybetmiş; ancak değişen ve küreselleşen uluslararası ortamda güçlü bir pozisyon almaya çalışmıştır. Ayrıca, bunu yaparken de yeni ekonomik modellerin dünyaya buradan yayıldığı da görülmektedir. Son olarak, Birleşik Krallık'ın kendi içinde birlik olma arzusuyla birlikte, egemenlik haklarını uluslararası üst kurumlara teslim etmeyecek kadar milliyetçi bir toplumsal yapının egemen olduğu görülmektedir.

1.1.3. Birleşik Krallık'ta Din

Birleşik Krallık'ta çeşitli Hristiyan mezhepleri, kiliseyi yüzyıllar boyunca bölen mekanizmalardan ortaya çıkmıştır. Bu bölünmelerden en önemlisi, daha önce ifade edilen VIII. Henry'nin 16. yüzyılda papanın üstünlüğünü reddetmesinden sonra Anglikan Kilisesi'nin Roma Kilisesi'nden ayrılmasıyla gerçekleşmiştir. Katolik ilkelerden ayrılmamakla birlikte bazı Protestan ilkelerin kabul edildiğı ifade edilmektedir. Bu reform hareketi neticesinde, İskoçya'da yerel organlar tarafından yönetilen İskoçya Kilisesi'nin doğmasına neden olmuştur. Bir bütün olarak İrlanda'daki Roma Katolikliği bu olaylardan neredeyse hiç rahatsız olmamakla birlikte, Kuzey İrlanda'da Anglikan ve İskoç (Presbiteryen) kiliselerinin birçok taraftarı olduğu ifade edilmektedir. 17. yüzyılda ise, İngiltere Kilisesi'nde, ibadet şekillerinin basitleştirilmesi

arzusunu içeren Puritan hareketinin bir sonucu olarak Vaftizciler ve Cemaatçiler gibi uyumsuz mezhepler ortaya çıkmıştır. Dostlar Derneği (Quakers) de o zamanlar ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın ortalarındaki dini canlanmalar Galler'e Galce diliyle yakından bağlantılı bir Protestanlık biçimi vermiştir. Galler'in Presbiteryen Kilisesi (veya Kalvinistik Metodizm) ülkede en güçlü dini yapı olmayı sürdürmektedir. John Wesley ve diğerleri ile ilişkilendirilen 18. yüzyılın büyük Evanjelik devrimleri, özellikle sanayi bölgelerinde Metodist kiliselerin kurulmasına yol açmıştır. Kuzeydoğu yarımadasındaki Northumberland, Durham ve Yorkshire, güneybatı yarımadasındaki Cornwall ise, halen Metodist Kilise'nin en büyük parçalarını oluşturmaktadır. 19. yüzyılda Kurtuluş Ordusu (Salvation Army) ve çeşitli köktenci inançlar gelişmiştir. ABD'den gelen mezhepler de taraftar kazanmış ve Yahudiliğin uygulanmasında Britanya'da belirgin bir artış olmuştur. 1290'da Yahudiler, 14. ve 15. yüzyıllardaki diğer ülkelerden olduğu gibi, ortaçağ anti-Semitizminin bir yansıması olarak İngiltere'den de ihraç edilmiştir. Britanya'da yeniden kurulan ilk Yahudi topluluğu, 17. yüzyılda Londra'da kurulmuştur. 19. yüzyılda da Yahudiler, büyük şehirlerin çoğuna yerleşmiştir. Tüm İngiliz Yahudilerinin yarısından fazlasının Büyük Londra'da yaşadıkları ve geri kalanların hemen hepsinin kentsel toplulukların üyesi oldukları ifade edilmektedir. Birleşik Krallık'ın şu anda Avrupa'nın en büyük ikinci Yahudi cemaatine sahip olduğu vurgulanmaktadır (Ravenhill, 2019).

Tablo 1.1. Birleşik Krallık'ta Dini Üyelik³

Dinler	Yüzde (%)
Hristiyan	59,5
Müslüman	4,4
Hindu	1,3
Dinsiz	25,7
Diğer/Bilinmeyen	9,1

(Encyclopedia Britannica, 2019).

İngilizlerin dini hoşgörü geleneği, göçmenlerin çok çeşitli dini inançları ortaya koymaya başladıkları 1950'lerden bu yana özellikle önemli seviyededir. İslam'ı, Hinduizmi ve Sihizmi uygulayan geniş ve büyüyen topluluklar bulunmaktadır.

³ 2011 yılına ait verileri içermektedir.

Müslümanlar en çok Hindistan, Kıbrıs, Arap ülkeleri, Malezya ve Afrika'nın önemli bölümleriyle Pakistan ve Bangladeş'ten gelmiştir. Büyük Sih ve Hindu toplulukları ise, Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık'ta birçok Budist grubun bulunduğu da ifade edilmektedir (Ravenhill, 2019). Sonuç olarak, ülkede Hristiyan mezhepler arasındaki çatışmalar ön plandadır. Birleşik Krallık tarihinde de görüldüğü üzere mezhep çatışmaları kimlik problemi ve terörizm gibi unsurlara temel oluşturmaktadır. Daha sonra ifade edileceği üzere, imparatorluktan kalan bir miras olarak diğer dinlere karşı genel olarak hoşgörülü olan İngiliz toplumu refah yönünden sıkıntılı oldukları dönemlerde göçmenlere karşı hoşgörülü davranmamaktadırlar.

1.1.4. Birleşik Krallık'ta Toplumsal Sınıflar Üzerine

Birleşik Krallık'ta toplumsal yapı ve siyasal yapıdaki dönüşümün incelendiği bu çalışmada, ekonomik ve sosyal koşulların politika üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesi noktasında, toplumsal sınıflar ve toplumsal hareketlilikten bahsetmek gerekmektedir. Bu çerçevede, özellikle Marksistlere göre, siyasi güç ekonomik gücü yansıtmakta ve ekonomik eşitsizlik de politik değişimi yönlendirmektedir. Dolayısıyla, ekonomik ve sosyal gelişmeler toplumsal ve siyasal yapıyı etkilemektedirler. Bu kapsamda, İngiliz siyaset bilimciler, ekonomik sınıf bölünmelerinin parti bağlılıkları ve oy tercihleri noktasında önemli olduğunu kabul etmektedirler. Bununla birlikte, ulusal kimlik, etnisite, din, kültür, cinsiyet ve yaşa dayanan diğer sosyal bölünmeler de siyasi algıları, siyasal bağlılıkları ve siyasi katılımın boyutunu etkilediği ifade edilmektedir (Leach, Coxall ve Robins, 2011: 42). Ayrıca bu noktada, sosyal katmanlar bağımsız olarak değişebilen çeşitli faktörlere bağlı olarak farklılaşırlar. Bu faktörler; sınıf pozisyonu, servet, gelir, meslek, ikamet alanı, sosyal kökenler eğitim, tüketim kalıpları, dil gibi unsurlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu unsurlar, bazen eşitsizlikler konusunda belirleyici, bazen de sınıf, statü ve parti dağılımlarında belirleyici olabilmektedirler (Noble, 1972: 422).

Bu çerçevede, örneğin; tablo 1.2'de gösterilen Birleşik Krallık'taki sosyal sınıfların öncelikle üç büyük unsuru içerdiğini ifade etmek gerekmektedir. Birincisi, Birleşik Krallık tarihinden de çıkarılabileceği üzere, 18. yüzyılın sonlarına kadar aristokrasi hâkimiyetine bağlı doğum ve soy unsurudur. İkincisi, özellikle 19. yüzyılın ortaklarındaki kapitalizmin hâkimiyetine bağlı servet ve mülkiyet unsurudur. Üçüncüsü

ise, 20. yüzyıldan itibaren bilimdeki gelişmelere bağlı yetenek ve bilgi unsurudur. Örneğin; sosyal sınıf tespitlerinde kullanılan mesleki faaliyetlerin bu üç unsuru da ihtiva ettikleri değerlendirilmektedir (Martin, 1969: 41).

Tablo 1.2. Birleşik Krallık'ın Sınıf Yapısı⁴

Sınıf	Birleşik Krallık (%)
Burjuvazi	2.0
Küçük İşverenler	4.5
Küçük Burjuvazi	6.0
Yöneticiler ve Amirler:	
Yöneticiler	12.4
Danışman Yöneticiler	4.5
Amirler	9.4
Yarı Özerk Çalışanlar	11.6
İşçiler	49.6

(Marshall, 1988: 142).

Birleşik Krallık gibi sanayi toplumlarına yönelik olarak Marks ve Engels'in bazı görüşleri bulunmaktadır. Marks ve Engels sanayi toplumlarında sınıflar arası farklılıkların zamanla artarak çatışmalara yol açacağını öngörmüşlerdir. Hatta bu fikri, sosyalistler dışında Charles Dickens gibi yazarlar ile Muhafazakar Yahudi Başbakan Benjamin Disraeli gibi politikacılar da benimsemişlerdir. Ancak, Birleşik Krallık'ta bu öngörünün geçersiz olduğu zamanla ortaya çıkmıştır. Bu öngörünün gerçekleşmemiş olması ise, beş büyük sosyal ve ekonomik değişime bağlanmaktadır. Bunlardan birincisi; mobilitenin artması neticesinde daha esnek bir toplum yapısının oluşması, ikincisi; bireylere sosyal haklar tanıyan ve sosyal refahı garanti altına alacak uygulamalar ile her vatandaşın asgari bir hayat standardına ulaşması, üçüncüsü; özellikle işçi sınıfına yönelik sendikal hakların tanınması, dördüncüsü; uyuşmazlıkların çözümüne yönelik gerekli kurumsal mekanizmaların devreye sokulması, beşincisi ise; toplumda genel anlaşma ortamı yaratılarak özellikle eğitim, öğretim ve haberleşme araçlarının yaygınlaştırılması neticesinde sınıflar arası farklılıkların azaltılması olarak gösterilmektedir (Little, 1975: 145-146).

⁴ Tablodaki verilerin 1984 yılına ait olduğu ifade edilmektedir.

Bu noktada, Birleşik Krallık tarihinde ve daha sonra açıklanacak olan ekonomik gelişmelerde görüleceği üzere, özellikle Büyük Buhran ve hatta İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşik Krallık'ta ciddi sorunlar bulunmaktadır. Birleşik Krallık savaş esnasında yoğun bir ateşe maruz kalmış, pek çok yurttaşını kaybetmiş ve toplumda fiziksel ve sosyolojik yaralar açılmıştır. Bu durumdan en fazla etkilenenler ise, alt sınıflar olmuştur. Bu dönemde, İşçi Partisi öncülüğünde gerçekleştirilen refah devleti uygulamaları ile sağlık, eğitim, işsizlik, barınma gibi konularda önlemler alarak özellikle alt sınıfların yaraları sarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, sosyal ve ekonomik reformlar gerçekleştirilmiştir. Birçok sanayi kuruluşu, kömür madenleri, tren yolları, demir-çelik sanayi ve İngiltere Bankası kamulaştırılmıştır. İşsizlik seviyesinin düşürerek gelir düzenini sağlayan İşçi Partisi, böylelikle buhran ve savaşın getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Aynı zamanda, refah uygulamaları ile sosyal sınıflar arasındaki farklılıkların azaltılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, refah devleti uygulamalarında detaylı olarak bahsedileceği üzere, Ulusal Sağlık Servisi (National Health Service-NHS) kurularak toplumun tamamının ücretsiz ve eşit bir şekilde sağlık hizmetlerinden yararlandırılması söz konusu olmuştur. Bir başka ifadeyle, üst sınıfların parayla elde ettikleri sağlık hizmetlerinden artık toplumun tamamı faydalanmaya başlamıştır. Yine, barınma kapsamında inşa edilen evler ile alt sınıfların ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Birleşik Krallık'ta sınıf yapısını etkileyen bir diğer önemli reform ise, 1944 tarihli Butlar Kanunu ile eğitim kurumlarının ücretlerinin kaldırılması ve zorunlu eğitimin on yıla çıkarılmış olması ve ardından yetenekli öğrencilerin maddi durumlarına bakılmaksızın bir üst eğitim kurumlarına devam etme imkânının sağlanması olmuştur. Böylece, sosyal sınıf unsurlarından olan ekonomi açısından yeterli imkâna sahip olmayan; ancak yetenekli olan öğrenciler doktorluk ve avukatlık mesleklerine sahip olabilir hale gelmişlerdir. Dolayısıyla, işçi sınıfından gelen bir babanın çocukları baba mesleğinden ziyade aldığı eğitime göre bir üst sınıfa geçebilme şansını elde etmiştir. Sonuç olarak, sınıflar arası geçişlerin arttığı görülmektedir (Buhara Aydoğan ve Ege Uygur, 2017: 111-112).

1.1.5. Birleşik Krallık'ın Siyasi Kültürü

Çalışmanın bu bölümünde; kültür, siyaset ve siyasal kültür kavramları teorik olarak irdelenerek Birleşik Krallık'taki siyasal ve toplumsal dönüşümü açıklayabilmek

için incelenmesinin gerekli olduğu değerlendirilen İngiliz siyasal kültürünün kavramsal bir alt yapısı oluşturulacaktır.

1.1.5.1. Kültür ve Siyaset

Kültür, tanımlanması bakımından zor bir kavram olarak literatürde ve hayatın içerisinde kullanılmakla birlikte; kültür kavramı esas alınarak birçok alanda çok sayıda bilimsel makaleler yayınlanmış, beraberinde birçok kuram ve teori geliştirilmeye çalışılmıştır. Kültür, TDK tarafından, "tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü", "muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi" veya "bireyin kazandığı bilgi" (Parlatır vd., 1994: 492) olarak tanımlanmış olmakla birlikte, bu tanımlar sadece bize bazı tanım örneklerini sunmaktadır. Nitekim, Kroeber ve Kluckhohn (1952: 149) tarafından kültürün yüz atmış dört farklı tanımı olduğu belirtilmiştir.

Kültür kavramı, gelenek ve görenekler, dini inançlar, yaşam biçimlerini ifade eden ev hayatı, yeme içme şekilleri ve alışkanlıkları, görgü kuralları gibi konular ile evlilik ve ölüm törenleri, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma alışkanlıkları, misafir ağırlama ve toplumsal kurallar gibi sosyal hayata dair her şeyi içerir. Böylece, sosyal varlık olarak insan dünyaya geldiği zaman içerisinde bulunduğu çevrenin kültürünü öğrenir. Dolayısıyla da bir toplumun veya topluluğun varlığı kültürün de varlığına işaret eder. Bir başka ifadeyle toplum, ortak bir kültürü paylaşan bireyleri bir arada tutan karşılıklı ilişkiler sistemi olduğundan, toplum veya kültürden birisi var olmadan diğeri var olamaz (Ünal Erzen; Eroğlu Yalın, 2011: 52). Toplum kültürüne yönelik olarak bazı yazarlar tarafından "yüksek kültür" ve "alçak kültür" tanımlaması yapılmıştır. Yüksek kültür, eğitim ve ahlak kurallarına hakim olmayı ifade ederken, alçak kültür ise dans, eğlence ve spor gibi rahatlamanın ve sosyal ilişkilerin amaçlandığı eylemleri kapsamaktadır. Bazı yazarlara göre ise, bu ayrım elitizm yaratmak amacıyla yapılmaktadır (Yayla, 2015: 344).

Kültürün bir millete ait ve homojen olduğu kanısı yaygın olsa da yukarıda ifade edilen toplumun veya topluluğun varlığının kültürün varlığını da ifade etmesi, aynı

zamanda bir alt kültürler kümesinin varlığını da işaret eder. Sınıf ve sosyal gruplar vb. oluşumlar bu alt kültürler kümesini teşkil eder. Burada kültür grupları da devletin kültüre olan yaklaşımına etki eder. Alt kültür grupları arasındaki etkileşim şekli uluslararası düzeyde de mümkündür. Özellikle, Thomas Friedman'a göre dünyayı homojen hale getirerek farklılıkları ortadan kaldıran bir süreç olarak tanımlanan küreselleşme (McCann, 2008: 352) ile birlikte milli kültürlerin de saflıklarını kaybettiği değerlendirilmektedir. Küreselleşme çerçevesinde örneğin; Huntington (2006: 25'den aktaran; Ayan, 2010: 78), ekonomik ve siyasal anlamda güçlerini arttıran devletler kendi kültürlerini ön plana çıkarmakta ve Batı'nın hali hazırda kabul ettirmeye çalıştığı kültür ile çatışma içerisine girdiğini ve aslında burada gerçekleşen şeyin süper güçlerin mücadelesinin yerini medeniyetler çatışmasına bırakması olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, milliyetçi ve muhafazakar kesimler ise, uluslararası ilişkilerin bir "kültürler savaşı (kulturkamf)" olduğunu değerlendirmektedir (Yayla, 2015: 344-345).

Parsons ve Kroeber (1958: 583'den aktaran Çalışkan, 2017: 35) kültürü "... değerler, fikirler ve diğer sembolik anlamlı sistemler" olarak tanımladıklarını ve bu çerçevede, kültürün semboller aracılığıyla sosyal davranışlara yön verdiğini ifade etmektedirler. Böylece, Parsons (1962: 6, 20, 159-190'dan aktaran Çalışkan, 2017: 35) tarafından, kişilik ve sosyal sistemlerin kültürün etkisi altında olduğu değerlendirilmektedir. Kültür sosyal sistem ilişkisi bağlamında ulus kültürü, kurum kültürü ve alt kültür grupları gibi kültür sınıflandırmalarının ve sosyal kültür, ekonomi kültürü, davranış kültürü; hatta köy kültürü, şehir kültürü gibi kültürün çeşitli alanları mevcuttur. Siyasal alana ait olan kültür özellikleri ise, siyasal kültürü meydana getirir. Ancak siyasal kültür kavramının "siyasal" bileşeninin yukarıda ifade edildiği şekliyle 164 farklı tanımı olan "kültür" bileşeni ile bir araya gelmesi siyasal kültürün doğuştan tartışmalı bir hal almasına yol açmıştır. Örneğin; kültürün "türetilmiş en kötü kavram" (Luhmann, 1995: 398'den aktaran Çalışkan, 2017: 46) olduğu söylenmiştir. Bu nedenlerle de Chilton (1988: 421'den aktaran Çalışkan, 2017: 46) siyasal kültürün tanımlanmadan ve sorunlarının çözülmeden önce kültür kavramının tanımlanması gerektiğini ifade etmiştir.

Siyasal kültür üzerine yapılan literatür taramasında görüldüğü üzere *The Civic Culture* çalışması ile Gabriel Almond ve Sydney Verba konunun siyaset bilimi

içerisinde yıldızının parlamasına neden olmuştur. Dolayısıyla, siyasal kültür üzerine yapılan bu çalışmada, söz konusu eserden ziyadesiyle yararlanılması gerektiği düşünülmüştür. Burada kültürü tanımlarken, batı siyaset sosyolojisinin geleneksel yöntemlerinden kopan Almond ve Verba, siyasal kültürün bileşiklerini ortaya koyarken kültürü psikolojik bir yaklaşımla tanımlamışlardır. Yazarlara göre kültür; siyasal sitemin ve sosyal nesnelerin birey tarafından psikolojik olarak benimsenmesidir (Çam, 1999: 200). Schwelling (2001: 614-617'den aktaran Çalışkan, 2017: 35), yazarların antropolog Ruth Benedict'ten etkilenmek suretiyle kültürü, parçalarının toplamına indirgenebilecek birleşik bir bütün olarak düşündüklerini değerlendirmiştir. Buna ek olarak kültür; bir anda oluşmayan ve uzun bir geçmişe dayalı, biyolojik olmayan ancak beşeri ilişkilerle nesiller arasında aktarımı sağlanan bir olgudur. Dolayısıyla da, Almond ve Verba ile paralel olarak, siyasal kültürün sosyolojik, psikolojik ve tarihi kökleri olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır (Yayla, 2015: 345).

Siyaset arenasında yer alan aktörler, hedefleri doğrultusunda çoğu zaman sayılabilir veya hesaplanabilir verilerden ziyade kültürel çağrışımlar yapacak verileri tercih etmektedirler. Çünkü insanlar, alt gruplar veya toplumlar çıkar maksimizasyonu adına dinsel, otoriterlik ve demokratik kültürel kodlar gibi farklı siyasi kültürel verileri kullanmışlardır. Dolayısıyla var olan siyasal kültür, aynı zamanda siyasal sürece de hâkimdir. Bu çerçevede kabul edilemeyecek ölçülerdeki şeyler bile, kendi iç mantığı ve tutarlığı çerçevesinde gerçekleştirdiği *kültürel akılcılaştırma* (cultural rationality) ile meşru görülüp kabul edilebileceği görülmektedir. Böylece, kültür siyasetin ayrılmaz parçası olmaktadır. Örneğin; Almond ve Verba siyasal kurumların varlığını uygun bir siyasal kültür özelliklerine sahip olmasına bağlamaktadır (Sarıbay ve Öğün, 1999: 83-86). Sonuç olarak, kültür kümeleri ve kültürel çatışma alanları olan ve sosyal davranışlara etkisi bağlamında farklı köklerin toplamından doğan bir kavram olan kültürün; siyasetin hem aracı hem de amacı olabilmesi bakımından siyaset ile ayrılmazlığı söz konusudur. Bu nedenle siyaset kavramını irdelemek siyasal kültürü açıklamada önemli bir adım olacaktır.

M.Ö. 384 ve M.Ö. 322 yılları arasında yaşayan Antik Yunan filozofu Aristoteles'in "İnsan doğası gereği siyasi bir hayvandır" (Heywood, 2013: 21) sözü, insanın karmaşık bir yapıya sahip olması bakımından çeşitlilik, değişkenlik ve

belirsizlikleri ihtiva eden bir yapıyı ifade ettiğini vurgulamakla birlikte siyasetin tanımlanması noktasında ve siyaset biliminin karşılaşılabileceği sorunlara işaret etmektedir. Burada, İngilizce "politics" kelimesinin Türkçe karşılığı olan "politika" kelimesi Antik Yunan'da kurulmuş olan "polis" yani "şehir" devletlerinin isminden türemiştir (Yayla, 2015: 23-25). Şehirlerde, zamanla, siyasal iktidar ve devlet gibi kavramlar da ortaya çıkmakta olup, siyasetin tanımlanması esnasında bunlar kullanılmaktadır. Nitekim, *In Defence of Politics* (Siyaseti Savunmak) adlı eserinde Bernard Crick, "Siyaset, belli bir yönetim alanı içindeki farklı menfaatlerin, onlara, bütün olarak, toplumun refahı ve bekası için taşıdıkları önemle oranlı olarak, iktidarda bir pay vermek suretiyle uzlaştırılması faaliyetidir" tanımını yaparak yöneten ve yönetilen ilişkisini yani bir iktidar ile tebaa ilişkisini ortaya koymuştur (Yayla 2015: 25). Bu çerçevede, modern anlamda siyasetin öznesini çoğunlukla devlet kavramı teşkil etmekle birlikte, 1930'lu yıllardan itibaren davranışsalci çalışmaların ön plana çıkmasıyla analiz birimi devlet yerine birey olmuştur. 1980'li yıllardan itibaren ise liberal neoklasik iktisatın etkin olmaya başlaması, devletin tekrar gündeme alınmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak, şunu vurgulamak gerekir ki, siyasi olan sadece devleti ifade etmediği gibi devlet dışındaki gelişmeler de siyasi değildir sonucunu doğurmaz (Sarıbay, Ögün, 1999: 24-25).

Siyaset, yukarıda ifade edildiği üzere sadece devlet kavramıyla özdeşleştirilemeyen, insana özgü bütün bireysel ve toplumsal konuları içerisine alan, dolayısıyla sosyal olan her şeyi kapsamaktadır. Dolayısıyla, siyaset, sürekliliği olan, kuralların ve kararların uygulanmasını gerektiren ve gruplar halinde gerçekleştirilen bir faaliyettir (Yayla, 2015: 28-29). Bu çerçevede, siyasetin tanımını en geniş anlamıyla Heywood (2013: 22), "insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir" şeklinde belirtmiştir. Karl Marx ve Friedrich Engels siyaseti "temeldeki üretici güçlerin niteliğini belirleyen bir üst yapı", Peter H. Merkl siyaseti "insanın içinde yaşadığı topluma kendi toplumsal görüşleri doğrultusunda bir düzen verme süreci", Crick ve Bendix siyaseti, "yerleşmiş örgütlenmiş bir toplumu belirleyen devlet içi bir süreç" olarak tanımlamışlardır. Görüldüğü üzere, siyasetin, coğrafik, biyolojik, ekonomik, ideolojik ve kültürel, hukuki, teknik ve bilimsel çevreleri olduğu gibi, siyaset bilimini bir devlet birimi olarak, iktidar

bilimi olarak ya da sosyolojik bir bakış açısıyla algılayan yaklaşımlar da mevcuttur (Çam, 1999: 200).

Siyaset kavramını irdelerken, siyasi fikirlerin insanın toplum içerisinde ve kişisel özelliklerine bağlı olarak geliştiği değerlendirilmektedir. Bu nedenle, karşımıza siyasallaşma, siyasal eğitim ve siyasal toplum gibi kavramlar da çıkmaktadır. Burada, insanın siyasal inanç, değerler ve bilgileri öğrenmesi ve asimetrik etkilere maruz kalması onun siyasallaşmasını ifade ederken; bunun bir parçası olarak siyasal eğitim ise, aynı zamanda siyasal kültürün oluşturulması ve nesillere aktarılması sürecine etkisinin olduğu değerlendirilen bir kavramı ifade eder. Nitekim, Almond ve Verba tarafından, *The Civic Culture*'da eğitilmiş bireylerin eğitim seviyesi düşük bireylere göre iktidar-birey ilişkisine daha hâkim, seçim kampanyalarına karşı daha ilgili ve siyasi süreçlere daha hâkim oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca, eğitilmiş bireylerin siyasi konulara ilgisinin daha yoğun ve dolayısıyla da sahip olduğu bilgiden aldığı güçle de siyasi konularda fikir yürütmesi ve tartışmalara katılması ihtimali hem daha yüksek hem de doğrularını geniş kitlelere aktarabilmekte olduğu vurgulanmaktadır. Buna ek olarak, kendisini daha özgür ve daha etkin olduğunu hissetme, siyasi örgütlere ve gruplara katılma eğilimi daha fazla ve çevresine güven duyan, yardımsever ve güvenverici oldukları da ortaya konmuştur. Siyasal toplum ise, politikleşmiş bireylerden oluşan siyasal kurumların bütünü ve diğer kurumları ile arasındaki ilişkiler ağını ifade eder (Sarıbay, Öğün, 1999: 6-7, 15-16, 57, 62-69).

Siyasi anlamda, siyasal eğitimden ve eğitilmiş bireylerden oluşan bir siyasal toplumdan bahsediyorsak burada bir de siyasal bağın varlığından söz edilebilir. Sarıbay ve Öğün (1999: 27-31, 34, 36)'e göre, siyasal etkileşim, siyasal kamusal alan, siyasal kontrol, siyasal roller ve siyasal normlar ve meşruluk öğelerinin varlığı siyasal bağ ifade eder. Burada siyasal etkileşim, siyasi eylemlerin bireyler tarafından siyasi semboller aracılığıyla yorumlanmasıdır. Siyasal kamusal alan, her zaman ve her mekânda gerçekleşebilen, toplumsal ve siyasal eylem normlarını tartışmak için bir araya gelen insanların oluşturduğu bir alandır. Siyasal kontrol, bir kişi veya grubun belirli siyasal normlara bağlı olarak diğerleri üzerindeki haklarını veya menfaatlerini yönetebilmesidir. Siyasal rol ise, kişinin siyasal toplumdaki yerini ve ilişkilerini ifade eder. Görüldüğü üzere siyasal bağın bahsi geçen öğeleri toplumdaki siyasal normlara

dayalıdır. Dolayısıyla, meşruluk kavramı da siyasal bağın en önemli yapı taşıdır. Bu çerçevede, toplumlara ait siyasi normlar ile meşru değerler arasında bazı farklar bulunmaktadır. Buradan da bir "öteki" kavramı ortaya çıkarak siyasal bağın dinamiğini oluşturur ve gelişimine ciddi katkı sağlar. Toplumlara göre değişkenlik arz eden siyasal normlar ve siyasal bağ ileride daha çok bahsedilecek olan siyasal kültür kavramının temellerini oluşturduğunu da söylenebilir.

Siyaset biliminin çalışmalarında siyasal kültüre olan ilgilinin artmasında şüphesiz siyasetin kendi içerisinde yaşadığı değişimler etkili olmuştur. Alman sosyolog Claus Offe'nin demokratik hakların kullanımını kolaylaştıran ideoloji ve araçların çoğalması, geleneksel düzene aykırı olarak gerçekleşen protesto, grev vb. eylemlerin artışı, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve kürtaj gibi konuların siyasi talep haline dönüşmeleri ve tartışılabilir hâle gelmesi şeklinde ifade ettiği sosyal hareketlerdeki artış, siyasal olan ile olmayan arasındaki farklılıkları belirsiz hale getirmiştir. Bu noktada siyasetteki değişimi daha somut ifade edebilmek için Offe'nin eski ve yeni politika paradigmaları üzerine karşılaştırmalı tablosunun incelenmesinde yarar vardır (Sarıbay ve Ögün, 1999: 36). Tablo 1.3'de, siyasetin; güvenlik, ekonomi ve sosyal kontrol meselelerinin insan hakları çevre koruması gibi birey odaklı konulara, özel tüketim özgürlüğü değerlerinden bireysel özerklik ve kimlik tartışmalarına, organizasyonlarda siyasal parti ve resmi organizasyonlardan geniş çaplı temsili birlikler ile protesto gibi hareketlere, aktörlerin ise, kendi çıkarları için çalışanlardan hayali ekonomik gruplara evrildiği görülmektedir. Özetle, artık özgürlükçü ve birey merkezli paradigmlar geçerlidir.

Tablo 1.3. Eski ve Yeni Politika Paradigmalarının Bir Karşılaştırması

	Eski Paradigma	Yeni Paradigma
Meseleler	Ekonomik büyüme ve dağıtım; Askeri ve sosyal güvenlik; Sosyal kontrol	Çevrenin korunması, insan hakları, barış ve çalışma koşullarının düzeltilmesi
Değerler	Özel tüketim özgürlüğü ve güvenliği ve maddi ilerleme	Bireysel özerklik ve kimlik, merkezi kontrolün reddi
Eylem	İçsel: Resmi organizasyon, Gayri resmîlik, düşük derecede Dışsal: Çoğulcu ve farklılaşma korporatist çıkarcılığı, politik parti	Biçimleri geniş çaplı temsili birlikler, kendiliğindenlik, yatay ve dikey Dışsal: Protesto, Çoğunluk yönetimi hareketle rekabeti
Aktörler	Kendi çıkarları için dağıtım mücadelesi yapan sosyo-ekonomik	Hayali topluluklar adına davranan ekonomik gruplar

(Sarıbay ve Ögün, 1999:39).

Siyaset bilimi üzerine yaptığımız genel değerlendirme ve açıklamaların yanında son olarak siyasal kültür çalışmalarına geçişte önemli etkisi bulunan davranışsalcılık akımından bahsetmek gerekir ki, kısaca davranışçı ekolün temsilcilerinden David Easton davranışsalcılığın sekiz maddede özelliklerini açıklamıştır. Bunlar;

- "1. Politik eylemlerin bir düzenlilik ve bütünlük içerdiği bilinmelidir.
2. Gözlemler doğrulanmalıdır.
3. Gözlemler bilimsel tekniklerle yapılmalı ve/ya desteklenmelidir.
4. Gözlemler somut ölçülere dönüştürülüp nicelleştirilmelidir.
5. Değer ile olgular arasındaki farklılaştırmaya her aşamada gidilmelidir.
6. Araştırmalar düzenli ve parçaları birbiriyle tutarlı bir bilgi bütününe sistematik yönlendirilmesinin ürünü olmalıdır.
7. Politikbilim, laboratuvar tipi saf bilim şeklinde görülmelidir.
8. Disiplinlerarası bir yaklaşım uygulayarak konuya yaklaşılmalıdır" şeklindedir (Sarıbay ve Ögün, 1999: 47).

Bu gibi çalışmaların yaygınlaştığı dönemi ifade eden "davranışsalcı ayaklanma" (Dahl, 1961: 770) ile birlikte, siyaset biliminde siyasal davranış ve tutumlar ile demokrasi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir literatür oluşmuştur. Bu literatür incelendiğinde yaygınlaşan siyasal kültür analizlerinin davranışçı ekolden farklı olarak daha derinlemesine yapıldığı söylenebilir (Sarıbay, Ögün, 1999: 74). Bu bağlamda siyasal kültür çalışmalarının modern anlamda öncülüğünün Almond'a ait olan ve 1956 yılında yayınlanan "Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler" adlı çalışması olduğu ifade edilmekle birlikte (Formisano, 2001: 396), bu gelişmeler *The Civic Culture* çalışmasını doğurmuş, bu çalışma da siyasal kültür incelemelerinin önemini arttırmıştır (Miller, 1953: 45; Almond ve Verba, 1963:13' dan aktaran Çalışkan, 2017: 29).

Sonuç olarak, kültür ve siyaset üzerine yapılan değerlendirmelerde görüldüğü üzere, kültür ve siyaset arasındaki ilişkinin irdelenmesi ve bireyin merkeze alındığı çalışmalar ile ortaya çıkan siyasal kültür kavramının artan önemi neticesinde, literatürde siyasal kültürün farklı boyutlarıyla yer alması kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada, antropologlar, sosyologlar, psikologlar ve tarihçiler siyasetin yukarıda ifade edilen problemlerinden hareketle siyaset ile kültür ilişkisine yönelik bakış açılarının gelişmesine ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Nitekim, bu yöndeki çalışmalar siyasal kültür kavramının şekillenmesine, siyasal kültür çalışmalarının da Birleşik Krallık siyasal ve toplumsal yapısının açıklanabilmesine katkısı olduğu değerlendirilmektedir.

1.1.5.2. Farklı Boyutlarıyla Siyasal Kültür

Formisano (2001: 396)'nın ifade ettiği gibi, siyasal kültür kavramının entelektüel öncülleri arasında antik dünyadaki yazarlardan Johann Gottfried Herder, Montesquieu, Alexis de Tocqueville gibi isimler sayılabilir. Siyaset bilimi çalışmalarında egemen olan ve kaynağı anayasa ya da kamu hukukundan gelen Kuramsal Yaklaşımın (Sarıbay ve Öğün, 1999: 69) yetersizliği sonucu yeni davranışsal analiz teknikleri ortaya çıkmıştır. Bu noktada, Charles E. Merriam'ın *Civic Training* çalışmasından ilham alan (Almond ve Verba, 1963: ix) Almond ve Verba, kamuoyu anketi kullanılarak 1963 yılında ABD, Birleşik Krallık, Batı Almanya, İtalya ve Meksika'nın demokrasi ve politik davranışlar üzerinden karşılaştırılmasını içeren *The Civic Culture; Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Sivil Kültür; Beş Ulusta Politik Davranışlar ve Demokrasi)* isimli çalışması ile siyasal kültür kavramına duyulan ilgi artmıştır. Ancak, çok fazla eleştiriye maruz kalan bu yayın 1989 yılında *The Civic Culture Revisited (Sivil Kültürün Yeniden Yorumlanması)* olarak yeniden yorumlanmakla birlikte, çok fazla bilimsel araştırmanın da temelini oluşturarak bir klasik halini almıştır (Heywood, 2016: 269).

Robert Lane (1964: 245)'in, "bir siyasal sistemin işleyişi nasıl açıklanabilir? sorusu üzerine verilen cevaplar kurumsal düzen, yetki ve işleyiş açısından verilmekte ve Almond ve Verba (1989: 22)'ya göre bu durum pratikteki olayları açıklamada yetersiz kalmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte Birleşik Krallık-ABD ile Almanya-İtalya gibi devletlerdeki siyasal yapılardaki farklılıklar göz önüne alındığında "neden bazı devletler ayakta kalmayı başarırken, bazıları başaramadı?" (Verba, 1965a: 513'den aktaran Çalışkan, 2017: 29) ilerleyen süreçte ise, yeni kurulan devletlerdeki siyasal istikrarsızlıklar dikkate alınarak "demokrasi nasıl tesis edilebilir ve onun yaşamasını sağlayan nedir? (Verba, 1965a: 513'dan aktaran Çalışkan, 2017:29) sorularına kurumsal yaklaşım açıklık getirememiştir.

Çam (1999: 200)'a göre demokrasilerin kültürel temellerinin araştırılmasına olan ilginin artmasının asıl nedeni, Sovyet Devrimi ve faşist rejimlerin kurulması ile açık rejimlerin hayatta kalabilmeleri üzerine oluşan endişelerdir. Almond ve Verba (1963: 3)'ya göre de Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası ortaya çıkan devletlerin önüne otoriter ve demokratik yönetim şekilleri olmak üzere iki seçenek çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Batıyı taklit etmelerine rağmen birçok ülkede demokrasinin

yerleşmemesi de önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır (Çam, 1999: 200). Buna paralel olarak Mct.Kahin, Pauker ve Pye (1955: 1022-1036), Batılı olmayan ülkelerde yaşanan siyasal gelişimlerin istikrarlı demokrasi veya otoriter bir rejim olan komünist rejimlere mi evrileceğini merak etmişlerdir. Bu çerçevede Almond ve Verba'nın *The Civic Culture* çalışmasında da aydınlanmanın, insan aklının ve özgürlüğün kaçınılmaz zaferine olan inancının son yıllarda iki kere sarsıldığı vurgulanmıştır. Demokrasinin istikrarına yönelik endişelere de yer verilen *The Civic Culture* çalışmasında siyasal süreçler ile kültür ilişkisini resmedebilmek ve demokrasilerin kültürel temellerini ortaya koymak amacıyla, istikrarlı demokrasileri temsilen Birleşik Krallık ve ABD, diktatörlüğe dönüşen Almanya ve İtalya ile yeni gelişmekte ve Atlantik bölgesi dışından Meksika karşılaştırılmıştır (Almond ve Verba, 1963: 1, 12, 36-42).

Almond ve Verba (1963: 3-4)'ya göre, katılımcı siyasi sistemin demokratik bir şekli, onunla tutarlı bir siyasal kültürü de gerektirmektedir. Bununla birlikte, bu siyasal kültürün yeni kurulan devletlere yayılması ise oldukça zordur. Almond ve Verba bunu iki ilkesel nedene dayandırmıştır. Birinci nedeni, demokratik kültürün kendi doğasıdır. Demokrasinin özgürlük gibi büyük fikirleri ilgi çekici olsa da, demokratik siyasetin çalışma prensipleri ve onun toplum kültürü, öğrenilmesi zor incelikleri içermektedir. Bunlar ise, antropologların bize yalnızca büyük bir güçle yayıldığını söylediği, süreçte önemli bir değişim geçiren inanç sistemlerinin veya kişisel ilişki kodlarının daha yaygın özelliklerine sahipler. Buna paralel olarak Almond (1956b: 184'den aktaran Çalışkan, 2017: 32), Amerika, Birleşik Krallık ve Almanya'daki siyasal hayatı karşılaştırdığı bir başka çalışmasında "siyasal kültürler atalet kanunu gibi bir şey tarafından yönetilirler. Onlar yavaş yavaş ve geçmişin kavramlarıyla değişirler" tespitinde bulunmuştur. İkinci nedeni ise, ulusların modası geçmiş teknoloji ve sosyal sistemler ile tarihe girmeleri bağlamındaki nesnel problemlerdir (Almond ve Verba, 1963: 3-4).

Siyasal kültür kavramı Formisano (2001: 396)'nın ifadesiyle başlangıçta belirsizdi. Ancak, genel bir ifadeyle bir toplumunun siyasal sistem ve siyasal değerlerle ilgili sahip olduğu düşüncelerinin ve tavırlarının bütününe siyasal kültür denir (Yayla, 2015: 345). Almond'a göre ise siyasal kültür, siyasi sistemlerin politik davranışlara yönelik belirli bir yönelim düzeninde yerleşikliği kalıbını ifade eder. Ayrıca, Almond siyasi bir terim olarak "ideoloji" kavramının da siyasal kültürün özü olarak, "politikaya

genel bir yönelimin sistematik ve açık formülasyonu", "siyasi değerler", "karakter" ve "kültürel değerler sistemi" şeklinde sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü bunları "kararsız ve örtüşen" olarak görmekte ve ilginç bir şekilde tutumlara, değerlere ve benzerlerine yapılan atıfların daha sonra yapılan tanımların standart unsurları haline geldiğini ve öyle de kaldığını değerlendirmektedir (Formisano, 2001: 396).

Burada Almond ve Verba (1963: 3, 11-12, 21-36, 473-502), amaçlarının demokrasiyi etkileyen sosyal yapı ve süreçler ile onun kültürünü incelemek, bu çerçevede demokrasinin istikrarını açıklamak olarak ortaya koydukları *The Civic Culture* çalışmasındaki tezleri siyasal kültür ile siyasal yapı arasındaki ilişkinin siyasal istikrarın ve değişimin yaşadığı problemleri açıklayacağı yönündedir. Çünkü siyasal kültür ile siyasal yapı arasındaki uyumsuzluklar siyasal sistemin bir meşruluk problemi yaşamasına yol açabilir (Almond, 1987: 37-38'den aktaran Çalışkan, 2017: 33). Ayrıca bu çalışmanın demokrasi teorisine katkı sağlamak, metodik ve ampirik olarak ölçümler yaparak siyasal gelişimi ve değişimi göstermek gibi amaçları olduğu da ifade edilmiştir (Iwand, 1985: 85-86'dan aktaran Çalışkan, 2017: 33). Buna ek olarak, Lehman çalışmanın bireyler ile birebir anket yapılarak ulaşılan bulgulardan bulunduğu toplumun siyasal kültür tipini ve siyasal sistem arasındaki ilişkiyi açıklama amacıyla olduğunu ifade etmektedir (Lehman, 1972: 362).

Demokrasilerin, yurttaşların yüksek düzeyde halkla ilişkilerine hâkim olma, toplumsal sorumluluk bilincine sahip olma ve sivil işlere aktif katılım yoluyla sürdürülebilir olduğu Aristoteles'ten itibaren teorisyenler tarafından ortaya konmuştur. Bunun aynı zamanda demokratik vatandaşların özelliklerini de ifade etmesi, bireylerin siyasal tutum ve davranışlarının her dönem incelendiğine işaret eder. Bunlardan etkilenen "The Civic Culture" yazarları çocuk gelişimi yerine "siyasal sosyalleşme" terimini, ulusal karakterden ziyade "siyasal kültür" terimini siyasal tutumları irdeleyen psikolojik ve antropolojik teorileri reddettikleri için değil, ancak şu iki nedenle kullandıklarını ifade etmişlerdir: Birincisi, siyasal ve siyasal olmayan tutumlar ile kalkınma kalıpları arasındaki ayrımın yapılması gerekliliğidir. Bu nedenle, "siyasi kültür" teriminin, siyasal sisteme karşı yönelimleri ve benliğin sistemdeki rolüne karşı olan tutumları ifade ettiğini belirtmişlerdir. İkinci olarak nasıl ki ekonomik, dini vb. kültürden bahsediliyorsa, siyasal bir kültürden de bahsedilebileceğine işaret etmişlerdir. Bununla birlikte yazarlar, tarihçilerin, sosyal filozofların ve antropologların yaptığı

ulusların psikolojik ve siyasal özellikleri ile ilgili çalışmaların birikimiyle çalışmalarının ortaya çıktığını ve "psiko-kültürel" yaklaşımdan etkilendiklerini vurgulamışlardır (Almond ve Verba, 1963: 9-12).

Antropolojik perspektifin ilgisi siyasal örgütlenmenin, liderlik tipi, geçinme şekilleri, sosyal bütünleşme ve tabakalaşma benzeri esaslar vasıtasıyla geçirdiği evrim üzerinedir. Bir başka ifadeyle kültür, efsane ve semboller aracılığıyla sanayi devrimi öncesi dönemden günümüz siyasal sistemine geçişteki değişimleri ortaya koymaktadırlar (Sarıbay ve Öğün, 1999: 193). Bunu yaparken antropologların literatürde kullandıkları kültür kavramının avantajları ve belirsizlikleri bulunduğunu ifade eden Almond ve Verba, kültürün sosyal nesnelere psikolojik bir yönelim olduğunu düşünmektedirler. Dolayısıyla, politik kültür toplumun siyasal sisteme yönelik değerlendirmelerini, duygularını ve bilişsel içselleştirmelerini ifade eder. Burada siyasal kültür çatışmalarının diğer kültür çatışmalarıyla daha fazla ortak noktaya sahip oldukları ve genel olarak kültürel değişimlerin direnişiyle ve birleştirici eğilimleri aracılığıyla siyasal kültürel süreçler daha iyi anlaşılabilir (Almond ve Verba, 1963: 12-13).

Psikoloji ile politika arasındaki ilişkiye yönelik özellikle 1950'li yıllardan sonra yapılan çalışmalarda psikolojik gelişmelerin siyasal süreci, siyasal sürecin ise, psikolojiyi etkilediği değerlendirilerek psikoloji-politika örüntüsünün iki yönü olduğu ifade edilmiştir. Birincisi vatandaşların, liderlerin, bürokratların ve teröristlerin sahip oldukları algıları, inançları ve değerleri politik gelişmelerden etkilenebilmektedir. İkinci olarak, siyasal sistemin, hareketlerin, partilerin, siyasal etki araçlarının ve uluslararası sistemin toplumun siyasal dünyasında belirleyici bir etki yaratmasıdır. Psikolojik perspektif ile ilgili olarak Sarıbay ve Öğün (1999: 160, 163)'ün aktardığına göre M.B. Smith, bireysel özellikler ile çevre arasındaki etkileşimin bir ürünü olarak siyasal davranışların belirdiği, siyasal bir olaya bireylerin gösterdiği tutumlarında farklılıklar olduğu ve bireylerin çevresel koşullardan etkilense de onu değiştirme yetkisine sahip olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Siyasal kültüre tarihçiler ise, biraz daha farklı bakmışlardır. Şöyle ki, siyasal kültürü önceden varolan fikir, inanç ve davranış kalıplarından gelen bir miras olarak görerek gündelik gelişmelere odaklanmamışlardır. Çünkü, kültürün tarihteki açıklayıcılığının yetersiz olduğunu düşünmektedirler (Formisano, 2001: 410,415). Buna

ek olarak siyaset bilimci Carole Pateman, siyasal kültürün bireyler ve gruplar ile siyasal sistem arasında bir başka ifadeyle siyasal kurum, kamuoyu ve siyasetçi arasında gerçekleşen kültürel etkileşim olarak görülmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Burada siyasal kültürün, özel alanlar ile kamusal alanlar arasında yani kişisel, kitlesel ve popüler alanların hepsinde gerçekleşen duygu ve imgelerin oluşturduğu süreçler olarak değerlendirmek, bu nedenle de tarihsel perspektiften bakmak gerektiği değerlendirilmiştir (Sarıbay ve Ögün, 1999: 90-91).

Sosyolojik perspektif ise, politik kültür çalışmaları ile çatışma halindedir. Bu çerçevede materyalist felsefeden doğan Marksist düşünce yapısı, kültürü ve fikirleri çözümlemede göz ardı ederek çözümleme birimi olarak yapıları ele almıştır. Sosyolojik perspektifin en önemli unsurlarından olan marksist görüş ile siyasal kültür teorisyenlerinin ayrıldıkları bir nokta da inançların, değerlerin ve fikirlerin siyaset bilimi içerisindeki yeri noktasındadır. Siyasal kültür çalışmaları bunları değerli görüp irdelerken, sosyolojik yaklaşım bunların bilişselliği zedelediğini düşünmektedirler. Bununla birlikte, politik kültür çalışmalarında sosyolojik yaklaşımlar görülmekle birlikte beraberinde getirdiği sorunlara da maruz kalmışlardır. Sosyolojinin, toplumu genelleyerek soyutlaması buna bir örnektir. Siyasal sosyolojide görüldüğü gibi, sosyolojik açıdan yapılan çalışmalar sosyolojik kavramların siyasetteki karşılıkların araştırılmasından ibaret olması da eleştirilmiştir. Yapısalcılık, Akılcılık, İşlevselci Okul ve Freudçuluk gibi akımlar da kültüre yönelik yeterli ilgiyi göstermemişlerdir. Bu tartışmalardan görülüyor ki, tarih ve sosyoloji gibi bilimlerin bir arada kullanılmasının, çalışmalarda anlam bütünlüğünü sağlayarak siyaset bilimi içerisinde işlevsel olabileceği değerlendirilmiştir (Sarıbay ve Ögün, 1999: 73-74, 173).

Yukarıda bahsedilen yaklaşımlara ilave olarak, Patrick tarafından siyasal kültür kavramına yönelik olarak nesnel kavramlaştırma, öznel kavramlaştırma, bulgusal kavramlaştırma ve içlemsel kavramlaştırma şeklinde dört perspektiften oluşan bir sınıflandırma yapılmıştır. Burada nesnellik bireyden bağımsız olarak onları birarada tutan kural ve inançlar bütünü iken, öznellik Almond ve Verba'nın çokça ifade ettiği gibi bireylerin siyasal yaşama ilişkin tutum ve eğilimleridir. Toplumun gelenekleri, kurum ruhu, yurttaşlık bağı gibi özel verilere dayalı olarak yapılan araştırmalar bulgusal, bireyin davranışları ile zihin yapısı arasında yaşananları yani ruhsal etkenlere

dayalı olarak yapılan çalışmalar içlemsel kavramlaştırmayı ifade eder (Sarıbay ve Keyman, 1998: 47-49'dan aktaran Ünal Erzen; Eroğlu Yalın, 2011: 52).

Buraya kadar, kültür ve siyaset kavramlarına yönelik yukarıda yapılan değerlendirmelerin üzerine siyasal kültürün doğuşu, antropolojik, psikolojik, sosyolojik ve tarihsel bakış açıları ile siyasal kültürün ilişkisine ve siyasal kültüre yönelik yapılan tanımlayıcı açıklamalardan bahsedilmiştir. Burada, siyasal kültürün anlaşılabilmesi için *The Civic Culture* çalışmasında ortaya konmuş çıkarımları da yansıtmak gerekir. Siyasal kültür çalışmalarının doğuşuna neden olan ve bunun üzerine incelemelerde bulunan *The Civic Culture* çalışmasında, yazarlar siyasal kültürün siyasi nesnelere yönelik olarak oryantasyon kalıplarının dağılımı olarak ifade etmişlerdir. Tabi burada, siyasal yönelim modlarının ve siyasal nesne sınıflarının tanımlaması ve belirlemesi gerekliliğinden hareketle üç tip oryantasyonun varlığından bahsedilmiştir. Birincisi, siyasal sistem, rolleri ve bu rollerin sahiplerinin, girdilerinin ve çıktılarının bilgisi ve inancı olan "bilişsel yönelim"; ikincisi, siyasal sistemin rolleri, personeli ve performansı ile ilgili duyguları içeren "duygusal yönelim"; üçüncüsü ise, bilgi ve duygularla oluşan kriterlerin ve değer standartlarını içeren siyasal nesneler üzerindeki yargı ve görüşleri ifade eden "değerlendirme yönelimi"dir (Almond ve Verba, 1963: 13-14).

Almond ve Verba (1963: 14-15) nesneleri ise, dört sınıfa ayırmıştır. Bunlar, siyasal sistemin bütünü, girdileri, çıktıları ve siyasi aktör olarak bireyin kendisidir. Burada genel siyasal sistemi, vatanseverlik ve yabancılaşma gibi duyguları ve bir ulusu büyük, küçük, güçlü, zayıf, demokratik, anayasal ve sosyalist gibi değerlendirme ve bilişlerini içeren bir bütünü oluşturduğunu ifade ederken, siyasal aktör olarak benliğin kişisel siyasi zorunluluk normlarının içeriği ve kalitesi ile siyasi sistem karşısında kişisel yeterlilik duygusunun içeriği ve kalitesini içerdiği ifade edilmiştir. Siyasal sistemin bileşenleri ele alınırken; (1) yasama, yürütme, bürokrasi gibi spesifik rol ve yapılar, (2) monark, milletvekilleri ve idareciler gibi siyasi rolleri yapan görevdekiler, (3) kamu politikaları, kararlar ve kararların uygulanması olarak ortaya konan üç nesne sınıfından oluşan yapılar eğer, görevliler ve kararlar siyasal olarak kabul edilirse "girdi", idari olarak kabul edilirse "çıktı"ları oluşturmaktadır. Sonuç olarak, siyasal nesneler ve siyasal yönelimler arasındaki ilişki örüntüsü daha sonra da ifade edileceği üzere siyasal kültür tiplerinin belirlenmesinde etkili olacaktır (Almond ve Verba, 1963: 14-15).

Almond ve Verba (1963: 16)'ya göre, siyasal kültür, genel olarak siyasal sisteme yönelik farklı bilişsel, duyuşsal ve değerlendirici yönelimlerin, onun giriş ve çıkış yönlerinin ve siyasal aktör olarak benliğin frekansı haline gelir. Burada, dört farklı nesneye yönelik olarak gerçekleşen yönelim sıklığı bir ülkenin siyasal kültürünü ifade etmektedir. Nitekim, bu yönelim sıklığı değerleri dikkate alındığında mahalli (parochial), tebaa (subject), katılımcı (partipant) siyasal kültür tiplerine ulaşılmıştır. Aşağıda siyasal kültür tiplerini gösteren, ve yazarları tarafından Max Weber'in "Otorite Tipleri" ile Parsons'ın "Kalıp Değişkenleri" (Pattern Variables) dikkate alınarak oluşturulan (Almond ve Verba, 1989: 12-24'dan akataran Çalışkan, 2017: 38-39) tablo 1.4'e göre nesneye yönelim sıklığının sıfıra yaklaştığı zaman ortaya çıkan siyasal kültür tipi, mahalli (Parochial) siyasal kültürdür. Örneğin; Afrika kabile kültürleri ile Gana ve Nijerya gibi ülkelerde mahalli siyasal kültür görülmektedir. Çünkü buradaki siyasal kültür, siyasal sistemden hiçbir şey beklememekte ve toplumun siyasal yönelimleri ile dini ve sosyal yönelimleri arasında ayırım yapmak güçtür. Yani siyasal sisteme yönelik roller gelişmemiştir. Dolayısıyla, mahalli siyasal kültürün farklı siyasal sistemlerde de bilişsel olmaktan çok duygusal ve normatif olması muhtemeldir. Tebaa siyasal kültür tipinde ise, farklılaşmış siyasal sisteme ve onun çıktılarına yönelimi frekansının yüksek olduğu vurgulanmıştır. Girdiler ve aktif katılımcı olan benlik nesnelere yönelim ise, sıfıra yaklaşır. Bir başka ifadeyle toplum, devlet otoritesinin farkında olmakla birlikte, hoşuna gidip gitmemesi, meşru görüp görmemesi bağlamında ona yönelimi mevcuttur. Yine mahalli siyasal kültürde olduğu gibi burada da siyasal kültür bilişsel olmaktan çok duygusal ve normatif olarak karşımıza çıkar. Son olarak katılımcı siyasal kültür, toplum üyelerinin siyasi, idari yapılara ve süreçlere bilişsel yönelimlerinin oldukça yüksek olduğu ve benliklerindeki eylemci ruhun öne çıktığı ayrıca kendilerinin rollerine ilişkin değerlendirmelerinin ve duygularının kabullenmeden reddetmeye kadar geniş bir yelpazede gerçekleştiği bir siyasal kültür tipidir (Almond ve Verba, 1963: 16-18).

Tablo 1.4. Siyasal Kültür Tipleri

	Sistemin Bütünü	Girdi Boyutu	Çıktı Boyutu	Aktif Katılımcı Olarak Öz
Mahalli (Parochial)	0	0	0	0
Tebaa (Subject)	1	0	1	0
Katılımcı (Participant)	1	1	1	1

0 = Oryantasyon yok, 1 = Oryantasyon var. (Almond ve Verba, 1963: 16).

Henüz bir başlangıç olarak yapılan ve alt sınıflandırmaları bulunan bu sınıflandırma, siyasal kültürlerin homojen olduğunu ifade etmemektedir. Bunlar birbirlerinin yerini almadıkları gibi, birbirleriyle beraber bulunabilirler. Özellikle kısa sürelerde gerçekleşen büyük kültürel değişimlerin yaşanması, aynı zamanda zaten birbiriyle uyumsuz olan siyasi sistemlerin değişimine yol açar. Çünkü siyasal sistemdeki vatandaşlar, mahalli, tebaa ve katılımcı yönelimlerin karışımını yansıtırken, siyasal kültür de vatandaşların, mahalli ve tebaanın karışımını yansıtır. Özellikle, karşılaştırmalı bir siyasal kültür analizinde mahalli, tebaa ve katılımcı yönelimlerin kaynaşmalarının ne ölçüde gerçekleştiği farkları yansıtır. Bu nedenle de demokratik sistemlerin performansları açısından kültür tiplerinin karışım sorununu çözmek için oran, eşik ve uyum gibi kavramlara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede siyasal yapı ile siyasal kültürün uyum ve uyumsuzluğu üzerine aşağıdaki tablo 1.5'de ortaya konmuştur. Görüldüğü üzere bilişsel, duygusal ve değerlendirici yönelimlerin politikaya yönelik uygun hedeflere yönelmesi durumunda, sadakatli bir mahalli, tebaa, katılımcı siyasal kültürlerden veya kültür ile yapı arasındaki uyumdan bahsedilebileceği değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, siyasal nesnelere karşı ilgisizliğin oluşması kültür-yapı uyumunun azaldığına, negatif duyguların oluşması ise, kültür ile yapının yabancılaşmasına işaret eder (Almond ve Verba, 1963: 19-21). Bu durum ise, aşağıdaki tabloda şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo 1.5. Siyasal Kültür ile Siyasal Yapı arasındaki Uyum /Uyumsuzluk

	Tabiiyet (Allegiance)	İlgisizlik (Apathy)	Yabancılaşma (Alienation)
Bilişsel Oryantasyonlar	+	+	+
Duygusal Oryantasyonlar	+	0	-
Değerlendirici Oryantasyonlar	+	0	-

(+): Siyasal objelere karşı pozitif duyguların yüksek frekansı, (-): Siyasal objelere karşı negatif duyguların yüksek frekansı, (0): Siyasal objelere karşı kayıtsızlığın yüksek frekansı. (Almond ve Verba, 1963: 21)

Almond ve Verba (1963: 22-26)'ya göre, daha önce de ifade edildiği gibi bu üç tip siyasal kültür, heterojenlik gösterir. Yani karışmıştır. Bunlar toplumda birarada bulunabileceği gibi, bireyin kendisi de bunları benliğinde taşıyabilir. Eğer bu karıştırma

sistematik olarak yapılırsa, gelişmenin kaçınılmaz bir eğilim olduğu ileri sürülmemekle birlikte, Birleşik Krallık'ta zamanla değişen kültür, yapılara da sıçramış ve aralarındaki uyum başarıyı getirmiştir. Bununla birlikte, bu durum yapısal kararsızlığa yönelik bir eğilimi de doğurur. Karmaşık bir siyasal kültüre örnek olarak, bir katılımcı siyasal kültür mahalli ve tebaa siyasal kültüre yönelmiş kimseleri barındırabilir. Dolayısıyla, mahalli-tebaa (Parochial-Subject) siyasal kültür, tebaa-katılımcı (Subject-Participant) siyasal kültür ve mahalli-katılımcı (Parochial-Participant) siyasal kültür olmak üzere üç tip siyasi kültür saptanmıştır:

a) Mahalli-Tebaa (Parochial-Subject) Siyasal Kültür: Toplumun büyük bir kesiminin kabile, köy ve feodal otoritelerden ziyade uzmanlaşmış bir merkezi hükümet yapısına sahip bir siyasi sisteme olan yönelimin olduğu bir siyasal kültür tipidir. Prusya ve Osmanlı İmparatorluğu bu siyasal kültür tipine örnek olarak gösterilmiştir.

b) Tebaa-Katılımcı (Subject-Participant) Siyasal Kültür: Mahalli siyasal kültürden tebaa siyasal kültüre geçişin çözülümü katılımcı siyasal kültüre geçişi etkilediği düşünülen bir çerçevede, siyasal kültür tipleri arasındaki geçişlerin yaşanabildiği siyasal kültür tipi olarak değerlendirilmiştir. Tebaa siyasal kültüründen katılımcı siyasal kültüre geçişte ayakta kalmayı başarabilen yerel ve mahalli siyasal kültürün yaptığı katkılar ile bahsi geçen İngiliz başarısı gerçekleştiği ifade edilmekle birlikte Prusya'daki devlet otoritesinin mahalli kurumları mahremiyete sürüklemesi nedeniyle Almanya'da kamu ve özel alanlar arasında büyük bir boşluk doğmuştur. Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve 19. yüzyıldaki İtalya'da görülen bu tarz yapısal kararsızlıklar, bu siyasal kültür tipine örnek teşkil eder.

c) Mahalli-Katılımcı (Parochial-Participant) Siyasal Kültür: Almond ve Verba yeni kurulan devletlerde ortaya konan yapısal normların genellikle katılımcı olması, uyum içinde olunabilmesi amacıyla katılımcı bir siyasal kültürü gerektirmekte olduğunu ifade etmektedirler. Bu çerçevede demorasinin kültürel temelleri üzerine ilginin artmasına gerekçe olan yeni kurulan devletlerin otoriter mi yoksa demokratik bir yapıya mı kavuşacağı sorunsalı bu siyasal kültür tipinde görülmektedir (Almond ve Verba, 1963: 22-26).

Sonuç olarak, siyasetin devlet ve siyasal yapılar üzerinden yürütülmesi neticesinde özellikle yeni kurulmakta olan devletlerin, gelişmekte olan ülkelerin ve

sağlam demokratik değerlere sahip olduğu değerlendirilen Batılı devletlerin demokrasilerinin karşılaştığı problemler irdelenirken, bazı siyaset bilimcilerin bu konuyu ülkelerde yaşayan bireylerin kültürel değerleri üzerinden ele alması ile kültürün siyasal olan boyutu araştırılmaya başlanmıştır. Çünkü, bireyin sahip olduğu bu siyasal kültürün neticesinde siyasal yapıların oluştuğu, böylece buradaki problemlerin kaynağında siyasal kültür tiplerinin özellikleri ve aralarındaki farklılıkların olduğu ifade edilmektedir. Almond ve Verba, bu noktada yaptıkları anketlerden çıkan sonuçları aslında taraflı bir şekilde irdeleyerek üç siyasal kültür tipini ve karmaşık siyasal kültür tiplerini ve Birleşik Krallık siyasi kültürünün tebaa-katılımcı siyasal kültür tipini yansıttığını ortaya koymuştur.

1.2. Ekonomik Yapı: Neoliberal Politikalar Işığında Birleşik Krallık'a Bakış

Fransız İhtilali'ne ve Birleşik Krallık'taki Sanayi Devrimi'yle artan refah seviyesine şahit olan bir ahlakbilimci olan Adam Smith (1723-1790), 18. yy'da yazdığı "ulusların zenginliği" isimli kitabıyla iktisatın doğmasına neden olmuştur. Burada, "görünmez el" kavramını ortaya atarak, kendi kendisine işleyen çarkların müdahale edilmeksizin işlemeye devam edeceği fikrini ifade etmekle de liberalizmin doğmasına neden olmuştur. Yani, tekellerin rantları üzerine kurulu sistem olan Merkantalizmin sonunu getiren serbest piyasa ekonomisi, 19. yy'da ciddi sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Nitekim, 1847 yılında Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından yazılan "Komünist Manifesto" kitabında ifade edildiği gibi, işçiler üzerinde artan yükün neticesinde, 1848 ayaklanmaları ile en azından işçilerin dayanabilecekleri ölçüyü yakalayabilmek için devletin bazı müdahalelerde bulunması gerektiği ortaya çıkmıştır. 1873 yılındaki finansal kriz, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na kadar geçen süreçte, liberal ekonomik politikalar istenilen düzeyde uygulanamamıştır. Birleşik Krallık'ta, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı döneminde John Maynard Keynes'in geliştirdiği "Genel Teori" ve akabinde yaşanan İkinci Dünya Savaşı sonrasında Refah Devleti (Welfare State) uygulamaları hüküm sürmüştür. Nitekim ABD ile birlikte Birleşik Krallık'ta gönüllü, diğer gelişmekte olan ülkelerde ise, zorunlu olarak uygulanmak istenen liberal ekonomiye duyulan özlem ve 1970'li yıllarda baş gösteren krizin neticesinde Muhafazakâr Parti adayı, "Demir Leydi" (Iron Lady) olarak bilinen Birleşik Krallık'ın ilk kadın Başbakanı Margaret Thatcher'ın

4 Mayıs 1979 tarihinde başbakan seçilmesiyle neoliberal ekonomik model için gerekli adımlar atılmıştı (Kazgan, 2016: 12, 14-18). Dolayısıyla, piyasaların kendi kendini düzenleyebileceği inancıyla özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulanan sosyo-ekonomik politikalara tepki olarak ortaya çıkan neoliberalizmin (Aytaç, 2015: 115), "Reagenizm" ve "Thatcherizm" olarak adlandırılan formatlarda başta Birleşik Krallık ve ABD'de görülmekle birlikte Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkelere 1980'li yıllarda yayıldığı ifade edilmektedir (Heywood, 2016: 210).

Tabi burada, teorik fikirler tarihsel olayların açıklanmasına katkıda bulunuyor olmakla birlikte, bu tarihsel olayların sonuçlarının teorisyenlere meydan okuduğu ve mevcut teorileri devirdiği ifade edilmektedir (Gordon, 2000: 580'den aktaran Kutlu, 2018: 1819). Örneğin; Büyük Buhran'ın Keynes'in Genel Teori'si için dönüm noktası olarak modern makro ekonomik modelin ortaya çıkmasına neden olduğu görülmekte, ayrıca, 1960'lı yılların sonundaki enflasyon krizinin yeni bir karşı devrime yol açtığı ifade edilmektedir (Kutlu, 2018: 1819). Dolayısıyla, tarihsel akışın getirdiği sonuçlar, çalışmanın ilgi alanına giren değişimleri ortaya koymak noktasında önemlidir.

Bu çerçevede, 19 yüzyılın başlarından Birinci Dünya Savaşı'nın başına kadar geçen dönemde dönemin önde gelen ülkesi olarak Birleşik Krallık, "altın para sistemi" ile yürüttüğü küresel serbest ekonomi düzeni olan liberalizm ile neoliberalizm arasındaki birinci fark, 1971 yılında, doların altın ile bağlarının koparılmasıyla "kağıt para sistemine" geçilmiş olmasıdır. İkinci fark ise, süper gücün ABD olduğu bir dönemde, neoliberalizmin ABD ve Birleşik Krallık'ın bu sistemi kendilerinin seçmesine karşılık diğer ülkelere IMF ve Dünya Bankası'nın "borç verme" şartı olarak dayatılması ile yayılmasıdır (Kazgan, 2016: 23).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında vatandaşların refah seviyesini arttırmak, batı devlet geleneğinin temel özelliği olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, yukarıda ifade edilen Keynesyen ekonomi politikaları kapsamındaki refah devleti uygulamaları neticesinde sosyal harcamalar artırılarak vatandaşlara evrensel ve kapsamlı yararlar sistemi geliştirilmiştir (Quadagno, 1987: 111). Sosyolog T. Humphrey Marshall, refah devletin, devlet ile vatandaş ilişkilerinin gelişmesinde önemli olduğunu değerlendirmektedir (Marshall, 1950: 1-85). Bununla birlikte, ekonomik kriz

neticesinde sosyal bilimcilerin, refah devleti uygulamalarının ekonomik kalkınmaya destek olacağı yönündeki görüşleri değişmeye başlamıştır (Quadagno 1987: 110).

Böylelikle, neoliberalizmin, Birleşik Krallık'ta yaşanan krizin gerekçesi olarak gördükleri Keynesyen kurum ve politikaları dağıtmak isteyen radikal bir hareket olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Ekonomide neoliberalizme geçiş dönemi bazı ülkelerde her ne kadar refah devleti uygulamalarına yapılan bir saldırı olarak gerçekleşme de, birçok ülkenin ortak aklının refah devleti ilkelerinin sürdürülebilir olmayıp, yeni ve uluslararası bağlamda ekonomik çözümler getirilmesini desteklemekte birleştiği ifade edilmektedir. Çünkü 1970'li yıllarda ve 1980'li yılların başlarında artan enflasyon oranları ve petrol fiyatlarındaki yükselişin makroekonomik etkileri ile beraber rekabet etmekte zorlukların yaşandığı bir sürecin sonunda yaşanan bu ekonomik değişim dalgasının tüm ülkeleri etkilediği değerlendirilmektedir. Birleşik Krallık'ta ise, Keynesyen bir kurum olarak ifade edilen refah devleti, sorunun kendisi olarak görülerek neoliberalizmin nesnesi olarak değerlendirilmektedir (Kuş, 2006: 488-490).

Bu çerçevede, neoliberal ekonomiye geçiş sürecinde, Birleşik Krallık'ta, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, imparatorluk döneminden kalan muhafazakâr zengin finans kesimi ile tabanını yüksek yoğunlukta sanayileşmiş bu toplumdaki çok sayıda işçinin oluşturduğu İşçi Partisi arasında mücadele yaşanmıştır. Bu noktada, refah devleti uygulamaları muhafazakâr kesimlerce getirilmek istenen neoliberal ekonomi modelin önünde engel teşkil etmekteydi. Bu durum ancak, daha sonra ifade edileceği gibi, Muhafazakâr Margaret Thatcher'ın iktidarında refah devleti uygulamaları yerine bireyciliğin getirilmesi, eski fabrikaları yenilemek yerine kapatması, artan işsizliği görmezden gelerek mücadelesine devam etmesi neticesinde, Birleşik Krallık'ın küresel büyüklükte bir finans merkezine dönüştürülmesi sonucu değişmiştir (Kazgan, 2016: 21).

Bu değişim süreciyle ilgili olarak, Kurumsal Teori'de, kurumsal alanın karşılaştığı zorluklar ile geleneksel problem çözme teknikleri arasında uyumsuzluk olduğu zamanlarda, ana kurumsal değişikliklerin kriz döneminde gerçekleştiğine dair yaygın bir algı bulunmaktadır (Steinmo ve ark. 1992; Hall, 1993; Hay, 2001; Blyth, 2002'den aktaran Kuş, 2006: 491). Nitekim, İkinci Dünya Savaşı ile 1970'li yıllar arasında uluslararası ekonomide çok taraflı sistem olarak, ülkeler arasındaki mali dayanışmayı arttırmak için kurulan ve ulusal egemenliğin aşınmasına neden olan Bretton Woods

sistemi geçerliydi (Roy, 2002: 44). Bu kapsamda, dönüştürülebilir para birimleri sabit; ancak ayarlanabilir döviz kurları ve sermaye kontrolleri sistemi sayesinde gömülü bir liberal ekonomik düzenin, devletlerin ulusal hedeflerine ulaşması için serbest ticareti sağlaması noktasında hâkim olduğu ifade edilmektedir (Ruggie, 1982: 399). Refah devleti uygulamalarının böyle bir ortamda cereyan ettiği de değerlendirilmektedir. Ancak uluslararası ekonomik işleyişin, 1971 yılında ABD Başkanı Nixon tarafından dolarda dalgalı kura geçileceğinin söylenmesiyle gömülü liberalizmin temel taşı olan Bretton Woods sisteminin sonunun gelerek büyük ölçüde değiştiği görülmektedir. Dolar kurundaki istikrarın sağlanmasındaki zorluklar ile 1973 yılında OPEC tarafından petrol fiyatlarının arttırılması ile kriz daha da derinleşmiştir. Dolayısıyla, artan bir şekilde işe yarayan dönemin kurum ve yapıları, artık başarısız olmaktadır (Kuş, 2006: 491-492).

Buna paralel olarak, neoliberal politikalar tarafından problem olarak görülen refah devletinin, niceliksel ve niteliksel özellikleri olan bir kriz geçirdiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, neoliberal politikalara geçiş sürecinde, önce 1975-1978 yılları arasında İşçi Partisi Hükümeti tarafından, daha sonra da Muhafazakâr Parti tarafından, bu döneme kadar sosyal hizmetlerdeki artan harcamaların öncelikle kontrol altına alınmasına çalışılmıştır. Aşağıda yer alan tablo 1.6'ya bakıldığında, 1975'ten 1978 yılına kadar geçen sürede, konut ve eğitim harcamalarından kesinti yapıldığı görülmektedir. Buna karşılık, kişisel sosyal hizmetler için gerekli harcamaların oranını sabit tutmak suretiyle toplam sosyal harcamaların düzeyinin korunduğu görülmektedir. Tabi bu değişim, Muhafazakâr Parti iktidarı döneminde de görülmektedir. Nitekim, giden İşçi Partisi hükümetinin aldığı kararlar doğrultusunda hazırlanan Haziran 1979 bütçesine göre, konut ve eğitim programlarında kesintilere, istihdam hizmetlerinin azaltılmasına karar verildiği ifade edilmektedir (Gough, 1980: 7).

Birleşik Krallık'ta teorik olarak neoliberalizme geçişte hangi unsurun etkili olduğu önemlidir. Bu çerçevede, neoliberalizme geçiş sürecindeki değişimin sonucunda görülen yeni politika yapımının sosyal öğrenme süreciyle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Öğrenme olarak politika kavramının kökeni, sibernetik ve organizasyon teorisinden kaynaklanmakta olup, psikolojik yönelimli versiyonlarının dış politika yapım süreçlerinde az da olsa başarıyla uygulandığı belirtilmektedir. Bu çerçevede, devlet teorileri üzerine ortaya konan en etkili formülasyonun Hugh Heclo tarafından, Birleşik Krallık'taki seçkin sosyal politika oluşturmadaki formül olduğu

değerlendirilmektedir. Burada Heclo, politikaların sadece iktidarlardan değil aynı zamanda belirsizlikten de kaynaklandığını vurgulamaktadır (Heclo, 1974: 10'dan aktaran Hall, 1993: 275-276).

Tablo 1.6. Birleşik Krallık'ta Sosyal Harcamalar

				Planlanan	Planlanan
	1975/76- 1977/78 (2 yıl)	1977/78- 1978/79	1978/79- 1979/80	1979/80- 1980/81	1980/81- 1982/83 (2 yıl)
Sosyal Güvenlik	8,3	9,7	3,6	2,4	0,7
Ulusal Sağlık Hizmetleri	2,0	2,6	0,0	2,7	2,1
Kişisel Sosyal Hizmetler	0,4	3,7	3,3	-6,6	3,9
Eğitim	-4,0	2,2	1,4	-4,5	-4,1
Barınma	-12,4	-5,1	2,2	-12,5	-30,9
Toplam Sosyal Hizmetler	0,6	4,5	2,2	-1,2	-3,4
Toplam Kamu Harcamaları	-6,5	6,0	4,1	-0,7	-3,8

(Gough, 1980: 7).

Böylece, liberal ekonomik modelin neoliberal ekonomik modele dönüşüm süreci, yaşanan krizler sonucu ortaya çıkan iklimde sosyal ve siyasal öğrenme süreçleri yoluyla hızlanmaktadır. Bu süreç, her ülkede farklı sonuçlara yol açmakla ve değişimin abartıldığını savunanlar olmakla birlikte, Birleşik Krallık'ta yaşanan ekonomik kriz neticesinde savaş sonrası döneme ait gömülü liberal ekonomik modelin, Keynesyen

ekonomik modelin ve refah devleti uygulamalarının sonu gelmiştir. Bir başka ifadeyle, 1980'lerde Dünya Bankası ve IMF, sonrasında Reagen ve Thatcher'ın benimsediği serbest ticaret politikalarıyla sermaye piyasalarının özgürleştiği, esnek döviz kurları ve denk bütçe gibi politikalara odaklanmış "Washington Uzlaşması" olarak bilinen fikir, ekonominin yapısını oluşturmuştur (Heywood, 2016: 210).

Ardından, 1980'li yıllardan itibaren siyaset ve ekonomi literatüründe hâkim bir kavram olan küreselleşme karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada neoliberalizmi incelerken küreselleşme ile ilişkisini de değerlendirmeye almanın uygun olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede, küreselleşme literatüründe, neoliberalizmin piyasaların ulus devletler üzerindeki sınırsız gücünü temsil ettiği ifade edilmektedir (Kuş, 2006: 492). Bu hususta, küreselleşmenin iki önermesi bulunmaktadır. Birincisi, azalan devlet iktidarının sorunlarına yöneliktir. Yani, politikanın sınırları ve siyasi özerklik derecesi ile ilgilidir. İkincisi ise, ekonomik yönetimde yaşanan uluslararası değişimlerin sonunu ifade etmesi noktasında yukarıda belirtilen eğilimlerin genele yayılma derecesi ile ilgili olduğu ifade edilmektedir (Weiss, 2003: 3). Dolayısıyla, küreselleşme literatüründe hükümetlerin rekabetlerini sürdürebilmeleri için refah devleti uygulamalarından vazgeçmeleri gerektiği değerlendirilmektedir. Tarih boyunca daha yüksek ticarete oranla meydana gelen ekonomik açıklık, hükümetlerin refah için daha fazla emek harcamalarına yol açmasını, bunu terk etmek için tarihsel bir kanıt olarak sunulmaktadır. Bu planlı geri çekilme argümanlarının ötesinde, küreselleşme ve neoliberalizmin refah devleti üzerindeki etkilerinin IMF ve DTÖ gibi örgütler aracılığıyla, çok uluslu olarak değiştiğine dair görüşlerin de arttığı ifade edilmektedir (Kuş, 2006: 496).

Şu ana kadar liberalizmden neoliberalizme geçiş süreci, neoliberalizmin küreselleşme ve refah devleti ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Burada, İngiliz siyasetindeki değişimin irdelenmesi esnasında, onlarca yıldır yeniden liberalizmi canlandırma gayretlerinin, yaşanan krizlerin yardımıyla, sonuca ulaştığı bir dönem olan İkinci Dünya Savaşı ile Thatcher iktidarı dönemi olan 1980'li yıllar arasındaki periyot üç dönem halinde incelenebilecektir. Bunlardan birincisi, Keynesyen ekonomi ile başlayan, savaşın kalıntıları silmek ve halkı refaha kavuşturmak amacıyla oluşturulan politikaların hâkim olduğu 1945-1970 yılları arasındaki dönemdir. İkincisi ise, 1970-1979 yılları arasında Birleşik Krallık'ta sorunlar ile başa çıkılamayan ve krizin yaşandığı

dönemdir. Üçüncüsü ise, Margaret Thatcher ile beraber gelen politika paradigmasındaki değişimin cereyan ettiği 1979-1990 yılları arasındaki dönemdir.

Birinci dönem Keynesyen politikalar ve refah devleti uygulamalarıyla geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarının sarıldığı ve sosyal devlet anlayışının geliştiği bu dönemde ideolojik bir mutabakata varıldığı ifade edilmektedir. Bu mutabakat ana hatlarıyla, doğal sosyal güçlerin ve bununla beraber olan geleneksel davranış şekillerinin, bir toplumun gücü içinde olan ekonomik gelişmeyi sağlamaya yeterli olduğu görüşünün reddedilmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu çerçevede, piyasa ekonomisinin makro düzeyde düzenlenebilmesi için devletin daha aktif olması gerektiği üzerine bir fikir birliğine varıldığı görülmektedir (Barry, 1989: 1-2). Bu kapsamda, Keynesyen politikalar üzerinde, Birleşik Krallık'ta İşçi ve Muhafazakâr Partiler arasında savaş sonrası dönemde bir uzlaşının hüküm sürdüğü ifade edilmektedir. Bu çerçevede, 1942 yılında yayınlanan Beveridge Raporu'ndan hareketle 1945'te iktidarı ele alan Attlee Hükümeti, Ulusal Sigorta Yasası, Ulusal Sağlık Hizmeti Yasası ve Ulusal Yardım Yasası gibi yasaları hayata geçirerek kapsamlı bir refah devleti inşa etmiştir (Myles, 1984; Hill, 1993'den aktaran Kuş, 2006: 502-503). 1970'li yılların ortalarına gelindiğinde ise, Birleşik Krallık'ta oldukça mütevazı bir gelir transfer programına sahip, sağlık ve barınma alanlarından geniş ve müdahaleci politikaların karışımını içeren orta büyüklükte bir refah devleti geliştirilmiştir (Pierson, 1996: 159-161).

1970-1979 yılları arasındaki dönemde Birleşik Krallık yukarıda ifade edilen mutabakatı ifade eden Sosyal Demokrat bir politika rejiminden liberal bir politika rejimine evrilmiştir (MacGregor, 2007: 242). Ayrıca, bu dönemde küresel ölçekli ekonomik büyümenin İngiliz ekonomisini olumsuz yönde etkilediği ifade edilmektedir. Çözüm arayışları noktasında 1970'ten itibaren Muhafakazar yönetimde ve sonrasındaki iki yıl boyunca İşçi Partisi iktidarında geleneksel ekonomik politikalarının sürdürülmesinde ısrar edilmiştir (Hay, 2001: 210'dan aktaran Kuş, 2006: 503). Ancak, ekonominin ve finansın küreselleşmesinin yeni bir ortam yarattığı değerlendirilmektedir. Çünkü uluslararası sermaye hareketliliğine karşı ülkelerin kırılganlığının artması, ekonomi politikalarının serbest piyasa çizgisine getirilmesini ifade eden, kritik bir değişimi işaret etmektedir (Fourcade-Gourinchés ve Babb, 2002: 534). Buna rağmen, enflasyon sorununun gelir politikaları ile çözümlenmeye çalışılması neticesinde, şiddetli eylem ve kömür madeni işçilerinin grevi ile karşılaşmış, bu

durumun 1974 yılında, İşçi Partisi'nin zaferi ile ancak, azınlık hükümeti kurabilmesi ile neticelendiği ifade edilmektedir. Harold Wilson başkanlığındaki İşçi Partisi Hükümeti görevi devir aldığı sıralarda OPEC tarafından petrol fiyatları dört katına fırlamış, enflasyon % 9,2'den % 16'ya yükselmiş, bütçe açığı ortaya çıkmış ve ekonomide durgunluk yaşanmıştır (Hall, 1986; Cairncross, 1992; Britton, 1994; Harmon, 1997'den aktaran Kuş, 2006: 503).

1976-1979 yılları arasında kötüleşmeye devam eden İngiliz ekonomisi üzerinde IMF'nin baskılarının artması ve İşçi Partisi'nin oy oranlarının azalması neticesinde James Callaghan tarafından bazı değişikliklerin yapılması gerektiği değerlendirilmekteydi. Artık, Ortodoks Keynescilik'in sona erdiği, daha kısıtlı bir Keynesyen modelde ekonomiyi yönettikleri ifade edilmektedir. Bu çerçevede, 1976 yılında Başbakan Callaghan'ın parti toplantısında yaptığı konuşmasında da yukarıda ifade edilen eski politikaların geçmişteki kadar artık işe yaramadığını vurgulamaktadır (Hay, 2001'den aktaran Kuş, 2006: 505). Bu noktada, Başbakan Callaghan tarafından 1975 yılında başlatılan refah devletine yönelik niceliksel saldırılar, Thatcher hükümeti döneminde keskin bir ideolojik değişimle gerçekleşmiştir (Gough, 1980: 7).

İdeolojik olarak ifade edilen neoliberalizme geçiş sürecini tamamlayan bir başka olgu da küreselleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi anlamda kullanılmaya Thatcher döneminde başlanmış (Demirel, 2006: 106) ve 1990'lı yıllardan itibaren yaygınlık kazanmıştır (Yalçınkaya vd., 2012: 4). Ancak, fiili olarak etkilerinin hissedildiği ve entelektüel bir karışıklık ve geçiş süreci olarak değerlendirilen bu dönemde, kısıtlı Keynesyen politikalar da fayda etmeyerek 1979 yılına kadar ekonomi bozulmaya devam etti. Bu çerçevede Birleşik Krallık'ın, 1950'li yıllarda en zengin OECD ülkesi iken, 1970'lerin sonunda en fakir OECD ülkesi olarak yer aldığı ifade edilmektedir. Bu gelişmelerin neticesinde seçmenlerin %43,9'u radikal değişiklikler vaat eden Thatcher lehine oy kullanarak tepkilerini göstermişlerdir (Butler ve Kavanagh, 1980'den aktaran Kuş, 2006: 506). Doğal olarak Thatcher hükümeti, Kasım 1979 ve Mart 1980'de aldıkları kararlarla refah devletine yönelik iki ciddi müdahalede bulunmuştur. Bu kapsamda, barınma, eğitim ve kişisel sosyal hizmetlerin temel hedef olarak belirlenmesiyle birlikte, sosyal güvenlik ile ilgili kesintilerin arttırılmasına karar verilmiş ve hatta müteakip iki yılda da bütün alanlarda kesintilerin arttırılmasını planlamışlardır (Gough, 1980: 7).

Margaret Thatcher'in seçilmesiyle birlikte, yukarıda da ifade edildiği gibi Keynesyen ekonomik modelden neoliberal ekonomik modele geçişin tamamlandığı dönem başlamıştır (Hall, 1986, 1993'den aktaran Kuş, 2006: 506). Burada, İngiliz neoliberalizminin iki temeli vardır. Birincisi, Nobel ödüllü ekonomist Milton Friedman'ı takip eden ekonomistler tarafından ekonomiye kazandırılan parasalcı bakış açısıdır. İkincisi ise, devlet, ekonomi ve toplum ilişkisini radikal bir şekilde dönüştürmeye yardımcı olan Hayekyan alt metin olduğu ifade edilmektedir (Fourcade-Gourinchas ve Babb, 2002: 555-556). Bu çerçevede, dengeli iki partili sistemin bir getirisi olarak arka arkaya dört seçim kazanarak ortaya çıkan uzun soluklu Muhafazakâr Parti egemenliği (Garrett, 1993'den aktaran Pierson, 1996: 161), kemer sıkma politikalarına yönelik tespitlerin yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu dönemde, oldukça güçlenmiş olan emek hareketi, yüksek işsizlik ve işçi-işveren ilişkisine dair çıkarılan yasalar karşısında oldukça zayıf bir konuma düşmeye başlamıştır ki; sendika yoğunluğu 1979'da %55 iken (Price ve Bain, 1983: 47), 1993 yılında %35'e düşmüştür (Bird ve Corcoran, 1994: 193'den aktaran Pierson, 1996: 161).

Muhafazakâr Parti'nin bu uzun soluklu güçlü iktidarına olanak tanıyan Westminster siyasi sisteminde, reform gerçekleştirmede en elverişli konuma sahip kesim şüphesiz Muhafazakâr Parti'dir. Bu noktada, refah devleti argümanlarının tersine çevrilmesi için gerekli zeminin bulunması gerektiği ifade edilmektedir. Ancak, böyle bir zeminin var olmadığı ve refah devletinin sağlam bir şekilde sürdürüldüğü ifade edilmektedir. Nitekim aşağıdaki tablo 1.7'de görüldüğü üzere, GSYİH'den yapılan sosyal harcamalar Muhafazakâr Parti iktidarıyla geçen on yılda neredeyse hiç değişmemiştir (Pierson, 1996: 161).

Aşağıda gösterildiği üzere değişmeyen refah devleti uygulamalarına karşı olan neoliberalizmin savunucuları, Birleşik Krallık'ın üç ana unsuru ihtiva eden bir "devlet" krizi geçirdiğini iddia etmektedirler. Bu unsurlardan birincisi, devletin ekonomiye aşırı müdahalesinin ekonomiyi baltaladığı yönündeki görüştür. İkincisi, devletin sendikalara karşı otoritesini azalttığı yönündeki görüştür. Üçüncüsü ise, refah devleti programları neticesinde hazırcılığa alışımlı bir toplum yaratıldığına dair görüştür (Schmidt, 2001: 257). Nitekim bu görüşler kendisini 1979 yılı seçimlerinde Muhafakazar Parti Genel Seçimi Manifestosu'nda da göstermektedir. Burada, devletin ulus gelirindeki fazlalığı olarak paylaştığı kısmını azaltması gerektiği, çok fazla harcandığında vergi ve faizlerin

yükselmeye fiyatların ve ücretlerin arttığı, böylece aslında düşük yaşam standardına ve düşük refah seviyesine neden olduğu vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, Keynesyen ekonomik modelin "devlet krizi" ekseninde reddedilmesi ile refah devleti uygulamalarına şiddetle karşı çıktığı değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, Muhafazakâr manifesto refah devletini, devlet ile toplum arasında bağımlı bir bağ geliştirdiği, kişisel özgürlükleri kısıtladığı, teşviklerin zayıflatıldığı ve başarının cezalandırıldığı düşüncesiyle eleştirmiştir (Kuş, 2006: 507).

Tablo 1.7. Birleşik Krallık'ta Devlet Harcamalarının GSYİH'ye Oranı

	1979	1990	1979-1990
Toplam	44,9	43,2	-1,7
Kamu Malları	9,5	9,7	+0,1
Liyakat Malları	13,6	12,2	-1,4
-Eğitim	5,5	5,0	-0,5
-Sağlık	4,8	5,1	+0,3
-Barınma ve diğer	3,4	2,1	-1,2
Gelir transferleri.:	12,5	13,4	+0,9
-Pansiyon	6,7	6,5	-0,2
-Hastalık	0,4	0,3	-0,1
-Aile yardımı.	1,7	1,6	-0,0
-İşsizlik	0,7	0,6	-0,1
-Diğer gelir destekleri	0,1	0,8	+0,7
- İdare ve diğer harcamalar	1,4	1,6	+0,3
- Ek giderler	1,4	1,8	+0,5

(Pierson, 1996: 160).

Neoliberalizm ile birlikte Birleşik Krallık'ta, geçmiş ile radikal bir kırılma yaşanarak, istenen devlet ve toplum biçiminin eksiksiz bir siyasi altyapısının

hazırlanmasının amaçlandığı ifade edilmektedir (Fourcade-Gourinchas ve Babb, 2002: 533). Bu çerçevede yürütülen İngiliz reformunun dört hedefi bulunmaktadır. Birincisi, sosyal güvenlik bütçesini azaltmak, ikincisi, "neden çalışayım?" fikrinin ortadan kaldırılması ile zor işin ve başarının karşılığının verilmesini sağlamak, üçüncüsü, sosyal güvenlik sisteminin gerçek ihtiyaç sahiplerine sunulması, sonuncusu ise, refah devletine ulaşmak için piyasa mekanizmalarının etkinleştirilmesi olarak ifade edilmektedir (MacGregor, 1985'de aktaran Kuş, 2006: 507-508). Bu çerçevede, Thatcher krizin parasal ve mali kontrolün yetersizliği, sendika gücünün fazlalığı, devlet müdahalesi ve vergilendirmenin olmaması, sosyal güvenlik ve diğer sosyal yardımlar nedeniyle gerçekçi olarak ücretlendirilmiş işleri alma konusunda teşvik eksiklikleri gibi nedenlerden kaynaklandığını düşünmekte (Matthews, Minford, Nickell ve Helpman, 1987: 60) ve bunu 1979 yılında yayınlanan ilk Beyaz Kitap⁵'ta vurgulamıştır. Bu çerçevede, hükümet on yıl gibi bir sürede işsizlik yardımlarını %50'den fazla azaltmıştır. Ayrıca, hükümet evrensel hakların seviyesini azaltmıştır. Sosyal güvenliğin özelleştirilmeye çalışıldığı, emeklilik geliri sorumluluğunun devletten bireylere kaydırıldığı, annelik ve ölüm hibelerinin kaldırıldığı, 1980'lerin ortalarında çocuk yardımlarının son otuz yılın en düşük seviyesine indiği ve yaşlılık aylığının da kaldırıldığı ifade edilmektedir (Kuş, 2006: 508-509). Buna ilave olarak, Thatcher hükümetinin en büyük zaferlerinden birisinin belediyelerin yoksullara sunduğu konutların özelleştirilmesi olduğu, bunun da 1,5 milyon kiracıya bu evlerin satışıyla birlikte müteakip kesintilerin temelini attığı değerlendirilmektedir (Pierson, 1996: 161).

SERPS (The State Earnings Related Pension Scheme-Kazanca Bağlı Emeklilik Planı) gibi zayıf kurumsallaştırılmış programlar veya belediye konutlarının satışı için nadir kredi fırsatları çerçevesinde gerçekleştirilen siyasi planlamaların Thatcher Hükümeti'ni koruduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, Muhafazakârların, sosyal harcamalara olan güçlü destekten ötürü refah devleti politikalarını bir mayın tarlası olarak gördüğü ifade edilmektedir. İngiliz kamuoyu tarafından giderek artan bir şekilde sosyal hizmetlerin sürdürülmesi ve genişletilmesi için baskılarını arttırıyor olması neticesinde Thatcher Hükümeti'nin işten çıkarmalar konusunda geri adım attığı ifade edilmektedir (Taylor-Gooby, 1988'den aktaran Pierson, 1996: 162). Ayrıca, Thatcher hükümetinin keskin değişiklikler yapabilecek gücünün olmasına ve refah devletine karşı

⁵ Birleşik Krallık'ta, bir konuda bilgi veren veya teklif veren bir hükümet raporu.

olmalarına rağmen popüler olmayan girişimlerden sorumlu tutulabilecekleri korkusuna kapıldıkları değerlendirilmektedir. Örneğin: İşçi Partisi'nin bu şartlar altındaki başarısının Ulusal Sağlık Hizmetleri Programı'nın sürdürülmesini sağlamak olduğu ifade edilmektedir. Özelleştirme politikalarına karşı gelişen kamuoyu tepkisini göz önünde bulunduran Hükümetin, sistemin yeniden yapılandırılması planlarından defalarca vazgeçmesinin ardından geçen on sene sonunda Ulusal Sağlık Hizmetleri'nin kendileri ile güvende olduğunu söyleme noktasına geldikleri görülmektedir. Yine de işten çıkarma girişimleri ve kişi başına alınan vergi, anketlerde aşağı yönlü salınımı sağlamış ve Thatcher hükümetini istifaya zorlamıştır. Bu süreçten ders çıkaran halef Başbakan John Mayor'ın daha ılımlı bir politika izlediği ve birkaç girişimi olmakla birlikte çocuk yardımlarındaki kesintilerde geri adım atmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir (Klein, 1989'dan aktaran Pierson, 1996: 163).

Görüldüğü üzere, kriz ya da bir devlet krizi, ne şekilde ifade edilirse edilsin 1970 enflasyon krizi neticesinde gelen neoliberalist karşı devrimin uygulamaya geçirilmesi noktasında ciddi bir İşçi Partisi, sendika ve kamuoyu itirazı gerçekleşmiştir. Refah devletine yönelik köklü değişikliklerin pek de mümkün olmadığı görüldüğü gibi, bunun ancak gerçekleştirilen reformların somut faydalara dönüşmesiyle sağlanabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim, genel sosyal harcamalar neredeyse değişmemiş ve hükümet kesintilerin bedelini ödemek durumunda kalmıştır. Ortaya çıkan tablonun, Thatcher Hükümeti'nin endüstriye yönelik düzenlemelerde ve kamuya ait sanayilerin özelleştirilmesinde gösterdiği başarılarla yönelik tezat oluşturduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, on yılı aşkın bir süre Avrupa'nın en gelişmiş politik sistemlerine hükmeden Thatcher Hükümeti'nin, neoliberalizm yolunda refah devletine karşı devrim mücadelesi, sadece küçük değişikliklerle sınırlı kalmıştır. Bunun gerekçesi ise, daha önce de ifade edildiği üzere, refah devletinden kazanım elde edenlerin seçim sonuçlarına etki etmeleri sonucu siyasi bedelin ağır olması olarak gösterilmektedir (Pierson, 1996: 163, 173, 174).

Sonuç olarak, 1929 Dünya Ekonomik Buhran'ından bu yana, Birleşik Krallık'ta yaşanan her krizin ardından iktidar değişimi ve buna bağlı köklü politika değişimlerinin yaşandığı görülmektedir. Bu çerçevede, 1970'li yıllara uygulanan refah devleti politikaları neticesinde büyüme oranının yavaşlaması, cari açığın büyümesi, yüksek enflasyon ve işsizlik olarak kendisini gösteren "devlet krizi" ile neoliberalizmin

yükselişe geçtiği bir dönemin başladığı değerlendirilmektedir. Bu zamana kadar, İşçi Partisi ideolojisine uygun politikalar uygulanmakta iken, artık Muhafazakârların heyecanla beklediği liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Fakat bu krizlere karşılık hem İşçi Partisi, hem de Muhafazakâr Parti'nin birçok konuda ortak bir noktada buluştukları görülmektedir. Bir başka ifadeyle, Muhafazakârların işçi politikalarıyla bir dönemi geçirdikleri ve İşçi Partisi'nin de soruna çözüm bulamadığı için kısmi olarak liberal politikalara yeşil ışık yaktığı söylenebilir. Dolayısıyla, iki ana siyasi parti arasında bir "politika yakınsaması" gerçekleştiği değerlendirilmektedir (Powell ve Hewitt, 1998: 2). Bu noktada Hefferman (1997: i), Thatcherizm sonucu ideolojik olarak İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti'nin yeni bir ortak alanda buluştuklarını vurgulamaktadır.

2. BÖLÜM: BİRLEŞİK KRALLIK'IN SİYASAL YAPISI HAKKINDA

Çalışmanın bu bölümünde, Birleşik Krallık'taki siyasal ve toplumsal dönüşüme ışık tutacak Westminster modeli, yasama, yürütme, hukuk ve seçim sistemleri ile siyasal partiler ve baskı grupları irdelenerek Birleşik Krallık'ın anayasal düzeni açıklanmıştır.

2.1. Birleşik Krallık'ın Anayasal Düzeni Hakkında

Birleşik Krallık'ın anayasal düzeninden bahsederken öncelikle İngiliz tipi siyasal rejiminin özelliklerinden bahsetmek gerekmektedir. Bu çerçevede, tarihsel süreç içerisinde şekillenen İngiliz siyasal rejiminin demokratik, parlamenter ve liberal olmak gibi üç temel özelliğe sahip olduğunu vurgulamak gerekmektedir. İngiliz siyasal rejimi, bu özellikleri elde edene kadar başlangıçta feodal monarşi iken, 1688'de Şanlı Devrim'in ardından kralın otoritesinin iyice azalmasıyla sınırlı monarşiye dönüşmüştür. Ardından, Hanovre soyundan I. George'un tahta çıkmasından sonra gelen başbakanlık makamı ile parlamenter monarşiye geçişin sağlandığı ifade edilmektedir (Duverger, 1986: 70-75).

Yukarıda ifade edilen rejime dayalı olarak oluşturulan siyasal sistem, ülkedeki siyasal partileri, seçim sistemlerini, siyasal teamülleri, ekonomik, sosyolojik ve tarihi unsurları kapsamaktadır (Polater, 2014: 137). Bu unsurlar bir devletin yöneten ve yönetilenleri arasındaki ilişkiyi ifade etmekte, bu ilişkinin niteliği ise o toplumdaki siyasal kültür ile şekillenmektedir (Söğütlü, 2013: 59'dan aktaran Özdemir, 2018: 11). Bu çerçevede, bir siyasal sistem üzerine değerlendirme yaparken karşımıza temelleri Aristo'ya dayanan, 1689-1755 yılları arasında yaşamış ünlü Fransız sosyal ve siyasal bilimcisi Montesquieu tarafından çağa uygun ve açıkça ortaya konulmuş olan "Kuvvetler Ayrılığı" teorisi çıkmaktadır (Turhan, 1989: 3-4).

"Kuvvetler Ayrılığı" teorisi her ne kadar Monetsquieu ile özdeşleşmiş olmakla birlikte köklerinin İngiliz siyasi tarihinde olduğu görülmektedir. İngiltere'de, 1066 yılında Norman istilasıyla Anglo-Sakson Krallığı'nın sona erdirilmesine rağmen, toplantılarla yerel sorunların ve yargılamaların yapıldığı bir kurum olan *Moot Meclisi* ile kralın etrafında danışmanlık yapmak için bulunan bilge kişilerden oluşan Witan Meclisi'nden meydana gelen "Witenagemot" geleneği sürdürülmüştür. Bu çerçevede, sadece krala danışmanlık yapmakta olan Witenagemot Meclisi, din adamları ve soyluların da dahil edilmesiyle "Magnum Concilium (Büyük Şura)" olarak adlandırılan bir meclise dönüştürülmüştür (Kama, 2016: 164). Kilise temsilcilerinin de Magnum

Concilium'a katılmalarından sonra konseyin adı Parlamento olarak değişmiştir (Çam, 2000: 17). Böylece, İngiltere'de 1066 yılında Normanların istilasından 1689 tarihli "Bill of Rights (Haklar Bildirgesi)"a kadar geçen süreç içerisinde yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden ayrılmıştır.

Bu konudaki dönüm noktalarından birisi, Magna Carta Libertatum'un getirdiği "Vergilerin Kanuniliği" ilkesidir. Bu ilke, yirmi beş barondan oluşan konseye kralın vergi koyabilmesi için danışması zorunluluğu getirilmesiyle sağlanmış olmakla birlikte, kralın mutlak ve sınırsız yetkileri daraltılmakta ve bu olay neticesinde mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçiş yapıldığı ifade edilmektedir (Kama, 2016: 165). Bu çerçevede, Magnum Concilium (Büyük şura) süreç içerisinde kanun yapma yetkisini de elde ederek bir yasama organı haline gelmiştir (Gözler, 2015: 73). Sonuç olarak, bu teorinin kaynağı liberal siyasi felsefe olarak görülmekte ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin mutlak monarşi rejimlerinde baskıcı yönetimlere karşı bireysel hakları garanti altına alan bir teori olduğu değerlendirilmektedir (Özdemir, 2018: 12).

Yukarıda görüldüğu üzere, parlamenter sistemin doğduğu yer Birleşik Krallık'tır. Ülkenin tarihi irdelenirken en önemli hususlardan birisi olarak parlamenter sisteme geçiş süreci bu çalışmada ortaya koyulmuştu. Bu çerçevede, parlamenter sistem Birleşik Krallık'ta Westminster modeli olarak adlandırılmaktadır. Bu model, Birleşik Krallık'ta ve eski İngiliz sömürgelerinde görülebilmektedir. Westminster modeli ismini Londra'daki Westminster Sarayı'ndan alarak (Kama, 2016: 161) Birleşik Krallık'ta gelişen çoğunlukçu bir model olarak gelişmiştir (Alkan, 2013a: 77'den aktaran Özdemir, 2018: 23). Bu modelin en önemli özelliği ise, meclis egemenliği ilkesidir. Birleşik Krallık'ta parlamentoyu denetleyecek herhangi bir kurumun bulunmaması hukuki açıdan yasamaya yönelik hiçbir kısıtlamanın konulmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, bu modelde parlamentoyu denetleyen ve etkileyen tek unsurun kamuoyu olduğu görülmektedir (Parlatır ve Caner, 2009: 135). Bu kapsamda, halkın siyasi kültür açısından katılımcı bir profil sergilemesi neticesinde parlamento üzerindeki baskının arttığı değerlendirilmektedir.

Lijphart (2006: 21-22)'a göre, Westminster modeli on öğeden oluşmaktadır. Birincisi, yürütme erkinin tek partili ve dar çoğunluk hükümetlerinde toplanmasıdır. Birleşik Krallık'ta hükümet, sadece parlamentoda çoğunluğu elde eden siyasi parti

üyelerinden oluşmakta, dolayısıyla iki partili sistemde seçimleri önde bitiren parti kolayca tek başına hükümeti kurabilmektedir. Dolayısıyla, bu model için yukarıda parlamenter sisteme yönelik ifade edilen istikrarsız hükümetler meydana getirmesi durumu söz konusu olmamaktadır. İkincisi, hükümet üstünlüğüdür. Çünkü Avam Kamarası'ndaki çoğunluğun destekleriyle kurulan hükümet, getirdiği düzenlemeleri geçirmekte sorun yaşamamaktadır. Üçüncüsü, iki partili sistemdir. Yasal olarak birden fazla parti bulunmakla birlikte, iktidar mücadelesi İşçi Partisi ile Muhafazakâr Parti arasında sürmektedir (Çam, 2000: 60). Dördüncüsü, dar bölge ve çoğunluk seçim sisteminin bulunmasıdır. Birleşik Krallık'ta partiler her bölgeden bir aday göstermek suretiyle seçime girmekte, en yüksek oyu alan aday seçilmektedir. Bu seçim sistemi temsilde adalet ilkesine aykırı olmakla birlikte, bu sistemin çoğunluğunun sağlanmasına ve iki partili hükümet sisteminin oturmasına olanak sağladığı ifade edilmektedir (Alkan, 2013a: 91'den aktaran Özdemir, 2018: 24). Beşincisi, çıkar grubu çoğunluğunun bulunmasıdır. Birleşik Krallık'ta, hükümet ile işçi ve işveren temsilcilerinin sosyo-ekonomik politikalara ilişkin değerlendirmeler yapabildikleri mekanizmaların olduğu bir yapı bulunmaktadır (Lijphart, 2006: 26). Böylece, çıkar grupları seslerini duyurabilmekte, kamu hizmetleri ile özel sektör arasındaki geçişkenlik ile bu yapı desteklenmektedir (Roskin, 2014: 81-82). Altıncısı, tekçi ve merkezîyetçi yönetimdir. Birleşik Krallık tekçi bir devlet olmakla birlikte merkezîyetçi bir devlet olmaktan kaçınmaktadır. Çünkü, Birleşik Krallık'ı meydana getiren İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'nın kendilerine ait geniş yetkileri olduğu görülmektedir. 1921-1972 yılları arasında kendi parlamento ve kabinesi tarafından yönetilen Kuzey İrlanda (Özdemir, 2018: 25) ile 11 Eylül 1997'de İskoçya'da, 18 Eylül 1997'de Galler'de yapılan referandum neticesinde buralarda da ayrı parlamentolar kurulması merkezîyetçilikten kaçınıldığına örnek teşkil etmektedir (Eroğul, 2016: 2). Yedincisi, iki kanatlı parlamentodur. İki kanatlı parlamentonun kökeni 14. yy'la dayanmaktadır. O dönemki parlamento içerisinde, Baron ve Kont gibi üyelerin soylu olmayan kasaba ve şehir temsilcileri ile aynı ortamda bulunmak istememeleri neticesinde ortaya Alt Meclis (Lower Chambers) ve Üst Meclis (Upper Chambers) çıkmıştır. Ardından, Üst Meclis Lordlar Kamarası (House of Lords), Alt Meclis ise Avam Kamarası (House Of Commons) olarak anılmıştır (Gözler, 2009: 364'den aktaran Kama, 2016: 167). İngiliz parlamentosunda, Avam Kamarası seçimle iş başına gelirken, Lordlar Kamarası ise,

kendisine lord unvanı verilen soylulardan ve din adamlarından oluşmaktadır. Ancak, Avam Kamarası yasamada geniş yetkilere sahip birinci meclis statüsünde iken, Lordlar Kamarası sınırlı yasama yetkisine sahiptir (Bayraktar Durgun, 2015: 30-38'den aktaran Özdemir, 2018: 26). Sekizincisi, yazılı olmayan anayasadır. Birleşik Krallık'ta yazılı bir anayasa bulunmamakla birlikte, göreneklere bağlı anayasanın kaynakları vardır. Bunlar, Magna Carta Libertatum (1215), the Petition Rights (1628), the Bill of Rights (1689), the Act of Settlement (1701) gibi yasalar ve anayasal göreneklerdir (Eroğul, 2016: 4). Bu çerçevede, çıkarılmak istenen yasalar açısından anayasaya aykırılık noktasında bir tıkanmaya fırsat verilmemekte, dolayısıyla, daha esnek bir ortam hazırlanmaktadır (Roskin, 2014: 37). Dokuzuncusu, yargısal yorumun bulunmamasıdır. Birleşik Krallık'ta yazılı bir anayasanın olmaması parlamento üzerindeki anayasaya uyumluluk zorunluluğunun, dolayısıyla bir yargısal yorumun bulunmamasına neden olmaktadır. Onuncusu ise, yürütme tarafından desteklenen bir merkez bankasıdır. Westminster modeline özgü bir durum olan merkez bankasının hükümete bağlılığı çağdaş demokrasilerdeki kabule aykırı olsa da, hükümetin ekonominin bütününe yönetebilmesi açısından desteklenmektedir (Gözler, 2010b: 648'den aktaran Özdemir, 2018: 27).

Sonuç olarak, tarihi süreç içerisinde krallıktan imparatorluğa ardından mutlakiyete kadar uzanan Birleşik Krallık'ta, bazı çağdaş olmayan uygulamaları barındırmakla birlikte gelişmiş bir anayasal düzenin kurulduğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede oluşturulan Westminster Modeli'nin siyasal sistemler, hükümet sistemleri ve parlamenter sisteme dair özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda ifade edilen on ögenin de İngilizlere özgü siyasal nitelikler taşıdığı görülmektedir. Nitekim, Westminster Modeli'nin ortaya konmuş belli başlı özellikleriyle ifade etmenin dışında, aşağıda ortaya koyulan yasama, yürütme, yargı, seçim sistemleri, siyasi partiler ve baskı kümeleri gibi anayasal düzenin bütün öğeleri açısından ortaya koymak gerekmektedir.

2.2. Yasama

Birleşik Krallık'ta yukarıda ifade edildiği üzere, gelişimi, özellikleri ve öğelerinin açıklanmaya çalışıldığı Westminster Modeli içerisindeki yasama faaliyetlerinin ortaya konulmasının İngiliz siyasal yapısı açısından açıklayıcı olacağı değerlendirilmektedir. Nitekim 18. yüzyıl Fransız filozoflarından De Lome "İngiliz parlamentosu her şey yapabilir. Yalnızca bir kadını erkek veya bir erkeği kadın yapamaz" (Gürbüz, 1987: 67)

şeklindeki ifadesiyle güçlü ve egemen bir parlamentonun bulunduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla, İngiliz yasama sistemi açısından en bariz özellik olarak karşımıza "Parlamento Egemenliği Teorisi" çıkmaktadır. Bu teori, parlamentonun her çeşit kanunu çıkarma veya ortadan kaldırma yetkisine sahip olması ve hiçbir kişi veya kurumun bunu iptal etmeye hakkının bulunmamasını ifade etmektedir (Dicey, 1959: 39-40'tan aktaran Erhürman, 2012: 603). Hukukçu Albert Venn Dicey (1835-1922) tarafından kurulan bu teorinin, parlamentonun sınırsız yasama yetkisine sahip olması bakımından olumlu, parlamentoya rakip bir yasama organının bulunmayışı bakımından olumsuz özelliği bulunmaktadır (Özbudun, 1957: 60-62).

Bununla birlikte, Birleşik Krallık'ta yasamaya ilişkin bir diğer önemli özellik yazılı bir anayasanın bulunmayışıdır. Dolayısıyla, Birleşik Krallık'ta anayasa hukuku yüzyıllar boyunca gelişmiş, dağınık ve diğer hukuk kolları arasında bir bağ bulunmayan bir yapıya sahiptir (Ridges, 1951: 186). Dolayısıyla, parlamento egemenliğine dayalı olan bu sistem gelenek ve göreneklere dayalı olarak yürütülmektedir. Bununla birlikte, yasama faaliyetinin üç temel dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Magna Carta (1215), Petition of Rights (1628), Habeas Corpus Act (1679), Bill of Rights (1689), Act of Settlement (1701), Judicature Acts (1873, 1875), Parliamentary Acts (1911, 1949), House of Lords (1999) ve Constitutional Reform Act (2005) gibi önemli yasalardır. İkincisi, içtihatlardır. Üçüncüsü ise, anayasal geleneklerdir (Eroğul, 2016: 4).

Birleşik Krallık'ta yasama Taç, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası olmak üzere üç temel kurumdan oluşmaktadır. Burada, Taç yürütmenin de başı olarak kabul edildiğinden daha sonra açıklanacaktır. Ancak, bu kurumlar arasında en etkili, şüphesiz Avam Kamarası'dır. Birleşik Krallık tarihinde de görüleceği üzere, başlangıçta her county'den iki knight (şövalye) ve her borough'dan iki burgess (burjuva) burada temsil görevinde bulunurken, sanayileşme neticesinde bu durum kentlerde tepkilere yol açmış ve değişim hızlanmıştır (Parlatır ve Caner, 2009: 112).

Bu çerçevede, Avam Kamarası'na yönelik milletvekili seçimleri 1715-1911 yılları arasında yedi yılda bir gerçekleştirilirken, 1911 yılından itibaren beş yılda bir gerçekleştirilmektedir. İngiltere'de 533, İskoçya'da 59, Galler'de 40, Kuzey İrlanda'da 18 seçim bölgesi olmak üzere toplam 650 seçim bölgesi bulunmaktadır. Her seçim bölgesinden en çok oyu alan milletvekili seçilmekte, bu nedenle Avam Kamarası'nda

650 milletvekili bulunmaktadır. Buna karşılık Avam Kamarası'nda 427 vekilin oturacağı yer bulunmaktadır. Toplantı yeter sayısının bulunmadığı Avam Kamarası'nda görüşülecek konuyla ilgili olan milletvekilleri toplantıya katılmaktadır. 427 milletvekilinden daha fazlasının katılması durumunda, bir kısmı sıkışarak oturmakta, bir kısmı ise ayakta kalmaktadır. Kamara'nın küçük olması demokratik tartışma ortamının tesis edilmesi açısından önemli görülmektedir (Kara, 2012: 15-16). Buna ek olarak, Avam Kamarası dikdörtgen biçiminde, her iki tarafında beşer sıra oturma yerleri bulunan bir yerdir. Bir tarafta iktidar partisi diğer tarafta muhalefet partisi oturmaktadır. En ön sırada iktidarın oluşturduğu kabine ve muhalefetin oluşturduğu "gölge kabine" oturmaktadır (Roskin, 2014: 47).

Avam Kamarası'na Speaker başkanlık yapmaktadır. "Sözcü" anlamına gelen bu kişi Avam Kamarası üyelerinin düşüncelerini Krala ileten kişi olarak nitelendirilmekte ve vekilliği süresince görevinde kalmaktadır. Seçim döneminde ise, muhalefet partisi makama hürmeten o bölgeden aday göstermemekte ve Speaker'ın tekrar seçilmesi sağlanmaktadır (Arslan, 2013: 56). Ancak, Başkan olarak seçilmesinin ardından partisinden istifa etmesi ve siyasi kimliğinden bağımsız olarak davranması beklenir. Bununla birlikte, başkanın üç tane yardımcısı bulunmaktadır ve bunlar partilerinden istifa etmek zorunda değildir (Kara, 2012: 20). Avam Kamarası içerisinde yazılı bir içtüzük bulunmaması nedeniyle Speaker'ın büyük bir ağırlığı bulunmaktadır. Speaker tarafsızlıkla davranan, geleneklerin belirlemiş olduğu kuralları dile getiren ve geliştiren, aynı konuda bir vekili iki defa konuşturmayan; ancak her vekile konuşma olanağı sağlayan bir figürdür. Bununla birlikte, Avam Kamarası çalışmalarının engellenmesi durumunda cezalandırma yoluna gidebilmektedir. Örneğin; başka bir üyeye küfür eden bir milletvekiline başkan soyadı ile hitap eder. Bunun üzerine, kamaranın önderi (the leader of the House) bu vekili belirli bir süreliğine görevden uzaklaştırır. Bu zaman zarfında çalışmadığı süreler maaşından kesilmektedir. (Eroğul, 2016: 9-10). Ayrıca, Avam Kamarası'nda yapılan konuşmalar Speaker'a hitaben yapılmaktadır. Dolayısıyla, Speaker sert konuşmaların yumuşamasını ve iç disiplini sağlamaktadır. Öte yandan, Speaker'ın işlerin komisyonlar arasında dağılımını yapmak, komisyon başkanlarını seçmek, bir yasa tasarısının mali tasarı olup olmadığını saptamak gibi görevleri bulunduğu ifade edilmektedir (Çam, 2000: 55).

Birleşik Krallık'ta milletvekilleri 1911 yılından itibaren maaş almaktadırlar. Ayrıca, yılda bir defa yazıhane giderleri (Office Costs) ve geceleme için ödenek verilmekte ve belirli bir miktarda kırtasiye yardımı ve bazı yolculuk indirimlerini özlük hakkı olarak kullanmaktadırlar (Parlatır ve Caner, 2009: 113). Bununla birlikte, Birleşik Krallık'ta milletvekilleri maaşları oldukça yetersizdir. Bu nedenle, bazı vekiller şirketlere danışmanlık gibi ek işlerde çalışmaktadırlar. Ancak, makamlarına dair yetkilerin kullanılabileceği ihtimalinden ek işte çalışmaları "bayağı" olarak kabul edilmektedir (Roskin, 2014: 46). Bununla birlikte, milletvekillerinin konuşma özgürlükleri hariç dokunulmazlıkları yoktur. Herhangi bir İngiliz vatandaşı gibi haklarında cezai kovuşturma yapılabilmektedir (Arslan, 2013: 57). Milletvekilleri ile ilgili olarak, dikkat çeken bir özellik ise, istifa hakkının bulunmamasıdır. Çalışmak istemeyen milletvekili maliye bakanından gelir getiren bir başka kamu görevine atanmasını talep ederek, ki bunu bakan asla reddetmemektedir, parlamentodan ayrılabilir. Ayrıca, Avam Kamarası'nda kıdemsiz bakan (junior minister) olarak görev yapan ve "whip" adı verilen vekiller bulunmaktadır. Bunlar, parti milletvekillerini yönlendirme veya oylamalarla ilgili gerekli bilgileri vermek gibi önemli görevler üstlenmektedirler (Eroğul, 2016: 9-11).

Avam Kamarası'nda yasa tasarıları görüşmelerinde "Giyotin" ve "Kanguru" olarak ifade edilen iki sistem uygulanmaktadır. Giyotin sisteminde, önceden belirli bir süre belirlenerek milletvekillerine bu süre dahilinde konuşma hakkı verilmektedir. Ancak, bu sistemin katı olduğu için daha az kullanıldığı ifade edilmektedir. Kanguru sisteminde ise, Speaker'ın saygınlığına güvenilerek, önceden hazırlanmış yasa tasarılarında Speaker tarafından atlamalar yapılmak suretiyle oylamaya geçilmekte, atlanan maddeler ise kabul edilmiş sayılmaktadır. Böylelikle, görüşme süreleri kısalmaktadır (Çam, 2000: 56). Ayrıca, yasa tasarısı ve önerilerinin görüşülmeye başlandığı anda verilen yeterlik önergesiyle yasalaşma süresi kısaltılmaktadır. Böyle bir yasa teklifinin kabulü için yüz oyun yeterli olduğu ifade edilmektedir. Kabul edilen yasalar "Hansard" veya "Official Report of Debates" olarak adlandırılan meclis gazetesinde yayınlanmasından itibaren 30 gün içinde yürürlüğe girmektedir. Halkın meclis çalışmalarını izleyebilmesi için az sayıda misafir kapasitesine sahip "The Strangers Gallery" mevcuttur. Ayrıca, hükümet her gün saat 16:00'da meclis çalışmalarına dair kamuoyunu aydınlatıcı basın açıklaması yapmaktadır. Bununla birlikte, parlamento faaliyetleri hakkında düzenli olarak yazılar

hazırlayan yüz elli adet akredite edilmiş gazeteci bulunmaktadır (Parlatır ve Caner, 2009: 119). Böylece, halk meclis çalışmaları hakkında bilgi sahibi olabilmektedir.

Birleşik Krallık'ta yasa tasarı ve önerileri Özel Tasarılar (Private Bill) ve Kamusal Tasarılar (Public Bill) olmak üzere iki çeşittir. Özel Tasarılar; parlamento dışından kaynaklanmakta ve hukukçulardan oluşan yetkili firmalar (Parliamentary Agents) tarafından kaleme alınmaktadır. "Promoter" tarafından sunulan yasa tasarısı, kamuoyuna ve siyasi partilere bildirilir. Bu tasarı her iki kamaraya da sunulabilir; ancak yasalaşması için ikisinin de onaylaması gerekmektedir. Bu tür yasa tasarılarıyla ilgilenmek için her iki kamarada da özel ofisler (House of Lords Private Bill Office, House of Commons Private Bill Office) bulunmaktadır (Kara, 2012: 28-29). Kamusal Tasarılar ise, hükümet tarafından hazırlanan Government Bill ve parlamento üyeleri tarafından hazırlanan Private Member's Bill olarak iki çeşitten oluşmaktadır. Government Bill'ler Parliamentary Council tarafından kaleme alınmaktadır. Private Member's Bill'ler ise, yasama yılı başında milletvekilleri tarafından sunulmakta; ancak çok azı parlamentoda görüşülmektedir. Kanunların yasalaşması süreci ise, beş aşamada gerçekleşmektedir. Her iki kamarada tekrarlanan aşamaların birincisi; önerinin meclis bilgisine sunulmasını sağlayan First Reading'tir. İkincisi; açıklamaların, tartışmaların ve oylamaların yapıldığı Second Reading'tir. Üçüncüsü; kimi metinler için lordlardan ve milletvekillерinden oluşan bir karma komisyon (joint committee) ya da geçici komisyon (select committee), önemli yasalar için Speaker hariç kamaranın tümünün katılımıyla oluşan the Committee of Whole House gibi komisyonlardan meydana gelebilecek Committee Stage'tir. Dördüncüsü; komisyonda olgunlaşan tasarının kamaraya sunulmasını ifade eden Report Stage'tir. Beşincisi ise; biçimsel küçük değişikliklere müsaade edilen Third Reading'tir. Son aşamada eğer parlamento ikna olmamışsa, metin üçüncü aşamadan itibaren tekrar değerlendirmeye alınmaktadır (Eroğul, 2016: 12-14).

Avam Kamarası'nın görevlerinden birisi de yürütmenin denetlenmesidir. Denetleme; parlamentonun birleşimin ilk saatinde (Question Time) milletvekilleri tarafından bakanlara yönelik soru sorma, birleşimin kapanmasından önce belirlenmiş tarafların otuz dakika süreyle tartışması (Adjournment Debate), her toplantı yılının yirmi gününde muhalefetin belirleyeceği bir konuda yapılan genel görüşme ve üyelerinin kıdemsiz milletvekillерinden seçildiği komisyonlar yoluyla gerçekleştirilmektedir (Kara, 2012: 39-44). Bununla birlikte, Avam Kamarası'nın bir

diğer denetleme yöntemi Ombudsmanlık (Parliamentary Commissioner for Administration) uygulamasıdır. Ombudsman (kamu denetçisi), Başbakanın önerisiyle Taç tarafından atanmakta ve halktan gelen şikâyetler üzerine vatandaşların haklarının hükümete karşı korunması görevi bulunmaktadır. Ombudsman, geniş yetkilere sahip olup, gerektiğinde kamu kurumundan her türlü belgeyi isteyebilmektedir. Denetleme ile ilgili olarak Avam Kamarası tarafından oluşturulan komisyona (Select Committee on the Parliamentary Commissioner for Administration) rapor sunmaktadır. Bu komisyonun başkanı her zaman muhalefet partilidir (Arslan, 2013: 64).

Birleşik Krallık'ta yasamanın diğer bir kurumu olan Lordlar Kamarası, Birleşik Krallık tarihi irdelenirken görüldüğü üzere, bir zamanlar çok geniş yetkilere sahipti. Lordlar Kamarası ile ilgili yapılan birçok değişiklikten en önemlisi, Kasım 1999'da çıkarılan House of Lords Act isimli yasa ile gerçekleşmiştir. Bu yasa ile üye sayısı 1200'den 810'a düşmüştür. Bu üyeler iki büyük gruba ayrılmaktadır. Bunlar Ruhani Lordlar (Lords Spiritual) ve Dünyevi veya Yersel Lordlar (Lords Temporal)'dır. Dünyevi Lordlar; Kalıtsal Lordlar, Yaşam Boyu Lordlar ve Tüzemen Lordlar olmak üzere üç ayrı gruptan oluşmaktadırlar. Kalıtsal Lordlar gelenek olarak Muhafakazar Parti'lidirler. Yaşam Boyu Lordlar; 1958 tarihli Life Peerage Act yasası kapsamında ödüllendirilmek istenen yurttaşlara verilen üyelik neticesinde Lordlar Kamarası'na üye olan lordları ifade etmektedir. Yaşam Boyu Lordlar ise, çoğunlukla İşçi Parti'lidir. Tüzemen Lordlar (Law Lords); 1876 tarihli Appellate Jurisdiction Act yasasına dayanarak çalışmakta ve Lords of Appeal in Ordinary unvanını kullanmaktadırlar. Bunlar, Ekim 2009'a kadar ülkenin en üst mahkemesi olarak görev yapmakta iken, bu yetkilerini yeni yüce mahkemeye bırakmak durumunda kalmışlardır. Ayrıca, daha önce de ifade edilen Kasım 1999 tarihli House of Lords Act Yasası ile sekiz yüz civarında olan Kalıtsal Lordların sayısı azaltıldığı ve günümüzde doksan iki Kalıtsal Lordun bulunduğu ifade edilmektedir (Eroğul, 2016: 21-22, 24).

Görüldüğü üzere, Lordlar Kamarası kilise ve toprak sahipliğine dayanan aristokratik bir kurum iken, günümüzde birçok üyesi Taç tarafından atanmaktadır (Kama, 2016: 191). Zamanla sayıları azaltılmakla birlikte, dünyada ikinci meclisler içerisinde en yüksek üye sayısı Lordlar Kamarasına aittir (Taylor, 2014: 7). Buna karşılık toplantı yeter sayısı üç (Roskin, 2014: 50), karar yeter sayısı ise otuzdur (Kara, 2012: 15). Lordlar Kamarası'nda da tıpkı Avam Kamarası'ndaki gibi oturma yeri

kısıtlıdır. Bununla birlikte, üye sayısına ilişkin herhangi bir sınırlama getirilmemiştir (Scott, 2015: 13). Sadece toplantı başına huzur hakkı ödenen Lordlar (Bilgin, 2017: 207) yılda yaklaşık yüz elli gün toplanmaktadırlar (Arslan, 2013: 71). Lordlar Kamarası 2006 yılından itibaren kendi içerisinde the Lord Speaker isminde bir başkan seçmektedirler. The Lord Speaker, iki defaya mahsus olmak üzere beş yıllığına seçilebilmektedir (Kara, 2012: 13-15).

Lordlar Kamarası'nın da Avam Kamarası gibi iç tüzüğü bulunmamakla birlikte, Avam'a göre daha serbest bir ortamda çalışmakta, ancak sivri dil kullanmamaya ve uzun konuşmamaya özen göstermektedirler. Yetkileri azaltılan Lordlar Kamarası, ilkesel bir hareketle Avam Kamarası'nın kararlarına karşı çıkmamaktadır. Ancak, lordlar çoğu zaman düzeltme ve tavsiye yöntemlerinden yararlanmaktadır ki bu Avam Kamarası'nın arzuladığı bir durumdur. Öte yandan, İngiliz tarihinde bir ilk olarak Mayıs 2007'de kurulan Adalet Bakanlığı (Ministry of Justice) ile bu bakanlığın başında bulunan ve eskiden Lordlar Kamarası başkanı olan Lord Chancellor'un, Avam Kamarası üyesi olması kararlaştırılmıştır. Burada, İngiliz siyasal yapısı ve kültürüne ilişkin önemli bir husus da, Lordlar Kamarası'nın Avam Kamarası'na yönelik müdahalelerin sınırlı kalması, hatta kendilerini faydalı pozisyona getirmeye çalışmaları neticesinde, Avam Kamarası'nın ülke yönetimine yönelik iş yükünde bir azalmanın mümkün olabilmesidir (Eroğul, 2016: 24-25).

Lordlar Kamarası, Avam Kamarası'nda etkili bir güce sahip olan başbakanı denetleyebilecek tek organ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle "ulusun vicdanı" olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Birleşik Krallık'ın tamamı tarafından eskiye ait bir kurum olarak görülen Lordlar Kamarası'nın geleceğine yönelik tartışmalar devam etmektedir. Nitekim köklü değişikliklerin yapıldığı 1999 yılında, Başbakan Tony Blair, 120'si seçilmiş Lord, geri kalanı siyasi partiler ve hükümet tarafından atanan 600 üyeli bir Lordlar Kamarası öngörmüştür. Ancak, bu teklif Lordlar Kamarası'nın başbakanın egemenliğine kalabileceği endişesiyle reddedilmiştir. Buna karşılık, birçok İngiliz tarafından Lordlar Kamarası'nın tamamının seçimle iş başına gelmesini istemekte; ancak kimileri de buna yasama üstünlüğünün sulandırılabilceği endişesiyle yaklaşmaktadır (Roskin, 2014: 50).

Günümüzde, Lordlar Kamarası ile ilgili bir paradoksun varlığından behsedilmektedir. Öyle ki, Muhafazakâr Parti çoğunlukta olmasına rağmen, Lordlar Kamarası'nın statüsünü değiştirmek istemektedir. Bu çerçevede, Lordlar Kamarası'nı aristokratik yapıdan Avrupa Kıtası'nda görülen iki meclisli yapıya geçirmek istemektedirler. Bununla birlikte, İşçi Partisi, daha az arsitokratik bir meclisin mücadeleci bir davranış ortaya koymak suretiyle yürütmede problem çıkarabileceğinden endişe ettiği için mevcut statükonun korunmasını istemektedir. Ancak; İşçi Partisi içerisindeki sol kesimin tek meclisli bir yapıyı desteklediği de vurgulanmaktadır (Çam, 2000: 52-53). Sonuç olarak, İngiliz toplumu içerisindeki sosyo-ekonomik değişiklikler, yeni gelişen siyasi fikirler ve ortaya konan siyasal kültür yapısı en ciddi çatışmayı başta Taç olmak üzere, aristokratlardan oluşan Lordlar Kamarası ile yaşamıştır. Bu değişime ayak uydurduğu ifade edilen Lordlar Kamarası'nın, günümüzde, belli başlı yetkilere sahip olmakla birlikte, güçler ayrılığı ilkesinin tesisi ve Avam Kamarası'nın yetkilerinin artması nedeniyle sembolik bir kuruma doğru evirildiği görülmektedir.

2.3. Yürütme

Birleşik Krallık'ta yürütme; Taç, Özel Konsey (Privy Council), kabine ve hükümet ile diğer yönetim birimlerinden oluşmaktadır (Parlatır ve Caner, 2009: 122).

2.3.1. Taç

Taç, Birleşik Krallık'ta devletin dolayısıyla sembolik olarak yasama, yürütme ve yargının başını temsil etmektedir (Kama, 2016: 180). Bu nedenle, Kraliyet İngiliz ulusu tarafından kendilerini temsil eden bir sembol olarak görülmektedir (Çam, 2000: 28-29). Yürütme, Taç ve Hükümet olmak üzere iki başlıdır. Ancak, bütün yetkilerin Hükümette olması nedeniyle monarşiyi temsil eden sembolik bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle "İngiliz kralı hüküm sürer, ancak hükmetmez" (Gülbüz, 1987: 63). Birleşik Krallık'ta "devlet başkanı" ile "hükümet başkanı" arasındaki ayrımın keskin olması da buradan kaynaklanmaktadır (Roskin, 2014: 37). Bu çerçevede, parlamento tarafından çıkarılacak bütün yasalar Taç'ın onayına sunulmaktadır. Ancak, 1707 yılından itibaren hiçbir yasa veto edilmemiş ve ulusal iradeye bağlı kalınmıştır (Parlatır ve Caner, 2009: 124).

Dolayısıyla, Taç, devletin ve yürütmenin başı, yasamanın ayrılmaz bir parçası, yargının başı, silahlı kuvvetlerin başkomutanı ve İngiltere Kilisesi'nin yüce yöneticisi olmak gibi sembolik yetkilere sahiptir. Buna ek olarak, parlamentonun toplantıya çağırılması, süresinin uzatılması, tatile gönderilmesi, dağıtılması, her yıl Lordlar Kamarası'nda Taç Söylevi'nin okuması, Açık Mektup (Letters Patent) yoluyla The Royal Assent olarak adlandırılan onay ile yasalaşmanın gerçekleştirilmesi, başbakanın atanması, başbakanın isteği doğrultusunda yeni lordlar yaratabilmesi, yargıçlar da dahil olmak üzere devletin bütün üst düzey görevlilerinin atanması, İçişleri Bakanı'nın tavsiyesi üzerine kullandığı bağışlama yetkisi gibi yetkileri de bulunmaktadır (Eroğul, 2016: 25-26). Ayrıca, Kraliçe bu yetkiler çerçevesinde görevlerini yerine getirirken resmi olarak tam bir sorumsuzluktan ve dokunulmazlıktan yararlanmakta, ancak kamuoyunun kendisi hakkında olumsuz düşünmesini engelleyecek şekilde hassas davranmak zorundadır (Arslan, 2013: 76).

Taç, Birleşik Krallık'ın siyasi yapısı açısından önemli bir figürdür. Taç'ın en önemli özelliklerinden birisi de Protestan mezhebine ve Anglikan kilisesine bağlı olmasıdır. Tahta geçmek için kral soyundan gelmenin şart olduğu bu kurumda, kraliyet mensuplarının evlenebilmeleri hususu yirmi beş yaşına kadar kralın iznine ve bu yaştan sonra en az bir yıl önceden olmak üzere özel bir konseye haber vermek şartına bağlıdır. Öte yandan kraliyet ailesi, kendisine özgü yetiştirme tarzları olan ve herhangi bir suçlama yapılamayan; ancak ülkeyi temsil ettikleri için buna zaten fırsat vermeyen bir yapıya sahiptir (Çam, 2000: 30-31). Bu çerçevede, hükümet ile devletin başının ayrıldığı Birleşik Krallık'ta Taç koruma altına alınmıştır. Nitekim Roskin (2014: 38)'in aktardığına göre bir diplomatın "İngilizlerin başbakanlarını sevmeye ihtiyaçları yoktur, çünkü kraliçelerini seviyorlar" şeklindeki ifadesi İngiliz siyasi kültüründe Taç'ın konumunu açıklamaktadır. Sonuç olarak, Taç; başlangıçta mutlak yetkilere sahip olmakla birlikte, toplumsal yapının değişmesine uyumlu olarak gerçekleştirilen demokratikleşme hareketleri neticesinde, yürütme ile ilgili yetkilerini hükümete bırakmış, gelenek ve göreneklere bağlı, bu çerçevede de devletini ve milletini temsil eden bir kurumdur.

2.3.2. Privy Council

Kralın özel danışmanlarının yer aldığı bu Özel Kurul (Privy Council) çok eski bir geçmişe sahiptir ve zamanla değişikliğe uğramıştır (Gürbüz, 1987: 64). Privy Council, kralın Magnum Concilium'un yanında yürütme işleri çerçevesinde mali ve yargısal görevleri yürüttüğü özel bir konseydir. 15. yüzyıldan itibaren bu ismi alan bu konsey (Çam, 2000: 37), aslında 12 yüzyılda ulusal stratejileri ve dış politikanın esaslarını belirlemek ile savaş ilanı etmek gibi amaçlarla ortaya çıkmış bir kurum olarak yürütmede uzunca bir süre söz sahibi olmuştur (Parlatır ve Caner, 2009: 124). Günümüzde 400'ün üzerinde üyesi bulunan Özel Kurul; geçmiş ve şimdiki kabine üyeleri, iki başpsikopos, Avam ve Lordlar Speaker'ı, yüksek yargıçlar, Britanya büyükelçileri, eski ve yeni muhalefet liderleri ve Commonwealth sözcülerinden meydana gelmektedir (Kama, 2016: 183).

Privy Council'in en üst düzey görevlisinin unvanı Lord President of the Council'dir. Bu kurul, Taç'ın huzurunda 4-5 kişi ile bir toplantı yapmakta ve toplantıdan Order in Council (kararname) veya Royal Proclamation (parlamentonun çağırılması veya savaş ilan edilmesi için kullanılan araç) kararı çıkmaktadır. Privy Council, aynı zamanda yargının bir parçası olarak görev yapmaktadır. Bu komisyon, Commonwealth ülkeleri ile ilgili anlaşmazlıkların çözümünde, disiplin mahkemelerinin aldığı kararlara yönelik ve İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya karşı yapılan erk aktarımından doğan anlaşmazlıklara yönelik olarak temyiz mahkemesi görevini sürdürmüş olmakla birlikte, Ekim 2009'da Yüce Mahkeme'nin (The Supreme Court) çalışmaya başlamasıyla birlikte bu görevi de sonlandırılmıştır (Eroğul, 2016: 26-27). Bununla birlikte, Privy Council, devlet organları tarafından herhangi bir yetkinin yasalara aykırı olarak kullanılmamasını sağlayan bir organ olarak görülmektedir (Bentwich, 1948: 399).

2.3.3. Başbakan, Kabine ve Hükümet

İngiliz siyasi sisteminde, gerçek otorite ve yetki sahibi başbakandır. Kendisini güçlü kılacak hiçbir yasal düzenleme bulunmamasına karşılık, gelenek ve göreneklere bağlı bir siyasi kültürde yer aldığından gücünü kralın yetkilerini kullanıyor olmaktan almaktadır. Bu kapsamda, başbakanın gücü kabineye başkanlık etmesi, bakanların ataması ve görevden alınmasına ilaveten tüm kamu görevlileri, hükümet komisyonları ve lordluk unvanının dağıtılması gibi yetkilerden ileri gelmektedir (Norton, 2010:

389'dan aktaran Bilgin, 2017: 214). Bunlara ek olarak, başbakanın Hazine Birinci Lordu (First Lord of The Treasury) ve Kamu Yönetimi Bakanı (Minister For The Civil Service) olmak üzere iki önemli unvanı da bulunmaktadır. Başbakan bütün bu görevlerini oldukça işlevsel olduğu değerlendirilen Başbakanlık Ofisi (Prime Ministry Office) aracılığıyla yürütmekte olup, bu ofisin aynı zamanda hükümet sözcülüğü görevini de yürüttüğü ifade edilmektedir (Parlatır ve Caner, 2009: 125-126). Bununla birlikte, iktidarın tek bir kişinin elinde bulundurulduğu kabul edilse bile, Birleşik Krallık'ta başbakanlar görev sürelerinin en fazla beş yıl olması nedeniyle bir diktatöre dönüşmemektedirler. Öte yandan, Kabine'de uzlaştırıcı bir figür olarak ortaya koydukları politikaları kendi milletvekillerine de kabul ettirmek durumundadırlar. Milletvekilleri, uygun görmedikleri hususlarda başbakanı desteklememektedirler. Ayrıca, bazı kritik hususlarda başbakanın aleyhine oy kullanmalarıyla başbakana gitmesi gerektiğini söylemektedirler (Roskin, 2014: 42-43). Nitekim, Brexit ile ilgili süreçte başbakan Theresa May, AB ile mutabık kaldığı anlaşma metninin parlamento tarafından reddedilmesinin ardından istifa etmek zorunda kalmıştır.

Birleşik Krallık kabine ve hükümet yapısını irdelemeden önce, bunların monarşi ile nasıl bir ilişki içerisinde olduklarını ortaya koymak gerekmektedir. Birleşik Krallık'ta Taç ile Hükümet arasında iki iletişim kanalı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, tutanaklardır. Öyle ki, önemli devlet tutanakları, büyükelçi ve Commonwealth Yüksek Komiserleri'nin raporları ile kabine tutanak ve zabıtları Taç tarafından dosyalanmaktadır. İkincisi ise, başbakanın haftada bir saat kraliçenin huzuruna çıkması ve onun görüşlerinin alınmasıdır (Kama, 2016: 182). Burada, başbakanın kabine ile Taç arasında köprü vazifesi kurduğu görülmektedir. Bu kapsamda, tarihsel süreçte yürütmeye dair yetkiler kraldan kabineye doğru aktarılmış, bununla birlikte kralın saygınlığı arttırılarak Taç korunmuştur. Taç, her zaman hükümetin istifasını kabul ederek meclisi feshetmektedir. Çünkü iki partili sistemde meclis fesh edilmediği takdirde bir azınlık hükümeti kurulması zorunluluğu doğacak ve meclisin çalışması olanaksız hale gelecektir. Bir diğer husus ise, seçim çoğunluğunu elde eden partinin lideri Taç tarafından başbakan olarak tayin edilmektedir. Başbakanın istifasını sunması halinde, partisi içerisinde yerini alacak bir aday belirlenememesi halinde, Taç tarafından iktidar partisinden birisi başbakan olarak atanmaktadır (Çam, 2000: 32-33, 43).

Başbakan, aynı zamanda seçimlerde en çok oyu alan partinin genel başkanıdır. Kendisinden sonra gelen partilileri ise, kabine içi veya kabine dışı bakanlıklarda görevlendirmektedir (Bilgin, 2017: 215). Burada, hükümet, bakanlar kurulu ve kabine kavramlarına açıklık getirmek gerekmektedir. Öyle ki, iç içe geçmiş üç halka düşünüldüğünde en dışarıda yaklaşık 400 kişiden oluşan Özel Kurul (Privy Council), bunların içerisinde 80 ile 90 kişiden oluşan Bakanlar Kurulu (Ministry), aynı zamanda Bakanlar Kurulu üyesi 15-20 bakandan oluşan Kabine (Cabinet) yer almaktadır. Hükümet ise, parlamentoda seçilmiş iktidar partisi milletvekilleri ile bunların arasından belirlenmiş ve aynı zamanda Özel Kurul üyeleri olan Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır (Gülbüz, 1987: 65). Dolayısıyla, hükümet içerisinde, başbakanla birlikte Cabinet Ministers (kabine bakanları), Non-Cabinet Ministers (kabinede olmayan bakanlar) ve Junior Ministers (kıdemsiz bakanlar) olmak üzere üç bakan türü bulunmaktadır. Kabine bakanları ülke yönetimine dair en önemli bakanlıklardan oluşmaktadır ve bu bakanlıklar iktidar partisinin ileri gelenlerine verilmektedir. Kabine dışı bakanlıklar ise, başlangıçta parti içerisinde ikinci derecede önemli milletvekillerini hükümet işlerine dahil etmek maksadıyla oluşturulsa da, günümüzde kabinede yer alan bakanlıklar kadar önemli hale gelmişlerdir (Arslan, 2013: 78-79). Kıdemsiz bakanlar ise; sayıları kırk civarında olup, bağlı oldukları Kabine Bakanlıklarının parlamento ile ilgili işlerini yürütmekle görevlendirilmişlerdir (Eroğul, 2016: 30).

Yürütme içerisinde kabine; iki parti sistemi sonucunda ortaya çıkan bir siyasal birliğin sağlanmış olması, seçmenlerin oyları ile seçilmiş olmaları ve icracı olmaları neticesinde çoğunlukla seçim programında belirtilen politik çizgiler içerisinde yürütmeyi yerine getirmektedir. Bu çerçevede, kabinenin başbakan ile birlikte iç ve dış politika yapımı, idari mekanizmanın en üst kontrol organı olma ve bütün bakanlıklar arasında yürütülen faaliyetlerin eşgüdümünü sağlamak gibi fonksiyonu bulunduğu ifade edilmektedir (Çam, 2000: 47-48).

Birleşik Krallık'ta, bakanlıkların iç yapılanmasına yönelik tek bir model bulunmamaktadır. Ancak, genel hatlarının belli olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede, en başta bulunan Bakan'a bağlı iki adet Özel Danışman (Special Advisor) bulunmaktadır. Bunlardan sonra bir biriyle eş düzeyli Devlet Bakanı (Minister of State) ve Parlamento Bakanları (Parliamentary Under Secretary) yer almaktadır. Bakanlardan sonra en yetkili kişi ise Müsteşar (Permanent Secretary)'dır. En yüksek dereceli memur

olan müsteşarların yardımcıları (Deputy Permanent Secretary) da bulunmaktadır. Daha sonra sırasıyla Genel Müdürler ve müdürlerin bulunduğu ifade edilmektedir. Bunların dışında, bakanlıkların işlevselliğini arttırmak amacıyla Özel Nitelikli Kamu Kurumları'nın bulunduğu ifade edilmektedir. Tam Özerk Kurumlar (Agencies) ve Yarı Özerk Kurumlar (Quasi Autonomous Non-Governmental Organisations-QUANGO) olarak ikiye ayrılan bu kurumlar bakanlıklar tarafından verilen Çerçeve Belgesi (Framework Documents) doğrultusunda yürütmeye dair bazı hizmetleri sunmaktadırlar. Tam Özerk Kurumlar Gıda Standartları Kurulu, Eğitim İşleri Kurulu; Yarı Özerk Kurumlar ise, Sağlık Denetleme Kurulları, Kent Planlama ve Çevre Kurulları gibi kurumlardan oluşmaktadır (Parlatır ve Caner, 2009: 127-128).

Görüldüğü üzere, Birleşik Krallık'taki hükümet oldukça kalabalık ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Öyle ki, yukarıda ifade edilen yapıya ek olarak, sürekli veya geçici olarak oluşturulan Hükümet Komisyonları (Cabinet Committee) da bulunmaktadır. Komisyonlara bakanlar, milletvekilleri veya yüksek dereceli memurlar dahil edilebilmekte olup, bu komisyonlar hükümet politikalarının şekillendirmesini sağlamaktadırlar (Arslan, 2013: 79). Bununla birlikte, kalabalık hükümetin çalışmalarının eşgüdümünü sağlayan bir Cabinet Office (bakanlar kurulu genel sekreterliği de denilebilir) bulunmaktadır. Bu ofisin hükümette yapılan tartışmaların bir özetinin bakanlıklara gönderilmesi ve bakanlıkların yaptığı çalışmalar sonucunda alınan sonuçların hükümete iletilmesini sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır. Bünyesinde, Merkez İstatistik Kurumu (the Central Statistical Office) ve Ortak İstihbarat Komisyonu (the Joint Intelligence Committee: MI5 iç, MI6 dış istihbarattan sorumlu) gibi unsurları da bulundurduğu ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak, İngiliz siyasetinde, 1992 yılına kadar komisyonlara kimlerin üye olduğuna kadar hemen hemen her şey gizli tutulmakta iken, günümüzde otuz yıl kuralı uygulanmakta ve şeffaflığa dair ciddi çabaların sergilendiği görülmektedir (Eroğul, 2016: 31-32).

Sonuç olarak, Birleşik Krallık'ta yasama ve yargı erklerinde olduğu gibi yürütmenin de başında bulunan Taç, sembolik yetkilere sahiptir. Bununla birlikte, Parlamento Egemenliği Teorisi kapsamında seçilmişler ülkeyi yönetmektedir. Bu kapsamda en yetkili kişi, aynı zamandan iktidar partisi lideri olan başbakandır. Başbakanın başkanlık ettiği Bakanlar Kurulu ve Hükümet yapısına bakıldığında birçok vekilin hükümet işlerine dahil edilmesi sağlanmış, yürütmenin icrası komisyonlarla

desteklenmiş bununla birlikte, yürütme kalabalık ve karmaşık olarak görülmektedir. İngiliz siyasi kültürünü, siyasi yapısını ve toplumsal yapısını yansıtan bir diğer önemli sonuç ise, yürütmede tıkanıklıklara yol açmayacak şekilde geleneklere sahip çıkılmasıdır.

2.3.4. Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimler

Birleşik Krallık'ta yürütmenin en önemli unsurlarından birisi de şüphesiz kamu kurumlarıdır. Bu çerçevede, her bakanlığın yönetimi the Permanent Secretary (müsteşar) tarafından yürütülmektedir. Bu kişiden sonra sırasıyla Genel Müdür (General Director), Müdür (Director), Müdür Yardımcısı (Deputy Director) olarak adlandırılan görevliler gelmektedir. Bu kamu görevlileri iktidara hangi parti gelirse gelsin aynı sadakatle çalışmaktadırlar. Birleşik Krallık'ta kamu yönetimini executive agency olarak adlandırılan kurumların desteklediği görülmektedir. Öyle ki, bu kurumlar ilgili bakanlıkların çizdiği sınırlar içerisinde, aldıkları ödenekler ile yurttaşlara belli hizmetleri sağlamaktadırlar. Buna ek olarak, kamuya danışmanlık hizmeti veren Non Departmental Public Body adlı kuruluşlar da bulunmaktadır (Eroğul, 2016: 32-34).

Birleşik Krallık'ta kamu yönetimi içerisinde en önemli unsur olan memurlar ile ilgili olarak bazı hassasiyetler bulunmaktadır. Bunların başında, memurlar siyasetten uzak tutulmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede, üst düzey memurlar siyasi parti çalışmalarına katılamamakta, ancak izinle yerel yönetimlerde siyaset yapabilmektedirler. Orta düzey memurlar, izin almak kaydıyla her iki düzeyde siyaset yapabilmektedirler. Alt düzey memurlar ise, siyaset yapmakta tamamen serbesttirler. Buna ek olarak, memurların edindiği bilgilere yönelik olarak gizlilik ilkesi ön planda tutulmaktadır. Bu kapsamda, göreve başladıkları zaman memurlar "The Official Secrets Act" yasasına bağlı gizlilik tahahhüdünü imzalamak zorundadırlar. Dolayısıyla, göreve ilişkin gizli bilgiler memurlar tarafından ömür boyu saklanmakta, gazeteciler gibi bu konular ile ilgili bilgi edinip bunu paylaşımlar hakkında işlem yapılmaktadır (Parlatır ve Caner, 2009: 129-130). Sonuç olarak, Birleşik Krallık'ta kamu yönetimini destekleyen ve belirli hizmetleri veren kuruluşların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ayrıca, kamu yönetimi iktidar değişikliklerine bağlı kalmaksızın sadakatle sürdürülmekte, yönetim kademeleri siyasetten uzak tutulmaya çalışılmakta ve hükümet bütün siyasi sorumluluğu üstlenmektedir.

Kamu görevlilerinin dışında kamu yönetimi ile ilgili olarak, İngiliz siyasal yapısına ışık tutacak bir diğer önemli husus da, yerel yönetimlerin yapısıdır. Ancak yerel yönetimler, tarihi süreç içerisinde bir dizi reformlarla geliştirilmiştir. Bu nedenle, tek düze olmayıp farklı yetkiler verilmiştir. Bu yönetimler, merkezi yönetimin kontrolü, sıkı mali kısıtlamalar ve yasal sınırlamalar altındadır. Bununla birlikte, Birleşik Krallık kamu yönetimi reformlarının en sık gerçekleştiği ülke olarak, yeni kurulan veya kaldırılan kamu birimlerine rastlamak oldukça mümkündür (Karasu, 2009: 192'den aktaran Arslan, 2018: 2872). Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ta ilk olarak 1601 yılında, Kraliçe I. Elizabeth tarafından yoksullukla mücadele kapsamında yerel yönetimlere verilen görevler neticesinde bu kavram ortaya çıkmıştır (Bruce, 1973: 5'ten aktaran Yamaç, 2014: 1). Ardından, sanayi devrimi ile birlikte, göç ve şehirleşme artmış, dolayısıyla yaşam koşullarına ilişkin birçok ihtiyaç belirmiştir. Bu noktada, yerel yönetimler hastane, konut, atık sistemi, eğitim hizmetleri gibi temel ihtiyaçların karşılanması görevlerini üstlenmişlerdir (Berts, 1993: 38'ten aktaran Yamaç, 2014: 1).

Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ta bugünkü yerel yönetim birimleri il (county), bölge (district), köy (parishes) ve ayrı bir yasaya tabi olan Büyük Londra (Greater London) yönetiminden oluşmaktadır (İnaç ve Ünal, 2006: 126). Günümüzde, 39'u İngiltere'de ve 8'i Galler'de olmak üzere toplam 47 il bulunmaktadır. İllerin içerisinde belli alan ve ölçülere göre bölünmüş 369 adet bölge bulunmaktadır. Bölgeler içerisinde ise, seçmen sayısı 200'ü geçen alanlar köyleri oluşturmaktadırlar (Yıldırım, 1990: 175). Büyük Londra Yönetimi ise, bazı dönemlerde ortadan kaldırılmış olsa da, nihayetinde 1999 yılında İşçi Partisi tarafından çıkartılan Londra Büyükşehir Belediye Yasası (Greater London Authority Act) ile tekrar oluşturulmuştur. Londra Büyükşehir Belediyesi doğrudan seçilen bir belediye başkanı ve 25 üyeden oluşan meclis tarafından yönetilmektedir (Kösecik, 2000: 73).

Sonuç olarak, İngiliz siyasal yapısı açısından kamu yönetimine dair ihtiyaçlar dahilinde reformist bir tutum sergilenmekle birlikte, özellikle kamu görevlilerine yönelik sıkı kuralların uygulanması ve yerel yönetimlerin de ekonomik ve siyasi açıdan kısıtlanması bakımından merkezi otoritenin ön plana çıktığı görülmektedir.

2.4. Hukuk Sistemi

Birleşik Krallık, gerek siyasal kültürü ve sosyo-ekonomik yapısı, gerekse anayasal düzeni açısından kendisine has özellikleriyle öne çıkmaktadır. Kuvvetler Ayrılığı İlkesi'nin tarihi süreçte vücut bulduğu bir siyasal yapı ve bunun oluşmasında da katılımcı siyasal kültüre sahip İngiliz toplumunun takipçisi olduğu demokratik bir siyasal sistem inşa edilmiştir. Bu çerçevede, kuvvetler ayrılığının son erki olarak yargı sistemine bakıldığında da İngilizlere özgü özellikler ön plana çıkmakta olup, anayasal düzenin açıklanabilmesi ve İngiliz siyasal yapısındaki dönüşümün anlaşılabilmesi için bunun irdelenmesi gerekmektedir.

İngiliz hukuk sisteminin bütününe ifade eden kavram Common Law (Ortak hukuk)'dur. Anglo-sakson kültüründen doğan Common Law'un gelişimi de yine tarihsel süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Ancak, özellikle Normanlardan önceki dönemde Anglo-Sakson kanunlarının sadece eski zamanların sosyal bir betimlemesini yapan çeşitli mecmualarda yazılı kanunlardan ibaret olduğu bilgisi bulunmaktadır (Jenks, 1950: 43). Buna ek olarak, Birleşik Krallık'ta Romalılar döneminde hukuka yönelik pek bir gelişme bulunmamaktadır. Romalılardan sonra Angılların, Saksonların ve Jütlerin adaya istilasası sonrası Anglo-Sakson hukuk sistemi gelişmeye başlamıştır. Belirgin olarak Common Law, Normanların işgalinden itibaren I.William tarafından hazırlanan Kıyamet Kitabı (Domesday Book) adlı eserdeki izlerin üzerine inşa edilmiştir. Daha önce ifade edildiği üzere, I. Wilhem'in ada topraklarının tamamına sahip olduğunu ilan etmesi ve yeni koyduğu vergileri tahsil etmesi için Curia Regis'i veya King's Court'u (Kraliyet Divanı) oluşturması üzerine bu kurumların şubeleri vasıtasıyla geliştirilen Common Law'un temelini teşkil etmektedir (King ve Hawley, 1959: 180-185).

Bu çerçevede hukuk sistemi, yasalar (statute law), mahkeme içtihatları (case law) ve anayasal görenekler (constitutional conventions) olmak üzere başlıca üç kaynaktan oluşmaktadır (Parlatır ve Caner, 2009: 110-111). Dolayısıyla, İngiliz hukuk sistemi, gelenek ve görenekler üzerine inşa edilmiş, bu nedenle kodifiye edilmemiş, yani mahkemelerin belli davalarda verdikleri kararlardan oluşmaktadır (Diplock, 1980: 27). Nitekim, Clive Parry (1943: 445) tarafından, İngiliz hukuk kurallarının büyük çoğunluğunun parlamento tarafından kabul edilmiş yasalardan, kralların veya bakanların talimatlarından değil, mahkemeler ve hakimler tarafından getirildiği, bir

başka ifadeyle, İngiliz hukuk kaidelerinin hakimler tarafından ortaya konduğu vurgulanmaktadır. Bunun nedeninin, İngilizlerin genel karakterinin ana çizgisi olan muhafazakârlık duygusu olduğunu da ifade etmektedir (Schwarz, 1937: 218).

Bu çerçevede, geçmişte Birleşik Krallık'ta adalet Normanların gönderdiği gezici yargıçlar aracılığıyla sağlanmakta iken, 12. ve 13. yy'larda Curia Regis'ten doğan The Court of Exchequer (kralın alacakları veya vergi borçlarıyla ilgili), The Court of Common Pleas (kişilerin karşılıklı davalarıyla ilgili), The Court of King's Bench (hukuk işlerinin temyizi ve ceza davalarıyla ilgili) mahkemeleri aracılığıyla sağlanmıştır (King ve Hawley, 1959: 186-187). Yaklaşık olarak 19. yüzyıl sonuna kadar varlığını sürdüren bu mahkemelerin üyeleri Privy Council'den atanmıştır. Ayrıca, 1870 yılında emsal kararların derlenmesi için Incorporated Council of Law Reporting kurumu kurulmuştur. Ardından, 1873-1875 yılları arasında çıkarılan Judicature Act yasaları isimli yasalar ile yukarıdaki mahkemelere emsale uyma zorunluluğu getirilmiştir. Bütün bu gelişmelerin yanında, dava açmak için Lord Chancellor'dan belge satın alma zorunluluğu ve Common Law mahkemelerinden beklenen sonucu alamayan halkın krala başvurusu sonucu oluşan Lord Chancellor Mahkemesi (the Court of Chancery)'nin, dolayısıyla Common Law'un yetersiz kalması, özellikle 16. yüzyıldan itibaren hukukun bir diğer kaynağı olan Equity (Hakkaniyet)'in doğmasına neden olmuştur. Nitekim, bu dönemde Sir Thomes More (1529-1532), Lord Ellesmere (1596-1617) ve Sir Francis Bacon (1618-1621) gibi ünlü bilginlerin Lord Chancellor olarak atanması Equity'nin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu kapsamda, gelenek ve görenekler kapsamında oluşmuş içtihatlarla bağlı olarak gelişen İngiliz hukuku, toplumun adalet arayışı ve hakkaniyet duygusundan kaynaklanan bir değişimle, yargıçlar için yasamada tek yetkili olan parlamentonun çıkardığı yasalar öncelikli hale gelmiştir (Eroğul, 2016: 37, 39-41).

Yasaların öncelikli hale gelmesinin temelinde şüphesiz 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren gelişen kodifikasyon yoluyla hukukun yenilenmesi geleneğinin yerleşmesi yatmaktadır. Bunun gerçekleşmesinin nedeni topluma, devlete ve hukuka ilişkin konularda faydalı olabilmeyi amaçlayan ve İngiliz karakteristiğinin öne çıkan bir özelliği olan menfaatçilik duygusudur. Birleşik Krallık'ta kodifikasyonun öncüsü ise, Jeremy Bentham'dır. Bentham, gelenek ve göreneklere dayalı ve rasyonel olmayan hukuk kuralları yerine rasyonel bir şekilde tanzim edilmiş kanunların oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Öyle ki, Bentham bu kanunu daha çok kişi için daha çok

mutluluk olarak betimlemektedir. Ancak, bu anlayışın yerleşmesinin muhafazakâr düşünce yapısına oldukça aykırı olduğunu da vurgulamak gerekmektedir (Schwarz, 1937: 223). 17. yüzyıldan itibaren yasaların, ön saflarda yerini alması konusunda yargıçların da katkısı olmuştur. Örneğin; Lord Coke, örf ve adetlerin parlamento tarafından çıkarılan kanunları denetleyebileceğini hatta ortadan kaldıracabileceğine Dr.Bonham davasında⁶ hükmetmiştir. Yıllar içerisinde değişimin bir neticesi olarak yargıçlar, yasama gücüne boyun eğmek zorunda olduklarını, aksi takdirde bütün işlerin ters gideceğini ifade etmişlerdir (Deener, 1969: 181).

Birleşik Krallık hukuk sisteminde daha önce ifade edildiği üzere, yazılı bir anayasa yoktur ve parlamento egemenliği teorisi kapsamında istenilen yasa çıkartılabilmektedir. Çünkü yazılı bir anayasa yoksa, anayasaya aykırılık da söz konusu olmayacaktır. Bununla birlikte, 2005 yılına kadar İngiliz anayasa mahkemesi bulunmamaktadır. Bu tarihe kadar üst mahkeme görevini, Lordlar Kamarası başkanı Lord Chancellor başkanlığında toplanan 12 adet Hukukçu Lord (Law Lords) üstlenmişti. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi'ne aykırı olan bu durum, 1999 yılından itibaren Başbakan Tony Blair tarafından yürütülen Lordlar Kamarası reformunun yargı ayağı olarak, 2005 yılında Constitutional Reform Act yasası ile Büyük Britanya Anayasa Mahkemesi (Supreme Court of the United Kingdom)'nin oluşturulmasıyla ortadan kalkmıştır. Mahkemenin Ekim 2009'da faaliyete başlamasıyla birlikte kuvvetler ayrılığı fiilen geçerlilik kazanmıştır (Arslan, 2013: 83).

İngiliz hukuk sisteminde mahkemelere ilişkin en köklü değişim ise, 1873-1875 yıllarında çıkartılan Judicature Act'lar ile gerçekleştirilmiştir. Bu yasalar ile common law ve equity mahkemeleri birleştirildi. Lordlar Kamarası'ndan sonraki en yüksek

⁶ Oxford ve Cambridge mezunu cerrahlar, 1754 yılında kurulan The Royal College of Physicians (Kraliyet Hekimler Koleji)'nden eğitim almakta ve buradan aldıkları yeterlilik belgesi ile mesleklerini icra edebilmektedirler (Gürüz, 2003: 41). Cambridge Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu olan Dr. Bonham, tıp biliminde yetersiz kaldığı Kraliyet Hekimler Koleji tarafından değerlendirilmiş (Plucknett, 1926: 32), çalışma ruhsatıyla ilgili olarak uygulanan işlemler neticesinde tutuklanmış ve bu durum the Court of Common Pleas mahkemesine intikal etmiştir. Yargıç Sir Edward Coke bu davada aldığı kararla mahkemenin yasama organının işlemini iptal etmeye yetkili olduğunu ortaya koymuştur. Böylece, yürütme ve yasamayla ilgili resmi bir işlemin mahkeme tarafından iptal edilebilmesinin yolunu açan tarihi bir karar verilmiştir (Turinay, 2012: 185).

mahkeme olarak the Supreme Court of Judicature oluşturuldu (Parry, 1943: 453). Bu mahkeme the Court of Appeal, the High Court of Justice, the Crown Court (1971 yılında eklendi) olarak adlandırılan üç ana birimden oluşmaktaydı. İkinci önemli kökten değişim ise, daha önce ifade edilen ve Tony Blair döneminde çıkartılan Constitutional Reform Act ile gerçekleştirilmiştir. Bu yasa ile Lord Chancellor'un elinden bütün yargı görevleri alınması, Lordlar Kamarası yerine bir yüce mahkemenin (Supreme Court) kurulması, bütün yargıç seçimlerinin özel bir komisyona (Judicial Appointments Comission) bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, Yüce Mahkeme bünyesindeki birimlerden the Court of Appeal esas temyiz mahkemesi olarak görev yapmaktadır. Bu mahkeme, Civil Division (hukuk bölümü) ve Criminial Division (ceza bölümü) bölümlerinden oluşmaktadır. Diğer birim olan the High Court of Justice mahkemelerinde görev yapan yargıçlar şövalye (knight) unvanını kullanmakta ve yedi bölgede kurulan yirmi yedi merkezde gezici yargıç olarak görev yapmaktadırlar. Ayrıca, bu mahkeme, the Queen's (King's) Bench Division, The Chancery Division, the Family Division olmak üzere üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Bu mahkeme, Common Law davaları açısından ülkenin en önemli mahkemesi olup, ilk derece hukuk mahkemesi olarak County Court'lara bırakılamayacak düzeydeki konularla ilgilenmektedir. Ayrıca, büyük emlak davaları, patent ve ortaklık ile ilgili davalar, temyiz mahkemesi, evlenme, aile ve vasiyet ile ilgili davalar da bu mahkemede görülmektedir. Öte yandan, the Supreme Court of Judicature'nin 1971'de bir parçası haline getirilen the Crown Court, birçok mahkemeyi bünyesinde barındıran bir çatı olarak yedi büyük yargı bölgesindeki doksan iki ayrı merkezde önemli ceza davalarında görev yapmaktadır (Eroğul, 2016: 42-46).

Birleşik Krallık yargı sistemi, AB hukuk sistemindeki kamu-özel hukuk ayrımının yapılabilmesi için yargıda reform çabalarının olduğu ve AB ile yaşanan bu sürecin İngiliz hukuk sistemini ciddi etkilediği değerlendirilmektedir (Parlatır ve Caner, 2009: 131). Bu kapsamda, Birleşik Krallık yargı sisteminde başlangıçta adli yargı-yönetmelik yargı ayrımı yokken, daha önce de ifade edildiği üzere, 2000 yılında High Court bünyesinde Administrative Court kurularak bu ayrımın getirildiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, hukuk ve ceza davaları ayrımı ise daha belirgin olup, hukuk davaları açısından yetkili mahkemeler aşağıdan yukarı; Magistrates' Courts, County Courts, the High Court of Justice, the Court of Appeal: Civil Division, the Supreme Court olarak

sıralanmaktadır. Ceza mahkemeleri için sıra ise; Magistrates' Court the Crown Court, the Court of Appeal: Criminal Division, the Supreme Court şeklindedir. Bu çerçevede, County Court'lar; sözleşme ve tazminatlar, vasiyet, borç ve aile anlaşmazlıkları davalarıyla ilgilenen yedi büyük bölge içerisindeki iki yüz yetmiş yargı çevresinde, en az ayda bir defa uğrayan gezici yargıçlardan tarafından teşkil edilmektedir. Magistrates' Court'lar; 2016 yılında sayıları üç yüzün üzerinde olan ve çoğunlu üç yurttaştan oluşan mahkemelerdir. Yargıç olmayan bu kişiler, Advisory Committee tarafından belirlenmekte, Lord Chancellor tarafından seçilmekte ve yılda yirmi altı gün sulh yargıcı olarak görev yapmak zorunluluğu bulunmakta; ancak görev güvenceleri bulunmamaktadır. Ayrıca, Birleşik Krallık'ta her mahkemeye yardımcı olan ve en fazla altı aya kadar hapis ve beş bin sterlin para cezasını verebilen the Clerk to the Justices isimli hukukçu bulunmaktadır. Bu hukukçulara gelen dosya daha fazla cezayı gerektiriyorsa; sorgu yargıçlığı yapıldıktan sonra sanık Crown Court'a gönderilmektedir (Eroğul, 2016: 46-48).

Bütün bu mahkemelere ek olarak, tekelleşme savlarını inceleyen the Restrictive Practices Court; zihinsel engellilerin malvarlığını yöneten the Court of Protection; din adamlarını görevleri dolayısıyla yargılayan Ecclesiastical Courts; subaylardan kurulu olan ve asker kişilerin görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara bakan Courts Martial; nedeni belli olmayan ve şiddet sonucu olan ölümle ilişkili sorunların yürütüldüğü ve belki de ülkedeki en eski mahkeme olabileceği ifade edilen Coroner's Courts; kira işleri, iş anlaşmazlıkları, yerel yönetimlerdeki uyumsuzluklar gibi çok çeşitli davalarla ilgilenen hukukçu bir başkan ve iki üyeden oluşan Tribunals gibi özel konularla ilgilenen mahkemeler de bulunmaktadır. Ayrıca, ticari problemlerin çözümü için yasalarla belirlenmiş hakemlik makamları da kullanılmaktadır (Eroğul, 2016: 48-50).

İngiliz toplumunda devlet yönetimi geleneklere bağlı olarak sürdürüldüğü için bazı uyuşmazlıkların olması da kaçınılmaz olmaktadır. Her ne kadar yukarıda ifade edilen kapsamda mahkemeler uyuşmazlıkların çözümünde görev alsalar da, bu konuda ilave kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu çerçevede, Yönetişel Uzlaşma Kurulları (Administrative Tribunals), Tüketici Meclisleri, Vatandaş Hizmet Sözleşmeleri Platformu (Citizen Charter), Ombudsman ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi kurumlar da faaliyet göstermektedir. Burada, Yönetişel Uzlaşma Kurulları ile Ombudsmanlık Kurumu'nun nispeten daha önemli bir konuma sahip olduğu ifade

edilmektedir. Yönetmelik Uzlaşma Kurulu, vatandaşların mahkemelerce ret edilmiş problemlerinin çözüme kavuşturulması amacıyla faaliyet göstermektedir. Kamu denetçisi (Ombudsman) ise, merkezi yönetim birimleri, ajanslar ve diğer merkezi birimlerin yönetim eksikliklerinden kaynaklanan problemler ile ilgili sıkıntıları çözüm amacıyla faaliyet göstermektedir (Parlatır ve Caner, 2009: 131-132).

Birleşik Krallık hukuk sistemi içerisinde mahkemelerin yanında yargıçlar da büyük önem arz etmektedirler. Ülkede yargıçlar çok saygındır. Nitekim genellikle yaşlı erkeklerden oluşan üst yargıçların sayısının yaklaşık yüz altmış olduğu ifade edilmektedir. Diğer yargıçların sayısı ise, 2016 yılı verilerine göre yaklaşık bin iki yüz civarında olduğu vurgulanmaktadır. Bu yargıçlar tam gün olarak görev yapmakta olan circuit judge'ler, district judge'ler ve tek kişilik Magistrates' Court'ta görev yapan district judge'lerden oluşmaktadır. Yarı zamanlıların ise, deputy district judge'ler ve recorder'ler olduğu ifade edilmektedir. Sayıları bu kadar az olan yargıçların yükünü, Magistrates's Court'larda görev yapan ve sayıları yaklaşık on yedi bin beş yüz olan gönüllü yargıçlık yapan yurttaşların azalttığını da vurgulamak gerekmektedir. Burada, üst yargıçlar başbakanın önerisiyle kraliçe tarafından atanmakta iken, öteki yargıçlar Lord Chancellor'un önerisiyle yine kraliçe tarafından atanmaktadırlar. Üst yargıçlar her iki kamaranın da onayıyla görevden alınabilmektedirler. Magistrates' Court'ta yargıçlık yapan yurttaşlar ise, Lord Chancellor tarafından atanıp görevden alınabilmektedirler. Ayrıca, Birleşik Krallık'ta yargıçların hakkaniyet duygusu içerisinde gerçeklerin tam olarak ortaya çıkarılması için çalıştıkları da ifade edilmektedir (Eroğul, 2016: 53-54).

Birleşik Krallık hukuk sistemi içerisinde diğer önemli unsur, avukatlardır. Bunlar Barrister ve Solicitor olmak üzere iki türden oluşmaktadırlar. Barrister'ler Birleşik Krallık barosunu meydana getirmektedirler (King ve Hawley, 1959: 202-203). Barrister'ler ile ilgili yetkili kurum dört adet bulunan Inn of Court'tur. Bunların yönetimi the Masters of the Bench olarak adlandırılan kıdemli üyelerin elinde olup; bu kıdemliler sınırsız yetkilere, kendilerinden sonra gelecekleri seçme hakkına, üyelikten meslekten atmaya kadar her türlü yetkisini denetimsiz olarak kullanma hakkına sahiptirler. Bu nedenle, bu kıdemlilerin orta çağ zihniyetini yansıttıkları değerlendirilmektedir. Ayrıca, 1966 yılında Inn of Court'lar, the General Council of the Bar ismiyle birleştirilmiştir. Avukatlar baroya kayıt yaptırmış olsalar bile bağımsız olarak çalışma hakları yoktur. Chamber olarak adlandırılan barrister'in yazıhanelerinde deneyimli barrister'in

yönetiminde çalışmakla birlikte, kendi reklamını yapmaları yasaktır. Barrister'lere, 1991 yılında, üç yıl deneyim kazandıktan sonra kendi başlarına chamber kurma yetkisi verilmiştir. Baro dışındaki barrister'ler ise, özel firma ve kamuda çalıştıkları için avukatlık yapamamaktadır. Ayrıca, yeni barrister'lerin ilk yıl staj yapma zorunluluğu da bulunmaktadır. On yılını tamamlamış barrister'ler, Queen's (King's) Council (kraliyet danışmanı) olmak için başvuru yapabilmektedir. Bunlar, son üç yıldaki gelirlerine göre iyi barrister olup olmadığı sonucuna varılmak suretiyle bu göreve seçilmektedirler. Counsel olan barrister artık pamuklu yerine ipek cübbe giymekte ve sadece mahkemelere çıkma görevini üstlenmektedir. Dava dosyasıyla ilgili diğer işler counsel olmayan başka bir barristere yaptırılmaktadır. Dolayısıyla, kendisini counsel barrister'in savunmasını isteyen müşterinin solicitor'a, junior barrister'e ve counsel'e ayrı ayrı ücret ödemek zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Son yıllarda yargıdaki değişiklikler Queen's Counsel seçimlerinde de kendisini göstermektedir. Bu çerçevede, Lord Chancellor'un bu seçim üzerindeki yetkisinin kaldırıldığı ve adaylar açısından solicitor ve barrister ayrımının kaldırıldığı ifade edilmektedir. Öte yandan, barrister'lerin yüksek mahkeme üyesi olmadığı takdirde emeklilik hakkı yoktur (Eroğul, 2016: 55-56, 58-60).

Solicitor'lar ise, Common Law mahkemelerinde müşterilerin ajanları veya temsilcileri olarak görev yapan ve avukat olmayan Attorney'lerden doğmuştur. Bunlar, Barrister'ler tarafından Inn of Court'tan çıkarılmalarının ardından kendilerine Chancery örgütünü kurmuş ve solicitor unvanını kullanmışlardır. 1903 yılında bu örgüt Law Society adını almıştır. Law Society'nin Solicitor'lar ile ilgili eğitim görevi bulunmamaktadır (King ve Hawley, 1959: 203). Ancak, günümüzde birçoğu hukuk fakültesinden mezun olmaktadır. Bir yıllık meslek kursu ve iki yıllık stajın ardından aşamaları geçen adaylar, Roll of Officers of the Supreme Court'a kaydedilmesi neticesinde solicitor olmaktadır. Yılda ortalama 16 saat mesleki kurs görmek zorunda olan solicitorlar'ın görevleri; yazıhanelerinde taşınmazlar ile ilgili işlemleri yapmak, yüksek mahkemeye gidecek olan barrister'lere aracılık yapmak ve noter görevi görmek olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, son yıllarda solicitorlar'ın bazılarına yüksek mahkeme önüne çıkabilme yetkisinin (bunlara solicitor advocate denilmekte) ve counsel olarak seçilme fırsatının verildiği de ifade edilmektedir (Eroğul, 2016: 59-60).

Sonuç olarak, İngiliz hukuk sistemi ile ilgili olarak öne çıkan bir özellik, yürütme ve yasama faaliyetlerinde olduğu gibi kişisel hak ve özgürlüklere önem verilen ve

bireysel hakların korunmasını güvence altına alan bir mekanizmaya sahip olmasıdır. Burada, Anglo-Sakson hukukunun kişi hürriyetini korumak amacıyla geliştirdiği kurum Habeas Corpus'tur. Latince "kişinin huzura çıkmasına müsaade et" anlamına gelen Habeas Corpus'un asıl amacı idarenin kişinin özgürlüğünü yetkisiz ve hukuksuz bir şekilde kısıtlamasını engellemektir. Tam karşılığının kıta Avrupa'sında bulunmayan bu kurum da İngilizlere özgü olarak hukuk literatürüne geçmiştir (Feyzioğlu, 1995: 665, 668). İngiliz hukuk sistemine ilişkin diğer özellik ise, İngiliz hukukunun yaşayan bir tarih olmasıdır. Bu çerçevede, hukukçular tarafından yapıldığı, değiştirildiği ve geliştirildiği görülmektedir. Önemli bir husus da, bu hukukçuların, bir başka ifadeyle yargıçların, hukuk fakültesinden yeni mezunlar olmayıp belli sürelerde avukatlık yapmış tecrübeli kişilerden oluşmasıdır. Birleşik Krallık'ta yargıçlar siyasilerden daha saygındırlar. İngiliz hukuku elastiki ve istikrarlı olmakla birlikte, eskiye çok bağlı olduğundan karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunlara ek olarak, İngiliz hukuk sistemi, İngilizce kadar milli bir unsur olarak toplum tarafından kabul edilmektedir (Parry, 1943: 457-458). Gerektiği kadar değişime müsaade eden ancak, mevcuda sahip çıkan, gelenek ve göreneklere bağlı muhafazakâr yapının hukuk sistemi içerisinde de tecelli ettiği görülmektedir.

2.5. Seçim Sistemi

Lijphart tarafından "vatandaşların oylarının temsilcilerin sandalyelerine çevrilme mekanizması" olarak tanımlanan seçim sistemleri, genel ve eşit oy ilkesine sahip olduğu kadar demokratiktir (Çopuroğlu Kuzu, 2015: 102). Bununla birlikte, Dahl'a göre demokrasi açısından seçim sistemlerinde seçme hakkı, seçilme hakkı, siyasal liderlerin destek ve oy kazanmak için birbirleriyle yarışma hakkı, özgür ve adil seçimler, örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğü, alternatif bilgi kaynaklarının varlığı ve kamusal politikaların seçmenlerin oylarına bırakılması gibi unsurların bulunması gerekmektedir (Lijphart, 2006: 57).

Bu çerçevede, seçimler, sadece seçmenin kim olduklarından ziyade, nerede ve nasıl oy kullandıklarını da içeren bir faaliyettir. Çünkü seçim sistemlerinin organizasyonu kimlerin nasıl temsil edildiğini ve seçim sonuçlarını etkilemektedir. Bu sorun, 19. yüzyılın başlarından itibaren Birleşik Krallık'ta tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, öncesinde parlamento seçimlerinde kimlerin oy

kullanacağına dair tartışmalar ışığında 1832, 1867 ve 1884 yıllarında önemli değişiklikler yapılmış olmakla birlikte, bu konu ile ilgili olarak en kapsamlı tartışma, 1908 yılında oluşturulan Kraliyet Komisyonu raporunda yer alan farklı seçim sistemleri üzerine gerçekleşmiştir. Ancak, seçim sisteminde 1970 yılında yapılan değişikliğe kadar önemli bir sonuç alınmadığı da ifade edilmektedir (Catterall, 2000: 156-157).

Bu kapsamda, Birleşik Krallık'ta, 18. yüzyılda parlamenter temsil niteliği düşük seviyededir. Çünkü oy hakkı, vergi ödeme gücü olan ve belli yeterlilikleri sağlayan azınlık bir kesime verilmiştir. Dolayısıyla, demokratik ilkelere uzak olan bu sistemin, ılımlı bir yaklaşımla aşamalı olarak değiştirildiği değerlendirilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere, bu konudaki ilk önemli reform 1832 yılında gerçekleştirilmiştir (Sencer, 1990: 15-16'dan aktaran Özdemir, 2017: 37). Bu yasa ile yurttaşların oy kullanmalarına engel teşkil eden unsurların kaldırılması, seçimlerde rüşvetin önüne geçilmesi ve siyasal parti üyeliklerinin artırılması gibi konularda reform yapılmıştır (Bilik, 1951: 447-448). Ayrıca, artık Avam Kamarası ileri gelenlerin değil, tüm yurttaşların temsilcileri olarak yurttaşlara karşı sorumlu olmuştur. Bu yasa ile birlikte, seçmen sayısında beş yüz binden fazla artış sağlanmıştır (Roskin, 2011: 30-32).

Bununla birlikte, 1832 tarihli Reform Yasası ile seçim kanunundaki boşluklara ve eşitsizliklere tam olarak bir çözüm getirilememiştir. Böylece, daha önce bahsedilen ve Chartist olarak isimlendirilen grubun teşvikiyle başlatılan mücadeleler neticesinde toplum nazarından seçmenlik ile ilgili taleplerin arttığını vurgulamak gerekmektedir. Bu çerçevede, Viktorya döneminde de reformlar sürdürülmüştür. Öyle ki, 1834 yılında yapılan değişiklik ile mahalli idareleri yöneten memurların Kral tarafından atanmasını ifade eden "self-government" (kendi kendine yönetim) sistemi yerine, yerel seçimler yoluyla seçilen temsilcilerin yönetmesi sistemine geçilmeye başlanmıştır (Bilik, 1951: 450-451). Öte yandan, 1832 yılındaki değişikliklerin en önemlisi Whig olan Lord Grey'in bazı Tory bakanları ile birlikte 143 meclis üyeliğinin daha önce temsil hakkı bulunmayan kentlere dağıtılması suretiyle yeni bir sosyal denge inşa etmesi ve seçmen sayısında ciddi bir artışın yaşanmasıdır (Çam, 2000: 25). 1867 yılında çıkarılan Seçim Reformu Yasası ile mal varlığı standartları azaltılarak özellikle şehirlerdeki seçmen kitlesinde 1 milyonun üzerinde artış sağlanmış ve gizli oy sistemine geçilmiştir. 1884 yılına gelindiğinde de, seçim bölgeleri yeniden düzenlenmiş ve kırsal kesimler için mal varlığı standartlarında indirim yapılarak seçmen sayısı arttırılmıştır (Göze, 2013: 488-

489'den aktaran Özdemir, 2017: 38). Zamanla devam eden değişim kapsamında, 1918 yılında bütün yetişkin erkekler ve 30 yaşını doldurmuş kadınlara oy hakkı tanındı. 1928'de seçmen yaşı herkes için 21'e, 1969 yılında ise 18'e düşürüldü. 1603 yılından itibaren üniversitelerin parlamentoda temsilini sağlamak maksadıyla, üniversite personelinin hem oturduğu yerde, hem de üniversitede oy kullanma hakkı bulunmasına ek olarak, 1918 yılında bu hak işyeri sahiplerine de verilmiştir. Demokratik ilkelere aykırı bu durum, ancak 1948 yılında çıkarılan yasa neticesinde düzeltilmiş ve her bireye bir oy kuralı getirilmiştir. Ayrıca, günümüzde siyasi partilere üyelik yaşı olan 16 yaşının seçilme hakkı için de geçerli olmasını savunan görüşlerin olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, 2006 yılında yapılan değişiklikle seçilme yaşı 21'den 18'e düşürülmüştür. Birleşik Krallık'ta oy kullanmak için Birleşik Krallık uyruğuna sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca, burada yaşayan İrlanda Cumhuriyeti veya Commonwealth ülkesi yurttaşları da oy kullanabilmektedirler (Eroğul, 2016: 6, 66).

Seçimlerle ilgili reformların bazı önemli sonuçları olmuştur. Bu çerçevede, seçmen kitlesinin büyümesi özellikle 20.yüzyılın başlarından itibaren refah devleti uygulamalarının yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle, 1900 yılında kurulan İşçi Partisi (İşçi Temsil Komitesi) 1920'li yıllarda zayıf ancak, 1945 yılından itibaren güçlü bir şekilde iktidara gelerek refah devleti uygulamalarını genişletmişlerdir (Roskin, 2011: 33-34). Bununla birlikte, nihayetinde uygulanan tek oylamalı dar bölge seçim kanunu neticesinde, parlamentoyu temsilde bazı adaletsizliklerin yaşandığı değerlendirilmektedir. Küp yasası olarak ifade edilen bu duruma göre, her bir parti tarafından alınan oy oranı A/B ise, Avam Kamarası'nda temsil edilme oranı büyük oranda A^3/B^3 olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, seçimlerden galip çıkan parti hak ettiğinden daha fazla temsil edilmekte, seçimlerde ikinci olan parti ise, hak ettiğinden daha az temsil edilmektedir (Çam, 2000: 74). Nitekim iki büyük parti, 2010 yılı seçimlerinde oyların yüzde 65'ini, sandalyelerin ise yüzde 86,9'unu almış; 2015 yılında da oyların yüzde 36,8'ini Muhafazakar Parti (330 milletvekili), yüzde 30,4'ünü İşçi Partisi (232 milletvekili), yüzde 7,9'unu Liberal Demokrat Parti (8 milletvekili), yüzde 4,7'sini İskoç Ulusal Partisi (56 milletvekili) almıştır. Dolayısıyla, oylarını bir bölgede toplamış olan İskoç Ulusal Partisi, Liberal Demokrat Parti'den daha az oy almış olmasına karşılık daha fazla milletvekili çıkararak uygulanan seçim sisteminin adil olmadığını ortaya koymaktadır (Eroğul, 2016: 67). Görüldüğü üzere, bu durum siyasal

sistemde istikrarın sağlanabilmesi için adaletten vazgeçme sorunuyla karşılaşılmasıyla sonuçlanmaktadır (Durgun, 2015: 351).

Birleşik Krallık'ta parlamentonun çalışma süresine ise, ilk olarak 1694 yılında üç yıl sınırı getirilmiş, 1716 yılında bu süre yedi yıla çıkarılmış ve 1911 yılında kadar da bu şekilde devam etmiştir. 15 Eylül 1911 tarihinde çıkarılan The Fixed Term Parliament Act yasasına göre parlamentonun çalışma süresi, beş yıl olarak düzenlenmiştir. Olağanüstü durumlarda uzatılabilen bu çalışma süresi, görevdeki hükümetin güvenoyu alamamasının ardından ilk on dört gün içinde yeni kurulan hükümet de güvenoyu alamamışsa ve Avam Kamarası'nın üye tam sayısının (650 milletvekili) üçte ikisi (434 milletvekili) erken seçim yönünde oy kullanmasıyla süre kısaltılabilmektedir. Avam Kamarası, 650 seçim çevresinden gelen birer milletvekilinden oluşmaktadır. Burada seçim çevreleri belirlenirken nüfus ve yerel yönetim sınırları göz önünde bulundurulmaktadır. Büyük parti adayları dışındaki adaylar pek fazla seçim kazanamamaktadırlar. Öyle ki, 2005 yılında sadece 30 kişinin, 2010 yılında ise 28 kişinin üç büyük parti dışından seçimi kazanabildiği ifade edilmektedir. Milletvekili adaylarının seçim kampanyası döneminde yaptıkları harcamalar belli bir sınır dahilinde olup, kayıt altına alınmaktadır. 2000 yılında çıkarılan Political Parties, Elections and Referandums Act yasası ile siyasi partilerin harcamalarına da kısıtlama getirilmiştir. Bunlara ek olarak, seçimler türlü ve genellikle perşembe günleri icra edilmekte, sandıklar 07.00 ile 22.00 arasında açık tutulmakta ve seçmenler bazı durumlarda vekil ya da posta yoluyla oy kullanabilmektedirler (Eroğul, 2016: 65-66).

Seçimlerde gösterilen adaylara ilişkin olarak, iki parti arasında dikkat çekici bir fark bulunmaktadır. Öyle ki, İşçi Partisi'nin adaylarının çoğunluğu işçi, profesör, ücretli ve gazetecilerden oluşurken, Muhafakazar Parti adayları ise, müdür ve yüksek dereceli memurlar, avukatlar, memurlar ve ziraatçılardan oluşmaktadır. Görüldüğü üzere, adayların mesleklere göre dağılımları partilerin sosyal görüşlerini ve seçmen kitlesini yansıtmaktadır. İşçi Partisi'nin güçlü olduğu sanayi bölgelerinde işçilerin, Muhafazakar Parti'nin güçlü olduğu zirai kesimlerde ise ziraatçıların aday gösterildiği ifade edilmektedir. Buna ek olarak, Muhafazakar Parti adaylarının ekonomik gelirlerinin İşçi Partisi adaylarına nazaran oldukça yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, özellikle İşçi Partisi aday kitlesi dikkate alındığında partinin sınıf partisi olmayıp, bir kitle partisi olduğu değerlendirilmektedir (Çam, 2000: 75-76).

Daha önce siyasal kültüre yönelik açıklamalarda ifade edildiği ve *The Civic Culture* çalışmasında da görüldüğü üzere, Birleşik Krallık istikrarlı demokrasilere sahip ülke olarak değerlendirilmekte ve İngilizlerin etnosentrik bir bakış açısıyla katılımcı bir siyasal kültüre sahip olduğu vurgulanmaktadır. Her ne kadar demokratik değerlere geçiş uzun soluklu bir zamana yayılsa da, günümüzde İngiliz seçmenlerinin, realist bir bakış açısıyla tecrübeye ve ideolojik tartışmalara önem vererek seçtikleri hükümetlerin istikrarlı ve etkili olmasını beklemektedirler (Çam, 2000: 60). Bu nedendir ki, İngiliz siyasetinde çoğunlukla ılımlı bir tavır sergilemek zorunda kalmış iki büyük parti iktidara gelebilmektedir. Nitekim, sadece İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve 2010 yılında yapılan seçimlerde sandıktan koalisyon sonucunun çıktığı görülmektedir. Bu seçimde, iki büyük partinin oyu yüzde elliye geçemediği için Muhafazakar Parti, İşkoç Ulusal Partisi ile koalisyon kurmak zorunda kalmıştır. 2015 yılı seçimlerinde ise, yine İşkoç Ulusal Partisi'nin İşçi Partisi'ni geçmesi sonucunda Muhafazakar Parti iktidar olmuştur (Eroğul, 2016: 67).

Sonuç olarak, Birleşik Krallık gelişmiş demokratik değerlere tarihsel bir süreçle, yavaş yavaş, ılımlı bir şekilde yapılan değişiklikler neticesinde ulaşmıştır. Birleşik Krallık tarihinde ifade edilmiş olan toplumsal değişim, kendisini bu konuda da göstermiştir. Seçmenler, yönetenlere karşı sürekli bir mücadele içerisinde bulunmuşlar ve haklarını bu şekilde elde etmişlerdir. Günümüzde, İngiliz siyasal yapısı ve kültürü açısından birçok açıdan demokratik bir seçim sistemine sahip olmakla birlikte, temsilde adalette bir sorun olduğu aşikârdır. Çok partili sistem olmasına karşılık iki büyük partinin yer aldığı İngiliz seçim sisteminde, milletvekili seçim yasasının adil olmadığı, iki büyük parti arasında iktidarın sürekli el değiştirebildiği, çok az koalisyon hükümetinin kurulduğu bir yapı bulunmaktadır. Ayrıca, siyasal kültür açısından çok sesli olmanın yanında iki ana akım arasında sıkışmış olan toplumun nadiren alternatif seçeneklere yöneldiği de görülmektedir.

2.6. Siyasi Partiler, Baskı ve Çıkar Grupları

Birleşik Krallık'ta siyasi partilerin parti politikalarına ilişkin değerlendirmeler, ekonomik ve siyasal açıdan yapılan analizler ile siyasi tarih ve anayasal düzeni içerisinde gerektiği yerlerde ortaya konmuş olduğundan çalışmanın bu bölümünde siyasi partilere ilişkin bazı özellikler ve kitle partileri olan İşçi Partisi ve Muhafazakar

Parti'nin genel hatlarıyla yapıları ele alınmaktadır. Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ta, İngiliz siyasal ve toplumsal yapısının daha iyi anlaşılabilmesi açısından, siyasi partilerin davranış kalıpları ve siyasi partilere üyelikler ile ilgili olarak bazı hususların ortaya konması gerekmektedir. Bu kapsamda, genel anlamda siyasi partilerin belli davranış kalıpları bulunmaktadır. Bu davranış kalıpları oy kovalayan (vote-seeking), ofis bir başka ifadeyle koltuk kovalayan (office-seeking) ve politika kovalayan (policy-seeking) davranışlar olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede, oy kovalayan siyasi partiler takım çalışması yaparak oy sayılarını arttırmaya ve böylece iktidarı ele geçirme gayreti içerisinde bulunmaktadırlar. Ofis kovalayan siyasi partiler, oylarını arttırmaktan ziyade koalisyonlara önem vererek mevcut siyasi kazanımlarını korumayı amaçlamaktadırlar. Politika kovalayan partiler ise, kamu politikaları üzerindeki etkilerini arttırmayı amaçlayan parti davranışı olarak değerlendirilmektedir (Strom, 1990: 566-567).

Siyasi partilere üyelik ile ilgili olarak yapılan genel bir değerlendirmede, Mair (1997: 124'den aktaran Seyd ve Whiteley, 2004: 355-356) siyasi parti örgütlenmesinin kamu ofisinde parti, parti bürokrasisi ve gönüllü üyelik organizasyonu olmak üzere üç farklı unsurundan ilk ikisinin yükseliş eğiliminde, üçüncüsünün ise, düşüş eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, çağdaş siyasi partilerin, nispeten az sayıda üyeye sahip veya hiç destekçi olmayan üyelere sahip organizasyonlar haline geldiğini vurgulamaktadır. Birleşik Krallık'a gelince, aşağıdaki tablo 2.1'de, iki büyük partinin üye sayısındaki düşüş eğiliminin özellikle 1980'lerden sonra uzun bir süredir devam ettiği görülmektedir. Burada, düşme eğiliminin ne zaman başladığını ise kestirmek zordur. Çünkü 1980'lere kadar İşçi Partisi üyelikleri abartılı rakamlardan, Muhafazakâr ve Liberal Parti üyelikleri ise, bu tarihe kadar üye rakamlarını açıklanmamış olduğundan yaklaşık değerlerden oluşmaktadır.

Tablo 2.1. Bireysel Parti Üyeliği, 1983–2003

	İŞÇİ PARTİSİ	MUHAFAZAKÂR PARTİ	LİBERAL DEMOKRAT PARTİ
1983	295.344	1.200.000	145.258*
1987	288.829	1.000.000	137.500*
1992	279.530	500.000	100.000
1997	405.328	400.000	100.000
2001		350.000	90.000

* Sosyal Demokrat Parti üyeliği dahil. (Webb, Farrell ve Holliday, 2002: 24'den aktaran Seyd ve Whiteley, 2004: 357).

Bu kapsamda, siyasi parti üyeliklerinin düşük olmasının nedenleri arz ve talep kaynaklı nedenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Arz açısından, politik pazarın daha rekabetçi olması yani politikaya dâhil olmak isteyenlerin partilerden daha fazla seçeneğinin olması, insanların zamanlarını ve enerjilerini ayırabilecekleri iş ve eğlence gibi konuların çoğalması, işçi sınıfı topluluklarının azalması, banliyölerin genişlemesi, sendika üyeliklerinin azalması, kadın istihdamının artması ve sosyo-ekonomik değişim gibi nedenler sıralanabilmektedir. Talep açısından ise, kitlesel iletişim ve pazarların gelişimi ile seçmenlere doğrudan ulaşılabilirliği olması nedeniyle parti liderlerinin bireysel üyelere daha az ihtiyaç duyması ve partilerin artık kuruluşlardan aldıkları bağışların artmasıyla bireysel üyeliklere olan ihtiyacın azalması gibi nedenler sıralanabilmektedir (Seyd ve Whiteley, 2004: 357-358).

Bu çerçevede, İşçi Partisi'ne resmi üyelik göz önüne alındığında bir sorunla karşılaşılmaktadır. Çünkü İşçi Partisi'ne sendika üyelerinin doğrudan parti üyesi olması, resmi bireysel üyeliklere yönelik ilginin azalmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, işçi sendikalarının özellikle 1980 ve 1990'lardaki bağlı sendika üyeleri arasındaki bireysel üyeliği artırma çabalarına rağmen, ki böylece aynı zamanda parti üyesi olmaktadır, İşçi Partisi'ne çoğu zaman resmi üye değildirler (Russell, 2005: 218-219'dan aktaran Fisher, Fieldhouse ve Cutts, 2014: 77-78). Muhafazakar Parti'de ise, parti faaliyetlerinin yürütülmesine destek veren Muhafazakar Ulusal Birlik ve Birlik Taraftarı Dernekleri gibi örgütler ile seçim bölgelerinde kurulan dernekler vasıtasıyla parti üye sayısını arttırmaya çalışmaktadırlar. Bu kapsamda, yeni kurulmuş bir dernek, ulusal birliğin onayını alarak partiye katılabilmektedir. Ayrıca, bu örgütler muhafazakar adayın desteklenebilmesi için gerekli paranın bulunması ve seçim kampanyasının yürütülmesi gibi işlerden de sorumludurlar (Çam, 2000: 65,67).

Bununla birlikte, siyasi partiler üyeliklerin arttırılması için bazı çabalar ortaya koymuşlardır. Bu çerçevede, parti destekçilerinin üyeliğe dönüşmesi açısından dört önemli gelişmenin yaşandığı ifade edilmektedir. Birincisi, 1996-1997 yıllarında İşçi Partisi'nin üyeliğin arttırılmasına yönelik geliştirdiği organizasyonel reformlardır. İkincisi, İşçi Partisi, Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Partileri tanıtım ve kampanyalara yönelik destekçi ağları oluşturmuşlardır. Üçüncüsü, özellikle Muhafazakâr Parti tarafından aday belirlenmesi için ön seçimlerin yapılmasıdır.

Dördüncüsü ise, partilere bağış yapılabilmesi için internet tabanlı bir sistemin geliştirilmiş olmasıdır (Fisher, Fieldhouse ve Cutts, 2014: 79).

Dünyanın en eski demokrasilerinden birisi olan İngiliz siyasi sisteminin çoğulculuk, katılımcılık ve bireyin refahı ekseninde geliştiği (Parlatır ve Caner, 2009: 134) göz önüne alındığında, siyasi partiler, doğal olarak parlamentonun görüldüğü ilk ülke olan Birleşik Krallık'ta ortaya çıkmış ve tarihi, ekonomik ve sosyal açıdan etkilendirilmiştir (Bilik, 1951: 452). Bu çerçevede, siyasi partilerin oluşumu 18. yüzyıla dayanmaktadır. Bu dönemde, Birleşik Krallık parlamentosunda Krala ve Kiliseye yakın olan Tory'ler ile parlamentonun yetkilerinin çoğaltılmasını ve özgürlükleri savunan Whig'ler olmak üzere iki ayrı grup oluşmuştur (Aliefendioğlu, 1999: 96). Dolayısıyla, bu durum günümüzdeki iki partili sistemin temelini oluşturmuştur (Karamustafaoğlu, 1961: 226). Bu grupların, başlangıçta parlamento dışında örgütlenmiş bir yapıları yoktur ve sadece parlamentoda faaliyet göstermektedirler. Bu dönemde, Birleşik Krallık'ta oy hakkının oldukça sınırlı olduğu düşünüldüğünde, parlamento üyeleri şahsi nüfuzları çerçevesinde seçilebilmektedirler. Ancak, sonraki dönemlerde oy hakkının genişletilmesi ve seçmen sayısının artması neticesinde, kişisel çabalarla bu kişilere ulaşmak oldukça güç hale gelmiştir. Dolayısıyla, seçmenlere siyasi eğilim kazandırmak, onları ortak fikir ve çıkarlarda bir araya getirebilmek için parlamento dışında bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Daha sonra, başlangıçta komiteler şeklinde ortaya çıkan bu örgütsel yapı, zamanla siyasi partilere dönüşmüştür (Teziç, 1976: 14'den aktaran Dağ ve Irk, 2012: 43-44).

Siyasi partiler ile ilgili olarak ilk yasal düzenleme olan 1832 Reform Act yasasının çıkarılmasından sonra, 1834 yılındaki seçim çalışmaları sırasında Sir Robert Peel tarafından ilk defa sunulan seçim bildirgesinde, Tory'lerin iyi olan her şeyi muhafaza etmeye (to conserve) çalıştıklarını söylemesi üzerine Tory'lere artık Muhafazakarlar denilmeye başlanmıştır. Ancak, 1846 yılında ülkedeki buğday piyasasını korumak için buğday ithalatını engelleyen Corn Laws isimli kanunların kaldırılma çalışması neticesinde, Muhafazakarlar Korumacılar ve Serbest Ticaretçiler olarak ikiye bölünmüştür. Ardından da, Liberal Parti'nin doğduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, 1886 yılında İrlanda'ya özerklik verilmesi hakkındaki tartışmalar da Liberalleri ikiye bölmüş ve özerklik karşıtları Muhafazakar Parti'ye katılmıştır.

Ardından 1912 yılından itibaren partinin ismi the Conservative and Unionist Party (Muhafazakaâr ve Sendikalist Parti) olarak değiştirilmiştir (Eroğul, 2016: 69).

İşçi Partisi ise, sanayileşme ile birlikte nüfusun kentlerde toplanması ile değişen siyasi davranışların neticesinde oluşmuştur (Çam, 2000: 14). Bu çerçevede İşçi Partisi'nin oluşumu, 1900 yılında Sosyal Demokrat Federasyonu ile Fabian Society'nin (ılımlı sosyalist bir dernek) ve çeşitli sosyal derneklerin birleşmesiyle oluşturulan the Labour Representatives Committee'ye (İşçi Temsilcileri Komitesi) dayanmaktadır. 1906 yılında bu komite, Labour Party (İşçi Partisi) ismini aldı ve 1922 yılına kadar Liberal Parti ile yarışabilecek seviyeye gelmiştir. Bundan sonra da Liberal Parti'nin yerini almıştır. 1981 yılına gelindiğinde ise, İşçi Partisi'nin dört bakanı ile Liberaller, ittifak kurarak girdikleri 1983 ile 1987 yıllarındaki seçimlerde oyların yaklaşık dörtte birini almışlardır. Ardından, Social Democratic Party (Sosyal Demokrat Parti)'yi kurmasının ötesinde, 2010 seçimlerinde 57 milletvekili çıkararak Muhafazakar Parti ile koalisyonun bir parçasını oluşturdukları da ifade edilmektedir (Eroğul, 2016: 69-70).

Birleşik Krallık'taki siyasi partiler ile ilgili yapılan çalışmalarda, genellikle İşçi ve Muhafazakar Parti'ler ve nadiren de Liberal Parti ve Sosyal Demokrat Parti'lerin irdelendiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, Komünist Parti, Bağımsız İşçi Partisi, Büyük Britanya Sosyalist Partisi ve Sosyalist İşçi Partisi gibi sol partiler ile Ulusal Liberal Parti, Nasyonel Sosyalist Parti ve Avrupa Nasyonel Partisi gibi sağ partilerin bulunduğu da vurgulanmaktadır (Çam, 2000: 59). Ancak, bu partilerin etkili çoğunluğa sahip olmayışı ve İngiliz siyaseti açısından pek fazla önemi bulunmadığı değerlendirildiği için çoğunlukla İşçi ve Muhafazakar Parti'ler irdelenmektedir.

Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ta siyasi partilerin incelenmesine yönelik en önemli konu parti içi demokrasiye ışık tutan yıllık parti konferanslarıdır. Konferanslar, 19. yüzyılın sonlarına dayanıyor olmasına rağmen, lâik ve sembolik işlevlerin bir karışımını sunmaktadırlar. Konferanslarda üyelerin parti politikalarını ve kurallarını tartışmalarına ve Ulusal İcra üyelerini seçmelerine imkân sağlanmaktadır. Bu çerçevede, İşçi Partisi'nde 1960'lı yıllarda parti içi demokrasi konusunda bir dönem gerileme söz konusu olmuştur. 1964-1970 yılları arasındaki Wilson Hükümeti'nde yer alan bakanların parti konferansındaki notları umursamadıkları belirtilmektedir. 1981 yılına gelindiğinde ise, parti içerisindeki sol kanadın daha etkin olduğu ve parti içi

demokrasinin tekrar ilerlediği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, parti konferansları basın yayın araçları vasıtasıyla birer kampanyaya dönüşmüşlerdir. Bu nedenle, konferanslarda keskin politika değişiklikleri görülür olmuştur. Örneğin; 1995 yılında John Major, bir önceki yılın aksine, Muhafazakarlar ile Avrupa, göç, kanunlar ve vergiler konusunda net bir ayrım ortaya koymuştur. Böylece, bu dönemde Yeni İşçi Partisi'nin kitle partisi olabilmek için oy kovalayan (vote-seeking) bir partiye dönüştüğü değerlendirilmektedir (Kavanagh, 1996: 27-29).

Parti içi demokrasi açısından, Muhafazakar Parti ile ilgili olarak farklı görüşler bulunmaktadır. Maurice Duverger sol partilerin sağ partilerden etkilendikleri ve onlara yanaştıkları için parti içi demokrasilerini kaybettiklerini vurgulamaktadır. Bu kapsamda, konferanslar, milletvekillerinden bağımsız ve partinin bir unsuru olan Ulusal Birlik komitesi tarafından düzenlendiği için resmi bir güce sahip değildirler. Bununla birlikte, Muhafazakar Parti konferansları, parti politikaları için gerekli parametrelerin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, günümüzde bir Muhafazakar Parti lideri parti konferansı yerine hizmetçisinden tavsiye alabilmekte; ancak bunu söylemeye cesareti bulunmamaktadır (Kavanagh, 1996: 30-31). Sonuç olarak, parti içi demokrasi açısından İşçi ve Muhafazakar Partilerde yapısal farklılıklar görülmektedir.

Siyasal partilerin genel yapılarına bakıldığında, Muhafazakar Parti'nin Ulusal Birlik (National Union), Parti Meclis Grubu (The Party in the House of Commons) ve Merkez Ofisi (Central Office) gibi üç ana unsuru içerdiği görülmektedir. Ulusal Birlik seçim çevrelerindeki örgütlerin birliğidir. Yönetim organı olan Merkez Konsey (Central Council)'in 3600 üyesi bulunmaktadır. Ayrıca, 150 kişilik bir Yürütme Komitesi (Executive Committee) ve 56 üyeli Genel Hedefler Komitesi (General Purposes Committee) gibi komiteler bulunmaktadır. Parti lideri, Parti Meclisi Grubu tarafından seçilmektedir. Merkez Ofis ise, parti liderinin başkanlığında parti politikalarının belirlenmesi görevini yürütmektedir (Gülbüz, 1987: 55-56). Ayrıca, parti lideri seçimlerden sonra iktidar olunması durumunda başbakanlık görevini üstlenmektedir. Yasama döneminde herhangi bir gerekçe ile başbakansız kalınması durumunda yeni seçilecek başbakan aynı zamanda parti liderliğine de seçilmiş olmaktadır. Burada vurgulanması gereken husus, liderlik seçimlerinde lordların etkin olması sebebiyle Muhafazakar Parti'nin bir kitle parti olmasına rağmen, aristokratik bir görünüme sahip olmasıdır (Çam, 2000: 69-70).

İşçi Partisi'nin yapısına bakıldığında iki önemli unsurun bulunduğu görülmektedir. Birincisi, Yıllık Kurultay (Annual Conference)'dır. Bu kurultayın parti politikalarının ana eksenini belirlemek ve Ulusal Yürütme Komitesi'ni seçmek gibi iki önemli görevi bulunmaktadır. Ulusal Yürütme Konseyi ise, 29 üyeden oluşan partinin en üst yönetim organıdır (Gürbüz, 1987: 56-57). Öte yandan, İşçi Partisi'nin yapısına bakıldığında ilk olarak öne çıkan husus sendikalarlardır. Daha önce de ifade edildiği üzere, işçi sendikaları partinin doğrudan üyesidirler. Bu nedenle, sendikaların parti yönetiminde ve parti politikalarından söz sahibi olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu çerçevede, Eylül 1993'teki Brighton Kongresi'ne kadar bütün işçi sendikaları üyelerinin aynı zamanda İşçi Parti üyesi olarak kabul edilmesi parti içinde huzursuzluk yaratması neticesinde yapılan değişiklik ile diğer siyasal partilerde olduğu gibi, milletvekili adayları bireysel olarak yapılan üyelikler içerisinde belirlenmeye başlanmıştır (Eroğul, 2016: 71-72). İşçi Partisi, tabandan en üst noktaya kadar aralıksız örgütsel bağın kurulmuş olduğu bir partidir. Seçimlerde, Muhafazakârların kurdukları derneklere karşılık işçi örgütleri aracılığıyla başta kadınlar olmak üzere toplumun siyasal yaşama katılmalarını sağlamaya çalışmaktadırlar. İşçi Partisi'nde seçim işleri birkaç seçim bölgesini içeren seçim komiteleri tarafından yürütülmektedir. Bu komiteler, aynı zamanda genel komite üyelerinin seçimine ve parti politikaları oluşturulması sürecine katılmaktadır. Partinin merkez teşkilatı ile bu komiteler arasındaki koordinasyon ise, 11 adet bölgesel konsey tarafından yürütülmektedir. Bu konseyler, parti faaliyetlerinin parti siyasetine uygun sürdürülmesini sağlamakla birlikte parti siyasetine herhangi bir yön verme etkisine sahip değildir. İşçi Partisi'nde partinin yönetilmesinden sorumlu olan ve yetkilerin birçoğunu üzerine toplayan lider oldukça önemlidir (Çam, 2000: 62-63).

İngiliz siyasetinde en büyük etkiye sahip İşçi Partisi ve Muhafazakar Parti'nin dışında siyasi hayata tesir eden diğer bir unsur da baskı ve çıkar gruplarıdır. Baskı ve çıkar grupları, siyasal partiler gibi bir siyasal güç olarak kabul edilmekle birlikte, siyasal partilerin aksine iktidarı ele geçirme amacı gütmeyen ve belirli çıkarları korumak adına iktidara baskı yapan örgütlerdir (Çam, 1999: 451). Bu çerçevede, baskı grupları aslında çıkar gruplarının özel bir türüdür. İngiliz toplumunda baskı gruplarının çok fazla olduğu ifade edilmektedir. Sadece endüstri ve ticaretin hizmetinde 2500'ün üzerinde baskı grubu bulunmaktadır. Burada, baskı grupları amaçları doğrultusunda yürütme, parlamento ve kamuoyu olmak üzere üç hedefe yönelmektedirler. Hükümet ile baskı

grupları, daha önce de ifade edilen bakanlıklara bağlı danışma kurulları aracılığıyla temas halindedirler. Parlamento üyeleri ise, şirketlerle kurdukları kişisel bağlantılar aracılığıyla baskı gruplarıyla temasa geçmektedirler. Son olarak, baskı grupları protestolar düzenleyerek hükümetin politikaları üzerinde kamuoyu oluşturma gayreti içerisinde olduklarından kamuoyuyla da temas halindedirler. Çıkar grupları ise, yürütme düzeyinde bir danışman statüsü elde etmeye çalışan çıkarıcı grupları ifade etmektedir. Bu gruplar en etkin; fakat en sessiz gruplar olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Gürbüz, 1987: 58-59).

Bu çerçevede, bütün gelişmiş ve gelişmekte olan demokrasilerde olduğu gibi Birleşik Krallık'ta da belli başlı çevrelerin İngiliz siyasal sistemi içerisinde söz sahibi olduğu, iktidarı istedikleri yöne kanalize edebildiği ve belli grupların haklarını arayabildiği görülmektedir. Bu baskı grupları iş çevreleri, işçiler, belli mesleklere özgü örgütler ve diğer örgütlerden oluşmaktadır. Bu çerçevede, iş çevreleri; the Confederation of British Industry (İngiliz Sanayi Konfederasyonu), the British Bankers Association (İngiliz Bankacılar Birliği), the British Chambers of Commerce (İngiliz Ticaret Odaları), the Society of Motor Manufacturers (Motor Üreticileri Derneği), the Small Business Association (Küçük İşletmeler Derneği), the Institute of Directors (Yönetim Enstitüsü), the British Retail Consortium (İngiltere Perakende Konsorsiyumu) gibi örgütlerden oluşmaktadır. İşçi çevreleri; the Trade Union Congress (Sendikalar Kongresi) gibi 6,2 milyon işçiyi temsil eden konfederasyondan oluşmaktadır. Meslek örgütleri olarak, the British Medical Association (İngiliz Tabipler Birliği), the Royal Institute of British Architects (İngiliz Mimarlar Kraliyet Enstitüsü), the Association of University Teachers (Üniversite Öğretmenleri Derneği) gibi örgütlerden oluşmaktadır. Ayrıca, the Royal Air Force Association (Kraliyet Hava Kuvvetleri Birliği) gibi refah gruplar, the New Zealand Society (Yeni Zelanda Topluluğu) gibi etnik gruplar, the Free Church Federal Council (Özgür Kilise Federal Konseyi) gibi kilise grupları ve the National Landlords Association (Ulusal Ev Sahipleri Birliği) gibi varlık grupları da bulunmaktadır (Eroğul, 2016: 74).

Sonuç olarak, Birleşik Krallık siyasi partilerin de doğduğu ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşik Krallık'ta 18. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan siyasi partiler iki partili sistemi yaratmışlardır. Birleşik Krallık toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısı irdelenirken de görüldüğü üzere, siyasi partiler arasında ciddi politika ve özellik farkları

bulunmaktadır. İşçi Partisi parti içi demokrasiye önem veren bir parti görünümü sunarken otoriter liderlik görüntüsü de sunmakta, Muhafazakar Parti de otoriter liderlik görüntüsü sunarken daha demokratik özellikler ortaya koyabilmektedir. Nitekim, her iki parti de bireysel üyeliklere önem veren birer kitle partisidir. Ancak, İşçi Partisi'nin Yeni İşçi Partisi olarak değişimi esnasında politika kovalayan (policy-seeking) partiden oy kovalayan parti (vote-seeking)'ye dönüşmüştür. İngiliz siyasal yapısı açısından oldukça önemli bir yere sahip olan iki büyük siyasi parti dışında çok fazla baskı ve çıkar grubunun bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla, İngiliz toplumu katılımcı siyasal kültür yapısını bu konuda da sergilemektedir.

3. BÖLÜM: 1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANI SONRASI BİRLEŞİK KRALLIK: EKONOMİK VE SİYASAL AÇIDAN BİR BAKIŞ

Çalışmanın bu bölümünde, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, nedenleri ile buhranın getirdiği sorunların çözümü kapsamında geliştirilen ekonomik ve siyasal politikalar ile İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde İngiliz toplumsal ve siyasal yapısını ve siyasal kültürünü şekillendiren Keynesyen ekonomik politikalar ve refah devleti uygulamaları kapsamında geliştirilen ekonomik ve siyasal politikalar açıklanmıştır.

3.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı Üzerine

1929 yılındaki kriz, nedenlerinin açıkça ortaya konmamış olmasının yanında, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı gibi dünya tarihine geçen sonuçları olması itibarıyla merak uyandıran bir krizdir (James, 2010: 131). Öyle ki, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı neticesinde geleneksel ekonomik paradigmanın en önemli teorilerinden genel denge teorisinin işsizlik, negatif net yatırım, verimdeki negatif büyüme, dış ticaretin daralması, bankacılık hataları ve borsadaki çöküş ile başarısızlığa uğradığı görülmektedir (Kara, 2000: 99). Bunun nedenlerinin tam olarak anlaşılabilmesi için, 1929 yılına kadar geçen süreyi gözden geçirmekte yarar vardır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan önceki son on yıl genel anlamda klasik liberal iktisadın hüküm sürdüğü yıllardır. Bu nedenle, 1920'li yıllardaki klasik iktisat öğretisinin çerçevesini çizmenin uygun olacağı düşünülmektedir. Nitekim, Keynes'e göre Klasik Teori'nin varsayımlarının, reel ücretin istihdamın marjinal zahmetine eşit olması, istek dışı işsizliğin bulunmaması ve her arzın kendi talebini yaratmasından ibaret olan Say Yasası kanunları olduğunu ifade etmektedir (Leijonhufvud, 1968: 101). Bu çerçevede, ilk başlarda Say Yasası'nın bir varsayımı olan tam istihdam, doğal bir olay olarak görülmekteydi. Say Yasası, talebin arz tarafından yaratıldığını, böylece emek veya mal fazlasının oluşmadığını söylemektedir (Stewart, 1972a: 49-52). Buna bağlı olarak Say Yasası'na göre işsizlik, bireylerin mevcut ücretlerle çalışmak istememesine bağlı olarak, tercih edilen bir durumdur (Tekeoğlu, 1993: 93'den aktaran Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009: 35). Ancak, 19. yüzyılda sanayi ürünlerindeki fazlalık ve beğeni değişimi sonrasında belli ürüne olan ilginin azalması nedeniyle meydana gelen işsizlik, başka fikirlere dayalı yeni sanayi yatırımları ile giderilebilecek, yani ortaya çıkan emek ve sermaye fazlalığı tekrar ortadan kalkacaktı. Say Yasası hâlâ geçerliliğini sürdürmekle

birlikte, ticaret devresi ile ilişkili işsizlik, sermaye malları üreten sanayilerin çok hızlı genişlemesi sonucu oluşan dengesiz üretim yapısı gibi nedenlerle kısıtlanmaktaydı. Yine de, Keynes dışında birçok iktisatçı hiçbir şey yapmadan beklemek gerektiğini savunmakta olup, sonuçta tam istihdam durumunun normal durum olduğu görüşü de geçerliliğini korumaktadır. Bu teorik tartışmalarla birlikte, Birinci Dünya Savaşı sonrasında emeğe yönelik talebin artmasıyla ücretlerin arttığı, öte yandan, sendikaların gücünü arttırması ile ücret düşüşlerini engellendiği bir dönemin yaşanmıştır. Bunun sonucunda ise, mevcut işsizlik oranında bir azalmadan bahsetmenin söz konusu olmadığı da vurgulanmaktadır (Stewart, 1972a: 49-52).

Görüldüğü üzere, son on yıldaki ekonomik varsayımlara ve hakim olan Say Yasası'na Keynes ve taraftarları katılmamaktadır. Çünkü iktisadi dalgalanmaların geçici bir durum olduğunu, bu nedenle, ekonominin her zaman tam istihdam seviyesinde dengede olacağı varsayımından hareketle, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan Klasik İktisat Teorisi'nin Büyük Buhranı açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009: 32). Buna ek olarak, dönemin Komünist Parti aktivistlerinden Branson, Heinemann ve Eric Hobsbawm, Büyük Buhran'ın, kapitalizmin doğasındaki dengesizliği gösterdiğini belirtmişlerdir (Spalding, 2011: 34). 20. yüzyılın en etkili politikası olarak, Keynes'in bu noktadaki farklılığı ekonomi politikalarına hükümetin müdahale etmesi gerektiği noktasındadır. Nitekim parasalcı yorumlama Büyük Buhranı, Ekim 1929'daki paniğin ardından parasal daralmaya yol açan başarısız banka politikalarına karşılık FED'in doğru adımlar atmamış olmasıyla açıklamaktadır. Sonuçta 1929 yılı, para politikalarının istikrara kavuşturulması noktasında merkez bankaları ile mali politikaların istikrara kavuşturulması noktasında hükümetler için bir standart haline gelmiştir (James, 2010: 130).

Burada, genel teorik tartışmalarının yanında, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı için yukarıda ifade edilen klasik liberal iktisat politikaları ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonucu olarak ABD merkezli bir kriz olarak ortaya çıkması nedeniyle, krize yönelik ABD eksenli bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Bu kapsamda öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, kriz bu dönemde yaşayan insanlara hayat standartlarını etkileyecek ciddi zorluklar getirmiştir. GSYİH'nin bir yılda dörtte bir oranında daraldığı, yaklaşık dokuz bin kadar bankanın battığı, ücretlerin yüzde yirmi oranında düştüğü ve yüz bin

işletmenin kapılarını kapatması sonucunda toplam işgücünün dörtte birinin işsiz kaldığı, ekmek ve çorba sıralarının olduğu ve insanların umutlarını yitirdiği bir dönem olarak tarihte yer edinmiştir. Daha önce yaşanan bazı depresyonlara ve derin ekonomik sıkıntılara rağmen, on yılı aşan bir krizle karşılaşmadığı için bu kriz "Büyük Buhan"⁷ olarak ifade edilmiştir (Byas, 2016: 33). Büyük Buhan, Avrupa'da da ciddi sonuçlara yol açmıştır. Bu çerçevede, bütün ürünlerin iyi bir fiyata alıcı bulabileceği fikrine dayalı ekonomik hayatın, kredilerin eksilmesi üzerine tüketicilerin aniden talebi azaltması neticesinde alt üst olduğu ifade edilmektedir. Ardından, pazar bulmadaki sıkıntılar nedeniyle hammadde ve üretim mallarının fiyatları da düşmeye başladı. Ayrıca, sanayicilerin de işlerini azalttığı, bir kısım işçilerin işten çıkartıldığı ve kalan işçilerin ücretlerinde de kesintiler yapıldığı ifade edilmektedir (Seignobos, 1960: 418).

Birleşik Krallık'ta ise, Büyük Buhan'ın etkilerinin ABD'ye nazaran daha zayıf olduğu görülmektedir. Aslında, İngiliz ekonomisi 1920'li yıllardan itibaren kronik bir durgunluk göstermekte, dolayısıyla buhranın etkileri daha geniş bir zaman aralığına yayılmaktadır. ABD ile Birleşik Krallık'ın sanayideki işsizlik oranlarının gösterildiği Tablo 3.1'de, ABD'de işsizlik oranları 1930'lu yıllardan itibaren çok yüksek oranda artış gösterirken, Birleşik Krallık'ta bu oranın buhranın öncesinden sonrasına kadar uzunca bir süre belli bir seviyede kaldığı görülmektedir. Bu duruma, Birleşik Krallık'ta sterlinin dolara karşı değerini korumak için uzun süreli durgunluk ve yüksek işsizlik yaratan daraltıcı politikaların neden olduğu ifade edilmektedir. Böylece, İngiliz sanayisinde özellikle iki savaş arasındaki dönemdeki yanlış yapısal düzenlemeler sonucu tekstil, kömür madenciliği, demir-çelik ve gemi yapımı gibi temel endüstrilerde düşüşün yaşandığı vurgulanmaktadır (Yang, 1995: 1-2).

Tablo 3.1. Sanayide İşsizlik Oranları (%)

	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
U.S	5.4	6.9	5.3	14.2	25.2	36.3	37.6	32.6	30.2	25.4	21.3	27.9
U.K	9.7	10.8	10.4	16.1	21.3	22.1	19.9	16.7	15.5	13.1	10.8	12.9

(Eichengreen ve Hatton, 1988: 6-7).

⁷ Çalışmada, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı aynı zamanda "Büyük Buhan" olarak da ifade edilmektedir.

Büyük Buhran'ın nedenleri ile ilgili olarak, sözde nedenlerin "Verimli Piyasa Hipotezi"nde geçerliliğini koruyan sosyal bilim açıklamalarıyla zayıf da olsa örtüştüğü değerlendirilmektedir (James, 2010: 131). Burada, Verimli Piyasa Hipotezi "random walk", yani tesadüfi hareket ile ilişkilendirilen bir hipotezdir. "Random walk" fiyat değişikliklerinin önceki fiyatlardan rastgele ayrıldığına dair bir fiyat serisini ifade eden bir terimdir. Bunun mantığı, bilgi akışını engellenmemesi ve bilgilerin hisse senedi fiyatlarına derhal yansıtılması durumunda, yarının fiyat değişikliğinin sadece yarının haberlerini yansıtacağı ve bugünkü fiyat değişkenlerinden bağımsız olacağı şeklindedir. Ancak, haberlerin tam olarak öngörülemez olması nedeniyle ortaya çıkacak fiyat değişiklikleri de öngörülemez ve rastgeledir. Sonuç olarak, fiyatlar bilinen tüm bilgileri yansıtmakta, dolayısıyla bilgisiz bir yatırımcının bile uzmanlar kadar getiri elde edebilmekte olduğu değerlendirilmektedir (Malkiel, 2003: 3).

Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği üzere, Büyük Buhran'a yol açan şeyin Amerikan paniği olduğu da ifade edilmektedir. Bu paniğin özelliği ise, hiç kimsenin neyin neden olduğunu açıklayamamasıdır. Bu noktada, çok tatmin edici olmadığı düşünülse de iki potansiyel rasyonel açıklama bulunmaktadır. Birincisi, ABD ekonomisindeki yavaşlama ile inşaat sektöründeki daralma neticesinde bazı yatırımcıların Büyük Buhran'ı tahmin etmeleri olarak ifade edilmektedir. Ancak, genel bir gerileme olduğuna dair bir kanıt olmadığı da vurgulanmaktadır. Çünkü bu dönemde tüketicinin güvenini sağlamak için herhangi bir önlem alınmamakta ve güven üzerine yapılan araştırmalar iyi sonuçlar vermektedir. Bununla birlikte, Business Week gibi süreli dergilerde 1930 yılında toparlanma sürecinin beklendiğine dair yazılar çıktığı ifade edilmektedir. Hatta, Moody's ve Standart and Poor's gibi kredi derecelendirme kuruluşları, tahminlerinde krize dair ciddi bir işaretin bulunmadığı ileri sürmektedirler. İkincisi ise, kökleri Ekim 1928'de ABD Başkanı Herbert Hoover'ın tarım ile ilgili problemlerin çözümü noktasındaki seçim vaatlerinden gelen tarifeler ile ilgili politika hatası olarak değerlendirilmektedir. Uygulamaya koyulan tarım dışı tarifeler ile ticari misilleme taktiklerinin değişmesi sonucunda piyasaların olumsuz bir şekilde etkilendiği ifade edilmektedir (James, 2010: 132).

Bu çerçevede, Büyük Buhran'ın temel nedeninin herhangi bir ekonomik krizin nedeni ile aynı olduğu söylenebilir. Aslında, faiz oranları düşük olduğu zaman insanlar borç vermeye istekli olabilmekte, ancak faiz oranları yüksek olduğu zaman borç

verecek yeterli para bulunamamaktadır. Burada olan, 1913 yılında ABD Kongresi tarafından oluşturulan özel bir bankacılık örgütü olan FED tarafından gerçekleştirilen yapay kredi genişlemesidir. Görüldüğü üzere, tüm değerlendirmeler serbest piyasa ekonomisine izin vermek suretiyle Büyük Buhran'ın sonlandırılabilceği yönünde olmakla birlikte, bu süreçte alınacak hatalı kararların sonuçları gözardı edilmiştir. Örneğin: FED tarafından sisteme daha fazla para ve kredi sürülmeyerek, gerekli pazar düzeltmelerinin yapılmasına izin vermediği de ifade edilmektedir (Byas, 2016: 34). Buna ek olarak, Büyük Buhran'ın anlaşılabilmesi noktasındaki bir diğer eksiklik ise, genel rekabet dengesi içerisinde bireysel tercihlere fiyatların etkisinin olmadığı varsayımıdır (Kara, 2000: 101).

Bu değerlendirmeler ışığında, Büyük Buhran'ın devam edeceği beklentisini ortadan kaldıran bir rejim değişikliği olarak (Yang, 1995: 5), seçim kampanyası döneminde Roosevelt "Yeni Anlaşma" (New Deal) önermekte ve böylece Büyük Buhranı daha kısa sürede sonlandırabileceğini ileri sürmektedir. Oysa Yeni Anlaşma'daki planların yanlış ekonomik varsayımlar üzerine kurulmaları noktasında, uygulamalarının, ABD eski Başkanı Herbert C. Hoover'ın uygulamalarından çok da farklı olmadığı ifade edilmektedir. Hoover'ın, yüksek ücretlerin refah yarattığı fikrine kapıldığı, bu çerçevede birçok konferans düzenleyerek iş liderlerine satışların düşmesini engellemek adına ücretlerin düşürülmemesini istediği ifade edilmektedir. Ancak, fiyatların düşürülmesi, daha fazla tüketicinin ürünlerden faydalanabilmesi açısından refah seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Roosevelt tarafından da benimsenen Yetersiz Tüketim Teorisi'yle, Büyük Buhran'ın nedeninin düşük ücret olduğunu, varlığı arttırmanın ise, yüksek ücret ile sağlanabileceği değerlendirilmektedir. Fakat, 1920'li yıllarda yüksek ücrete rağmen harcamaların da arttığı ifade edilmektedir. Bu yanlış olduğu değerlendirilen teori üzerine Yeni Anlaşma politikaları sürdürülmekte, böylece, daha önce Amerikan ekonomisinde hiç görülmemiş ölçüde hükümetin müdahalesinin gerekli görüldüğü ifade edilmektedir. Bu çerçevede Roosevelt'in, tüm özel sermayeli altının FED bankalarına kredi ödemesi veya belge karşılığında devredilmesini talep eden bir icra emri vermesine müteakip, bu altınların ABD Hazine Müsteşarlığı'na devredildiği ifade edilmektedir. Bunun negatif yönlü iki etkisinin olduğu söylenebilir. Birincisi, ücretler genellikle herhangi bir işin en büyük gideri olduğu için iş yapma maliyetini arttırması ve bu nedenle emeği daha pahalı bir maliyet haline getirmesi;

ikincisi ise, mülkiyete (altın) el koyacak bir hükümetin daha sonra ne yapabileceği konusunda belirsizliğe ve işletmeleri genişletmek için tereddüt etmesine neden olması bakımından işadamlarını korkutması ve bunun sonucunda da işe alımların azalmasına neden olduğu değerlendirilmektedir (Byas, 2016: 35-37). Görüldüğü üzere, Büyük Buhran'ın nedenleri üzerine yapılan tartışmalarda ciddi bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Nitekim teorik anlamda kriz Keynes'e göre, tasarrufun yatırımdan fazla olmasından kaynaklanmıştır. Keynes'in tam tersine ekonomist ve siyaset bilimci Friedrich August von Hayek ise, krizin yatırımın tasarruftan fazla olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir (Magliulo, 2016: 31-32).

Şirketler açısından da durum karmaşık gözükmektedir. 1930'lu yıllarda büyük endüstrilerin birçoğu üretimi azaltacak ciddi grevlerle karşılaştı. Bunun neticesinde bir sektördeki düşüş, başka sektörde malzeme eksikliğine yol açarak buhranın devam etmesine iki şekilde katkıda bulunmuştur. Birincisi, işletmeler ürünlerini üretmek için gerekli malzemeyi elde edemedikleri zaman az sayıdaki ürünlerinin fiyatını yükseltme ve işgücünü azaltma yoluna gittiler. İkincisi ise, grev sonucu elde edilen ücret artışı emek maliyeti artışına neden olmakta, böylece artışı karşılayabilecek yeterli kâr elde edilemediğinden tekrar işten çıkarmalar ve fiyat artışları yaşanması olarak ifade edilmektedir (Byas, 2016: 37). Bu çerçevede, Büyük Buhran'ın önemli bir nedeninin parasal daralma olduğuna dair kanıtların güçlendiği de ifade edilmektedir (Bernanke, 1995: 25). Nitekim Keynes, mevcut iş zararlarının, üretimdeki düşüşün ve bunun sonucunda zorunlu olarak ortaya çıkan işsizliğin, 1929 baharına kadar devam eden yüksek yatırım düzeyi nedeniyle olmayıp, daha sonra bu yatırımın sona ermesiyle ilgili olduğunu vurgulamaktadı (Keynes, 1931: 349'den aktaran Magliulo, 2016: 33).

Burada, Büyük Buhran'ın çözümüne yönelik olarak uygun politikalar oluşturma çabasının, FED'den Washington Yönetim Kuruluna, Hoover'dan Roosevelt'e ve Pax Britanica (Britanya Barışı)'dan Pax Americana (Amerikan Barışı)'ya geçişler tarafından engellendiği ifade edilmektedir (Kindleberger, 1983: 61). Bununla birlikte, Büyük Buhran'dan kurtuluşun ardında Roosevelt'in "Yeni Anlaşması" olduğuna dair Keynes gibi taraftarlar yer almakla birlikte, bunu sağlayanın aslında İkinci Dünya Savaşı olduğu ifade edilmektedir. Oysaki, tarihçi Clarence Carson, İkinci Dünya Savaşı'nın yoksunluğu başka araçlarla yaydığını ve asıl refahın savaş sonrası gerçekleştiğini vurgulamakta ve benzer şekilde, tarihçi Tom Woods tarafından, sonunda buhranı

iyileştiren şeyin “ekonomik mevzuat veya İkinci Dünya Savaşı” olmadığı görüşünün savunulduğu da vurgulanmalıdır. Çünkü, buhrandan kurtuluş, savaşın sona ermesi sayesinde vergiler ve devlet harcamalarından ciddi bir azalma, çoğu malın üzerindeki fiyat kontrollerinin kaldırılması ve serbest piyasa ekonomisinin hâkim olması neticesinde gerçekleştiği değerlendirilmektedir (Byas, 2016: 38).

Bütün bunların ışığında, Büyük Buhran'ın en önemli sonuçlarından birisi ekonomideki paradigma kaymasıdır. Büyük Buhran öncesi hakim ekonomik paradigma, ekonomik sistemin görünmez bir el tarafından düzenlendiği fikrini ifade eden laissez-faire doktriniydi. Fiyatların tamamıyla esnek kabul edilmesi nedeniyle hükümet müdahalesine gerek kalmaksızın tam istihdam seviyesinde dengede kalacağı iddia edilmektedir. Ancak bu model, daha önce de ifade edildiği üzere, Büyük Buhran sonucu meydana gelen büyük işsizliği açıklamakta yetersiz kalmıştır (Kutlu, 2018: 1820).

Sonuç olarak, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından uygulanan klasik liberal iktisat uygulamaları, Say Yasası'nın iddia ettiği sonuçları doğurmamış olmasının yanında, artan işsizlik, grevler ve piyasalardaki panik sonucunda 1929 yılında kriz patlak vermiştir. Krizin uzun yıllar sürmesi ve bütün iyimser tabloların çizilmesine rağmen Büyük Buhran şekline dönmüştür. Büyük Buhran'ın çözümü noktasında, liberal iktisatın savunucuları ile Keynes gibi hükümet müdahalesini gerekli gören ekonomistlerin tartışmalarının sürecin uzamasına yol açtığı değerlendirilebilir. Büyük Buhran'ın İkinci Dünya Savaşı tarafından sonlandığını ifade eden görüşler olmakla birlikte, bunun doğru olmadığını, aslında savaşın problem sahalarını genişlettiği de iddia edilmektedir. Dolayısıyla, İkinci Dünya Savaşı sonrasında azalan vergi yükü, iş yükü ve uygulamaya konulan serbest piyasa ekonomisi sayesinde sona erdiği sonucuna, Keynezyen politikalar ve refah devleti uygulamaları göz ardı edilmemek kaydıyla, ulaşılabilmektedir.

3.2. Keynesyen Politikalar ve Refah Devleti Işığında Birleşik Krallık'a Bakış

3.2.1. Keynesyen Politikalar

Parlak ve kendine güvenen genç bir iktisatçı olarak, 1919 yılında Birleşik Krallık Hazine Bakanlığı danışmanı olarak katıldığı Paris Barış Konferansı'ndan Avrupa'nın içerisinde bulunduğu ekonomik koşullara yönelik bir çözüm bulamayarak ayrılan

(Macmillan, 2018: 33) İngiliz ekonomist John Maynard Keynes'in (1883-1946) Robert Skidelsky tarafından yazılan anıtsal biyografisinde, Keynes'in tarih dünyasındaki yerini değerlendirmekle işe başlanmıştır. Bu noktada Keynes, Almanlara karşı bir savaş zaferi kazanan Winston Churchill ile karşılaştırılırken, ABD'ye karşı mali savaşı kaybeden savaş kahramanı olarak tanımlanmaktadır. Daha sonra, ABD'nin baskısıyla Bretton Woods sisteminin getirilmesi ile ilgili çalışmaları yürütürken küresel bir devlet adamı olmuştur (Vines, 2003: F338-F339).

1930'lu yılların Birleşik Krallık'ında yaşaması ile Keynes'in işsizlik sorununa olan ilgisi artmış ve bu çerçevede 1936 yılında yazdığı *The General Theory of Employment, Interest, and Money* (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi) isimli çalışması ve kendisine katılan ekonomistler ile birlikte Keynesyen ekonomik modelin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Stewart, 1972: 53). Keynes öncesi ekonomistlerin de klasik ekonomik teorilere rağmen makro boyutlarda çözüm arayışında bulunmalarıyla birlikte, Keynes'in Genel Teori'sinin, derin bir entelektüel etkiye neden olacak şekilde, modern makroekonominin temellerini tutarlı ve sistematik bir şekilde ortaya koyduğu ifade edilmektedir. Tabi, bunun arkasında yukarıda açıklanmaya çalışılan Büyük Buhran'ın olduğu da değerlendirilmektedir (Kutlu, 2018: 1820). Nitekim, De Vroey ve Malgrange (2011: 1), Keynes'in Genel Teori'sinin Büyük Buhran sayesinde gün ışığına çıktığını vurgulamaktadırlar.

Burada, Genel Teori'nin temel konusunun Klasik Teori tarafından açıklanamayan "istek dışı işsizlik" kavramı olarak ifade edilmektedir. Bu noktada, toplam talepteki dalgalanmalar ve artan istek dışı işsizlik, Genel Teori'yi Klasik Teori'den ayıran iki unsur olarak ifade edilmektedir (Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009: 34). Keynes, toplam taleple ilgili olarak, örneğin kriz dönemleri gibi güvenin düşük olduğu zamanlarda ekonomiyi canlandırmak için hükümetin harcamalarını arttırması gerektiğini, enflasyon zamanlarında ise, harcamalarını azaltması, borçlarını ödemesi ve toplam talebin düşürülmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Crouch, 2008: 477). Keynes, istek dışı işsizlik ile ilgili olarak, bunun iki önemli varsayım neticesinde gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Birincisi, klasik iktisat tarafından ücretin emeğin marjinal verimine eşit sayılmasıdır. İkincisi ise, yine klasik iktisat tarafından bir istihdam hacminde ücretin faydası ile istihdam hacminin marjinal zahmetinin eşit sayılması olarak ifade edilmektedir (Snowdon ve Vane, 1997: 163'den aktaran Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009:

34). İstek dışı işsizliğin ise, temel sebebi toplam talepteki eksikliktir. Toplam talebin seviyesi ise, toplam çıktı için en önemli veridir ve devlet düzenlemesine gerek duyar. Dolayısıyla Keynes, ideal bir istihdam seviyesi ve toplam çıktıya ulaşabilmek için ekonomiye devlet müdahalesini tavsiye etmektedir (Snowdon ve Vane, 2005: 8).

Buna ilave olarak Keynes, Klasik İktisat Teorisi'nden kalan sorunların çözümü noktasında etkin talep teorisi, likidite tercihi teorisi ve sermayenin marjinal etkinliği kavramına ilişkin sorunların çözülmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Meltzer, 1988: 122'den aktaran Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009: 35). Tam bu noktada ise, Keynes'in, düşük marjinal sermaye verimliliği ve yüksek likidite tercihini ifade eden parasal ekonomiye yönelik iki aşamalı zamanlar arası koordinasyon problemiyle uğraştığı iddia edilmektedir. Birinci aşamada, yeni üretilen sermaye mallarına yönelik fiyat talebinin bir sermaye bütçesiyle (normal bir bütçeden ayrılmış) kontrol edilmesinin, özel aktörleri uzak gelecekte tam istihdamı tahmin etmeye ve refah-varlık için uygun bir şekilde iyimser beklentiler geliştirmeye ikna etmesi beklendiği ifade edilmektedir. İkinci aşamada ise, tamamlayıcı bir unsur olarak, uzun vadeli faiz oranlarının para politikası yoluyla kontrol edilmesinin, özel aktörleri bu tam istihdam beklentilerine büyük bir inanç vermeye ikna etmesi beklendiği ifade edilmektedir (Rivot, 2017: 1054-1055). Görüldüğü üzere, Genel Teori'nin esası etkin talep, likidite tercihi ve sermayenin marjinal etkinliği kavramlarıyla şekillenmektedir.

Keynes, kendi kendisine işleyen bir sistemin tam istihdam yaratamayacağını ve kriz sonrası dönemde kendi kendisini onaramayacağı fikri ile hareket etmiştir. Keynez'in bu fikre ampirik gözlem neticesinde ulaştığı, Büyük Buhran'ın bu ampirik olguyu teyit eder nitelikte olduğu ifade edilmektedir (Erol, 1997: 59'dan aktaran Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009: 32). Bu çerçevede, işsizliğin ancak yüksek düzeyde üretim yapılabilmesi halinde düşeceğini, yüksek düzeyde üretimin ise, ancak etkin talebin artırılmasıyla sağlanabileceğini, dolayısıyla etkin talebin nasıl arttırılabileceği üzerine düşünülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu noktada, etkin talebin tüketim ve yatırım olarak iki kolu olduğunu da vurgulamaktadır (Stewart, 1972: 53).

Keynes'in teorisine göre, tüketim çoğunlukla gelirden düşük seviyelerde gerçekleşmekte ve insanlar değişen oranlarda birikim yapmaktadırlar. Bunun oranını belirleyen birinci etken, milli gelirin dağılımıdır. Çünkü daha eşit dağıtılan milli gelirde

birikim yapma imkânı azalacağından, göreceli olarak tüketim oranı artacaktır. Ancak, zengin daha çok gelir elde etmesiyle birikim miktarı artacak ve tüketim oranı düşecektir. İkinci etken ise, gelir değişikliğinin harcama oranına yansımalarıdır. Gelir arttıkça insanların birikim eğiliminde olmaları beklenmekle birlikte, aksinin yani, gelir arttıkça tüketimin de arttığı görülmektedir. Nitekim insanların gelirlerinin azalması durumunda, harcamalardan kısmak yerine ilk önce birikimlerinden harcayarak önceki harcama alışkanlıklarını mümkün olduğunca uzatmaya çalışmaktadırlar. Bir başka ifadeyle kazandıklarından fazla harcamaktadırlar (Stewart, 1972: 54-58).

Keynes'e göre, etkin talebin ikinci kolu olan yatırıma harcanan miktarı; yatırımın getireceği gelir miktarı ve yatırımın gerçekleştirilmesi için alınacak borcun maliyeti belirlemektedir. Burada yatırımcı, borç alarak kurduğu fabrikadan elde edeceği gelir ödeyeceği faizden yüksek ise, bu yatırımı yapacak; aksi halde, bu yatırımı yapmayacaktır. Dolayısıyla, yatırımın sağlayacağı geliri ve faiz oranını nelerin etkilediğini ortaya koymak önemlidir. Bu çerçevede, yatırımın getirisinin uzun yıllar boyunca nasıl olacağının incelenmesi gerektiğini vurgulayan Keynes, bunun için satışlara ve fiyatlara bakılmasının uygun olacağını değerlendirmektedir. Bir diğer etken olan faiz oranı ise, aslında borç alınan paranın bedelidir. Dolayısıyla, arz talep ilişkisinin burada da cereyan etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Burada arzı, hükümetler veya merkez bankaları belirlemektedir. Ancak, talep kısmında ise, insanların neden kâğıt parayı ellerinde tutmak istediklerini inceleyen Keynes, bunun üç gerekçesinin olduğunu ifade etmektedir. Birincisi, insanlar günlük ihtiyaçları yani işlemsel amaçlar için; ikincisi, hastalık, doğal afet, hırsızlık gibi faktörlere karşı önlemsel amaçlar için; üçüncüsü, önlerine çıkabilecek yatırım fırsatlarını kaçırmak istemedikleri, yani spekülâtif amaçlar için nakite ihtiyaç duyarlar. Burada en çok spekülâtif amaçlar, faiz oranlarından etkilenmektedir. Çünkü faizlerin yüksek yani devlet tahvillerinin düşük olduğu durumlarda, durumun ters yönde değişeceği tahmin ediliyorsa insanların likidite tercihleri tahvil alma yolunda olacaktır. Sonuç olarak Keynes, faiz oranının, merkez bankasının bastığı kâğıt parayla ve insanların likidite tercihleri ile belirleneceğini ifade etmektedir (Stewart, 1972: 60-64).

Klasik Teori'den farklı olarak belirsizlik faktörünü ortaya koyan Genel Teori'nin (Milonakis ve Fine, 2009: 272) Klasik Teori'den şu dört önemli farklılığın bulunduğu ifade edilmektedir. Bunlar; cari reel gelir ile cari tüketim harcaması arasında istikrarı

sağlayan tüketim fonksiyonu, sermayenin marjinal etkinliği kavramına dayalı bir yatırım teorisi, paranın miktar teorisine alternatif olarak ortaya konan likidite tercihi teorisi ve muhtemel fiyat ve ücret katılıklarıdır (Felderer ve Homburg, 1987: 72-73'den aktaran Fisunoğlu ve Köksal Tan, 2009: 35). Dolayısıyla Keynes, üretim ve istihdam ile ilgili olarak Ordotoks görüşün dikkatini çekecek farklı fikirleri ortaya atmıştır. Bir ülkenin milli gelirinin, tüketim ve yatırım miktarlarının toplamına eşit olduğunu ifade ederek, ikisinin istihdam düzeyini belirlediğini vurgulamaktadır. Lâkin "şimdi niye bu istihdam düzeyi tam istihdam düzeyi olsun?" şeklindeki sorusuyla bir ülkenin tüketim ve yatırımdan kaynaklanan istihdam düzeyinin tam olması gerekmediğini, bunu sağlayacak bir şeyin olmadığını, bireysel tercihlerin enflasyona ve işsizliğe neden olmasının önünde bir engel bulunmadığını, böylece tam istihdam düzeyine kavuşturacak bir etkin talep düzeyinin varsayılamayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla Keynes, dönemsel bütçe açıkları beklenmekle birlikte, hükümetlerin tam istihdama kavuşmak için gerekli tüketim ve yatırımın yapılması için gerekli adımları atarak ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır (Stewart, 1972: 68-70).

Bir denge teorisi olarak ortaya konan *General Theory* (Genel Teori); tüketim, yatırım, tasarruf ve milli gelirden oluşan bağımlı değişkenlerin ilişkileri ile ilgilenmektedir. Bu çerçevede, yatırım ile tasarruf arasındaki denge şu şekilde açıklanabilir: Bir ülkenin üretimi ile geliri aynı olup, tüketmediği üretim malları onun yatırımı, gelirinden tüketime sağlamadığı ise, tasarruf olduğundan, ülkenin yatırımı tasarrufuna eşit olmaktadır. Keynes, yaptığı analizler neticesinde bu dengenin yatırım miktarındaki değişikliklerin milli gelir miktarını, dolayısıyla, tüketim ve tasarruf miktarını değiştirmek suretiyle bozulduğu sonucuna ulaşmakla birlikte, bu durum yapılan tasarruf ile yapılmak istenen tasarruf miktarının eşitlenmesine kadar sürecektir. Sonuç olarak, yatırımdaki artış, milli geliri arttıracak; yatırımlardaki azalma, milli gelirin azalmasına sebep olacaktır (Stewart, 1972: 72, 82). Bir başka ifadeyle, yatırım kararlarındaki belirleyiciler, Keynes tarafından, ekonomideki istikrarsızlığın nedeni olarak görülmektedir (Rivot, 2017: 1053).

Keynes'in, istihdam sorunundan yola çıkarak geliştirmiş olduğu teoriye göre, milli gelirdeki değişikliğin aynı oranda istihdam değişikliğine neden olmadığı ifade edilmektedir. Çünkü tam istihdam düzeyinde bir dengenin var olduğu durumlarda, yani işe alınacak işçinin olmaması durumunda, milli gelirdeki artış enflasyona neden

olacaktır. Zaten böyle bir durumu pek mümkün görmeyen Keynes, yatırımın veya tüketicinin artmadığı ve böylece milli gelir ve istihdam düzeyi yükselmediği takdirde, yüksek işsizlik seviyesinin süreceğini ifade etmektedir. Sonuç olarak Keynes, devletin başta mümkünse faiz oranlarını düşürmek veya kamu yatırımları yoluyla yatırımı arttıracak önlemleri alması noktasındaki müdahaleleri için gerekli fikir altyapısını oluşturmakta ve bunu bütçe açığı ihtimalini önemsemeyerek savunduğu ifade edilmektedir (Stewart, 1972: 83-84, 87).

Yukarıda açıklanmaya çalışılan Genel Teori için, Keynes'in niyetini yansıtmasa da, ekonomistler açısından metodik bir devrim yapan bir teori olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, devrimin bu yönde gerçekleşmediği düşünüldüğünde; makroekonominin nicel bilimsel bir disiplin haline gelmesi, ekonomik davranışların istatistiksel tanımlarının gelişmesi, hükümet yetkililerine ekonomi uzmanlığı konusunda güvenin artması ve bir ekonomiyi yönetmek maksadıyla kullanılan matematiksel kontrol teorisi gibi özelliklerin göz ardı edilmiş olacağı değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, Genel Teori, 1960'lı yılların ekonometrik modellerine rahatlıkla uyum sağlamaktadır (Lucas ve Sargent, 1979: 2). Dolayısıyla, Keynezyen ekonomi birçok açıdan modern makroekonomiler için merkezi konuma sahiptir. Çünkü iktisat teorisi içerisinde mikro ve makro arasındaki ayrımı sağladığı değerlendirilmektedir (Kutlu, 2018: 1821). Sonuç olarak Keynes'in kuramı, yukarıda ifade edilen ekonomideki anahtar değişkenler setinin (istihdam, gelir, faiz oranları ve fiyatlar) aynı anda belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Woodford, 1999: 5-6).

Bu kapsamda, şu ana kadar öncelikli olarak Keynes'in *Genel Teorisi* üzerinden, devletin ekonomiye müdahale etmesi için gerekli nedenler irdelenmiş olup, sonrasında Refah Devleti uygulamalarına temel oluşturması bağlamında, Genel Teori'nin önemli olduğu görülmüştür. Nitekim Keynes'in, yüksek kamu harcamalarından yana olmadığı da ifade edilmekle birlikte, Refah Devleti uygulamalarının kurucusu olduğu fikri oldukça yaygındır. Burada ifade edilen Refah Devleti, kesin bir tanımlamaya meydan okumakla birlikte; devletin ekonomik destek, sağlık hizmetleri, eğitim ve yiyecek ile barınma ve diğer sosyal hizmetleri içeren alanlardaki faaliyetlerini de ifade etmektedir. Bu çerçevede, Refah Devleti'nin yukarıdaki hedeflerini gerçekleştirmesi noktasında, bir yandan yaşam standartlarını destekleyerek eşitsizliği azaltmaya, bir yandan da maliyetlerin artmasını ve ahlaki yönden olumsuz değişikliklerin önüne geçecek

düzenlemeleri yapması gerektiği değerlendirilmektedir (Barr, 2004: 21'den aktaran Marcuzzo, 2019: 2-3).

Sonuç olarak, Keynesyen politikalar, modern ekonomik politika araçlarıyla donatılmış politikacılar ve devlet memurları yaratarak hükümetlerin ulusal ekonomileri yönetme yeteneği kazanmasına neden olmuştur. Bu nedendir ki, 1944 Mayıs'ında İstihdam Politikası Beyaz Kitabı'nın yayınlanmasıyla İngiliz hükümeti tarafından tam istihdamı ve sosyal refahı teşvik eden politikalar resmen kabul edilmiştir (Ikenberry, 1992: 299). Ekonomi analizleri için metodik bir devrim olarak ifade edilen Keynesyen ekonomi politikaları, refah devleti uygulamaları aracılığıyla, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı esnasında görülen yüksek işsizlik seviyelerine çözüm reçetesi sunarak, Büyük Buhran'dan sonraki yıllarda patlak veren İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmakta en çok kabul gören teori olmuştur. Çünkü tam istihdam fikrine dayanılarak geliştirilen ekonomi politikalarının temelde sağlam olmadığını düşünen Keynes, etkin talebi arttıracak, faizlerin düşürülmesini sağlayacak ve yatırımı arttıracak şekilde hükümet düzenlemelerinin hayata geçirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ortaya koymuş olduğu belirsizlik faktörünün yanında, yatırıma ve tüketime yönelik varsayımlarıyla mikro ve makro ekonomi arasındaki farkı ortaya koyarak ortodoks görüşe temelde karşı çıkmıştır. Ancak, tarihsel olayların ekonomi yönetimlerinde karşılıklı devrimlere yol açtığı düşünüldüğünde, daha sonra açıklanacak refah devleti uygulamaları sonrasında yaşanan 1970'li yılların enflasyon krizine çözüm bulamaması neticesinde neoliberal iktisatçıların karşı devrimiyle önemini yitirmiştir.

3.2.2. Refah Devleti

Refah devletinin temeli, 19. yüzyılda Birleşik Krallık'taki temel eğitimi sağlamak amacıyla çıkarılan yasalarla atıldığı ifade edilmekle birlikte (Alp, 2009: 266), refah devletinin 21. yüzyılda sosyal programlarda görülen artışa bağlı olarak gelişmiş sanayi toplumlarına özgü bir durum olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, refah devletinin maliyeti GSMH'nin beşte biri ile üçte biri seviyesinde gerçekleşmektedir. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ekonomik bolluğun 1970'lerden itibaren sona ermesiyle birlikte, sosyal programların da siyasal zorluklarla karşılaştığı değerlendirilmektedir (Pierson, 1996: 143). Böylece, refah devleti uygulamalarının gelişmiş devletler içerisinde daha çok yer aldığı görülmekte, bu

uygulamaların, Birleşik Krallık içerisinde teorik tartışmalardan uygulamalardaki çekişmelere kadar siyasetin önemli bir gündem maddesi olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede, Esping-Andersen (1990'dan aktaran Heywood, 2016: 249-250) üç tip refah devleti olduğunu ifade etmektedirler. Birincisi, ABD ve Avustralya örneğinde olduğu gibi, gereksinim içerisinde olanlara "güvenlik ağı"ndan fazlasını sağlamayı amaçlayan liberal refah devlet tipidir. İkincisi, Almanya örneğinde olduğu gibi, "makbuz karşılığı" ilkesine dayalı yardımlar ile işleri bir araya getiren kapsamlı bir hizmet olanağı sağlayan "şirketleştirilmiş" refah devlet tipidir. Üçüncüsü ise, çalışmanın ilgi alanına giren, İşveç ve Birleşik Krallık örneğinde olduğu gibi, Beveridge Raporu temelinde evrensel bir yardım sistemi içeren ve ulusal sigortacılığa ve tam istihdam politikalarına dayalı, sosyal demokrat refah devlet tipidir (Heywood, 2016: 249-250).

Birleşik Krallık'ta, Refah Devleti uygulamalarının hedefleri 1906-1914 yılları arasında kabul görmeye başlamakla birlikte, gerekli kanuni düzenlemelerin ancak 1944-1948 yılları arasında ve büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirebildiği ifade edilmektedir (Marcuzzo, 2019: 3). Çünkü daha önceki savaşlarda görülen devlet harcamalarındaki büyük artışlar, İkinci Dünya Savaşı'nda yerini refah devleti harcamalarına bırakmıştır (Crouch, 2008: 477). Bu çerçevede, 20.yy'ın ilk yıllarındaki "yeni liberalizm" bir ideoloji olarak, bireysel özgürlüğün artırılmasında önemli olacak; yaşlılık maaşlarının artırılması, işsizlik sigortasının getirilmesi, hastalık yardımlarının artırılması, kademeli vergi sisteminin uygulanması gibi faaliyetlerin başlatılmasını hedeflemekle birlikte gerçekleştirilen reformların, o dönemin şartları da göz önünde bulundurulduğunda küçük ve sınırlı kaldığı değerlendirilmektedir. Bu durum, Birleşik Krallık sosyal politikalarında mutsuz bir dönemin mutsuz bir sonu olarak, savaş hazırlıklarının başlamasıyla birlikte işsizlik sorununun ortadan kalkmasıyla değişmeye başlamıştır (Barr, 2004: 26'dan aktaran Marcuzzo, 2019: 4).

Bu çerçevede, 1942 yılında Sir William Henry Beveridge tarafından yayınlanan rapora değinilmesinde yarar vardır. Beveridge tarafından, Birleşik Krallık'ta, parlamento'ya sunulan rapor, savaş sonrası dönemde uygulanması gereken sosyal güvenlik politikalarının devlet tarafından yürütülmesini amaçlamaktadır. Burada Beveridge, sosyal ilerlemenin tutarlı bir hükümet politikası ile gerçekleştirilmesini arzulamaktadır. Bu çerçevede, gelir güvenliğinin tamamen gelişmiş bir sigorta

sistemiyle sağlanabileceğini, böylece, yoksulluğu ülkeden silebilmenin mümkün olacağını savunmaktadır. Ardından, yeniden yapılanmanın önündeki hastalık, cehalet, bakımsızlık gibi hususların giderilebileceğini ifade etmektedir. Beveridge, iki dünya savaşı arasındaki dönemde; yoksulluk, yaşlılık ve düşük doğum oranları gibi konular üzerine yaptığı araştırmalar neticesinde, azalan nüfusun önüne geçebilmek için çocuk ve anneliğin korunmasına yönelik çalışmalara önem verilmesi gerektiğini değerlendirmektedir. Ancak, işsizlik, sakatlık ve emeklilik gibi konuların da yer aldığı raporda, Beveridge'in, mevcut ekonomik durum ile bu konuların çözümü sürecinin nasıl yönetileceğinin bir vizyonunu ortaya koyduğu ifade edilmektedir (BBC, 2014).

Beveridge'in ortaya koyduğu rapor nedeniyle refah devletinin babası olduğu ifade edilmektedir. Ancak rapor, Avam Kamarası'nda ilk tartışıldığında plana politik olarak karşı çıkan azdı. Bununla birlikte, planın kısa sürede binlerce kopyasının satılması ve ordu arasında ucuz versiyonların dolaşması neticesinde popülaritesinin arttığı değerlendirilmektedir. Beveridge buradan aldığı güçle, Ekim 1944'te ilk defa Avam Kamarası'na girdi. Savaş sonrası dönemde ise, sağlam köklere dayandığı değerlendirilmesinin yanında, mevcut gelir programlarındaki eksikliğin, Beveridge planının eksik uygulanması neticesinde olduğu yönündeki fikir güçlenmekteydi. Sonuç olarak, Beveridge Raporu'nun, popüler ve demokratik bir yeniden dağıtım programı olarak görüldüğü de değerlendirilmektedir (Weale, 1979: 287).

Ardından, 1945 yılındaki seçimlerde Clement Attlee ve İşçi Partisi, Winston Churchill'in Muhafazakâr Partisi'ni yenmesinin ardından, Beveridge Raporu'nda belirtilen Refah Devleti'nin tanıtımını ilan etti. Bu çerçevede, herkes için ücretsiz tedavi olanağı sağlanmış ve 1948 yılında Ulusal Sağlık Servisi (National Health Service-NHS) kurulmuştur. Buna ek olarak, ömür boyu sürecek bir sosyal güvenlik ve faydalar sistemi uygulamaya konulmuştur. Nitekim Beveridge Raporu'nda ifade edilen ve Keynes tarafından desteklenen fikirlerin, günümüzde de modern Refah Devleti uygulamaları için temel teşkil ettiği görülmektedir (BBC, 2014).

Beveridge Raporu'nun, savaş sonrası dönemin şartlarına dair somut bir delil haline gelmiş olması ve ana hatlarıyla planın sadeliği sayesinde popülaritesinin arttığı değerlendirilmektedir. Tüm nüfusu kapsayan, herkesi temel ekonomik risklere karşı sigortalayan, tek tip katkılar sunarak tek tip faydalar ağı oluşturan yapısı, sadeliğini yansıtan unsurlar olmuştur. Bu çerçevede, sosyal sigorta kapsamındaki önlemlere zemin

hazırlayan Beveridge Raporu, vizyon genişliği ve talepleriyle heyecan vericidir. Beveridge Raporu, yoksulluğun ortadan kaldırılması noktasında gelirdeki kesintilere veya gelirle ilgili olmayan maliyetlere vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede, ücretsiz sağlık hizmetleri, tam istihdamı sağlamak veya rapordaki diğer isteklerin sağlanması için gelir üzerine köklü değişikliklerin gerektiği değerlendirilmektedir. Beveridge Raporu'nda ortaya koyulan planın çok fazla risk barındırdığı değerlendirilmekle birlikte, değişiklikler için ihtiyaç duyulan alanlar; işsizlik, sakatlık, ücretli istihdama bağlı olmayan bir kişi tarafından yaşanan geçim sorunu, emeklilik yaşı, kadınların evliliğe dair ihtiyaçları, cenaze masrafları, çocukluk, fiziksel hastalık veya yetersizlik olarak belirtilmekle birlikte, evli kadınların ihtiyaçlarına yönelik hükümlerin özellikle dikkat çekici olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Beveridge Raporu'na göre yukarıda ifade edilen problem sahalarına toplumun her kesiminin maruz kalmayacağı düşünüldüğü için toplum altı gruba bölünmüş böylece, bağlı olduğu risk çeşitliliğine göre sigortalanarak eşit katkı payı ödenmesi sağlanmıştır. Bu gruplardan birincisi; çalışanlar, yani normal mesleğinde hizmet sözleşmesi altında çalışan kişiler; ikincisi, işverenler, tüccarlar ve her türden bağımsız çalışanlar dahil olmak üzere, kazanç elde edenler; üçüncüsü, ev hanımları, yani çalışma çağındaki evli kadınlar; dördüncüsü kazanç elde edemeyen çalışanlar; beşincisi çalışma yaşının altındakiler; altıncısı ise, çalışma yaşının üzerinde emekli olanlar olarak belirtilmektedir. Bu çerçevede birinci gruptakiler; işsizlik sonucundaki gelir kaybına, mesleki sakatlıklara ve yaşlılık nedeniyle kazanamayacaklarına karşı sigortalanacaklardır. İkinci gruptakiler; yaşlılık veya kalıcı sakatlıklara karşı sigortalanacaklardır. Üçüncü gruptakiler; evlilik, boşanma, dul kalma noktasındaki masraflara karşı sigortalanacak ve eşleri olarak yaşlılık, işsizlik ve sakatlık maaşları alabileceklerdir. Dördüncü gruptakiler; yaşlılık ve kalıcı sakatlık nedeniyle gelir kaybına karşı sigortalanacak ve gelir kaynağı ortadan kalktığında ücretli istihdama uyacak nitelikte eğitim alması sağlanacaktır. Beşinci gruptakiler; ebeveyn sigorta yardımı ve birinci çocuktan sonraki çocuklar için yardım alacaklardır. Altıncı gruptakiler ise; yaşlılık nedeniyle emekli maaşı alacaklardır. Bütün bunların yanında, nüfusun tamamı ücretsiz sağlık hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri ve cenaze ile ilgili yararlarla sahip olacaklardır (Burns, 1943: 512-514).

Bütün bu planların gerçekleştirilebilmesi, toplumun problem sahalarına yönelik olarak hazırladığı reçetenin gereklerinin yerine getirebilmesi ve sürecin sağlıklı

işleyebilmesi noktasında, Beveridge Raporu, yeni bir Sosyal Güvenlik Bakanlığı kurulmasını önermektedir. Yeni kurulacak olan bu kurumun, merkezi ve yerel organlar vasıtasıyla, kurum dışındaki kamu destek hizmetleri ile Çalışma Bakanlığı sorumluluğundaki eğitim ve istihdam hizmetlerini bünyesine alması önerilmektedir. Sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin ise, mevcut sağlık sistemi içerisinde sürdürülmesini önermektedir. Sonuç olarak anormal farklılıklar içeren mevcut planlar yerine tek ve kapsamlı bir sosyal sigorta programı önerilmekte olduğu ifade edilmektedir (Gibbon, 1942: 336).

Refah devleti ile ilgili olarak, güçlü ekonomilerin güçlü refah devletleri ürettiği değerlendirilmekle birlikte, bu argüman zengin ve fakir ülkeler arasında yapılan politika karşılaştırmalarında geçerli olurken, zengin ülkeler arasındaki politika farklarını açıklamada bir anlam ifade etmemektedir (Pierson, 1996: 148). Buna paralel olarak, refah devleti fikrinin öncülerinden Keynes ve Beveridge arasındaki ilişkide bazı paradokslar da bulunmaktadır. Bunlardan birini ifade eden Skidelsky (2000: 265, 270'den aktaran Marcuzzo, 2019: 5)'e göre, Keynes'in aklındaki tek sorunun yukarıda planda ifade edilen hizmetlerin Hazine tarafından karşılanabilip karşılanamayacağı ile ilgilidir. Bu çerçevede, Keynes'in hiçbir zaman Beveridge kadar sosyal reformların savunucusu olmadığı, dolayısıyla Beveridge'e nazaran daha muhafazakâr fikirlere sahip olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan Moggridge (1992: 695'den aktaran Marcuzzo, 2019: 5), Keynes'in iç meseleler ile yeterince ilgilenememesini, Beveridge Raporu'nun hazırlandığı yıllarda ABD'de bulunmasına bağlamaktadır. Bu nedenle, Beveridge'ten farklı olarak savaş sonrası tam istihdamı sağlayacak kapsamlı bir planı bulunmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Beveridge'in 1937 yılında London School of Economics direktörlüğünden ayrılırken yaptığı konuşmasında Keynes'in fikirlerine ilgisinin düşük olduğu değerlendirilmektedir. Bunun nedeni Keynes'in, Beveridge'in fikirlerinin temelini oluşturan Ortodoks Teori'ye karşı cephe alması olarak ifade edilmektedir (Marcuzzo, 2019: 6). Bununla birlikte, Leydi Beveridge (Beveridge, 1954: 217) tarafından; Beveridge planının Keynes tarafından dikkatlice incelendikten sonra onaylandığı ifade edilmektedir. Fakat Keynes'in, Beveridge planının getirdiği yenilikleri sosyal güvenlik yardımlarının sadece mevcut katkı sınıflarıyla sınırlandırmayarak toplumun bütününe yayılması açısından takdir ederken, bütçe konusunda da endişelendiği görülmektedir. Keynes, kamu yatırımlarının, özel yatırımlarda yaşanan

dalgalanmalara karşı bir önlem alması gerektiğini değerlendirmektedir. Bu çerçevede, maliyetlerin işverenler tarafından karşılanması gereken durumlarda ödenecek olan yüksek vergilere karşı çıkmakta ve "işveren ona varlıklı bir işçi sağlama toplam maliyetini karşılamamalı mı? İşsizlerin açlıktan ölmesine izin verilirse, işverenlerin mevsimlik ya da döngüsel olarak istihdam talepleri tekrar arttığında işveren ne yapardı? Genel vergi mükellefleri neden bir liman işçisinin emekli maaşı havuzuna ödeme yapmalı?" gibi soruları sorarak fikirlerini ifade etmektedir. Ayrıca, belirli hizmetlerin maliyetini, sağlandıkları kaynaklarla mümkün olduğunca yakından ilişkilendirerek, devletin üretilen mal ve hizmetler için vergi mükelleflerine karşı sorumlu olması gerektiğini değerlendirmektedir (Keynes, 1971-1989: 224, 225, 252, 371'den aktaran Marcuzzo, 2019: 9).

Hem Keynes, hem de Beveridge'in bağımsız olarak işsizlikten kaynaklanan ahlaki ve sosyal problemlerle ilgilendiği ifade edilmekle birlikte, Beveridge tarafından herkesin ekonomik faaliyetlerin değişmezlerine ve değişkenliklerine karşı korunma ihtiyacı olduğunu vurgulanırken, Keynes ise, geleceğin gerçek sorununun yaşamın yeterli bir malzeme standardını sağlamadan ibaret olmadığı değerlendirmesinde bulunmaktadır. Sonuç olarak, Refah Devleti'nin iki önemli ismi piyasalara güvensizlik duyarken, buna karşılık tam istihdam sağlamak için devlet müdahalesine güvenmekle birlikte, ekonomik ve sosyal güvenliğin sağlanmasında yine liberalizmin gücüne güvenmemektedirler. Beveridge bu fikirlerini neoklasik iktisat teorisine dayandırırken, devrimci iktisatçı Keynes'in sosyal politikası için reformcu liberalizme güvendiği ifade edilmektedir (Marcuzzo, 2019: 9-10).

Refah devletinin önde gelenleri arasındaki farklılıkların yanında, liberal demokratik kapitalist toplumda refah devleti de bir ikilem içerisine girmektedir. Liberal demokrasilerde, resmi siyasi katılım evrensel boyutlarda yaygınlaştırılmış, siyasi çekişme hakları büyük oranda güvence altına alınmış ve vatandaşlık temelinde tanınan kaynaklar hakkında iddialarda bulunmaktadır. Bununla birlikte, kapitalizm mülk sahiplerine veya onların otorite sahiplerine kaynaklara ilişkin talep ve karar alma mekanizmalarına erişim hakkı tanımaktadır. Bu iki oyunun ayrıştığı liberal laissez-faire'in uygulandığı yerlerin aksine, oyunların üst üste geldiği tüm modern kapitalist refah devletlerinde, sosyal düzenin uzun vadeli dinamiği, vatandaş hakları rejimi ile

mülkiyet hakları rejimi arasındaki çatışma sürekli olarak artış göstermektedir (Gintis ve Bowles, 1982: 341).

Refah Devletine ilişkin olarak bazı farklı yaklaşımlar da mevcuttur. İkinci Dünya Savaşı sonrası erken dönemde, refah devleti, Keynesyen argümanların ve "insan sermayesi" argümanlarının bir kombinasyonunu ifade etmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi, Keynesyen ekonomik modelde, ekonomik büyüme, toplam talep kavramıyla sınırlandırılmıştır. Bu nedenle devletin, yeniden dağıtım politikalarını, ekonomik faaliyetlerin hızını, insanların tüketimini arttıracak önlemler almasını hızlandırması gerektiği değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, insan sermayesinin sağlık ve eğitim ile desteklenmesinin işgücü kalitesini arttırmak suretiyle ekonomik büyümeye katkı sağlanacağı değerlendirilmektedir (Gintis ve Bowles, 1982: 341).

Ekonomik büyümeye katkılar noktasında, Wilensky (1975: 47'den aktaran Myles ve Quadagno, 2002: 36), refah devleti üzerine ortaya konan teorilerin ilk defa deneysel olarak test edildiği çalışmada, ki sonuçlarının refah devletinin yeniden yapılandığı döneme ışık tutacağı değerlendirilmekte, refah devleti içerisindeki ekonomik büyümeye toplumdaki demografik değişimin aracılık ettiği sonucuna ulaşmıştır. Ancak, sanayicilik ve onunla ilişkili ekonomik büyüme ve nüfus yaşlanması gibi hususların refah devletinin gelişmesinde ortak bir eğilim sergilemesinin göz ardı edilmesi, bu teorinin zayıf yanı olarak ifade edilmektedir. Güçlü yanı ise, ortak eğilim çizgisi etrafındaki varyasyonların daha iyi açıklanabilmesidir. Çünkü karşılaştırılabilir seviyede ekonomik kalkınmışlığa sahip devletlerin refah devleti gelişim seviyeleri birbirine yakındır (Myles ve Quadagno, 2002: 36-37).

Birleşik Krallık'ta yaşanan siyasi gelişmelerin refah devleti ile ilişkisine bakıldığında, siyasetin sağa kayması, ekonomik değişiklikler ve refah devletinin kendi maliyetlerinin artmasının kemer sıkma politikalarına yani refah devleti uygulamalarında kesintiler yapılmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla, halkın talepleri ile refah devleti karşıtlığının getirdiği sıkışıklıktan kurtulmaya çalışan Muhafazakâr hükümetler genellikle iş dünyasından destek alarak sosyal politikaların hayata geçirilmesini sağlamaya çalışmaktadırlar (Pierson, 1996:145). Ayrıca, iş bulma noktasından devletten eylem beklemenin ötesinde bireylerin çaba göstermesi gerektiği fikri Muhafazakârlarca desteklenmekteydi. Nitekim Muhafazakâr siyasetçi Norman

Tebbit'in 1930'larda babasının iş aramak için bisiklete bindiği iddiası, bu politikayı desteklemek için ortaya atılmıştı (Spalding, 2011: 35).

Görüldüğü üzere, Keynesyen ekonominin bir sonucu olarak büyüme ve sosyal refah programlarını finanse etmek adına gerekli harcamaların artmasıyla, makroekonomik seviyede neoklasik ekonomik model tekrar saygınlık kazanmıştır. Buna ek olarak, neoklasik ekonomistlerin, daha fazla ekonomik güvenliğin büyümesini geciktirici ve emek arz etkilerini, sosyal programların işgücü kalitesini arttırıcı etkilerinden daha fazla vurgulamaları daha muhtemeldir. Neoklasik ve Keynesyen yaklaşımların birçok görüşüyle birlikte, emek saati başına verim artışı noktasında refah devletinin genelinin uzun vadeli ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi üzerindeki etkisini anlamalarını engelleyen bir analitik zayıflığı barındırdığı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede; işçi başına düşen sermaye mallarının miktarı ve kalitesi, işçilerde somutlaşan becerilerin kalitesi, iş sürecinin organizasyonu ve bunlara bağlı olarak, işverenin işçilerden yüksek düzeyde iş çabası sağlama kabiliyeti, işgücü saati başına çıktıyı ifade etmektedir. Marksist literatürde “emeğin emek gücünden çıkarılması” olarak bilinen bu son faktör, hem Keynesyen, hem de neoklasik teorilerde sürekli olarak göz ardı edilmektedir. Ekonomistler tarafından bu emek disiplini ile ilgili problem kabul görmekle birlikte, geleneksel teorilerde bu emek disiplininin göz ardı edilmesinin iki sistematik metodolojik hata nedeniyle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Birincisi, iktisatın ekonomi içerisindeki politik ilişkilerin doğasını gizleme eğiliminde olması olarak ifade edilmektedir. Kapitalist ekonomilerde iktidar, ekonomik hayatın yapısı ve dinamiğinin değerlendirilmesi esnasında çevresel olarak görülmektedirler. İkincisi ise, birey ile kollektivite arasındaki ilginin her yerde ayrı ayrı sapması nedeniyle ortaya çıkan ve "bedavacı problemi" olarak ifade edilen durum olduğu değerlendirilmektedir (Gintis ve Bowles, 1982: 341-342). Bununla birlikte, Keynesyen ekonominin özellikle sıradan insanları, piyasadaki hızlı dalgalanmalar sonucu yaşam standartlarının etkilenmesi noktasında koruduğu, ardından da seri üretim endüstrisinin kendinden emin tüketicileri olmalarını sağladığı ifade edilmektedir (Crouch, 2008: 477).

Bu çerçevede, kapitalizmde, emek de dâhil olmak üzere girdilerin ortak kombinasyonu ve işverenin resmi yargı yetkisini işçilerin birim zamanındaki emeğin gerçek performansına dönüştürme süreci olarak iki tür ilişki ağından oluşan üretim sürecindeki bu hedeflere ulaşmada çeşitli strateji ve araçlar kullanılmaktadır. Bunlardan

birincisi, "havuç stratejisi" olarak ifade edilen işçilerin hedeflerini ve amaçlarını etkilemeyi içeren stratejidir. İkincisi ise, "ubuk stratejisi" olarak ifade edilen işçinin davranışına uygulanan kısıtlamaları optimize etmeyi içeren stratejisidir. Burada, vatandaşların gelirindeki artışın hem mutlak, hem de kazanılan gelirle ilgili emeğın üretkenliğı üzerindeki etkisi incelendiğinde karşımıza üç genel etki çıkmaktadır. Birincisi, çok sayıda kapitalist ülkede ortaya çıkan "makro havuç" etkisidir. Burada, bireylerin gelirindeki artışı noktasında refah devleti uygulamalarının iş çabasını arttırabileceğı değerlendirilmektedir. İkincisi, "mikro havuç" etkisi olarak ifade edilmektedir. Refah devleti ve Keynesyen para politikaları ile işsizliğin ve işsizlik süresinin azaldığı görölmekle birlikte bu durum, ücretler ve maliyetler üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, işten çıkarılma maliyetinin azalması ile yüksek düzeyli çalışma temposu çabasının ortadan kalktığı değerlendirilmektedir. Üçüncüsü ise, devletin yeniden dağıtım sürecindeki artışların ücretlerin duyarlılığı ve iş çabasının işsizlik düzeyine etkisi ile ilgilidir. Yukarıda da ifade edildiğı gibi, vatandaş gelirindeki artış hem iş anlaşmasının fesih maliyetinin azalmasına, hem de iş çevrimi üzerindeki değişkenliğı azaltmaktadır. Böylece, durgunluğun işçi disiplinine etkili olmadığı görüşü savunulabilmektedir (Gintis ve Bowles, 1982: 342-343).

Bu noktada, refah devletinin en önemli etkilerinden birisi, sermayenin emek üzerindeki gücünün sürdürölmesine yönelik makroekonomik planları geciktirici büyümeyi savunmaya zorlamak olarak değerlendirilmektedir. Bir diğer önemli etkisi ise, elverişli bir yatırım ortamı yaratabilmesidir. Bu yaklaşımlardan ortaya çıkarılabilecek önemli bir sonuç ise, refah devletinde tutarlılık gösteren ekonomik evrim kalıplarının, kaos, durgunluk ve yeni ekonomik sistemlerin gelişimini içerecek şekilde genişletilmesi olarak ifade edilmektedir. Halen, hâkim olan neoklasik ekonominin temel dayanağı olarak, işgücü piyasası ekonomik istikrarın merkezi aracı olarak gösterilmektedir. Bu noktada, emeğın havuç politikaları için oldukça sistematik bir baskı yaptığı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Keynesyen model, aşırı tasarruf arzının giderilmesinde faiz oranının rolünün reddedilmesinden ziyade aşırı emek arzının ortadan kaldırılmasının aracı olarak ücret oranı esnekliğini reddetmektedir. Keynesyen ekonomi politikasının, emekçi disiplinine havuç yaklaşımının dahil edildiğı savaş sonrası dönemi karakterize eden sermaye ve emek arasındaki uyumun ilkelerini belirleyen bir politika olduğı değerlendirilmektedir (Gintis ve Bowles, 1982: 343-344).

Buraya kadar refah devleti ile ilgili olarak, Keynesyen politikalar ve Beveridge Raporu ilişkisi de dâhil edilmek üzere, refah devletinin ortaya konmasına yol açan gerekçeler, refah devleti uygulamalarının içeriği ve Birleşik Krallık'ta ilk ortaya çıktığı dönemden karşı neoliberal devrime kadar geçen süredeki sonuçları irdelenmeye çalışılmıştır. Bundan sonra, başta İngiliz siyasal ve toplumsal yapısındaki dönüşümü anlayabilmek ve refah devleti politikalarının özellikle daha sonraları yaşadığı değişimi ortaya koymak gerekmektedir. Bu çerçevede, küresel ekonomik değişimlere paralel olarak ortaya çıkan yeni sanayileşme mantığının ulusal sosyal politikaların birbirine benzeşmekte olduğu ifade edilmektedir. Çünkü sermaye piyasalarının küreselleşmesi neticesinde, hükümetlerin kullandığı ekonomik politika araçlarının ve sosyal politika seçeneklerinin kısıtlandığı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, para ve maliye politikalarında karşılaşılan kısıtlamalara rağmen, vergi matrahlarının açıkları kapatmada yeterli olması durumunda paranın arzı noktasında bir kısıtlamaya gitmenin yani kemer sıkma politikalarını devreye sokmak için yeterli kanıtlar bulunmadığı da değerlendirilmektedir. Bu noktada, daha önce de ifade edildiği gibi, bazı sosyal politikalar aracılığıyla, insan sermayesinin oluşumu ve belirli işgücü piyasasında esnekliğin genişletilmesinin ekonomik büyümeye katkıda bulunabileceği de ifade edilmektedir (Garrett ve Lange, 1991: 541).

Refah devleti genişleme modellerini açıklamada en önde gelen bir yaklaşım olan güç kaynakları perspektifine göre, sosyal kaynakların dağıtım varyasyonlarının sınıflar arasındaki siyasi farklılıkların dağılımına bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Ortaya çıkan sınıf temelli mücadelenin, çalışanların ve işçilerin pazarlık edebilme gücünün kazanılmış olması nedeniyle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Çünkü sosyal programlar, işçi dayanışmasını arttırarak, çalışanların ekonomik kırılganlığı azaltılmaktadır. Buna ek olarak, güçlü sendikalar ve özellikle sol partiler sosyal programların gelişmesinde öncülük yapmaktadırlar. Bu çerçevede, Güç Kaynakları Yaklaşımı'nın, İkinci Dünya Savaşı sonrası otuz yıl boyunca sosyal koşullardaki değişimlerin hesaplanmasında önemli başarı sağladığı değerlendirilmektedir (Pierson, 1996: 150).

Refah devletinin genişlemesine yönelik olarak Kurumsalcılar tarafından iki iddia ortaya atılmaktadır. Birincisi, daha önce vurgulandığı üzere, güçlü devletlerin yüksek idari kapasiteleri ve kurumsal yapısındaki yüksek uyum seviyesi neticesinde güçlü refah devleti üretmesi muhtemeldir. Bir başka ifadeyle, kapsamlı idari ve finansal kaynaklar,

sosyal politikaların genişlemesini kolaylaştırmaktadır (Heclo, 1974'den aktaran Pierson, 1996: 152). Bununla birlikte, siyasi otorite zayıfladığı zamanlarda, köklü azınlıkların çoğu zaman sosyal mevzuatı engellediği ifade edilmektedir (Banting, 1987'den aktaran Pierson, 1996: 152). Bu çerçevede, federalizm, güçler ayrılığı, güçlü iki meclis yapıları veya referanduma güvenme gibi olguların refah devleti gelişimini kısıtlayabileceği vurgulanmaktadır (Pierson, 1996: 153).

Sonuç olarak, ekonomiye müdahale edilmediği takdirde düzenli bir istihdam açığının olacağı kabulü üzerine geliştirilen refah devleti uygulamaları, sağlık ve emeklilik gibi hizmetlerin millileştirilerek genişletilmesine ek olarak, endüstrilerin de devletleştirilmesiyle yapılan ekonomiye yönelik doğrudan müdahaleler neticesinde, politik kontrol ile ticari özgürlüğün karıştırıldığı, karmaşık bir yapının ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Barry, 1989: 117). Ayrıca, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sosyal sıkıntılardan kurtulmak amacıyla ortaya koyulan Beveridge Raporu, klasik liberal ekonominin başarısızlığına karşı bir reçete olarak sunulan Keynesyen ekonomik model ve İşçi Partisi tarafından desteklenen sosyal programları ifade eden refah devleti uygulamaları neticesinde güçlü sendikalaşma, sigorta kazanımları, emeklilik, konaklama, doğum, çocuk, evlilik ve cenaze gibi konularda elde edilen kazanımlar İngiliz toplumsal yapısına kalıcı siyasal ve sosyolojik etkiler bıraktığı görülmektedir. Çünkü, kazanımlarından vazgeçmeyen ve kimileri tarafından "bedavacı" olarak ifade edilen seçmen kitlesi, işçilere yönelik sanayileşmenin getirdiği sıkıntılardan kurtulan sendikalı kitlenin ve hali hazırda liberal ekonomi karşıtlarının vazgeçilmez kazanımlar elde ettiği görülmektedir. Bu politikaların, işsizliği azaltmada ve sosyal refahı arttırmada başarılı olduğu görülmektedir. Nitekim bunun maliyeti ve küreselleşen sermayenin hükümet üzerindeki baskısı ile birlikte ortaya çıkan enflasyon krizine çözüm bulunamaması, neoliberal karşı devrimin gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Ancak, uzun soluklu güçlü muhafakazar hükümetler tarafından kemer sıkma politikalarının çare olarak görülmesine rağmen, bu politikalar refah devleti ile yaralarını saran kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bununla birlikte, 1979 yılından itibaren iktidara gelen Thatcher hükümetinin neoliberalizmin yerleştirilmesi için ciddi çaba sarf ettiği görülmektedir.

4. BÖLÜM: BÜYÜK BUHRAN SONRASI BİRLEŞİK KRALLIK'TAKİ DÖNÜŞÜM

1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşümün ortaya konması amacını taşıyan bu çalışmada, sonuçlara ulaşabilmek adına buraya kadar Birleşik Krallık coğrafyası, tarihi ve dini, Birleşik Krallık'taki toplumsal sınıflar, siyasal kültür kavramı ve tipleri çerçevesinde Birleşik Krallık siyasi kültürü irdelenmiştir. Ayrıca, gelişmiş bir demokrasi olarak ifade edilen Birleşik Krallık'ın siyasal yapısı kapsamında; yasama, yürütme, yargı, seçim sistemleri, siyasal partiler, baskı ve çıkar grupları, Büyük Buhran'dan sonraki süreçte ekonomik ve siyasal temelli gelişmeler ile bunların siyasete etkileri gibi konular irdelenerek kapsayıcı bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, bu bütün içerisindeki birçok unsur Birleşik Krallık siyasal ve toplumsal yapısına yönelik açıklamaları ve ipuçlarını barındırmaktadır. Bu kapsamda, çalışmanın bu bölümünde Birleşik Krallık ile ilgili bu ipuçları, çıkarımlar ve sonuçlar ışığında siyasal ve toplumsal dönüşüm irdelenecektir.

Birleşik Krallık'taki siyasal ve toplumsal dönüşüm ile ilgili olarak öncelikle İngiliz siyasi kültürü ile ilgili gelişmeler ele alınacaktır. Bu çerçevede İngiliz siyasal kültürü ile ilgili olarak, literatürde en çok bilinen çalışmanın Almond ve Verba tarafından 1963 yılında ortaya koyulan *The Civic Culture* olduğu ifade edilmişti. Bu çalışmada, Birleşik Krallık ile ilgili değerlendirmeler etnosentrik bir yaklaşımla, Anglo-Sakson kültürünün üstün olduğu düşüncesiyle yapılan analizleri ihtiva etmektedir. Çünkü yapılan karşılaştırmada analiz birimi, yaklaşımların doğruluğu, çalışmanın ülkeler arasında eşit koşullar altında yapılmamış olması gibi hususlarda eksiklikler bulunmaktadır. Ayrıca, *The Civic Culture* çalışmasından bağımsız olarak siyasal kültürün psikolojik, antropolojik, sosyolojik ve tarihsel bir bakış açısıyla ortaya koyulabileceği de değerlendirilmektedir (Çalışkan, 2016).

Bu kapsamda, Birleşik Krallık'ın siyasal kültür tipini ortaya koymadan önce, İngiliz kültüründe modernliğin gelenekle birleştiğini vurgulamak gerekir. Birleşik Krallık'ta var olan siyasal kültürün modernleşme ile gelenekselleşme arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak gerçekleştiği ve bu etkileşimin önemli bir değişimi etkileyecek kadar keskin, ancak zamanla parçalanma veya kutuplaşma yaratacak kadar sert veya çok yoğun olmadığı ifade edilmektedir. Tarihi süreç içerisinde, böyle değişikliklerin ilk ilham kaynağı olarak ülkenin Roma Kilisesi'nden ayrılması gösterilmektedir. İkinci olarak, güçlü bir tüccar sınıfının ortaya çıkması ve bunların

aristokrasi ile girdikleri hukuksal mücadelelerin başlaması olmuştur. Bu çerçevede, kırsal kesimde güvenli yerel güce sahip bağımsız aristokratlar ile zengin ve kendine güvenen tüccarların feodal mülk geleneğini parlamento geleneğine dönüştüren ve Birleşik Krallık'ın çoğulculuğunu yıkmadan mutlakiyet döneminden geçmesini sağlayan güçler olduğu değerlendirilmektedir. Böylece İngiltere, Sanayi Devrimi'ne seçkinler arasında siyasal bir kültürle girmiş, bu da on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda görülen sosyal yapıdaki değişimlerin hızlı ve keskin süreksizlik olmadan gerçekleşmesini mümkün kılmıştır. Aristokrat Whigs, meclis üstünlüğü ve temsil ilkelerini güvenli bir şekilde kurmak için sanayicilerle koalisyona girmeyi mümkün kılmıştır. Geleneksel aristokrat ve monarşik güçler, halkın desteklenmesi için laik eğilimlerle rekabet edebilecek, rasyonalizmlerini hafifletecek ve onlara ulusun ve onun eski kurumlarının kutsallığına duydukları sevgi ve saygıyı verebilecek kadar bir siyasal kültürü ortaya koydukları ifade edilmektedir (Almond ve Verba, 1963: 5-6).

Bu çerçevede, Almond ve Verba'nın *The Civic Culture* çalışmasında ortaya koyulan siyasal kültür tiplerinden “Tebaa-Katılımcı” siyasal kültür tipinin Birleşik Krallık'ta hâkim olduğu değerlendirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kimlik duygusunun merkezi otorite düzenlemelerine uyma sürecinin öncelikli bir sorunu teşkil ettiği ifade edilmekte ve bu durum Birleşik Krallık'ın gelişmiş bir demokrasi olma sürecinde karşılaşılan bir durumdur. Bir başka ifadeyle, katılımcı kültüre geçiş sürecinde kişilerin yerel özelliklerini koruması demokratik altyapının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır ki, bu durum İngiliz siyasal kültüründe açıkça görülmektedir. Bu süreçte, yerel otoriteler, belediye şirketleri, dini topluluklar ve lonca, özgürlük geleneğinin devam ettiği tüccarlar geliştirmekte olan İngiliz demokrasisinde ilk çıkar grupları haline gelmiştir. Bu kapsamda, tebaa kültürünün gelişmesi yerel ve mahalli yapıları yok etmekten ziyade devlet içerisinde İngilizleri etkin kılacak bir biçime dönüştürmüştür (Almond ve Verba, 1963: 24).

Tebaa-Katılımcı siyasal kültür tipine örnek teşkil eden İngiliz siyasal kültürünün, yukarıda ifade edilen siyasal kültüre ilişkin yaklaşımlardan Kültür Teorisi Yaklaşımıyla açıklanabileceği değerlendirilmektedir. Birleşik Krallık, uzun soluklu bir evrim süreciyle demokratikleşmiş bir devlettir. Ada uzun yıllar çok kültürlü ve çok etnik yapılı bir görünüm sergilemiştir. Öyle ki, tarihte Keltler, Vikingler, Normanlar, Romalılar, Angıllar ve Saksonlar tarafından istila ve işgallere uğramış ve karmaşık bir kültür yapısı

kazanmıştır. Günümüzde ise, genel anlamda bir Anglo-Sakson kültürünün hâkim olduğu ancak Galler, İskoçya, Kuzey İrlanda ve İngiltere'nin oluşturduğu bir krallık olarak çok kültürlü bir yapıyı sergilemektedir (Yayla, 2014: 97). Bu çerçevede, antropolojik gelenek içerisinde yer alan Kültür Teorisi Yaklaşımı'na göre, bireylerin tercih yönelimleri birbirleriyle girdikleri etkileşim tarafından şekillenmektedir. Dolayısıyla, Birleşik Krallık tarihinde görüleceği üzere, erken dönem İngiliz toplumundan Sanayi Devrimi'ne, hatta günümüze kadar geçen süreçte toplum içerisinde sınıf temelli alt kültür gruplarının var olduğu ve bu alt kültür gruplarının birey davranışlarını etkilediği değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, İngiliz toplumunda hiyerarşik ve eşitlikçi alt kültür gruplarının yaygın olduğu ifade edilmektedir (Wilson, 2000: 265-266). Sonuçta, bu Birleşik Krallık'ın kuruluşundan bu yana kralı, kuralları, gelenek ve görenekleri koruma ve kollama amacını taşıyan kişilerin oluşturduğu muhafazakâr Tory'ler ile eşitlikçi ve çoğunlukçu fikirler ışığında gelenek ve görenekler ile mücadele içerisinde yer alan Whig'ler toplum yapısını yansıtmaktadır. Dolayısıyla, bu düzenin günümüz iki partili İngiliz siyasetinde hala geçerli olduğu görülmektedir.

Fakat 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası süreçte Birleşik Krallık'ın siyasi kültürü, siyasi yapısı ve toplumsal yapısı bazı değişikliklere uğramıştır. Bu çerçevede, İngilizlerde kişiler arası güvenin, siyasi kurumlarındaki gururun ve siyasi yeterlilik duygularının yüksek olduğu ifade edilmekle birlikte (Inglehart, 1988: 1204), özellikle, Almond ve Verba'nın *The Civic Culture* çalışmasında da İngiliz siyasi kültürü açısından Birleşik Krallık'ın önemli derecede siyasi katılımı olan, sosyal güven ve sivil örgütlenmenin yüksek bir ülke olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, İngilizlerin ölçülü, karşılıklı toleransa sahip ve kanunlara saygılı bir toplum oldukları da ifade edilmektedir. Ancak, bunlardan özellikle siyasi katılımın yukarıda tablo 2.1'de de ifade edildiği üzere oldukça düştüğü değerlendirilmektedir. Bu değişim özellikle refah devleti sonrasındaki dönemde daha belirgin bir biçimde görülmektedir. Çünkü refah devleti ve öncesi dönemde seçmen yaşı 1969 yılında ancak 18 yaşına düşürüldüğünden, parlamentonun oluşturulmasından bu yana seçimlere katılım ve siyasi partilere üyelik gibi siyasi katılımın bir artış içerisinde olmasına karşılık, 1980 yılından itibaren tekrar liberalleşmenin ve küreselleşmenin getirdiği etkiler neticesinde düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, sosyal güven ve özellikle de hükümet ve politikacılara duyulan güven belirgin biçimde azalmıştır. Geleneksel siyasi katılım biçimlerinde

(oylama, parti üyeliği ve kimlik belirleme), belki de doğrudan sivil toplum kuruluşları ve organizasyonlar aracılığıyla eyleme katılımın artması ile dengelenen, yasadışı ve hatta şiddet içeren davranışlara yönelik artan bir çare olarak karşılık gelen bir azalma olmuştur (Leach, Coxall ve Robins, 2011: 66).

Siyasal katılım çerçevesinde seçimlere katılım düzeyi ve siyasal partilere üyelik sayıları gibi konular siyasal dönüşümü ortaya koyma noktasında araştırmacıya veriler sunmaktadır. Nitekim, Almond ve Verba (1963: 186-204) tarafından yapılan anket araştırması çalışmasında ortaya çıkan sayısal veriler ışığında, Birleşik Krallık'ta politikalarla katılım hem politik sisteme duygusal yönelim, hem de sistemin spesifik pragmatik beklentileri ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, gerçek siyasetin dışında İngilizlerin ne sadece belirli sistem performansı ile ilgili siyasi katılımı, ne de sembolik düzeydeki siyasal sistemle ilgili siyasi katılımı bulunduğu vurgulanmaktadır. Ancak, bu etnosentrik çalışmanın aksine refah devleti döneminden sonra, yani 1980'li yıllardan sonra siyasal partilere üyelik oranının düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle Tony Blair'in İşçi Partisi ile ilgili olarak tam tersi bir durum söz konusudur. Aslında, Yeni İşçi Partisi'nin İngiliz siyasetine yönelik değişik sonuçlara yol açtığını ifade etmek gerekir. İşçi Partisi 1994-1998 yılları arasında üye sayısında artış sağladı. Çünkü Thatcher döneminden sonra demoralize olmuş bir Muhafazakâr Parti karşısında genç ve dinamik bir lider olan Tony Blair tarafından partinin örgüt yapısında değişiklikler gerçekleştirilmesi, parti kaynaklarını işe alma ve üyelikler konusunda kullanılması ve bu değişikliklerin kampanyalar aracılığıyla halka duyurulması neticesinde üyelik artışı sağlamıştır. Halk için burada cazip gelen nokta ise, partilerin politikalarında etkili olabileceği inancıdır. Bir başka teşvik olarak, yeni işe alımların büyüyen, canlı ve sosyal bir organizasyona dönüşeceği fikrinin yayılması olmuştur. Ancak bu özel teşvikler, 1997 yılından itibaren başlangıçtaki etkisini yitirmiş ve parti üyelik sayısı tekrar düşme eğilimine girmiştir (Seyd ve Whiteley, 2004: 356-357). Muhafazakâr Parti'de ise, tablo 2.1'de görüleceği üzere sürekli bir azalma durumu mevcut olup bunu tersine çeviremedikleri, aynı zamanda doğru teşviklerle siyasal parti üyeliklerinin de artırılabilmesi görülmektedir. Ayrıca, seçim bölgeleri başına ortalama üye sayısının belirtildiği tablo 4.1'de de görüleceği üzere, siyasal katılımın düşme eğilimi 1980 sonrası dönemde hızlanmıştır.

Tablo 4.1. Seçim Bölgesi Başına Ortalama Parti Üyesi Sayısı, 1992-2001

	1992	1997	2001
Muhafazakar	1542	732	646
İşçi	444	592	475
Liberal Demokrat	166	162	130

(Fisher, Denver ve Hands, 2006: 507).

Peki, demokrasilerde siyasal katılımın önemli göstergelerinden birisi olan seçimlere katılım düzeyi ne durumdadır? Şüphesiz seçimlere katılımın yüksek olması, siyasi idarenin meşruiyetini arttıracığından, seçimlere yüksek katılım oranları arzu edilen bir durumdur. Lakin Milbrath (1965: 16-22'den aktaran Leach, Coxall ve Robins, 2011: 58)'a göre, siyasete yönelik toplumun büyük çoğunluğu pasif bir tutum izlemektedir. Daha az sayıda insan sadece oy kullanmak yoluyla siyasete katılırken, az bir kesimin siyasette aktif olduğu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ta siyasi parti üyeliklerinde olduğu gibi, seçimlere katılım 1950'li yıllardan itibaren azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Öyle ki, 1950'de seçimlere katılım oranı %80 dolaylarında iken, 1992'de %77.7, 1997'de %71.5, 2001'de %59, hafif bir artışla 2005'te %61, 2010'da %65 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, 2008 Londra Belediye Başkanlığı seçimlerinde katılım oranı %45, 2009 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %34, 2011 Kuzey İrlanda parlamentosu seçimlerinde %55 ve 2011 yılında Alternatif Oy referandumuna katılım oranı % 42 olarak gerçekleşmiştir (Leach, Coxall ve Robins, 2011: 59). Sonuç olarak, refah devleti döneminin getirdiği hayal kırıklığı, Thatcher ile başlayan liberalleşme ve küreselleşme süreci ile Tony Blair iktidarının sonunda yaşanan ekonomik kriz neticesinde, özellikle 1980 sonrası dönemde seçimlere katılım oranları oldukça düşmüştür.

Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşüm kapsamında, İngiliz siyasal kültürü Kültür Teorisi yaklaşımıyla da açıklandığına göre, alt kültür gruplarının temelini oluşturan sosyal sınıfların Birleşik Krallık'ta siyasal tercihleri önemli hale gelmektedir. Öyle ki, Birleşik Krallık'ta sosyal sınıf uzun zamandır oylamayı açıklayan önemli bir faktör olarak ortaya çıkmasına rağmen, sosyal sınıfların öncekinden daha az önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, “işçi” adından da anlaşılacağı gibi, İşçi

Partisi'ne bağılı sendikaların üyesi olan işçi sınıfının çıkarlarını temsil etmek üzere kurulmuş bir partiydi. Muhafazakar Parti'nin ise, yoksulluğa sahip orta sınıfın çıkarlarıyla ilişkilendirildiğı ifade edilmektedir. Gerçekten de, 1967'de İngiliz siyaset bilimci Peter Pulzer sosyal sınıfların İngiliz siyasetinin temeli ve diğler unsurların süsleme ve detay olduğunu vurgulamıştır (Leach, Coxall ve Robins, 2011: 81).

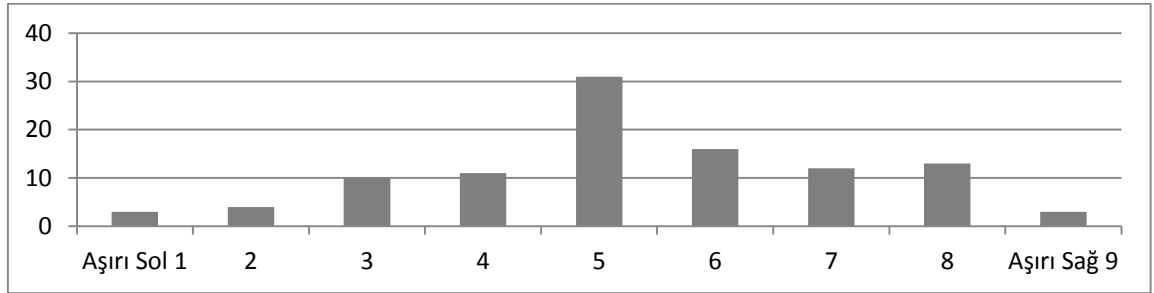
Bununla birlikte yaygın bir diğler görüş ise, Sınıf Düzeltme Tezi (Class Dealignment Thesis) olarak adlandırılan teze dayalı olarak, sosyal sınıfların ölmekte olduğu veya sosyal birleşmelerini kaybettikleri ve siyasal ilgi ile ideolojilerinin benzer hale geldiğı görüşüdür. Bu nedenle, bireyler eskisinden daha az politik hareket içerisinde bulunmaktadırlar (Heath, Evans ve Payne, 1995: 563). Bu çerçevede, özellikle 1980 sonrası dönemde, siyasete ilişkin birçok konuda olduğu gibi sosyal sınıfların oy tercihleri arasındaki farklılık zamanla bulanıklaşmıştır. Öyle ki, tablo 4.2'de görüleceğı üzere, sınıf temelli oy tercihlerinde ciddi oranda bir azalma ve homojen hale gelme eğilimi vardır.

Esas itibariyle bütün modern demokrasilerde görülen ideolojik merkezdeki güçlü kümelenme eğiliminin demokrasinin sürdürülmesi bakımından gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Öyle ki, merkez-zirveli değışimin görülmediğı U biçimli bir dağılımın sonuçları arasında bir iç savaş durumunun muhtemel hale geldiğı vurgulanmaktadır (Roskin, 2016: 65). Bu çerçevede, İngiliz siyasetindeki önemli bir değışim ise, merkeze doğru yönelme eğilimi neticesinde sınıf temelli oy tercihlerinin daha homojen hale gelmesidir. Bu noktada, özellikle 1997 yılındaki seçimlerde Yeni İşçi Partisi'nin siyasal spektrumda merkeze kaymasının sınıf temelli oy tercihlerinin ciddi oranda azalmasına neden olduğu vurgulanmaktadır (Evans, Heath ve Payne, 1999'dan aktaran Andersen ve Heath, 2002: 125). Nitekim İngiliz seçmenin sağ-sol açısından dağılımın gösterildiğı tablo 4.3'de de görüleceğı üzere, İngiliz seçmeni merkez-zirveli bir şekilde oy tercihlerini kullanmakta olduğundan, sınıf temelli oy tercihlerinin bulanıklaştığı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, daha önce de ortaya koyulan, Büyük Buhran sonrası süreçte görülen İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti politikalarında, refah devletinin toplum üzerinde yarattığı etkilerden dolayı ortak bir yol bulma arayışı, 1997 yılına gelindiğinde Tony Blair tarafından başarılı bir şekilde sonuçlandırılmıştır.

Tablo 4.2. Sosyal Sınıfların Oy Dağılımı⁸

Sınıflar	AB	C1	C2	DE
Yıl	1945-1958			
Muhafazakâr	85	70	35	30
İşçi	10	25	60	65
Yıl	2005			
Muhafazakâr	28	32	40	48
İşçi	37	36	33	25
Liberal Demokrat	29	23	19	18
Diğer	6	9	8	9
Yıl	2010			
Muhafazakâr	29	26	22	44
İşçi	36	42	39	28
Liberal Demokrat	28	26	24	15
Diğer	7	6	15	13

(Leach, Coxall ve Robins, 2011: 83-84).

Tablo 4.3. İngiliz Seçmenin Durumu

(Roskin, 2016: 65).

İngiliz siyasal kültürünün zaman içerisinde yarattığı en önemli eser olarak değerlendirilebilecek olan Westminster modeli temsili bir demokrasiyi ifade etmektedir. Daha önce ifade edildiği üzere, parlamento egemenliğinin belirgin olduğu Birleşik Krallık'ta, halk oylamalarının (referandum) anayasal uygulamalara yabancı olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim Jean Jacques Rousseau "İngiliz halkı kendisini hür sanıyor

⁸ Tabloda yer alan sınıflardan AB sınıfı profesyoneller ve yöneticileri, C1 sınıfı beyaz yakalıları, C2 sınıfı işçi sınıfını ve DE sınıfı ise daha düşük sosyal sınıfları ifade etmektedir.

ama çok yanılıyor. O, ancak parlamento seçimleri sırasında hürdür; bir kez Parlamento üyeleri seçildi mi, tekrar köleliğe döner ve hiçleşir" diyerek temsili demokrasinin toplumu egemen kılmadığı yönündeki şikâyetini dile getirmiştir (Rousseau, 1954: 108'den aktaran Lijphart, 1996: 173). Çünkü temelde parlamento egemenliği ile halk egemenliği birbiriyle uyuşmayan kavramlardır. Ancak, İngiliz siyaseti içerisinde halk oylamalarının bir ölçüde yer aldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla, Birleşik Krallık için gelişmiş bir demokrasiden bahsediliyorsa, temsili demokrasiyi doğrudan demokrasiye dönüştürmenin yolu olan halk oylamalarının İngiliz siyasal yapısında ne denli yer edindiğine de bakmak gerekmektedir (Lijphart, 1996: 17, 170, 172).

Tablo 4.4. Birleşik Krallık'ta Ulusal ve Bölgesel Referandumlar 1973–2016

Tarih	Bölge	Konu	Katılım	Sonuç	Çıktı
08.03.1973	Kuzey İrlanda	Kuzey İrlanda Sınırı	%58.7	%98.9	Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak kaldı.
05.06.1975	Birleşik Krallık	AT Üyeliği	%64.0	%67.2 Evet	AT üyeliği devam etti.
01.03.1979	İskoçya	Yetki Devri	%63.6	%51.6 Evet	Yeterli oya ulaşamadığı için yetki devri gerçekleşmedi.
01.03.1979	Galler	Yetki Devri	%58.8	%79.7 Hayır	Yetki devri gerçekleşmedi
11.09.1997	İskoçya	Yetki Devri	%60.2	1. Soru: %74.3 Evet 2. Soru: %63.5 Evet	İskoçya Parlamentosu kuruldu ve vergi toplama yetkisine sahip oldu.
18.09.1997	Galler	Yetki Devri	%50.1	%50.3 Evet	Galler Meclisi kuruldu.
07.05.1998	Büyük Londra	Yetki Devri	%34.0	%72.0 Evet	Büyük Londra Otoritesi kuruldu.
22.05.1998	Kuzey İrlanda	Hayırlı Cuma Anlaşması	%81.1	%71.1 Evet	Anlaşma onaylandı.
04.11.2004	Kuzey Doğu	Yetki Devri	%47.1	%77.9 Hayır	Bölgesel yönetim kurulmadı.
03.03.2011	Galler	Parlamento Yetkileri	%35.6	%63.5 Evet	Daha çok yetki verildi.
05.05.2011	Birleşik Krallık	Seçim Sistemi	%42.2	%67.9 Hayır	Sistem değişmedi.
18.09.2014	İskoçya	Bağımsızlık Oylaması	%84.6	%55.3 Hayır	İskoçya Birleşik Krallık'ta kaldı.
23.06.2016	Birleşik Krallık	AB Üyeliği (Brexit)	%72.2	%51.9 Ayrılma	Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma süreci başladı.

(Pilling, 2018: 32).

Birleşik Krallık'ta, 1945 yılından itibaren 1973 yılına kadar geçen süreç içerisinde ulusal düzeyde halk oylaması yapılmamıştır (Lijphart, 1996: 175). Tablo 4.4'de görüleceği üzere, 1980 yılına kadar üç bölgesel ve bir tane ulusal referandum icra edilmiştir. Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ta, Blair Hükümeti iktidara gelinceye kadar, referandumların yalnızca İngiliz iki partili sisteminin çözemediği sorunlar üzerine yapıldığı ve her referandumun geçici bir önlem olduğu belirtilmektedir. Ancak, Tony Blair liderliğindeki İşçi Partisi'nin, referandumların pasif karakterini gözle görülür biçimde değiştirmeye ve onları, özellikle yerel düzeyde, siyasi katılım seviyesini yükseltmek için kalıcı bir araç olarak kullanmaya çalıştığı ifade edilmektedir (Kobori, 2009: 1). Nitekim İskoçya ve Galler için yetki devirleri, Büyük Londra, Kuzey Doğu için yetki devri ve Kuzey İrlanda sorununu çözmek amacıyla imzalanan Hayırlı Cuma Anlaşması'na ilişkin halk oylamalarıyla birlikte, Blair Hükümeti sonrası yapılan İskoçya'nın bağımsızlık referandumu yerel düzeydeki sorunların çözümü noktasında halk oylamalarının ne denli etkili olmaya başladığını göstermektedir. Bununla birlikte, ulusal düzeydeki konular için yapılan referandumlara bakılacak olursa, Jean Jaques Rousseau'nun sözlerinde haklılık payının yüksek olduğu görülmektedir. 1980 yılına kadar AT üyeliği için bir tane, 1980 yılından sonra ise, seçim sistemi ve Brexit için olmak üzere iki tane ulusal referandum icra edilmiştir. Bunlara ek olarak, İngiliz siyasetindeki halk oylamalarının, Smith (1976'dan aktaran Qvortrup, 2000: 822)'in yaptığı kategoriye göre anti-hegemonik ve kontrolsüz olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Sonuç olarak, İngiliz siyasetinde Blair'in siyasi katılımı arttırmaya yönelik çabalarında da olduğu gibi, sorunların çözümü noktasında doğrudan halk oylamasına gidilen bir dönem yaşanmış olsa da İngilizlerde halk oylaması kültürünün çok yaygın olmadığı görülmektedir.

Bu noktada, İngiliz toplumunun siyasete daha çok dahil edilmesini sağlamak ve bu çerçevede demokratikleşmeyi arttırmak amacıyla, siyasi partilerin birtakım araçlarla siyasi pazarlama yapabildikleri görülmektedir. Nitekim, parti yapısının zayıf olduğu ve demokrasinin tamamen gömülmediği ülkelerde, seçmen gruplarının ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda parti politikasının tasarlanması demokrasinin gelişmesine destek olabilir. Ancak İşçi Partisi gibi, sendika hareketleriyle olan tarihsel bağlantısı aracılığıyla toplumsal kesimlerin temsil edildiğini iddia eden siyasi partilerde, seçmen ve parti ilişkisinin daha karmaşık olacağı ifade edilmektedir. Bu noktada, Birleşik

Krallık'taki kitle partileri toplum içine gömülüdür. İsimleri belirli değerler, inançları ve politikaları yansıtır. Bu nedenle, toplum tarafından farklı düzeylerde sadakat ve bağlılık duygularıyla desteklenmektedirler. Bu noktada, parti için avukatlık yapan ve seçim kampanyaları sırasında aktif destek sağlayan ücretli üyeler, resmi üyeliğe sahip olmamasına rağmen aynı işlevlerin çoğunu yerine getiren sadık destekçiler ve sadakatleri daha kırılgan ve destek seviyelerini belirlerken ekonomik bir model benimseme olasılığı düşük olan zayıf destekçiler bulunmaktadır (Lilleker, 2005: 570).

Ancak, daha önce ifade edildiği üzere, Birleşik Krallık'ta siyasal katılımın düşüş eğiliminde olması nedeniyle artık çok az insan bir partiye hayatlarını adamaktadır. Bu çerçevede, siyasal partiler için yüzergezer oyların anlamlı bir çoğunluk haline dönüşmesi neticesinde, partilerin bu grubun oylarını kendilerine çevirmek için sergiledikleri çaba, parti üyeleri ve sadık destekçileri ile ilişkilerinin bozulmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, böyle bir stratejinin siyasi partiler açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu aşikârdır (Lilleker, 2005: 570-571). Nitekim siyasal partilere sadakatin azalması, seçimler esnasında oy geçişlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum, İngiliz siyasetinde kendisini bariz bir şekilde göstermektedir. Öyle ki, 1951 yılında kitle partileri olan Muhafazakar Parti ve İşçi Partisi'nin oyların yaklaşık %97'sini almasına karşılık, bu oran 1983 yılında %72'ye ve 2010 yılında %65'e kadar gerilemiştir. Kaybedilen oyların büyük çoğunluğu ise, Liberal Demokrat Parti'ye ve diğer ulusalcı partilere gitmiştir (Leach, Coxall ve Robins, 2011: 88).

Görüldüğü üzere, Birleşik Krallık'ta siyasi partiler uzun ömürlü olup, çok sayıda insan tarafından paylaşılan sosyal değer kümeleriyle ilgili net kimlikler geliştirdiklerini öne sürülmektedir. Çünkü, İngiliz siyasi yapısı teorik olmaktan çok tecrübelerden faydalanmak suretiyle deneysel bir süreç içerisinde gelişmiştir (Çam, 2000: 11). Dolayısıyla, bu kimliklerin en iyi her iki tarafa da uzun süre hizmet verenlerin ifadeleriyle açıklanabileceğini ifade edilmektedir. Bu kapsamda, 1949 yılında İşçi Partisi'ne katıldıktan sonra, partinin sadık bir üyesi ve destekçisi olarak kalmaya başlayan bir işçi sınıfı emekçi partiyi destekleme gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: "İşçi Partisi, ulustaki küçük insanlar içindir, fakirleri ve küçümsenenleri savunur. İşgücüne rağmen, elinden geleni yapar. Benim gibi insanlar için." Burada, sosyalizm ile ilgili teorik bir bağlantı bulunmamakla birlikte, İşçi Partililerin sadakatlerini açıklayan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, 1954'te partiye katılan bir

muhafazakâra, neden partiye katıldığı ve sadık bir üye kaldığı sorulduğunda ise, benzer bir kavramsal bakış açısı ortaya koymuştur. Muhafazakâr üye: "İnsanların yaşamlarını sürdürme, refah kazanma, ailelerini kurma ve evlerini zorlu çalışmalarla destekleme güçlerine dayanan güçlü bir milletiz. Kendileri için yapmayacak olanlar için her şeyi yapmamız gerektiğini düşünmüyoruz; Yatırım yapanların geri dönüş almayı hak ettiğini düşünüyoruz." şeklinde destekleme gerekçesini açıklamıştır (Lilleker, 2005: 572).

Dolayısıyla, İngiliz siyasetinde, Muhafazakar Parti ve İşçi Partisi'nin parti programları oldukça birbirinden farklıdır. Bu kapsamda, Muhafazakar Parti tarafından devletin ekonomik ve toplumsal hayattaki etkilerini ve rolünü kısıtlamak yoluyla serbest piyasa ekonomisinin tekrar getirilmesini hedeflenmektedir. Birleşik Krallık'taki siyasi ekonomik gelişmeler irdelenirken siyasi partilerin birçok konuda fikir değişikliğine gittiği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İşçi Partisi'nin desteklediği refah devleti uygulamalarının toplum üzerindeki etkilerinden dolayı Muhafazakar Parti, politikalarında yumuşamaya gitmiştir. Ancak, 1970 krizinden sonra Muhafazakârlar aradıkları fırsatı bulmuşlar ve liberalizmi tekrar gündeme taşımışlardır. Bu çerçevede, Thatcher Hükümeti tarafından sendikaların gücü kırılmaya, kamu işletmeleri özelleştirilmeye ve devletin ekonomideki rolü azaltılmaya çalışılmıştır. Ardından aşırı sol fikirlerin fayda getirmediğini gören İşçi Partisi, 1997 yılında, bu defa orta sınıflardan daha fazla oy alabilmek amacıyla merkez politikalara doğru kaymış ve iktidarı ele geçirmiştir. İşçi Partisi, sendikalar ile olan bağlarını sıkı bir şekilde koruyor ve refah devleti uygulamalarını hala savunuyor olsa da, sosyalizm ve üretim araçlarının kamusal mülkiyeti hakkındaki retoriği İşçi Partisi'nin bıraktığı da ifade edilmektedir (Sayarı ve Dikici Bilgin, 2015: 139). Görüldüğü üzere, merkez parti özelliklerini taşıyan İşçi Partisi ile Muhafazakar Parti'nin programlarının farklı olması, dönemin koşulları içerisinde politikalarında değişiklikler yapmalarının önünde engel olmadığı gibi, sadık destekçileri tarafından bu programlar genel hatlarıyla desteklenmeye devam edilmektedir.

Birleşik Krallık'ta siyasi partilerin çok gelişmiş ve karmaşık bir yapıya sahip oldukları daha önce ifade edilmişti. Bu noktada, İngiliz siyasal yapısının anlaşılabilmesi açısından katkı sağlayacak olan liderlik, parti içi bürokrasi ve parti içi demokrasi gibi hususların irdelenmesi gerekmektedir. İlk olarak, siyasal parti liderliğinin aynı zamanda başbakan adayı olduğu Birleşik Krallık'ta, parti liderlerinin seçimi ülke ve parti

açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle, partiler içerisinde lider seçim esaslarının defalarca değiştirildiği ifade edilmektedir (Leach, Coxall ve Robins, 2011: 99).

İngiliz siyasetinde Avam Kamarası'na ulaşmak, çoğu milletvekili için sadece başlangıç olmakla birlikte, milletvekillerinin bir Harold Wilson, Gordon Brown veya Michael Heseltine'nin içgüdüsel hırslarını paylaşmadığı ifade edilmektedir. Milletvekilleri kendi inançlarına göre, işleri daha iyi bir şekilde yürütmek istemektedirler. Ancak, bunu gerçekleştirebilmeleri için, ilk önce küçük bir bakanlıkta, sonra da yüksek makamlarda yetkiler verilmek suretiyle politikacıların bir şeylerin sorumluluğunu üstlenmeleri gerekmektedir. Bütün zorlukların yanında profesyonel bir politikacı olmak isteyen kişilerin özgüveni yüksek, şiddetli bir şekilde ısrarcı, muazzam bir enerjiye sahip ve sağlıklı, bitmek bilmeyen bir şekilde iyimser, sadakatli, kendisine sunulan bilgileri çok iyi bir şekilde süzen ve sonsuz aile desteğine sahip bireyler olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Siyaset içerisinde atanabilmek ve terfi alabilmek için gerekli siyasal devşirme ve yetenek havuzunu Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası'nda oturanların oluşturduğu ifade edilmektedir (Jones, 2010: 616-618). Bu kapsamda, İngiliz siyasal yapısında siyasetçilerin üst makamlara erişebilmesi noktasındaki değişim, yukarıda ifade edilen seçim kanunları, Lordlar Kamarası ve yargı sistemi gibi konulara ilişkin yapılan yasal düzenlemelere bakıldığında, aristokrasinin yerine tecrübenin ön plana geçmeye başladığı görülmektedir.

İngiliz siyasi partilerinde bir parti lideri, partideki diğer üyelerin sözlerine belli oranda kulak vermek durumundadır. Ancak, liderler seçimleri kazanması halinde kontrollerini bir miktar daha arttırabilmektedirler. Siyasal partiler irdelenirken görüldüğü üzere, nispeten daha demokratik bir görünüm sergileyen İşçi Partisi liderlerini yıllık parti konferanslarında seçmektedirler. Muhafazakar Parti ise, bir süre bu denenmiş olmasına karşılık, Muhafazakar milletvekilleri tarafından seçildikleri geleneksel sisteme geri döndükleri ifade edilmektedir (Roskin, 2016: 74). İngiliz seçmenin durumunun ortaya koyan tablo 4.3'de görüldüğü üzere, seçmenlerin merkezde toplanması, siyasi partilerin uçlarda kalmalarının önüne geçmektedir.

Siyasi partiler kendi içerisinde, her ne kadar kendilerini ılımlı olarak tanıtsalar da, parti içi rekabet neticesinde çeşitli gruplara ayrıldıkları görülebilmektedir. Örneğin: İşçi Partisi militan sendikacılık ve entelektüel radikalizm geleneğinden gelenlerin oluşturduğu sol ile ılımlı ve merkezçilerden oluşan sağ olarak iki gruba ayrılmıştır. İşçi

Partisi'ndeki sol, kamu okullarının kaldırılması ve nükleer silahlardan vazgeçilmesi gibi konuları desteklemektedirler. İşçi Partisi'ndeki sağ ise, bazı refah politiklarından vazgeçmiş olmakla birlikte, artık sanayiye devletin el koymasını ve yüksek vergiler alınmasını talep etmemektedirler. Bu çerçevede, İşçi Partisi'ndeki en büyük değişim 1997 yılında Tony Blair'ın başa geçmesiyle parti içerisindeki sağın güçlü bir konuma ulaşmasıyla gerçekleşmiştir. Öyle ki, parti içi solun sesi kesilerek oluşturulan politikalar neticesinde "Yeni İşçi Partisi" olarak İngiliz siyasal yapısında önemli bir değişiklik yaşatmışlardır. Muhafazakar Parti ise, geleneksel Tory ve Thatcherçi muhafazakarlar olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Burada geleneksel Tory, herkesin çıkarını dikkate alan, işleri geleneksel yollarla sürdürmeyi amaçlayan ve yerli İngiliz halkı tarafından oluşturulmuş bir parti istemektedir ki bu nedenle "tek-ulusçu Tory" olarak da adlandırılmaktadır. Thatcherçi Muhafazakarlar ise, 1980'lerden itibaren ekonomik ve siyasal sorunlara yönelik yaklaşımlarından da anlaşılacağı üzere, neoliberalizmin hâkim kılınmasını arzulamaktadırlar (Roskin, 2016: 75-76).

İngiliz siyasal yapısının bir unsuru olan seçimler, tarihte, 1883 yılında çıkarılmış olan Halkın Temsili Yasası (The Representation of the Peoples Act) kapsamında, ulusal partilerin yerine adayların kendileri tarafından finanse edilmiştir. Bu yasa ile adayların aristokrasi yaratmalarının, varlıklı iş çevreleri oluşturmalarının ve bireysel varlıklarıyla seçilmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşım, 1883 yılında ulusal partilerin seçim harcamalarının sadece %2 ile sınırlı kalması nedeniyle tutarlı bir yaklaşım olmuştur. Ancak, günümüzde bu konu dramatik bir şekilde değişime uğramıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde, siyasal partilerin oldukça büyük olması, aristokrasinin zayıflaması ve İşçi Partisi aracılığıyla emekçi sınıfının siyasete dahil olması neticesinde seçim harcamaları bireysel ve bölgesel olmaktan çıkarak ulusal seviyede gerçekleşmiştir. Nitekim 1997 yılında İşçi Partisi ve Muhafazakar Parti'lerin toplam seçim harcamalarının oranı %90'a ulaşmıştır (Ringhand, 2002: 254-255).

Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ın anayasal düzeni irdelenirken görüldüğü üzere, ülkede yapısal reformlar 21. yy'da da devam etmektedir. Nitekim Birleşik Krallık'ta seçim kampanyalarının uygun bir şekilde finanse edilmesi, en az yüz yıldır tartışma konusu olup, bu noktada, siyasi partilere büyük özel bağışlar içeren skandallar neticesinde reform ihtiyacının doğduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede, İngiliz Parlamentosu 2000 yılında Siyasal Partiler, Seçimler ve Referandumlar Yasası (Political

Parties, Elections and Referendums Act)'nı çıkarmıştır. İlgili yasa çerçevesinde, Halkın Temsili Yasası tarafından oluşturulan seçim finansman yapısı, önemli ölçüde değiştirilmiştir. Siyasi Partiler Yasası, Birleşik Krallık'taki siyasi partilerin finansmanını incelemekle görevlendirilen ve Neill Komitesi olarak bilinen Kamu Yaşamında Standartlar Daimi Komitesi (the Standing Committee on Standards in Public Life)'nin Ekim 1998'de yayınladığı rapor ışığında çıkarılmıştır. Bu yasa neticesinde, seçim harcamalarında kısıtlamaya ve düzenlemeye gidilmiştir (Ringhand, 2002: 253, 256).

İngiliz siyasal kültürü, Kıta Avrupası'ndan farklı olarak bir örf-adet ülkesi olmuştur. Bu siyasal kültür, başlangıçta kralların feodal geleneklere aykırı olarak vergileri artırmasına tepki neticesinde, sağlam siyasi sistemlerin doğmasına neden olmuştur. Avrupa'daki katolik kilisesinden ayrılan Anglikan Kilisesi ile yeni bir kimlik elde eden İngilizler, I. Elizabeth döneminde (1558-1603), Avrupa'nın bölünmüşlüğüne aksine bir ulus devlet haline gelmiştir. Ardından, parlamenter sistemin gelişmesi ve Sanayi Devrimi neticesinde bir imparatorluk haline gelmiştir. Bununla birlikte, gelişmiş bir demokrasi ve liberal yapı ülkenin en önemli özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, Birleşik Krallık'ın Avrupa'ya yönelik yaklaşımına bakılacak olursa, ülkenin 1945 yılına kadar her zaman bir politika ve strateji belirlediği ifade edilmektedir. 1815 Waterloo Savaşı'ndan itibaren Kıta Avrupası'nda herhangi bir yayılmacı politika izlemeyen Birleşik Krallık'ın, ancak Avrupa içi güç dengelerinin bozulduğu ve sömürgecilik yarışında karşı karşıya kaldığı zamanlarda Avrupa'ya yönelik politikalar geliştirdiği vurgulanmaktadır. Genel hatlarıyla, Birleşik Krallık ile Avrupa arasındaki siyasi ilişkiler göz önüne alındığında, Avrupa'dan temelli bir kopuşun olmayacağı ancak her zaman mesafeli politikalar sürdürüleceği görülmektedir (Yurttaşer, 2017: 229-236). Nitekim konuya ilişkin Winston Churchill'in "Avrupa ile birlikteyiz; fakat onun bir parçası değiliz" söylemi, Avrupa ile ilişkilerin bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır (Aras ve Günar, 2018: 93).

Dolayısıyla, İngiliz siyasetinde Avrupa merkezli politikaların uygulanması pek hoş karşılanmamaktadır. Bu konuda, çoğu zaman İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti'lerinin ortak bir tavır sergiledikleri ifade edilebilir. Çünkü Birleşik Krallık, Avrupa bütünleşmesinin dışında kalmamak için AB ile birlikte hareket etmesi neticesinde, kendi başına başarabileceği birçok işi yapamadığı düşünülmektedir. Bu nedenle, Avrupa ile birlikte hareket etmek, bir zamanlar imparatorluk olan devletin gücünü artırma ve

bağımsız hareket etme dürtüsüne zarar vermektedir. AB ile birlikte hareket etmeye karşı olan kesimin en büyük korkusunun artan küreselleşme ile birlikte İngiliz siyasetinin de artık Brüksel'den yönetilmesi olarak ifade edilmektedir. Tarih boyunca, kendi dış politika önceliklerini kendisi belirleyen, yüksek gelişmişlik seviyesine dayalı olarak ürettiği projelerle dünyayı yönetmeyi ve kendi ideolojilerini yaymayı başaran İngilizler için, inisiyatifin Brüksel'e geçmesi çok büyük bir zayıflık ve kabul edilemez bir durum olarak görülmektedir (Tüysüzoğlu, 2011: 17).

Birleşik Krallık tarihinde görüleceği üzere, İngilizler dendiğinde çok kültürlü ve birçok etnik gruptan oluşan bir toplumdan bahsediliyor demektir. Tarihte, daha önce de ifade edildiği üzere, Birleşik Krallık'ta birçok kabile ve topluluk olmasına karşılık İngiliz kültürü hâkim kültür olarak yayılmıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık'ta yer alan ülkelerin zaman zaman merkezi yönetimle sorunlar yaşadığı ortadadır. Nitekim Kuzey İrlanda sorunu burada terörizm faaliyetine dönüşmüş; ancak en sonunda Başbakan Tony Blair tarafından yapılan Hayırlı Cuma Anlaşması neticesinde çözülmüştür. Bu dönemde, yetki devri ile ilgili bir dizi halk oylamalarının da yapıldığı göz önüne alındığında, bu 1980 sonrası dönemde var olan ırk problemine İngiliz toplumunun daha ılımlı bir şekilde yaklaştığı görülmektedir.

Birleşik Krallık'ta ırk problemi bununla da sınırlı değildir. Ülkede beyazların beyaz olmayanlara ve Müslümanlara karşı ilgisiz olmalarının yanında, düşmanca bir tavır segiledikleri ifade edilmektedir. Fakat bu problem imparatorluktan kalma bir mirastır. Öyle ki, Birleşik Krallık 1948'de pek çok sömürgesine ikamet ve çalışma hakkı tanıyarak bunların uyrukları haline gelmesine yol açmıştır. Nitekim 1950'lerden itibaren eski İngiliz sömürge toplumlarından insanlar göç etmeye başlamışlardır. Bu kesimlerin çalıştığı tekstil sanayilerinin birçoğunun kapanması, işsizlik sorununun artmasına ve bu nedenle de beyaz işçilerde tepkilere yol açtı. Ayrıca, bu insanlardan bir kısmı zamanla İslamcı terör örgütlerinin ağına düşmekte ve terör eylemlerine bulaştıkları da ifade edilmektedir. Bu kapsamda, İşçi ve Muhafazakar Parti'ler göçe engel olacakları iddialarıyla oy almak için yaptıkları çalışmalarla 1962 yılından günümüze kadar göç konusunda belli bir sınırlama düzeyine ulaşıldığı değerlendirilmektedir (Roskin, 2016: 94-97). Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, insanlardaki yabancı düşmanlığının kökeni ülke kaynaklarının, yaşam alanlarının ve refahlarının paylaşılmasının istenmemesine dayanmaktadır (Çolakoğlu, 2019: 935).

Bu sorunların yanı sıra, İngilizce konuşmayan bir kesim dışında Birleşik Krallık'ta yaşayanların büyük çoğunluğu ulusal kimliği sorun etmemektedir. Bununla birlikte, dinsel temelli bazı kimlik problemleri de görülmektedir. Birleşik Krallık tarihinde görüleceği üzere, Protestanların Katolikler üzerinde kurdukları baskının günümüze bir yansıması olarak İrlandalı Katoliklerin sadece %9'u İngiliz kimliğini kabul ederken, %68'i kendisini İrlandalı olarak kabul etmektedir. İskoçya'da ise, kimlik daha ılımlı bir tavırla tartışılmakta ve birçok İskoç tarafından ikili bir kimliğin kabul edildiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, Birleşik Krallık'ta ekonomik düzey, kimlik üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu çerçevede, ekonomik sorunlar ki yukarıda detaylı bir şekilde ifade edilmişti, merkezi yönetime yönelik memnuniyetsizlik neticesinde yerel kimliklerin ön plana çıkmasına neden olabileceklerdir. Ancak, İskoçya ve Galler'in en sıkıntılı bölgelerinin milliyetçi partilere oy vermedikleri ifade edilmektedir. Hâlbuki gelişmiş ekonomiye sahip bir İskoçya'nın bağımsızlığı da ilgi çekici olacaktır. Buna ek olarak, İngiliz kimliğinin kültür ile de ilişkili olduğu söylenebilir. Ancak, her iki durumda da kimliğin politik davranışa tesir edeceği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, İskoçların İngiliz olmadığını düşünenlerin oranı %32 olup, bağımsızlık yanlısı İskoç Ulusal Parti (SNP)'nin 1999'daki oy oranı ise %29'da kalmıştır. Galler'de de halkın çoğunluğu İskoçya'da olduğu gibi ikili bir kimliği benimsemektedirler. Nitekim bağımsızlık referandumunda evet diyenlerin oy oranı, sadece %11'de kalmıştır (Leach, Coxall ve Robins, 2011: 42).

Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal yapı için önemli bir unsur olan eğitim konusunun da kendisine özgü özellikleri olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu çerçevede, eskiden İngiliz toplumu, siyasal hayat içerisinde özellikle Oxbrige⁹ mezunlarının kendilerini yönetmelerine izin vermekte, dolayısıyla itaatkâr bir tavır sergiledikleri ifade edilmektedir. Ancak, bu itaatkârlık Sanayi Devrimi'nden itibaren özellikle işçi sınıfında sıkıntıların doğal bir sonucu olarak kin duygularının gelişmesine neden olmuştur. Bu nedenle, günümüzde hala bir kesim insan, İşçi Partisi üzerinden sosyalizmin canlanması için gayret etmektedirler (Roskin, 2016: 59). Aslında, Magna Carta'dan itibaren başlayan iktidara karşı mücadele, günümüzde siyasal araçların çoğalması nedeniyle daha kolay bir hal almıştır. Dolayısıyla, böyle bir tavrın itaatkâr olmadığı ortadadır.

⁹ Birleşik Krallık'ta statü ve güce ulaşmanın yolu olarak görülen elit Oxford ve Cambridge üniversitelerinin kelimelerinden türetilmiş bir kelimedir (Roskin, 2016: 57).

Öte yandan, İngiliz toplumunda refah devleti ve liberalizm arasındaki çatışmanın toplumun karakter yapısına da tesir ettiği görülmektedir. Bu çerçevede, Margaret Thatcher bir konuşmasında, İngilizlerin kıtadaki insanlardan farklı olarak büyük bir adalet, eşitlik, bireysellik ve inisiyatif duygusuna sahip olduğunu ve kenara itilmekten hoşlanmadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, sosyalizmin insanların karakterleriyle çelişkili bir ideoloji olduğunu ve buna karşılık sosyalizmi sınırlandırarak özgürlüğü öne çıkaran ilk ülke olduklarını ve böylece miraslarını geri aldıklarını ifade etmiştir (Parekh, 2009: 32). Görüldüğü üzere, refah devleti dönemi ile neoliberal dönem arasında İngiliz karakteri açısından bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu çerçevede, İngiliz toplumunun siyasal hayat açısından öne çıkan bir özelliği ise, genelde kibar olmalarıdır. Kibarlık ise, bir noktada göreceli bir kavramdır. Roskin (2006: 59-60)'e göre, Birleşik Krallık'ta kibarlık bir sınırlar anlaşmasına dayalı olarak gelişmiştir. Sistemin başarısı adına birçok konuda ileri gidilmesinin önüne geçilmeye çalışıldığı değerlendirilmektedir. Öyle ki, siyasetçiler birbirlerine karşı nazik davranmakla ve istedikleri herşeyi söyleyebiliyor olmakla birlikte, özellikle Avam Kamarası'nda karşısındakinin sözünü kesmek ve “Utan! veya İhanet!” gibi haykırışlarda bulunmak ve hatta zaman zaman hakaret dolu ifadeler kullanmak normal karşılanmakta, hatta konuşmacının özgüveni açısından bir sınav olarak görülmektedir. Öte yandan, küreselleşme ile birlikte toplumlar arası kültürel etkileşimin artması neticesinde İngiliz toplumu kimi durumlarda kaba olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Örneğin; saygılı mesafeden ziyade samimiyete önem veren bir topluma nazaran İngilizlerin mesafeli tavırları, onları kaba yapabilmektedir (Cameron, 2007: 135'ten aktaran Sifianou, 2013: 86).

Gelenek ve göreneklere bağlı olan İngiliz siyasal ve toplumsal yapısında sembollerin de önemli bir yeri vardır. Nitekim semboller, insanların oluşturduğu ulusal kültürün yapma, düşünme ve paylaşma yollarını ifade eden ve ulusu kişiselleştiren öğelerdir (Bechhofer ve McCrone, 2012: 544). Bu kapsamda, gelenekler ve semboller toplum istikrarına ve sürekliliğine katkıda bulunmaktadır. Tipik bir İngiliz insanı gelenek ve sembollerden hoşlanmaktadır. Örneğin; sembolik olarak hüküm süren Kraliyet ailesinin geçit törenindeki altından faytonlara ve kırmızı ceketli süvarilere ve Taç giyme törenlerindeki ritüellere hayranlık beslemektedir. Öyle ki, toplumun akın ettiği bu gibi törenler turistik faaliyetten çok yönetimin meşruiyet kazanmasına hizmet etmektedir (Roskin, 2016: 62-63). Nitekim, bu durumun çok uluslu ve çok kültürlü bir

yapıya sahip Birleşik Krallık için önemli olduğu ortadadır. Bu çerçevede, Birleşik Krallık için sembollerin ülke sembolleri (Birleşik Krallık) ve ulusal semboller (İngiliz, İskoç, Galli, İrlandalı) olarak ayrıldığı görülmektedir. Demokrasi, monarşi, ulusal marş ve bayrak gibi semboller ülke genelinde benzer oranlarda ilgi görmekte iken, spor müsabakaları, dil ve coğrafya ile ilgili sembollerde Birleşik Krallık içindeki ülkelerin ayrıştığı görülmektedir. Ancak, burada önemli olan, ülke sembollerine olan bağlılıktır. Yukarıda ifade edildiği üzere, refah devletinden sonra gelen neoliberalizm ile birlikte, Birleşik Krallık'taki ülkelerde İngiliz kimliğinin yerini ikili bir kimlik söylemine bırakmasına, yetki devri kapsamında kendi parlamentolarının kurulmasına ve siyasal katılımın düşüş eğiliminde olmasına rağmen, ülke sembollerine olan bağlılık değişmemiştir (Bechhofer ve McCrone, 2012: 554-557).

Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal yapı açısından şehirlerin de önemli etkileri bulunmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında artan göç ve şehirleşme neticesinde İngiliz toplumunda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu çerçevede, kırsal kesimden gelenlerin yaşadıkları sıkıntılar bu kişiler ile devlet arasındaki bağların zayıflamasına yol açmıştır. Öte yandan, neoliberalizm ile birlikte bu değişimlerin hız kazandığı görülmektedir. Çünkü daha önce Thatcher'ın ifadelerinde de görüldüğü üzere, artık bireyselleşen ve liberalleşen bir İngiliz toplumundan bahsedilmektedir. Bu çerçevede, şehirlerde sosyal bölünmeler, suç ve yabancı korkusu artmış, mimari anlamda yaşam alanlarına ilişkin sorunlar büyümüş ve konut ve sanayinin dağılımı ile refahın dağılımı noktasında toplum ciddi sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır (Bianchini, 2004: 1). Buna ek olarak, kentte çalışabilen, eğlence ve alışveriş için burayı kullanabilen kenar mahalle insanları, yaşadıkları yeri kendi kasaba ve köyleri ile özdeşleştirerek şehirli oldukları fikrine karşı çıkmaktadırlar. Birleşik Krallık'ta nüfusun sadece %1'i tarımla uğraşsa da kasaba ve ülke arasında bir algı farkı olduğu ifade edilmektedir (Leach, Coxall ve Robins, 2011: 43). Sonuç olarak, İngiliz toplumu neoliberalizmle paralel olarak kalabalık şehirlerde yabancılaşan ve bireyselleşen bir toplum haline dönüşmüştür.

Özetle, Birleşik Krallık'ta liberalizm ve sosyalizm arasındaki ideolojik çatışma ülkenin siyasal ve toplumsal yapısına tesir etmektedir. Çünkü insanların yaşam koşullarının ve ekonomik koşullarının fikir yapılarını da şekillendirdiği görülmektedir. Bu çerçevede, insanlar liberal ve sosyalist fikirler arasında gidip gelmektedir. Ancak, bu

gidip gelmenin mesafesi daralmaktadır. Bu nedenle de partiler merkeze doğru kayma eğiliminde olmuşlardır. Ayrıca, 1980'li yıllardan itibaren neoliberalizmin hâkim ideoloji haline dönüştüğü, solun kaybettiği ve hatta İşçi Partisi'ndeki parti içi solun bile yenildiği bir dönem yaşanmıştır. Serbest piyasa ekonomisi insanların özgürleşmesine ve bireyselleşmesine yol açmıştır. Thatcher gibi politikacıların bu durumdan övgüyle bahsetmelerine karşılık, toplumun siyasete olan ilgisi azalmıştır. Siyasal partilere ve seçimlere katılım çok gerilemiştir. Ayrıca, liberalleşme kültürel bağların zayıflamasına, toplumsal dayanışmanın azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bireyselleşme insanların artık kibarlıktan uzaklaşmalarına ve kendilerini yönetenlere karşı daha asi tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır.

SONUÇ

1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşümün ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, ilk olarak Birleşik Krallık'ın toplumsal ve ekonomik yapısı irdelenmiştir. Bu kapsamda, Birleşik Krallık'ın genel coğrafik özelliklerinin ülkedeki siyasal ve toplumsal gelişmelere tesir ettiği değerlendirilmektedir. Özellikle, ada devleti olması nedeniyle hem Avrupa kıtasından ayrılmış, hem de deniz aşırı bölgelere ilgi duymuş ve buralara ulaşma imkânı elde etmiştir. Tabi, Birleşik Krallık tarihi de değerlendirmeye alındığında, coğrafik özelliklerin toplumun kültürel özelliklerinin korunmasına katkı sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, feodal yapıdan imparatorluğa uzanan süreçteki coğrafik nedenlerden doğan siyasal gelişmelerin toplumun ilgi alanlarında değişikliğe neden olduğu görülmektedir.

Birleşik Krallık'taki toplumsal yapı ele alınırken karşımıza çıkan bir diğer önemli unsur toplumsal sınıflardır. Özellikle, Büyük Buhran'dan itibaren uygulanan refah devleti ile alt sınıfların yaşadığı sosyo-ekonomik sorunların çözüme kavuşturulması gayretlerinin ve 1979 yılından itibaren tekrar canlanan neoliberalizmin etkileri neticesinde, toplumsal sınıfların flulaştığı görülmektedir. Burada, alt sınıfların gelişen ekonomik seviyesi ve neoliberalizm dönemindeki küreselleşme ile birlikte sınıflar arası kültürel özelliklerin benzeşmesi bu dönüşüme gerekçe olarak gösterilmektedir. Tabi, sınıflar arası geçişlerin kolaylaştığı İngiliz toplumunun siyasal özellikleri de dönüşüme uğramıştır. Öyle ki, sınıf temelli oy tercihleri azalarak merkeze doğru bir eğilim yaşanmıştır. Bu da, siyasal partilerin parti politikalarında bir yakınsamaya neden olmuştur.

Ayrıca, Birleşik Krallık'ta kültürün önemli bir yer edindiğini de vurgulamak gerekmektedir. Bu noktada kültür, kuşkusuz toplumun siyasal hayata olan yaklaşımını belirleyen önemli bir unsurdur. Toplumun gelenek ve görenekleri ile yaşadığı ekonomik gelişmeler de siyasal kültürü şekillendirmektedir. Siyasal kültüre yönelik olarak literatürde yer edinmiş en önemli eser olan Almond ve Verba'nın *The Civic Culture* çalışması ise, siyasal kültüre yönelik kavramsal bir çerçeve sunmuş ve siyasal kültür tiplerini ortaya koymuştur. *The Civic Culture* çalışmasında ortaya koyulan siyasal kültür tiplerinden “Tebaa-Katılımcı” siyasal kültür tipinin Birleşik Krallık'ta hâkim olduğu

değerlendirilmektedir. Ancak, siyasal katılıma yönelik sayısal veriler değerlendirmeye alındığında siyasal katılımın azalmakta olduğu ve siyasal kültür yapısının da bir dönüşüm içerisinde olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, siyasal kültürdeki değişim ve Büyük Buhran sonrası ekonomik gelişmeler siyasal yapıda değişikliklere neden olmuştur. Bu çerçevede, Lordlar Kamarası'nın yetki ve sorumlulukları değiştirilmiştir. Yargı ve yasama konularında ciddi reformlar yapılmış ve aristokrasinin etkisi azaltılmıştır. Seçim sistemleri konusundaki değişiklik teklifleri, yetki devirleri yasaları ve Avrupa Birliği üyeliği ile ilgili konularda daha önce Birleşik Krallık'ta neredeyse hiç görülmeyen halk oylamaları yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, daha önce de ifade edildiği üzere, küreselleşme ile birlikte siyasal katılım araçlarının çeşitlenmesi ve halkın bireyselleşmesi neticesinde siyasal katılım ve seçimlere katılımı ciddi oranda bir düşüş yaşamıştır.¹⁰

Görüldüğü üzere, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşümü açıklayabilmek amacıyla ekonomik gelişmelere bağlı siyasal sonuçların ortaya konması gerekmektedir. Bu çerçevede, bu dönemdeki en önemli olay, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik modelin mirası olan Büyük Buhran'dır. Büyük Buhran ile birlikte ekonomik modellerin çatışmalarının alevlendiği görülmektedir. Ancak, Büyük Buhran'ın ve İkinci Dünya Savaşı'nın toplum üzerindeki olumsuz etkileri neticesinde refah devleti politikalarını önceleyen Keynesyen ekonomik model geçerlilik kazanmıştır. Toplumun sosyal sorunlarına çözümler getiren bu model, 1979 yılına kadar hüküm sürmüştür. Refah devleti dönemi toplumun kibar, itaatkâr, karşılıklı dayanışmanın yüksek, gelenek ve göreneklere eskisi kadar bağlı, siyasal katılımın nispeten yüksek olduğu ve sosyal sınıfların belirgin bir biçimde gözlemlenebildiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, Keynesyen politikalar, modern ekonomik politika araçlarıyla donatılmış politikacılar ve devlet memurları yaratarak hükümetlerin ulusal ekonomileri yönetme yeteneği kazanmasına neden olmuştur. Böylece, Büyük Buhran'ın ve İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuzlukların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Halkın refah uygulamalarını benimsemesi neticesinde İşçi Partisi ile Muhafazakâr Parti'nin, refah için zorunlu bir

¹⁰ Yeni İşçi Partisi örneği, bu durumun istisnasını teşkil etmektedir.

ortak yol arayışı içerisinde oldukları görülmektedir. Ancak, bunun maliyeti ve küreselleşen sermayenin hükümet üzerindeki baskısı ile birlikte ortaya çıkan enflasyon krizine çözüm bulunamaması, neoliberal karşı devrimin gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, uzun soluklu güçlü muhafakazar hükümetler tarafından kemer sıkma politikalarının çare olarak görülüyor olmasına rağmen, bu politikalar refah devleti ile yaralarını saran kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Buna rağmen, 1979 yılından itibaren iktidara gelen Thatcher Hükümeti'nin neoliberalizmin yerleştirilmesi için ciddi çaba sarf ettiği görülmektedir.

Ardından, Birleşik Krallık'ta gün geçtikçe bireyselleşen, şehirlileşen, dini duygulardan uzaklaşan, liberal politikaların benimsendiği, sosyal sınıfların flulaştığı, ahlak kurallarının sorgulandığı, bilimsel gelişmelere önem verilen, bağımsızlığına düşkün bir toplumun oluştuğu görülmektedir. Birleşik Krallık'ta kendi içinde birlik olma arzusuyla birlikte, egemenlik haklarını uluslararası üst kurumlara teslim etmeyecek kadar milliyetçi bir toplumsal yapının egemen olduğu görülmektedir. Buna ek olarak, Birleşik Krallık birçok etnik unsurdan, ulustan oluşan ve bir dönem ulus devlet, bir dönem imparatorluk olarak hüküm süren; ancak İngiliz üst kimliğinin halkın birçok kesimi tarafından benimsendiği bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiliz kimliğinin hâkim olduğu ülke içerisinde iki kimlikli söylemlerde artış gözlenmekle birlikte, bağımsızlıklara karşı bir tavır sergileyerek krallığa bağlılığın yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim toplum içerisinde, ülke genelini ilgilendiren siyasal sembollere Birleşik Krallık'taki toplumların benzer yaklaşımları sergilediği görülmektedir. Öte yandan, Avrupa bütünleşmesinin dışında kalmak isteyen ve göçmenlere karşı daha mesafeli yaklaşan İngilizlerin, dünyaya yaymak istedikleri neoliberalizmin bir sonucu olan küreleşmenin getirdiği uluslararası kuruluşlara karşı da mesafeli durdukları görülmektedir. Bu kapsamda, İngilizlerin ikiyüzlü bir tavır sergileyerek yer yer korumacı, yer yer emperyalist ve sömürgeci bir yaklaşım içerisinde bulundukları eleştirisi yapılabilir.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası Birleşik Krallık'ta siyasal ve toplumsal dönüşümün ortaya konmasının amaçlandığı bu çalışmada, Birleşik Krallık'ın ekonomik ve siyasal gelişmelere bağlı olarak geçirdiği değişim ve bunun siyasal yapı üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırma konusunun Türkçe literatürde yeterince işlenmemesi ve Türkiye'de yazılan lisansüstü tezlerde ele alınmamasından dolayı

orijinalitesinin yüksek olduğu düşünölmektedir. Ancak çalışmanın kapsam ve zamansal sınırlarından dolayı, bazı hususları ihtiva etmediğı su götürmez bir gerçektir. Özellikle İngiliz toplumunda AB gibi bölgesel veya uluslararası kuruluşlara karşı mesafeli davranılması, geleneksel müesseselere duyulan bağıllık, değışen güç dengeleri bağlamında ülkenin üstlendiğı konum gibi hususların daha kapsamlı bir şekilde irdelenmesinde yarar vardır. Bu yüzden daha sonraki çalışmalarda bahsi geçen konunun başta sosyoloji olmak üzere, farklı sosyal bilim dallarında çalışan araştırmacılarla yapılacak ortak çalışmalarla geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa; DEMİR, Ömer, (2005), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara.
- AKDOĞAN, E., (2017), "Avrupa Parlamentosu Ekseninde Temsil Krizi ve Brexit: AB Vatandaşlarının Kararlara Katılım Sorunu", E. Erol ve D. Şekeroğlu (Ed.), *BREXIT – Elveda Avrupa İngiltere'nin AB'den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler*, ss: 163-184, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ALGANER, Yalçın; ÇETİN, Müzeyyen Özlem, (2007), Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri-I, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: XXIII, Sayı:2, s. 285-306.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz, (1999), "Siyasi Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 16, Ankara.
- ALKAN, Haluk, (2013a), *Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlementer Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*, Açılım Kitap, İstanbul.
- ALMOND, Gabriel A., (1956b), "The Political Attitudes of German Business", *World Politics*, Vol. 8, No. 2, pp. 157-186.
- ALMOND, Gabriel A.; VERBA, Sydney, (1963), *The Civic Culture; Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press, Princeton.
- ALMOND, Gabriel A.; VERBA, Sydney (Ed.), (1989), *Civic Culture Revisited*, First Sage Printing, California.
- ALMOND, Gabriel. A., (1987), "Politische Kultur-Forschung- Rückblick und Ausblick", Berg-Schlosser, Dirk-Schissler, Jakob (1987), *Politische Kultur in Deutschland; Bilanz und Perspektiven der Forschung*, Opladen: Wetsdeutscher Verlag, ss: 27-39.
- ALP, Salih, (2009), "Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör", *Maliye Dergisi* Sayı 156, ss: 265-279.

ANDERSEN, Robert; HEATH, Anthony, (2002), "Class Matters The Persisting Effects of Contextual Social Class on Individual Voting in Britain, 1964-97", *European Sociological Review*, Vol 18, No 2, pp. 125-138.

ATKINS, Richard Charles, (2019), "United Kingdom: Introduction & Quick Facts", *Britannica Encyclopedia*, <<https://www.britannica.com/place/United-Kingdom>>, Erişim Tarihi: 12.12.2019.

AYAN, Ergin, (2010), "Küreselleşme-Ulus Devlet Karşıtlığının Gerçeklikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 3, No. 14, ss: 75-87.

ARAS, İlhan; GÜNDAR, Altuğ, (2018), "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliğı'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, ss: 90-110.

ARMAOĞLU, Fahir, (2010), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Alkım Kitabevi, İstanbul.

ARSLAN, Erkan, (2018), "İngiltere'de Yerelleşme Politikaları ve Yerel Yönetimler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Vol 7, Sayı 4, ss: 2868-2884.

ARSLAN, Rıza, (2013), *Demokratik Yönetim Sistemleri*, Dora Yayınları, Bursa.

AYTAÇ, Ahmet Murat, (2015), "Dünya Görüşü ve İdeoloji", *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, Ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul.

BANTING, G., (1987), *The Welfare State and Canadian Federalism*, 2d ed., McGill-Queens University Press, Montreal.

BARR, Nicholas, (2004), *The Economics of the Welfare State*, 4th ed, Oxford University Press, Oxford.

BARRY, Norman P., (1989), *Yeni Sağ*, Çev. Cevdet Aykan, Tisamat Yayınevi, Ankara.

BAYRAKTAR DURGUN, Gonca, (2015), "Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı", *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Ed. Burhan Aykaç ve şenol Durgun, Alter Yayıncılık, Ankara.

BAYSOY, Emre, (2011), "Modernleşme ve Jeopolitik Ekseninde Doğu Sorunu", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 13, ss: 43-72.

BBC, (2014), "Beveridge Report", <<http://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/timeline/factfiles/nonflash/a1143578.shtml>>, Erişim tarihi: 18.05.2019.

BECHHOFFER, Frank; McCRONE, David, (2012), "Imagining the Nation: Symbols of National Culture in England and Scotland", *Ethnicities*, Vol 13(5), pp.544-564.

BENTWICH, Norman, (1948), "The Judicial Committee of the Privy Council as a Model of an International Court for Human Rights", *The International Law Quarterly*, Vol. 2, No. 3, pp. 392-401

BERNANKE, B.S., (1995), "The Macroeconomics of the Great Depression: A Comparative Approach" *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 27(1), pp. 1-28.

BERTS, Graeme, (1993), *Local Government and Inequalities in Health*, Avebury, Aldershot.

BEVERIDGE, Janet, (1954), *Beveridge and his Plan*, Hodder and Stoughton, London.

BIANCHINI, Franco, (2004), "A Crisis in Urban Creativity? Reflections on the Cultural Impacts of Globalisation, and on the Potential of Urban Cultural Policies", *Paper Presented at the international Symposium The Age of the City: the Challenges for Creative Cities, Osaka, February 7th-10th 2004*, <http://www.artfactories.net/IMG/pdf/crisis_urban_creatvity.pdf>, Erişim Tarihi: 19.11.2019.

BIRD, Derek; CORCORAN, Louise, (1994), "Trade Union Membership and Density, 1992-93," *Employment Gazette*, June 1994.

BİLGİN, Murat, (2017), "Parlamenter Sistemin Doğduğu Ülke: İngiltere", *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Parlamenter Sistem Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İtalya, İngiltere, Japonya Örnekleri*, ed. Semra Gökçimen, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

BİLİK, Erol, (1951), "İngiltere'de 18 ve 19' uncu Yüzyıllarda Parlamento Hükümeti ve Anayasa Islahatı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 8(1-2), ss: 439-453.

BLACK, Jeremy, (2015), *Kısa İngiltere Tarihi*, Çev. Ekin Duru, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.

BLYTH, Mark, (2002), *Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, New York.

BRITTON, Andrew, (1994), *Macroeconomic Policy in Britain 1974–87*, Cambridge University Press, Cambridge.

BRUCE, Maurice, (1973) *The Rise of the Welfare State: English Social Policy, 1601-1971*, Cox-Wyman, London.

BUHARA AYDOĞAN, Oya; EGE UYGUR, Ufuk, (2017), "II. Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'de Toplumsal Hayat, Sınıf Sistemi ve Yabancılaşma", *AÜDTCF Antropoloji Dergisi*, ss: 109-121.

BURNS, Eveline M., (1943), "The Beveridge Report", *The American Economic Review*, Vol. 33, No. 3, pp. 512-533.

BUTLER, David; KAVANAGH, Dennis, (1980), *The British General Election of 1979*, Macmillan, London.

BYAS, Steve, (2016), "The Great Depression: Why It Started, Continued, and Ended", *The New American*, Vol. 32, Issue 23, pp. 33-38.

CAIRNCROSS, Alec, (1992), *The British Economy Since 1945*, Blackwell, Oxford.

CAMERON, Deborah, (2007), "Redefining Rudeness", *Rude Britannia*, Gorji, M. (Ed.), Routledge, London, pp. 127-138.

CANBOLAT, İbrahim S., (2013), *Gelişmekte Olan Ülkeler, Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları*, Alfa Aktüel, Bursa.

CATTERALL, Peter, (2000), "The British Electoral System, 1885-1970", *Historical Research*, Vol 73, No 181, pp.156-174.

CHILTON, Stephen, (1988), "Defining Political Culture", *The Western Political Quarterly*, Vol. 41, No. 3, pp. 419-445.

CROUCH, Colin, (2008), "What will Follow the Demise of Privatised Keynesianism?", *The Political Quarterly*, Vol. 79, No. 4, pp.476-487.

ÇALIŞKAN, Köksal, (2016), "Siyasal Kültür: Yeni Yaklaşımlara Genel Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss: 23-46.

ÇALIŞKAN, Köksal, (2017), "Siyasal Kültür Teorisi: 'The Civic Culture' ve Eleştirisi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 50, Sayı: 1, ss: 27-66.

ÇAM, Esat, (1999), *Siyaset Bilimine Giriş*, 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.

ÇAM, Esat, (2000), *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul.

ÇAPAN, Turgut, (2015), *Karşılaştırmalı Terörle Mücadele Stratejileri: İspanya'nın ETA, İngiltere'nin IRA Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÇİMEN, Ali; GÖĞEBAKAN Gökür, (2012), *Tarihi Değiştiren Savaşlar*, Timaş Yayınları İstanbul.

ÇİMEN, Ali, (2013), *Tarihi Değiştiren Keşifler*, Timaş Yayınları, İstanbul.

ÇOLAKOĞLU, Elif, (2006), "Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı'nda Bölge Yönetimleri", *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı 29, ss: 357-369.

ÇOLAKOĞLU, Elif, (2019), "Avrupa'da Mülteciler, Yükselen Aşırı Sağ ve Seçim Süreçleri", *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 33, Sayı 3, ss: 357-369.

ÇOPUROĞLU KUZU, Özge, (2015), "Seçim Kuralları, Seçim Mühendisliği ve Türkiye'de Siyasal Katılım Üzerine", *Bilgi Strateji*, Cilt 7, Sayı 12, ss: 933-961.

DAĞ, Mehmet; İRK, Orhan, (2012), "Türkiye'de ve İngiltere'de Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışı", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, No 2, ss: 41-49.

DAHL, Robert A., (1961), "The Behavioral Approach in Political Science; Epitaph for a Monument to a Successful Protest", *The American Political Science Review*, Vol. 55, No. 4, pp. 763-772.

DEENER, David, (1969), "Modern Anayasal Sistemlerde Yargı Denetimi", Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, *AÜHF Dergisi*, Cilt:26, Sayı:3-4, ss.179-205.

DEMİREL, Demokaan, (2006), "Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: 'Etkin Devlet'", *Sayıştay Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 60, ss: 105-128.

DE VROEY, Michel; MALGRANGE, Pierre, (2011), "The History of Macroeconomics from Keynes's General Theory to the Present", *IRES Discussion Paper*, Vol. 28.

DICEY, Albert, Venn, (1959), *An Introduction to the Law of the Constitution*, 10. Baskı, Macmillan, London.

DIPLOCK, Lord Justice William John Kenneth, (1979), "Devlet Yönetiminde Yargıya Düşen Görev", Çev. Tuncer Karamustafaoğlu, *AÜHF Dergisi*, Cilt 36, ss. 27-37.

DURGUN, Sezgi, (2015), "Siyasal Partiler ve Parti Sistemleri", *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, Ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, İstanbul.

DUVERGER, Maurice, (1986), *Siyasal Rejimler*, Çev. Teoman Tunçdoğan, 1. Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

EICHENGREEN, Barry J.; HATTON, Tim, (1988), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Martinus Nijhoff, Boston.

ELLIS, Peter Berresford, (1988), *Hell or Connaught!: The Cromwellian Colonisation of Ireland, 1652-1660*, Belfast.

EMRE, Cahit, (1997), *Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi*, Siyasal Kitapevi, Ankara.

ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, (2019), "United Kingdom", <<https://www.britannica.com/place/United-Kingdom>>, Erişim Tarihi: 13.12.2019.

ENTERİLİ, Yunus, (2014), "İskocya'nın 18 Eylül 2014 Bağımsızlık Referandumu'nun Tarihsel Süreci", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, ss: 121-136.

ERGİL, Doğu, (2013), "Başkanlık Sistemi", *Yeni Türkiye*, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı (51), ss.372-380.

ERHÜRMAN, Tufan, (2012), "Birleşik Krallık İdare Hukukunda Ultra Vires", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 61, ss: 599-646.

ERKAN, Süleyman, (2010), "Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri", *SDÜ Fen Edebiyat Dergisi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, ss: 93-115.

ERKUL, İbrahim Çağrı, (2016), "Britanya İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Tudor Hanedanı'nın Etkisi", *International Journal of Eurasia Social Sciences*, Vol: 7, Issue: 23, pp. 152-171.

EROĞUL, Cem, (2016), *Çağdaş Devlet Düzenleri İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya*, Ankara, İmaj Yayınevi, Ankara.

EROL, Ümit, (1997), *Eleştirel Bir Gözle Serbest Piyasa*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

ESPING-ANDERSEN, Gøsta, (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge.

EVANS, Geoffrey; HEATH, Anthony; PAYNE, Clive, (1999), "Class: Labour as a catch-all party?", *The End of Class Politics? Class Voting in Comparative Context*, Ed. G. Evans, Oxford University Press, Oxford.

FELDERER, Bernard; HOMBURG, Stefan, (1987), *Macroeconomics and New Macroeconomics*, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg.

FEYZİOĞLU, Metin, (1995), "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu", *AÜHFD*, Cilt: 44, Sayı: 1-4, ss: 665-688.

FISHER, Justin; DENVER, David; HANDS, Gordon, (2006), "Party Membership And Campaign Activity in Britain" , *SAGE Publication*, Vol 12, No 4, pp. 505–519.

FISHER, Justin; FIELDHOUSE, Edward; CUTTS, David, (2014), "Members Are Not the Only Fruit: Volunteer Activity in British Political Parties at the 2010 General Election", *The British Journal of Politics and Inetrnatioanl Relations*, Vol 16, pp. 75-95.

FİSUNOĞLU, Mahir; KÖKSEL TAN, Bilge, (2009), "Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat", *Ekonomik Yaklasim Dergisi*, Vol. 20(70), ss: 31-60.

FORMISANO, Ronald P., (2001), "The Concept of Political Culture", *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 31, No. 3, pp. 393-426.

FOSTER, Charles R., (1982), "Political Culture And Regional Ethnic Minorities", *The Journal Of Politics*, Vol. 44, No. 2, pp. 560-568.

FOURCADE-GOURINCHAS, Marion; BABB, Sarah, (2002), "The Rebirth of the Liberal Creed: Paths to Neo-liberalism in Four Countries", *American Journal of Sociology*, Vol. 108 pp. 553-579.

GARRETT, Geoff; LANGE, Peter, (1991), "Political Responses to Interdependence: What's Left for the Left", *International Organization*, Vol. 45, pp. 539-564.

GARRETT, Geoff, (1993), "The Politics of Structural Reform: Swedish Social Democracy and Thatcherism in Comparative Perspective", *Comparative Political Studies*, Vol. 25.

GENÇ, Özlem, (2011), "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri", *Tarih Okulu*, Sayı X, 123-150.

GIBBON, Gwilym, (1942), "The Beveridge Report", *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 105, No. 4, pp. 336-340.

GINTIS, Herbert; BOWLES, Samuel, (1982), "The Welfare State and Long-Term Economic Growth: Marxian, Neoclassical, and Keynesian Approaches", *The American Economic Review*, Vol. 72, No. 2, pp.341-345.

GORDON, Robert J., (2000), *Macroeconomics*, 8th Edition, Addison-Wesley, New York.

GOUGH, Ian, (1980), "Thatcherism and the welfare state: Britain is experiencing the most far-reaching experiment in 'new right' politics in the western world", *Marxism Today*, (July 1980), pp. 7-12.

GÖZLER, Kemal, (2009), *İngiltere'de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı?*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

GÖZLER, Kemal, (2010b), *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Cilt: 1, Ekin Kitabevi, Bursa.

GÖZLER, Kemal, (2015), *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, 23. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.

GÜNDÜZ, Şinasi, (2010), "Evrensel Dinin Millileştirilmesi: Anglikanizm ve Türk İslamı", *Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7(3), ss: 9-38.

GÜRÜZ, Kemal, (2003), *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, ÖSYM Yayınları, Ankara.

HALL, Peter A., (1993) "Policy Paradigms, Social Learning and the State: The Case of Economic Policymaking in Britain", *Comparative Politics*, pp. 275–296.

HALL, Peter, (1986), *Governing the Economy: The Politics of State Intervention in Britain and France*, Oxford University Press, New York.

HARMON, Mark D., (1997), *The British Labour Movement and the 1976 IMF Crisis*, Macmillan, London.

HAY, Colin, (2001), "The ‘‘Crisis’’ of Keynesianism and the Rise of Neo-liberalism in Britain: An Ideational Institutional Approach", John L. Campbell and Ove K. Pedersen (eds), *The Rise of Neo-liberalism and Institutional Analysis*, pp. 193–218, NJ: Princeton University Press, Princeton.

HEATH, Anthony; EVANS, Geoffrey; PAYNE, Clive, (1995), "Modelling the Class-Party Relationship in Britain, 1964-92", *Journal of the Royal Statistical Society Series A (Statistics in Society)*, Vol 158, No 3, pp. 563-574.

HECLO, Hugh, (1974), *Modern Social Politics in Britain and Sweden*, Yale University Press, New Haven.

HEFFERNAN, Richard, (1997), "Exploring Political Change Thatcherism And The Remaking Of The Labour Party 1979-1997", PhD Thesis, London School Of Economics And Political Science University Of London.

HEYWOOD, Andrew, (2016), *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Çev: Fahri Bakırcı, 3. Baskı, BB101 Yayınları, Ankara.

HEYWOOD, Andrew, (2013), *Siyaset*, 8. baskı, Adres Yayınları, Ankara.

HILL, Michael, (1993), *The Welfare State in Britain: A Political History since 1945*, Brookfield, Edward Elgar, Virginia.

HUNTINGTON, Samuel P., (2006), *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzenin Yeniden Kurulması*, Çev. M. Turhan, M.Z. Çetin, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.

IKENBERRY, G. John, (1992), "A World Economy Restored: Expert Consensus and the Anglo-American Postwar Settlement", *International Organization*, Vol. 46, No. 1, pp. 289-321.

İNAÇ, Hüsamettin; ÜNAL, Feyzullah, (2006), İngiltere'de Yerel Yönetimler, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16, ss: 125-140.

INGLEHART, Ronald, (1988), "Renaissance of Political culture", *The American Political Science Review*, Vol. 82, No. 4, pp. 1203-1230.

IWAND, M. W. (1985), "Paradigma Politische Kultur; Konzepte, Methoden", *Ergebnisse der Political Culture-Forschung in der Bundesrepublik*, Leske+Budrich, Opladen.

JAMES, Harold, (2010), "1929: The New York Stock Market Crash", *Representations*, University of California Press, Vol. 110, pp.129-144.

JENKS, Edward, (1950), "İngiliz Hukuku Hakkında Genel Bilgiler", Çev. Mukbil Özyörük, *AÜHFD*, Cilt 7, Sayı 1, ss: 40-79.

JONES, Bill, (2010), "Climbing the Greasy Pole: Promotion in British Politics", *The Political Quarterly*, Vol 81, No 4, pp. 616-626.

KAHIN, George Mct.; PAUKER, Guy J.; PYE, Lucian W., (1955), "Comparative Politics of Non-Western Countries", *The American Political Science Review*, Vol. 49, No. 4, pp. 1022-1041.

KAMA, Sezen, (2016), "Parlamentar Hükümet Sistemi Olarak 'Westminster Modeli' Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, ss.161-201.

KARA, Ahmet, (2000), "Reflections on the Economics of the Historic Great Depression of 1929", *Journal of Economic and Social Research*, Vol. 2 (1), pp. 99-102.

KARA, Fatih, (2012), "Birleşik Krallık Avam Kamarası Çalışma Usul ve Esasları Üzerine", *Yasama Dergisi*, Sayı 21, 7-50.

KARAHANOGULLARI, Yiğit, (2010), "Birleşik Krallık'ta Siyasi-İktisadi Dönüşüm ve Kamu Mali Krizi", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 21, Sayı 77, ss. 143-170.

KARAİMAMOĞLU, Tolgahan, (2016), "Kara Olum Veba Salgını ve Ortacağ İngiltere'sine Etkileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 37, ss. 591-610.

KARAMUSTAFAOĞLU, M. Tuncer, (1961), "İngiliz İşçi Partisi (The British Labour Party)", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18 Sayı: 1, ss: 223-258.

KARASU, Koray, (2009), "İngiltere’de Kamu Yönetimi", *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*, Ed. Ayman Güler vd., İmge Kitapevi, Ankara.

KAVANAGH, Dennis, (1996), "British Party Conferences and the Political Rhetoric of the 1990s", *Government and Opposition*, Vol. 31, No. 1, pp. 27-44.

KAZGAN, Gülten, (2016), *Liberalizmden Neoliberalizme*, 1. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.

KEYNES, John Maynard, (1931), "An Economic Analysis of Unemployment", *In The Collected Writings of J.M. Keynes*, Vol. XIII, pp. 343–367, Macmillan, London.

KEYNES, John Maynard, (1971-1989), "Activities 1940-1946, Shaping the Post-War World, Employment and Commodities", *The Collected Writings (CWK)*, D. Moggridge (ed.), Vol.27, Macmillan, London.

KING, Edward; HAWLEY, Joseph, (1959), "İngiliz Common Law'unun Gelişmesi", Çev. İlhan Tutem, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 16(1), ss: 178-233.

KIRAN, Abdullah, (2008), "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş", *GAU Journal of Social and Applied Science*, Sayı 3(6), ss: 19-36.

KLEIN, Rudolf, (1989), *The Politics of the National Health Service*, Second Edition, Longman, London.

KOBORI, Masahiro, (2009), "Referendums in Britain and Japan: Turnouts, Campaigns, and Systems", *Ritsumeikan Law Review*, No. 26.

KONURALP, Emrah; ADAŞ, Sündüs, (2018), "Ya Brexit Sonrası? Birleşik Krallık’ın AB’den Kopuş Dönemeci ve Alternatifleri", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, ss. 518-540

KOVANCI, Onur, (2003), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksulluk Yasaları*, Mulkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.

KÖSECİK, Muhammet, (2000), "4 Mayıs 2000 büyükşehir Belediyesi Seçimlerinin Getirdikleri: Londra'da Yeni Dönem", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı3, ss: 69-81.

KROEBER, Alfred Louis; KLUCKHOHN, Clyde, (1952), "Culture a Critical Review of Concepts and Definitions," Cambridge, Massachusetts, U.S.A. Published by the Museum 1952, *Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology*, Vol. 48, No. 1, Harvard University.

KUŞ, Başak, (2006), "Neoliberalism, Institutional Change and the Welfare State: The Case of Britain and France", *International Journal of Comparative Sociology*, Vol. 47(6), pp: 488-525.

KUTLU, Sinem, (2018), "Whither Macroeconomics? The Evolution of Macroeconomic Thought Since Keynes", *International Journal of Eurasia Social Sciences*, Vol. 9, Issue: 33, pp. 1818-1832.

KÜNTAY, Burak; ERTUĞRAL, Yusuf, (2017), "Birleşik Krallık'ın AB'deki Geleceği ve İskoçya Sorunu", *Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB'nin Geleceği*, Akademos Yayınları, İstanbul.

LAÇİNER, Sedat, (2001), *İngiltere, Terör Kuzey İrlanda Sorunu ve İnsan Hakları*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara.

LANE, Robert E., (1964), "The Civic Culture, Political Attitudes and Democracy in Five Nations by Gabriel A. Almond; Sidney Verba", *American Journal of Sociology*, Vol. 70, No. 2, pp. 245-246.

LEACH, Robert; COXALL, Bill; ROBINS, Lynton, (2011), *British Politics*, Second Edition, Palgrave Macmillan, UK.

LEHMAN, Edward W., (1972), "On the Concept of Political Culture; A Theoretical Reassessment", *Social Forces*, Vol. 50, No. 3, pp. 361-370.

LEIJONHUFVUD, Axel (1968), *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*, Oxford University Press, London.

LIJPHART, Arend, (1996), *Çağdaş Demokrasiler Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, Çev. Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Yetkin Yayınları, Ankara.

LIJPHART, Arend, (2006), *Demokrasi Motifleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, Çev. Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun, Salyangoz Yayınları, Ankara.

LILLEKER, Darren G., (2005), "The Impact of Poitical Marketing on Internal Party Democracy", *Parliamentary Affairs*, Vol 58, No 3, pp. 570-584.

LITTLE, A.N., (1975), "İngiltere'de Sosyal Sınıf Farklarının Azalması Yönünde Bazı Gelişmeler", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Çev. Toker Dereli, Sayı: 26, ss: 145-152.

LUCAS, Robert E. Jr.; SARGENT, Thomas J., (1979), "After Keynesian Macroeconomics", *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review*, Vol. 3(2), pp. 1-16.

LUHMANN, Niklas, (1995), *Die Kunst der Gesellschaft*, Suhrkamp, Frankfurt am Main.

MACGREGOR, Susanne, (1985), "Making Sense of Social Security: Initiatives and Implementation 1979-1983", P. Jackson (ed.), *Implementing Government Policy Initiatives: The Thatcher Administration (1979–1983)*, pp. 229-251, Royal Institute of Public Administration, London.

MACGREGOR, Susanne, (2017), "Refah Devleti ve Neoliberalizm", Alfredo Saad Filho ve Deborah Johnson (ed.), *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki*, Çev. Şeyda Başlı ve Tuncel Öncel, pp. 236-247, Yordam Kitap, İstanbul.

MACMILLAN, Margaret, (2018), "Keynes and the Cost of Peace", *New Stateman Magazine*. <<https://www.newstatesman.com/politics/uk/2018/10/keynes-and-cost-peace>> Erişim Tarihi: 15.07.2019

MAGLIULO, Antonio, (2016), "Hayek and the Great Depression of 1929: Did Really Change His Mind?", *Euro J. History of Economic Thought*, Vol. 23, No. 1, pp. 31-58.

MAIR, Peter, (1997), *Party System Change: Approaches and Interpretations*, Clarendon Press, Oxford.

MALKIEL, Burton G., (2003), "The Efficient Market Hypothesis and Its Critics", *CEPS Working Paper*, Princeton University, No.91, pp. 1-47.

MARCUZZO, Maria Cristina, (2019), "Keynes and the Welfare State", Unpublished manuscript.

<http://www.ie.ufrj.br/datacenterie/pdfs/seminarios/pesquisa/texto_02_12.pdf>, Erişim Tarihi: 17.05.2019.

MARRIOTT, John A. R., (1940), *The Eastern Question*, 4. Baskı, Clarendon Press, Oxford.

MARSHALL, Gordon, (1988), "Classes in Britain: Marxist and Official", *European Sociological Review*, Vol. 4, No. 2, pp. 141-154.

MARSHALL, T. Humphrey, (1950), "Citizenship and Social Class", in T.H. Marshall (ed.), *Citizenship and Social Class and other Essays*, pp. 1–85, Cambridge University Press, Cambridge.

MARTIN, David, (1969), "Çağdaş İngiltere'de Sosyal Statü", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Çev. Amiran Kurtkan, ss: 41-48.

MATTHEWS, Kent; MINFORD, Patrick; NICKELL, Stephen; HELPMAN, Elhanan, (1987), "Mrs Thatcher's Economic Policies 1979-1987", *Economic Policy*, Vol. 2, No. 5, pp. 57-101.

McCANN, Philip, (2008), "Globalization and Economic Geography: The World is Curved, not Flat", *Economy and Society Advance Access*, June 23, Cambridge Journal of Regions, Cambridge.

McKIBBIN, Ross, (1975), "The Economic Policy of the Second Labour Government 1929-1931", *Past & Present Society*, No. 68, pp. 95-123.

MELTZER, Alan H., (1988), *Keynes's Monetary Theory A Different Interpretation*, Cambridge University Press, Cambridge.

MILBRATH, Lester W., (1965), *Political Participation: How and Why People Get Involved in Politics*, Rand McNally, New York.

MILLER, Warren E, (1953), "Party Preference and Attitudes on Political Issues: 1948-1951", *The American Political Science Review*, Vol. 47. No.1, pp. 45-60.

MILONAKIS, Dimitris; FINE, Ben, (2009), *From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical In the Evolution of Economic Theory*, Routledge, Oxon.

MYLES, John, (1984), *Old Age in the Welfare State*, Boston, Little Brown, Massachusetts.

MYLES, John; Jill QUADAGNO, (2002), "Political Theories of the Welfare State", *Social Service Review*, (March 2002), The University of Chicago.

MOGGRIDGE, Donald, (1992), *Maynard Keynes. An economist's biography*, Routledge, London.

NOBLE, Trevor, (1972), "Social Mobility and Class Relations in Britain", *The British Journal of Sociology*, Vol. 23, No. 4.

NORTON, Philip, (2010), "The Core Executive: the Prime Minister and Cabinet", *Politics UK*, Ed. Bill Jones ve Philip Norton, Harlow, England.

ORWELL, George, (2017a), *Paris ve Londra'da Beş Parasız*, Çev. Berrak Göçer, 8. Baskı, Can Sanat Yayınları, İstanbul.

ORWELL, George, (2017b), *Wigan İskelesi Yolu*, Çev. Levent Konca, 3. Baskı, Can Sanat Yayınları, İstanbul.

ÖZBUDUN, Ergun, (1957), "İngiltere'de Parlamento Egemenliği Teorisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Cilt 25, ss:59-79.

ÖZDEMİR, Hakan, (2013), *Ulus Devletin Bazı Avrupa Ülkelerinde ve Türkiye'de Oluşumu ve Sorunları: Ötekileştiren Ulus Mu, Ötelenen Ulus Mu?*, Doktora Tezi, Malatya.

ÖZDEMİR, Hakan, (2017), "Büyük Britanya ve Kzuey İrlanda Birleşik Krallığı'nda Ulus Devletin Oluşumu ve Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, ss: 23-48.

ÖZDEMİR, Hakan, (2018), *100 Soruda Hükümet Sistemleri: Birleşik Krallık, Almanya, ABD, Fransa, İsviçre, Türkiye*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ÖZKAN, Devrim; PARLADIR, Halil Saim, (2014), "Modern Toplumun Oluşum Surecinde Politika, Toplum ve İletişim: Modern İngiltere'nin İlk Donemi", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 13(4), ss. 837-880.

PAREKH, Bhikhu, (2009), "Being British", *Government and Opposition*, 37(3), pp. 301-315.

PARLAK, Bekir; CANER, Cantürk, (2009), *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetişel Yapılar*, 3. Baskı, Alfa Akademi Yayınevi, Bursa.

PARLATIR, İsmail; ZÜLFİKAR, Hamza; GÖZAYDIN, Nevzat, (1994), *Okul Sözlüğü*, 603. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

PARRY, Clive, (1943), "İngiliz Hukuk Sistemi", Çev. Fadıl H. Sur, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, ss: 442-458.

PARSONS, Talcott; KROEBER, Alfred Louis, (1958), "The Concepts of Culture and of Social System", *American Sociological Review*, Vol. 23, No. 5, pp. 582-590.

PARSONS, Talcott, (1962), *Toward a General Theory of Action*, Edward A. Shils (Ed.), Fifth Printing, Harvard University Press, Massachusetts.

PIERSON, Paul, (1996), "The New Politics of the Welfare State", *World Politics*, Vol. 48, No. 2, pp. 143-179.

PILLING, Joseph vd., (2018), *The Report of the Independent Commission on Referendums*, The Constitution Unit, UCL July 2018.

PLUCKNETT, Theodore F. T., (1926), "Bonham's Case and Judicial Review", *Harvard Law Review*, Vol. 40, No. 1, pp. 30-70.

POLATER, Yusuf Ziya, (2014), "Modern Hükümet Sistemlerinden Yarı-Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, ss: 133-175.

POWELL, Martin; HEWITT, Martin, (1998), "The End of the Welfare State?", *Social Policy and Administration*, Vol. 32, No. 1, pp. 1-13.

PRICE, Robert; BAIN, George Sayers, (1983), "Union Growth in Britain: Retrospect and Prospect," *British Journal of Industrial Relations*, Vol. 21.

QUADAGNO, Jill, (1987), "Theories of the Welfare State", *Annual Review of Sociology*, Vol. 13, pp.109–28.

QVORTRUP, Mads, (2000), "Are Referendums Controlled and Pro-hegemonic?", *Political Studies*, Vol 48, pp. 821–826.

RAVENHILL, William, (2019), "United Kingdom: Land", *Britannica Encyclopedia*, <<https://www.britannica.com/place/United-Kingdom>>, Erişim Tarihi: 12.12.2019.

RIDGES, E.W., (1951), "İngiliz Anayasa Hukuku", Çev: Mukbil H. Özyörük, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, Cilt 18, ss 183-209.

RINGHAND, Lori A., (2002), "Concepts of Equality in British Election Financing Reform Proposals", *Oxford Journals of Legal Studies*, Vol 22, No 2, pp. 253-273.

RIVOT, Sylvie, (2017), "Economic Policy Expectations Management: Keynes' and Friedman's Complementary Approaches", *Euro. J. History of Economic Thought*, Vol. 24, No. 5, pp. 1053–1084.

ROBERTS, John Morris, (2010), *Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

ROSKIN, Michael G., (2014), *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür, Çev.* Bahattin Seçilmişlioğlu, Adres Yayınları, Ankara.

ROUSSEAU, Jean Jacques, (1954), *The Social Contract*, çev Willmoore Kendall, Henry Regnery, Chicago.

ROY, Raj, (2002), "The Battle for Bretton Woods: America, Britain and the International Fiancial Crisis of October 1967-March 1968", *Cold War History*, Vol. 2, No. 2, pp. 33-60.

RUGGIE, J., (1982), "International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order", *International Organization*, Vol. 36(2) pp.195–231.

RUSSELL, Meg, (2005), *Building New Labour*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.

SALLAN GÜL, Songül, (2000), "Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 40(3-4), ss: 51-66.

SANDER, Oral, (2015), *Siyasi Tarih 1918-1994*, 25. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

SARIBAY, Ali Yaşar; KEYMAN, E. Fuat, (1998), "Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam", *Küreselleşme Sivil Toplum*, Vadi Yayınları, Ankara.

SARIBAY, Ali Yaşar; ÖĞÜN, Süleyman S., (1999), *Politikbilim*, 2. Baskı, Alfa Yayınevi, İstanbul.

SAYARI, Sabri; BİLGİN DİKİCİ, Hasret, (2015), *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

SAYGIN, Didem; ULTAN, Mehlika Özlem, (2012), "Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz", *Güvenlik Stratejileri*, Sayı 23, ss: 71-102.

SCHWELLING, Birgit, (2001), "Politische Kulturforschung als kultureller Blick auf das Politische; Überlegungen zu einer Neuorientierung der Politischen Kulturforschung nach dem 'Cultural Turn'", *Zeitschrift für Politikwissenschaft* 11. Jg. Heft 2, s. 601–629.

SEIGNOBOS, Charles, (1960), *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul.

SEYD, Patrick; WHITELEY, Paul, (2004), "British Party Member", *Party Politics*, Vol 10, No 4 pp. 355-366.

SKIDELSKY, Ronald, (2000), *John Maynard Keynes. Fighting for Britain, 1937-1946*, Macmillan, London.

SCHMIDT, Vivien A., (2001), "The Politics of Economic Adjustment in France and Britain: When Does Discourse Matter?", *Journal of European Public Policy*, Vol. 8, pp. 247–64.

SCHWARZ, Andreas B., (1937), "İngiliz Hukuku Ve Kontinental Hukuk", Çev. Hıfzı Veldet, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 3, ss: 215-236.

SCOTT, Edward, (2015), "House of Lords Reform 2010-15", *House of Lords Library Note LLN 2015/009*, pp. 1-17.

SEFER, Özlem, (2014), "Birleşik Krallık-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Bir İnceleme", *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, ss: 47-61.

SENCER, Muzaffer, (1990), "İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 23(2), ss: 3- 21.

SIFIANOU, Maria, (2013), "The Impact of Globalization on Politeness and Impoliteness", *Journal of Pragmatics*, Vol 55, pp. 86-102.

SMITH, Gordon, (1976), "The functional properties of referendum", *European Journal of Political Research*, Vol 4, Sayı 1.

SNOWDON, Brian; VANE, Howard R., (1997), *Reflections on the Development of Modern Macroeconomics*, Edward Elgar Publishing, U.K.

SNOWDON, Brian; VANE, Howard R., (2005), *Modern Macroeconomics Its Origins, Development and Current State*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

SÖĞÜTLÜ, İlyas, (2013), "Bir Örgütlü İktidar Olarak Devlet ve Siyasal Sistemler", *Siyaset*, Der. Davut Dursun ve Mustafa Altunoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, ss: 58-89.

SPALDING, Roger, (2011), "Interpreting the 1930s in Britain", *Teaching History*, No.144, Historical Association, pp. 34-35.

STEINMO, S.; THELEN, K.; LONGSTRETH, F., (1992), *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis*, Cambridge University Press, New York.

STEWART, Michael, (1972), "Keynesçi İktisat Öğretisi", *Liberalizm, Refah Devleti, Eleştiriler*, der. Kemâli Saybaşılı, Çev. Şule Kut, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, Ankara 1993, ss: 53-87.

STEWART, Michael, (1972a), "Klasik İktisat Öğretisi", *Liberalizm, Refah Devleti, Eleştiriler*, der. Kemâli Saybaşılı, Çev. Şule Kut, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, Ankara 1993, ss: 27-52.

STROM, Kaare, (1990), "A Behavioral Theory of Competitive Political Parties", *American Journal of Political Science*, Vol. 34, No. 2, pp. 565-598.

ŞÖHRET, Mesut, (2013), "Etno-Dinsel Milliyetçilik Bağlamında Kuzey İrlanda Sorunu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, ss: 39-76.

TAYLOR, Russell, (2014), "Size of the House of Lords", *House of Lords Library Note LLN 2014/045*, pp. 1-19.

TAYLOR-GOUBY, Peter, (1988), "The Future of the British Welfare State: Public Attitudes, Citizenship and Social Policy under the Conservative Governments of the 1980s", *European Sociological Review*, Vol. 4.

TEKEOĞLU, Muammer, (1993), *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.

TEZİÇ, Erdoğan, (1976), *100 Soruda Siyasi Partiler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

TURHAN, Mehmet, (1989), *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.

TURİNAY, Faruk Y., (2012), "Kuralların Kuralı: Anayasasının Hukuki Boyutunun Evrensel Serüveni", *TBB Dergisi*, Sayı 99, ss: 165-228.

TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, (2011), "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Dış Politikası: İmparatorluk Yaşıyor Mu?", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 26, ss: 1-23.

UÇAROL, Rıfat, (2015), *Siyasi Tarih 1789-2014*, Der Yayınları, İstanbul.

ÜNAL ERZEN, Meltem; EROĞLU YALIN, Bahar, (2011), "Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumlaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, ss: 49-61.

VERBA, Sydney, (1965a), "Comparative Political Culture", *Political Culture and Political Development*, Lucian W. Pye (Ed.), pp. 512-561, Princeton University Press, New Jersey.

VINES, David, (2003), "John Maynard Keynes 1937–1946: The Creation Of International Macroeconomics", *The Economic Journal*, Vol. 113, Blackwell Publishing, UK.

WEALE, Albert, (1979), "William Beveridge: The Patriarch as Planner", *Political Studies*, Vol. 27, pp. 287–293.

WEBB, Paul; FARRELL, David; HOLLIDAY, Ian (eds), (2002), *Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, Oxford University Press, Oxford.

WEISS, L., (2003), *States in the Global Economy: Bringing Domestic Institutions Back In*, Cambridge University Press, New York and Cambridge.

WILENSKY, Harold, (1975), *The Welfare State and Equality*, University of California Press, Berkeley.

WILSON, Richard W., (2000), "The Many Voices of Political Culture: Assessing Different Approaches", *World Politics*, Vol. 52, No. 2, pp. 246-273.

WOODFORD, Michael, (1999), "Revolution and Evolution in Twentieth-Century Macroeconomics", Prepared for the conference on 'Frontiers of the Mind in the Twenty-First Century', *Library of Congress*, June 14-18, Washington.

YALÇINKAYA, M.Hakan; ÇILBANT, Coşkun; YALÇINKAYA, Neslihan, (2012), "Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı", *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Sayı 8, ss: 1-26.

YAMAÇ, Müzehher, (2014), "İngiltere'de Yerel Yönetimler", *Sosyal Bilimler Metinleri*, No 04/2014, ss: 1-23.

YANG, Donghyu, (1995), "Recovery from the Great Depression in the United States, Britain and Germany", *Seoul Journal of Economics*, Vol. 8(1), pp.61-95.

YAYLA, Atilla, (2014), *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, 2. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.

YAYLA, Atilla, (2015), *Siyaset Bilimi*, 15. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.

YILDIRIM, M. Ali, (1990), "Tarihi Gelisim İçinde İngiliz Mahalli İdareleri", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:62, Sayı: 389, ss:167-196.

YURTTAŞER, Mehmet Ali, (2017), "Geçmişten Günümüze Kıta Avrupası ve İngiltere Politikalarının Karşılaştırılması", *Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB'nin Geleceği*, Akademos Yayınları, İstanbul.